

VATROSLAV LISINSKI

I

NJEGOVO DOBA.

Prilog za poviest hrvatskog preporoda.

Napisao

FRANJO KS. KUHAČ.

ZAGREB.

Naklada „Matice Hrvatske.“

1887.

VATROSLAV LISINSKI.

Vatroslav Lisinski

VATROSLAV LISINSKI

I

NJEGOVO DOBA.

PRILOG ZA POVIEST HRVATSKOG PREPORODA.

NAPISAO

FRANJO KS. KUHAČ.

Sa slikom Vatroslava Lisinskoga.

ZAGREB.

Naklada „Matice Hrvatske.“

1887.

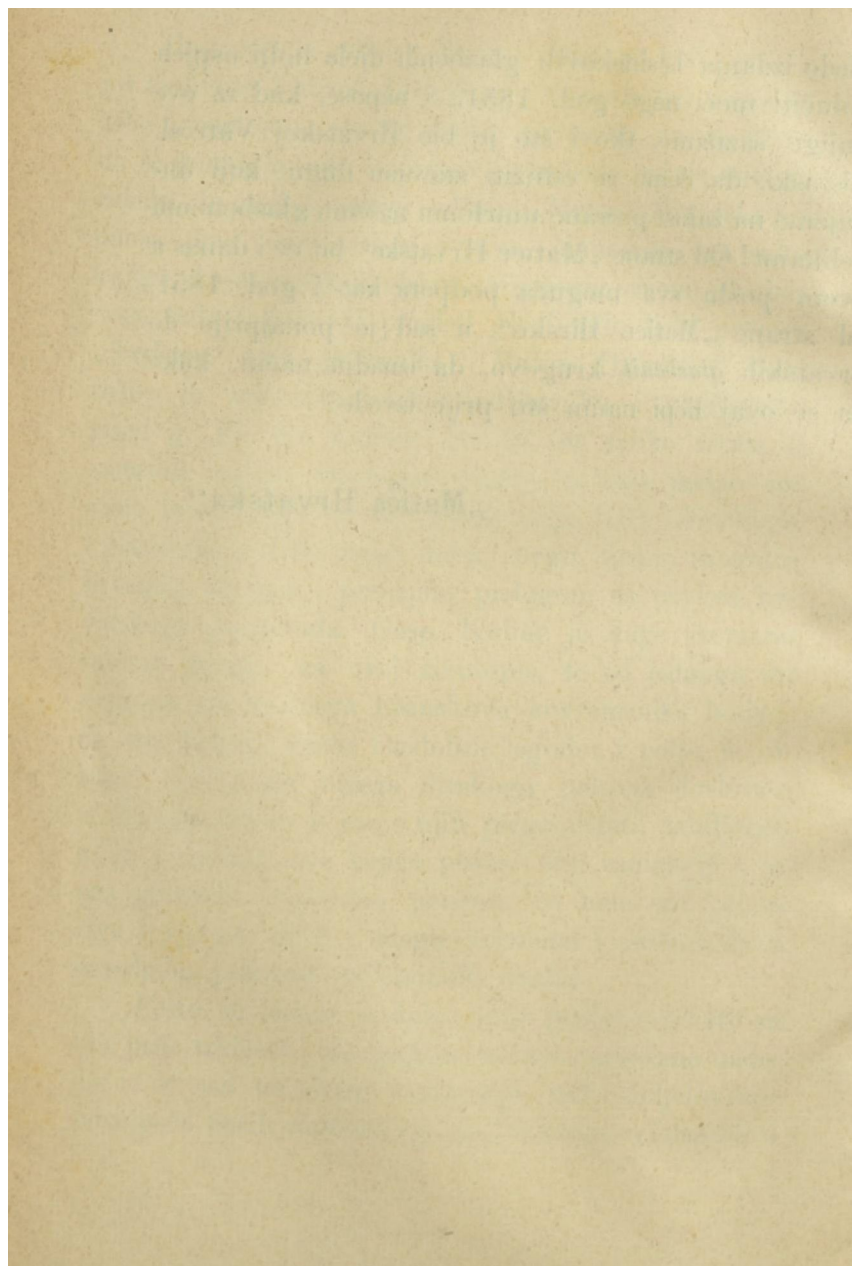
sjednici književnoga odbora „Matice Ilirske“ od 26. rujna 1851., u kojem bijahu pod predsjedanjem g. *Ivana Kukuljevića* prisutni gg. odbornici: *Mirko Bogović*, *Stjepan Ilijašević*, *Ivan Mažuranić*, *Petar Preradović*, *Bogoslav Šulek*, *Franjo Žužel* i tajnik *Andrija Torkvat Brlić*, „pretresana bi molba g. *Vatroslava Lisinskoga*, umjetnika u glasbi, gdje moli od društva „Matice“ podporu pri izdavanju svojih glasbenih djela, — te bješe jednoglasno odlučeno: „budući da je §. 2. pravila opredijeljenju takove podpore ili izdanju glasbenih umotvora na troškove društva protivan, to se ne može molba izpuniti. No povodom ovim odluči se, da se pripravi predlog za veliku skupštinu „Matice“ od strane ravnateljstva. po kom bi u krug predmeta troškom „Matice“ izdavati se imajućih, i glasbeni umotvori spadali. — Osim tog će se od strane ravnateljstva velikoj skupštini „Matice“ predložiti osnova, koju g. *Mirko Bogović* sastaviti obeća, za utemeljenje: „društva za podupiranje umjetnosti“, nebi li se tako inicijativa k utemeljenju tog društva od članova „Matice“ učinila.“

Ono, što je odbor „Matice Ilirske“ god. 1851., još za života Vatrosl. Lisinskoga, žalibože bez uspjeha, želio i nastojao, da se naime pronadje način, kako da se ponajglavnije Lisinskove glasbene radnje tiskom izdadu, to želi i nastoji odbor „Matice Hrvatske“ i danas, kad evo podaje svojim članovom na ruke knjigu, koja sadržaje obširni životopis, ocjenu glasbenoga rada i potanki pregled glasbenih djela prvoga „ilirskoga“ nam glasbenika. „Matica Hrvatska“ vanredno je zahvalna svomu odborniku i glasbenom piscu g. *Fr. Ks. Kuhaču*, što je on toliko truda u sastavak ovoga životopisa uložio, te nam podao ne samo jasnu sliku života i glasbenoga rada Lisinskoga i glasbenih prilika onoga doba, nego ujedno obogatio hrvatsku knjigu i preliepim prilogom za poviest hrvatskoga preporoda. Gosp. Kuhač je dugo vremena sabirao gradju za ovaj životopis, te od jednoga do drugoga još živućega Lisinskova suvremenika hodao, da mu kazuju razne onodobne sgođe; i pošto je on razne ove sgođe našega ilirskoga pokreta doslovno u dialogu, kako je čuo o njih pripoviedati, zabilježio, to je i sadržaj ove knjige postao tim zanimiviji i za nas potomke vanredno poučan, te nam sad pruža živu i vjernu sliku i onoga vremena i onodobnih u narodnom pokretu sudjelujućih osoba.

Pošto su danas svakako bolje prilike nego što su bile prije trideset i šest godina, to ima opravdane nade, da će se sad uz složno nastojanje, rad i sudjelovanje ponajpače naših *glasbenih i pjevačkih* krugova i društava

glede izdanja Lisinskih glasbenih djela bolji uspjeh
polučiti moći nego god. 1851., i napose, kad iz ove
knjige saznamo, tko i što je bio Hrvatskoj Vatrosl.
Lisinski, da ćemo se odužiti staromu dugu, koji du-
gujemo na žalost prerano umrlomu našem glasbenomu
velikanu! Od strane „Matice Hrvatske“ bit će i danas u
ovom poslu sva moguća podpora kao i god. 1851.
od strane „Matice Ilirske“, a sad je ponajprije do
hrvatskih *glasbenih* krugova, da iznadju način, kako
da se ovaj liepi naum što prije izvede!

„Matica Hrvatska“.

Vatroslav Lisinski i njegovo doba.

I.

Umjetnost u Hrvatskoj na početku XIX. stoljeća. — Francuzi u Hrvatskoj. — Biskup Vrhovac. — Hrvatski voliklači. — Filharmoničko društvo. — Ljudevit Gaj i narodna pjesma. — Prvi hrvatski koncerti.

Stara je rieč, gdje bojna trublja trubi i zveket oružja ozvanja, tu nema stana vilam umjetnicam! Gdje ima i pojedinac i sav narod da brane mačem u ruci svoje ognjište od neprijatelja, tu nema vremena ni mirnu udruživanju ni onom sladkom duševnom plandovanju, koje naš duh uzvisuje a naše srce kriepe, te nas božanskom vatrom užije i sili, da i znanju i umienju žrtve doprinosimo. U Hrvatskoj, gdje se tečajem čitavih vjekova nije čulo inog do biesnog ratnog vapaja, nebijaše, izim nekoliko naših dalmatinskih gradova, sve do početka ovoga vjeka ni traga, da bi se tko napose za umjetnost ma koliko ozbiljno starao i njome se bavio. Gradjanskoga života nebijaše; udruzi, zavodu kakvu za širenje umjetnosti, kazinu ili kazalištu ni traga, a mogućnici, koji su zemljom upravljali, nastojali su samo o tom, da Hrvatska što više vojnika daje.

Istom kad su Francuzi pod Napoleonom I. koncem g. 1805. Dalmaciju posjeli bili, a g. 1810. i jedan dio naše uže Hrvatske, te se nebilo bojati turskih navala, svanuo je i po naših gradovih novi život: francuzka uljudba dojmila se i našega napose gradjanskoga stališa, te malo po malo razvi se i u nas gradjanski život, koji je sve više i više prigrljivao običaje naprednoga zapada. Francuzi držeći, da nauka i umjetnost čovjeka diči i uzvisuje, netom zaposjedoše neki dio

naše zemlje, osnovaše tu i pučkih škola i gimnazija, i škola za obrt i umjetnost, a nezaboraviše ni na proučavanje same zemlje i naroda, da tako uzmognu tim vještije novom zemljom upravljati. Usled ovoga francuzkoga nastojanja, da našu zemlju, koju su zaposjeli, što bolje prouče, potiče iz ovoga vremena i više opisa naše zemlje, u kojih se izmedju ostalog hvali i riedki dar našega puka za pjesmu i glasbu, nu ujedno i žali, što se neizmjereno ovo blago na vidik neiznosi, i što se ovaj daroviti narod nebavi i umjetnom glasbom; — da iz ovoga vremena nalazimo u francuzkom listu »*Télégraphe*«, koji je u Ljubljani izilazio, i razpravu o hrvatskih narodnih pjesmah!

Iskra, koju su Francuzi u naš narod ovako bacili, kao da je i zagrebačkoga biskupa i ujedno banskoga namjestnika Maksimilijana Vrhovca potaknula, da god. 1813., — kad su još Francuzi s one strane Save gospodovali, — izdade poziv na svećenstvo, da sakuplja pučke pjesme i popievke, i da mu ih šalje, i kao da su počeli Hrvati uvidjati, da bi upravo više umjetničko nastojanje moglo biti najbolji društveni vez, najbolje sredstvo, da neskladne duhove spaja, te da im neki pravac daje. U tu svrhu sabrao bi biskup Vrhovac često društvo u svom dvoru te nastojao, da se kod takvih zgoda pjeva i muzicira. A kada je godine 1818. car Franjo I. i carica Karolina Augusta posjetila glavni grad Zagreb, spjevao i uglasbio je biskup sam: »*Pleszopiszen*«, »*Kolo, kolo na okolo*« (po pučkoj melodiji pjesme: »*Zaspal Janko*«), koju je plemićka mladež obojega spola pred prejasnima gosti odpjevala.¹

U primjer patriotskoga i glasbu ljubećega biskupa ugleдали su se naskoro i hrvatski velikaši, priređujući u svojih dvorovih glashbene produkcije; a da ove što sjajnije budu, pozivali bi i na glasu tudje umjetnike da sudjeluju. Neki su pako velikaši, kao što grofovi Erdödy, grofovi Pejačevići,

¹ Vidi u Kuhačevoj zbirci: „Južnoslov. narod. popievaka“ III. br. 1031.

baruni Prandavci i drugi stalno namjestili u svojih dvorovih po kojega znamenitijega umjetnika, da mogu češće koncerte priredjivati. Kasnije bi ovi umjetnici uz dozvolu svojih gospodara i po gradovih javno se producirali, a nastojali su, da i vanjski umjetnici amo dodju koncertovati, kojemu se pozivu odazvao i sam Paganini i mnogo glasovitih pjevača i pjevačica.

Nekoliko godina iza toga pokreta bio je glasbeni život u Zagrebu već tako razvijen, da je tajnik i virtuoz grofa Erdödyja Gjuro Drag. Wiesner pl. Morgenstern (kasnije koralista kod stolne crkve u Zagrebu) predložio biskupu Vrhovcu, prepoštu Alagoviću i kanoniku grofu Sermageu ustroj filharmoničkoga društva u Zagrebu. Biskupu se svidjela ta namisao vrlo shodnom, te ju je toplo preporučio prepoštu Alagoviću.

To bijaše godine 1826., a 5. svibnja 1827. bijaše Wiesnerov statut za zagrebačko filharmonično društvo od ugarskog namjestništva već i potvrđen, a i za malo društvo organizovano. Razumije se samo sobom, da tada nije nikomu na um palo govoriti o kakvoj hrvatskoj narodnoj glasbi, kako se tada nije ni mislilo na posebnu hrvatsku literaturu, već samo, da se u glavnom gradu a zatim u drugih gradovih zadružni život razvije pomoću umjetnosti. Uslied ovih novih naših glasbenih prilika našlo se i dosta glasbotvoraca, koji se umah latili posla i hrabro komponovali, dakako po njemačkoj školi i samo njemačke ili latinske pjesme. A da ih je u tako kratko vrijeme i dosta liep broj bio, neka svjedoče ova imena: Ferdo Livadić, Ivan Padovec, Turanyi, Wiesner von Morgenstern, Karlo barun Prandau, Fortunat Pintarić, Zaharij Zellner, Karlo grof Keglević, ne spominjuć onih u Dalmaciji i u Slovenskoj.

Kada je iza godine 1830. počeo dr. Ljudevit Gaj svojim ilirskim književnim jezikom buditi i narodni hrvatski duh, porodi se u literarnih krugovih i ta želja, da se kod javnih glasbenih produkcija barem neke pjesme pjevaju hrvatskim jezikom. Prvi, koji se je odvažio bio uglasbiti hrvatske pjesme.

bio je naš dični Ferdo Livadić Samoborski. »Ovi moji prvi pokušaji« — pripoviedao mi starac godine 1863. — »nisu imali nikakva uspjeha, jer niti je glasba bila hrvatska niti je tekst u sebi imao provokatornu silu; uz to se nije nitko usudio ove moje pokušaje javno pjevati, bojeći se, da ne bude izsmjehivan ili čak izfućkan. Zato sam kasnije, to jest kad me je Gaj podučavao, kako treba hrvatski komponovati, prve one svoje pjesme uništio.«

Pa zar je i Gaj u glasbi podučavao? . . . Nije, al bio je duhovita glava, koja je znala, kako treba u žice dirati, da narodu u srce pogodiš. Prva pjesma, koju je Gaj spjevao a Livadić uglasbio, da Hrvate uzbudi iz driemeža, bila je popievka: »Još Hrvatska nij propala«, spjevana po uzoru poljske pjesme: »Jeszcze Polska nie zginęła, poki my żyjemy«. Postanak te pjesme pripoviedao mi je sam Gaj na sliedeći slikoviti način:

»Zimi god. 1833. provezoh se jedne večeri u Samobor k svomu prijatelju Livadiću. Snieg zagruvao do koljena, zrak bijaše veoma mrzao, a moje se saone sklizahu poput ruske trojke. Bajna tišina otajstvene, mjesečinom razsvietljene noći, krasni pogled u sjaju titrajuće okolice, te nada, da će nam tadanjim rodoljubom ipak jednom za rukom poći, da Hrvate trgnemo iz njihova sna, sve to uzplamti mi dušu na višak čuvstva. U takvu zanosu rekoh sam sebi: »Još Hrvatska ni propala, dok mi živimo«. Te rieči ne bijahu baš najčednije, kad bi tko htio misliti na mene, Spohra, Vukotinovića, Livadića i druge, koji tada najviše nastojasmo o narodnoj ideji, nu bilo kako mu drago, ja znadem, da će potomci naš rad ipak kako valja cieniti i priznavati. Jednom riečju, ja odlučih prvom prilikom spjevati pjesmu, koja će počimati ovimi riečmi. U te misli zaduben vozim se dalje, kad al začujem iz daleka glasbu i tim nekako izgubim nit svoga zamišljaja. Spoznam medjutim skoro, da je to glasba naših seljaka (poznati tercet od dvie gusle i bajs), koji su ju valjda na svatbi za ples

gudili; nu uz sav napor svoga sluha ništa ne razabirah točno do mumljanja bajsa. Ritam te pratnje zabuši me tim većma, što se je s mjerilom moje pjesme, koja mi već od pol ure po glavi idjaše, krasno sudarao, te ja jošte na saonah izpjevah prvu kiticu pjesme, koja kasnije narodu toli omili. — Koliko godj su mi saone brzo jurile, ipak sam dovikivao svomu vojkašu, neka bolje tjera konje, bojeći se, da nebi pjesme i napjeva do Samobora zaboravio. Napokon stigismo pred kuću moga prijana. Ja odletim poput ptice preko stuba, te i ne pozdravljajući dugo moga pobratima, zaistém pero i papir i rečem Livadiću, da me pusti napisati popievku, što mi putem na um pade. Dok ja mrmljajuć napjev ili bolje rekuć ritam bajsa, tu pjesmu pisah, zavučé se Livadić do glasovira, nasliedi moje brundanje, te ti se u tinji čas stvori pjesma i glasba toj popievci. Livadić napisa još iste noći kajde, te smo tu popievku pjevali toli često, da smo svu okolicu pobunili. Poslije sam ja još više kitica toj popievci dodao, a Livadić ju udesi za glasovir, Wiesner pl. Morgenstern pako za zbor i orkestar.¹ Napjev te pjesme potječe od puka, po svoj prilici od naših krajišnika, jer ovi pjevahu godine 1813. poslije odlazka Francuza iz naših krajeva, na ovu melodiju pjesmu: »Zora biela, sunce jasno trake nam daje«. Moguće je medjutim, da je melodija francuzkoga porietla, jer kroy melodije pokazuje zaisto na francuzku glasbenu tradiciju, te da su ju naši krajišnici od francuzkih vojnika naučili.² Melodija ova toliko je u puk prodrła, da su ju seoski naši muzikaši upotrebili i za »tanac«, gudeći u bajsu melodiju, a prve gusle figuraciju.

Popievku: »Još Hrvatska« pjevali su prvi put uz pratnju orkestra u zagrebačkom glumištu 7. siečnja 1835. prigodom predstave Schweigertova njemačkog igrokaza: »Die Magdalenen-Grotte bei Ogulin«. Utisak te pjesme bio je vanredan

¹ „Vienac“ br. 34, 1874.

² Vidi zbirku: „Južnoslov. narod. popievaka“ IV. br. 1551

i nečuven, občinstvo je pljeskalo kao pomamno, istući, da se pjesma opetuje, tako da su ju morali desetputa opetovati. Zanos, što ga pobudiše kitice:

„Još Hrvatska ni propala, dok mi živimo,
Visoko se bude stala, kad ju zbudimo,
Ak' je dugo tvrdo spala, jača hoće bit,
Ak' je sada u snu mala, hoće s' prostranit.

Nij' li skoro skrajnje vrieme, da ju zvisimo,
Ter da tudje teško breme od nas bacimo?
Stari smo i mi Hrvati, nismo zabili,
Da su naši pravi brati zlo probavili.

Jednoč čuje svoje sine glasno pjevati,
Složno glase u visine tako dizati:
Braćo, danas kolo vodi, danak svetkuje,
Hrvatska se preporodi, sin se raduje“. —

neda se nikako opisati, a posljedice ove budnice osjećaju se i danas. — Za nekoliko dana pjevao je: »Još Hrvatska ni propala« cieli Zagreb, a za dva tri mjeseca ciela Hrvatska, pa i Slavonija, Dalmacija i Kranjska. Za koju godinu prihvatiše taj napjev čak i Magjari, Poljaci, pak i Niemci, pjevajući na nj razne tekstove. Ako se tvrdi, da su Francuzi više u ratu pobiedili Marseljezom nego li oružjem, to možemo mi reći, da je popievka: »Još Hrvatska ni propala« Hrvate probudila kao jednim udarcem.

Iste godine, dakle dvie godine iza postanka pjesme: »Još Hrvatska«, spjevao je Ljudevit Vukotinović svoju davoriju: »Nek se hrusti šaka mala«. Kad ju je Gaju donio, reče ovaj: »Ta se pjesma mora pjevati i to na takav napjev, koji će narod lako shvatiti i primiti, no pošto u napried znadem, da naši na njemačku odgojeni muzičari ne će pogoditi hrvatsku zicu, to ćemo sami napjev izmisliti«. — »Da, da« — odvrati Vukotinović, — »lako bi to bilo, da se razumijemo u note i u generalbas, ali kako ćemo mi naturalistički pje-

vači melodiju komponovati?« — »E, pa kako radi narod«, odvrati Gaj, »zar se on razumije u generalbas, ili sam ga ja umio, kada sam komponovao (!): »Još Hrvatsku?« Mi ćemo se napojiti iz nepresušiva vrela naše pučke muzike, pa će odmah biti napjeva.« I dižuć prst kao na opomenu, reče posvema zaduben u misli: »Mir, mir! čekajte, braćo! — evo! — imam ju već! — slušajte! — te zapjeva: »Nek se hrusti šaka mala« po pučkom napjevu »Smilj — Smilj — Smiljaniću«, koji je već i Čevapović upotrebio bio. »Živio, čarobnjače!« zaviknu prisutni, te stadoše umah Gaja u pjevanju slijediti. »Braćo!« uze Gaj, »sada još nije stvar gotova; kitice: »Nek se hrusti« duže su od našega napjeva, treba zato melodiju jošte nastaviti i malo preraditi, neka ju dakle svaki od nas po svom načinu izcifra, a sutra ćemo izreći sud, čiji je domisljaj najbolji te napjev definitivno ustanoviti.«

Kad su se sutradan prijatelji Vukotinić, Rakovac, Vakanović, Trnski i drugi kod Gaja opet sastali, bude napjev zbilja ustanovljen, no nisam mogao doznati po čijoj redakciji. Prigodom tom reče Gaj znamenite ove riječi: »Time smo, braćo i domorodci, temelj udarili hrvatskoj muzici i pravac joj naznačili: neka se crpe iz naroda, ili neka se ono, što se nova stvori, stvori u duhu našega puka, ali ne tako prosto i naivno kao što puk, već gospodski, fino i po pravilih umjetnosti i estetike; tada ćemo doći do onoga, što drugi narodi ne imaju: do prave narodne muzike.«¹

Pošto je pjesma: »Nek se hrusti šaka mala« duhove skoro još više uzplamtala nego li Gajeve himna, uvidio je svatko, da treba tim putem ići, hoće li se na Hrvate djelovati. Svaki, koji je iole bio obdaren pjesničkim darom, spjevao je po koju budnicu. U prvom tečaju »Danice Ilirske« od god. 1835. nalazimo pjesmu: »Tam gde hladna Szava zviru« od Pavla

¹ Vidi: Kuhač: „Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira“. U spomen proslave petdesetgodišnjice hrvat. književnoga preporoda. U Zagrebu 1885.

Stoosa; »Josh Horvatzka ni propala«, od L. G.; »Lepa naša domovino«, od Mihanovića; »Nek se hrusti šaka mala«, od Lj. V.; »Ah slučaju gvozdeni«, od M. Topalovića; »Oj! hrvatske krasne gore«, od Pavla Stoosa; »Kolo igra vu Horvatskom«, od kneza J. D(raskovi)ć-a; »Tebi, domovino, darujem«, od kneza J. D . . . ć-a; napitnica ilirskog domorodca: »Bežite skerbi, beži černa žalost«, od kneza I. D . . . ć-a; »Daj da kolo poigramo«, od barona Peharnika; »Mio ti je kraj«, od A. Mihanovića; »Tužno speva vitez na planini«, »Doletiš ptice kukavice«, »Hajde braćo, hajd junaci«, od Lj. Gaja; Domorodac »Tebe, koi višnji ljudih«, od T. Blažeka; Ilir: »O glej onoga ptica ljubegnoga«, od Ivana Mažuranića; »Puna srca, pune čaše«, od Aleks. Zdenčaja, i jošte ove lirske: »Hoćeš dievo stan moj znati«. »Aj ti crnooko i »Ok će vrane«. Od ovih pjesama bile su uglasbljene: »Liepa naša domovino«, po kadetu Franji Runjaninu; »Kolo igra u Horvatskom«, po nepoznatom i to po pučkoj jednoj poskočnici; »Mio ti je kraj«, od Livadića; »Tužno speva vitez na planini«, »Doletiš ptice kukavice« i »Hajde braćo, hajd junaci« po Gajevoj namisli od kapelnika Turanya;¹ »Puna srca, pune čaše«, izhitrena po njemačkoj melodiji od pjesnika;

¹ U 41. broju „Danice“ (od god. 1835) zabilježeno je ovo: „Dana 22. listopada spelivat će se u ovdešjem kr. varoškom kazalištu na korist g. Švaigerta: „Das schwarze Kreuz auf Medvedgrad“ novi, iz domaće dogodovštine stotletja 13. izvadjeni igrokaz s narodnim pevanjem i sa starinskim plesom negdašnjih kosencev i strelicev, na četiri spelivanja razdeljen, od Josipa Švaigerta. Mužika je po domorodnom naputjenju složena od kplm. Turanya-a. — U ovom velikom domorodnom igrokazu će odzgora postavljenu pesmu („Tužno spěva“) popěvati g. Leser u nazočnosti puka kakti narodni pěvač polag starinskoga ilirskoga napěva; sledeće pako dve davorije („Doletiš ptice kukavice“ i „Hajda braćo, hajd junaci“) pěvati će uz celu mužiku isti puk s narodnimi vojaci (strelici i kosenci) proti domovine neprijatelju u velikom saboru svetčano sdružen i sjedinjen.“

»Hoćeš dievo stan moj znati«, uglasbljena od Livadića, »Aj ti crnooko« od Livadića, »Okičke vrane« od Livadića.

»Golema ti je bila« — piše Perkovac — »zadaca hrvatskih rodoljuba u ono doba! Narod oduševiti i uznieti za narodnost hrvatsku, pokazujuć mu pogibelj, koja mu prieti, razdruženu braću složiti, buditi ljubav k narodnoj knjizi, svladati stare predsude i oprieti se sebičnosti. U tom im je poslu bila u pomoć vila pjevačica. Prvi naši književnici bili su gotovo sve sami pjesnici; pisalo se koješta, ali je i mnogo krasnih i uznesenih pjesama ugledalo bieloga danka. Mrtvo bo slovo i prosta rieč ne djeluje nikada tako kao pjevana pjesma, koja prodire u sve živce, koja može ogrijati i ledena srca, uzbuditi i hladne duhove.«

Nije tajiti, da je političko oživljenje Hrvata u velike zahvaliti pjesmi i pjesnikom. »Ledena srca« ugrijale su davorije i popievke upletene u njemačkih glumačkih predstavah, predobile dakle ulicu i parter; sada je bilo jošte o tom nastojati, da hrvatska pjesma predobije i »hladne duhove«. Gaj i drugovi, sami vješti organizatori, trsili su se odsada, što su godj bolje mogli, da uturaju hrvatsku pjesmu i u koncertnu dvoranu. Da im bude i tu uspjeh osiguran, i da šareno društvo koncertnog občinstva ne insultira pjevača ili pjevačicu, koja bi se usudila hrvatskim jezikom pjevati, zamoliše grofa Dragutina Erdödyja, da bi kćerci svojoj Sidoniji dozvolio pjevati u koncertu hrvatsku popievku, uglasbljenu po Livadiću. Grof privoli na to, a grofinja Sidonija uvježba tu popievku — uz pomoć svoje učiteljice gosp. Karlitzkove, altistice kod njemačke opere u Zagrebu, — te ju izpjeva god. 1835. mjeseca ožujka na javnom koncertu u streljani. Jednomu dielu koncertnog občinstva nije doduše hrvatski duševni napredak vrlo ugodan bio, ali se ipak nije usudio demonstrirati proti kćeri hrvatskog velikaša, te je zato aplaus toli gromovit bio, da je mlada pjevačica prinudjena bila, popievku još jedanput pjevati. Pa kad i tada nije prestalo povladjivanje, dodala je

ona još jednu hrvatsku, i to pjesmu: »Još Hrvatska ni propala«. Tomu se nisu naši *dobri* prijatelji nadali, te se čak kajali, da su i oni »napried« vikali, budući da je pjesma ova bezkonačni i frenetički aplaus izazvala u prisutnih rodoljuba. Grofinji Sidoniji i njezinoj majci, rodjenoj grofici Harbuval i Chamaré, poljube redom Gaj i drugi rodoljubi ruku, a tudjinska inteligencija mrmljaše, da ih je Gaj prevario, da je sada led hrvatskoj pjesmi probit, i da im je gojenče, »njemačka pjesma«, u velikoj pogibelji.

Gaj i drugovi mu nehajahu puno za taj prigovor i bojazan, već nastojahu, da se odsada u svakom koncertu pjeva po koja hrvatska pjesma, Livadić pako marljivo je pripomagaao, da se to omogući, uglasbljujuć liepe hrvatske pjesme. Krasnu njegovu popievku: »Mio ti je kraj« pjevala je g. 1836. gospodja Karlitzkova, a u koncertu jednom god. 1837. bješe pjevana njegova popievka: »Stanak sam ti napravio«, i tako redom i druge.

No kako su tadanji naši vodje oprezni bili i metodično radili, viećali bi medju sobom, kako bi protivnikom hrvatske ideje dokazali, da ne namjeravaju tudju glasbu iz naših koncerta posvema izključiti, već da im je samo do toga, da se u svakom koncertu i *hrvatska* rieč čuje. Zadaću ovu, naime ljudem dokazati, da Iliri zaisto tako misle, preuzeo je grof Janko Drašković, priredivši god. 1838. veliki koncert, u kojem su se pjevale same popievke iz talijanskih i njemačkih opera ali... u hrvatskom jeziku.

O tom koncertu pisala je »Danica Ilirska« u 16. br. od 21. travnja 1838. sljedeće: »Ovaj prvi po visokoplemenitih gospojah u duhu ilirske narodnosti uredjeni koncert bijaše od sve nazočne gospode radi dvostruke već u naslovu napomenute svrhe, koliko radi ovdje još nikada nečuvene slasti narodnoga jezika u višjoj muzici, s neizmjernim uznešenjem primljen, i probudio je u mnogih sasvim nove pomisli o vrijednosti čistoga ilirskoga narječja i nove domorodne želje.«

Godine 1839. priredi grof Drasković opet slični koncert, »prvu ilirsku muzikalnu zabavu«, idući jedan korak dalje, jer kako nam program koncerta kaže, nisu se tada samo sve popievke pjevale hrvatskim jezikom (»Hoćeš, dievo, stan moj znati«, »Gdje je stanak moj«), već je bio uvršten i po koji hrvatski glasbeni komad za glasovir, naime: Livadićeva »Ilirska davorija« i kolo: »Illirique«. Pjevale su Vilhelmina Min-singer, Ljubica Švabelj i barunica Condé, glasovirala je Paulina Zernčić.

Godine 1840. pjevala je pjevačica Frisch varijacije na melodiju pjesme: »Nek se hrusti«, glasbotvorene od ravnatelja glasbenoga zavoda Kirschhofera, i varijacije na pučku melodiju: »S Bogom ostaj Zagreb varoš« od F. Müllera. — Ivan Padovec, kitarista, dao je dva koncerta, u kojem su se pjevale i njegove popievke: »Moje jutro« i: »Poziv«. U glumištu predstavljali su dramu: »Juran i Sofija« od Iv. Kukuljevića, a glasba je bila od Livadića.

Iz toga je lako razabrati, da je hrvatska ideja i u glasbi počela korien hvatati, te da su u pogledu *narodne* glasbe Hrvati dalje bili nego ostali Slaveni. Ni Rusi, ni Česi, ni Poljaci nisu tada jošte mislili o kakvoj slavenskoj umjetničkoj glasbi, akoprem su Hrvati držali, da su ta naša braća mnogo dalje od nas, te ovim čak i vodstvo nudili. Stooš je pjevao:

„Prvo kolo Ruska ima,
Drugo Poljak, Česka treće,
A četvrto nek uzima
Duh ilirski uvijek veće.
Na tih kolih nek se stara
Naša majka napried vozi,
Da nam k sreći put obara;
U to ime Bog pomози!“

Takvo je bilo glasbeno stanje Hrvata, kad su se dva nova borioca — Vatroslav Lisinski i Albert Štriga — pojavili, da započeto djelo sretno i uspješno nastave.

II.

Vatroslav Lisinski. — Albert Štriga. — Glasbeni pokret. — Glasbeni talenti: Ferdo Rusnan, pjevačica Tomakovićeva, Sidonija grofinja Erdšdy, Ivan Padovec i drugi. — Prva hrvatska opera: „Ljubav i zloba.“ — Uspjeh prve predstave. — Kasiinai pozivlju Lisinta. — Dr. Demeter piše: „Perina“. — Lisinski sa družbom koncertuje u Biogradu, Pančovu i Novom Sadu. — Glasbeni pokret na slavonskom jugu.

Vatroslav Lisinski rodio se u Zagrebu dne 8. srpnja 1819. od oca Andrije Fuchsa i od majke Anke rodj. Kovačičeve, kćeri zagrebačkoga gradjanina i trgovca, a udove nekoga Varaždinca Pečnika. Otac našega Vatroslava bio je porietlom Slovenac, doselivši se početkom ovoga stoljeća iz Novoga Mjesta (u Kranjskoj) u Zagreb, gdje se je bavio mesarskim zanatom, trgovinom s marvom i gospodarstvom. Bio je čovjek budna duha, ozbiljan i značajan. Kuća, koju si je stekao bio i u kojoj se je i Vatroslav rodio, stajale u Ilici napram Mesničkoj ulici, te je obuhvatala sve zemljište, na kojem sada stoje kuće pod br. 33. i 35.

S prvom ženom imao je Fuchs sina Josipa, koji je kasnije postao mesarom, a s drugom: Ankom, sina Vatroslava i kćer Mariju. Majka Anka bila je žena blaga srca te od naravi obdarena neobičnim umom, a uz to domorodkinja, da joj nije bilo premice medju gradjanskimi gospodjama. Djecu je odgojivala gradjanski, držeći se strogo katoličke vjere i, što je vriedno da se zabilježi, hrvatskih običaja. Blagdane, osobito pako Božić i Novo ljeto, uzveličavala je pjesmami: »Narodil se kralj nebeski«, »U to vrieme godišća«, »O djetesce mē predrago«, i drugim popievkama, koje se protežu na dotični blagdan.¹

¹ Tako piše Albert Štriga u onih biografičkih erticalh, koje je god. 1855. poslao u Prag gosp. Josipu Vranyczanu-Dobrinoviću, da od njih sastavi životopis Lisinskoga za album: „Perly České“. — Isti rukopis nadjoh u Lisinskovoj literarnoj ostavštini.

Vatroslav bijaše po porodu čil i zdrav, nu kao maljušno diete pade sa škrinje, na koju ga je pjestinja njegova metnula bila. U padu pograbi ga pjestinja za nožicu, te mu ju tako ozliedi, da je na nogu ranu zadobio. Za neko vrijeme počme se noga sušiti, a mali bi Vatroslav bolest ovu valjda i životom platio bio, da ga nije izliečio neki ladanjski župnik. Uzprkos tome morao je mali dečko na dvie štake hodati, kojih nije ht'o s početka primiti, veleć, da neće batinom po svietu kao prosjak. No malo po malo priuči se na svoje štake tako, da ga nisu mogli sudruzi njegovi ni stići, kad se je dao u bieg. Vatroslav je bio vrlo živahan: sve je lako shvatao te rado i marljivo učio. Normalku je svršio u Zagrebu, a tako i gimnaziju, filozofičke i juridičke nauke.

U gimnaziju došao je god. 1831., te je bio koncem školske godine osmi odlikaš izmedju 72 učenika. U prvom gimnazijskom razredu bili su mu suučenci izmedju ostalih i ovi: Trnski Ivan, Gašparić Franjo, Vardian Janko i Felbinger Adolfo. Šesti i posljednji razred gimnazije svršio je g. 1837., bivši petnaesti odlikaš. Tadanji mu drugovi bijahu: Trnski Ivan, Gašparić Franjo, Fabković Škender, Muhić Josip i Supanchich Bartolomeo.

Nastavljajuć nauke stupi početkom listopada god. 1837. u filozofiju, gdje je prvi tečaj opetovao, a drugi svršio s dobrim uspjehom godine 1840. Suučenci bijahu mu izmedju ostalih: Badovinac Mihajlo, Cuculić Tomo, Hrzić Fridrik, Kavić Aleksa, Ottinger Ferdo, Štriga Albert i Vardian Janko. — U pravničku akademiju od dva tečaja dodje god. 1840., te ju svrši s vrlo dobrim uspjehom god. 1842. Sudruzi mu bijahu: Cuculić Tomo, Kavić Aleksa, Pihler Ljudevit, Somogyi Pavao (Magjar), Štriga Albert i Vardian Janko.

Bivši Lisinski u trećem ili četvrtom razredu gimnazije počeo je i glasbu učiti, ponajprije od nekoga Rešl-a, a zatim od učitelja zagrebačke preparandije M. Sojke. Roditelji Lisinskoga nisu se nadali, da će tjelesne sile njihova ljubimca dostati, da

gimnaziju svrši, pa su ga zato dali za vrijeme podučavati u glasbi, ne bi li mogao Vatroslav danas sutra postati pučkim učiteljem i orguljašem. Ljudi, koji su učitelja Sojku poznavali i s njim obćili, pripoviedaju, da je Sojka svoga učenika Lisinskoga u velike hvalio i njim se ponosio, predstavljajuć ga svakomu kao neobičan glasbeni talenat. U ostalom bio je Lisinski i inače vrlo obdaren, te su ga suučenici njegovi jako štovali. Bivši mu suučenik, Ivan Trnski, pripoviedao mi je s uzhitom o Lisinskovu daru.

Polazeć gimnaziju ojača Lisinski tjelesno u toliko, da je mogao štake izmieniti s batinom-podporačom, koja mu je mal ne jedini naslon bila za života. Kad je godine 1837. svršio gimnaziju, umre mu otac, što je za njega bio dosta veliki udarac, jer su se uslied otčeve smrti obiteljski odnošaji zamrsili. U otca Fuchsa bilo je doduše imetka, ali imao je i dugova, a budući da je Fuchs sve, što je imao, privriedio s drugom si ženom, to je imao njoj i njezinoj dvojici djece veći dio imetka pripadati nego li sinu Josipu od prve žene. S druge strane nije opet probitačno bilo kuću i zemljište prodati, da se dugovi namire i da se Josip izplati. Zamršaj ovaj bio je najneugodniji za našega Vatroslava, koji je bio u svojih naucih istom do pol puta došao. Nakon dugoga savjetovanja i pogadjanja složi se obitelj u tom, da stariji sin Josip preuzme otčev zanat i gospodarstvo, te da za to uzdržaje doživotno majku, a sestru Mariju i brata Vatroslava dotle, dok se ona uda, a ovaj sebi sam uzmogne kruh zaslužiti. Čuvši Vatroslav za tu odluku, reče: »Ja pristajem na majčin predlog, ali tada neću moći niti prava niti glasbu izučiti, već ću morati tražiti, da me prime u preparandiju, ne bi li brže do kruha došao.« »Nemoj tako, Vatroslave«, reče brat Josip, »već ti uči, šta hoćeš i dokle hoćeš, da se bar ti dovineš nečemu višemu, kad već ja nisam mogao šta drugo postati no mesarom.« Vatroslav ganut pruži bratu ruku, a majka blagoslovi bratinsku tu slogu. I tako na-

stavi Vatroslav nauke svoje uz materijalnu pripomoć svoga brata Josipa.

Odtada se je Lisinski ozbiljno latio glazbene nauke, učeći skladbouku kod koraliste stolne crkve i ravnajućeg učitelja glazbenoga zavoda Gjura Karla Wiesnera pl. Morgensterna, vještoga kontrapunktiste. Učio je po Wiesneru sastavljeni: »Elementar-Theorie der Musik«, koji se rukopis u piščevoj zbirci nalazi, zatim: »Versuch einer geordneten Theorie der Tonkunst« od Gottfrieda Weбера, nadalje: »Anleitung zum Generalbass« od Emanuela Alojza Foerstera i: »Bezifferte Bässe in zwei Noten-Systemen« od C. F. Pitscha. Bilješke, koje je iz ovih djela pravio, nalaze se u Lisinskovoj literarnoj ostavštini, koju čuva gospodin Albert Štriga.

Lisinski je u ovih naucih napredovao tako brzo i sjajno, da mu je Wiesner veliku budućnost proricao. U koliko se je ovo proročanstvo izpunilo, čut ćemo kasnije, nu prije nego pripovijedanje nastavimo, spomenuti nam je i Lisinskova druga Alberta Štrigu, s kojim se je Lisinski upoznao u filozofiji, te koji je djelovao na Lisinskoga za svega njegova života.

Albert (Ognjan) pl. Štriga, rodom iz Križevaca (rodio se je 30. travnja godine 1821.), bio je pristao mladić, visoka uzrasta, bistra uma i žarka rodoljublja. Imao je vrlo milozvučno bariton-grlo, te je umio pjevati mnogo pučkih popievaka, naučenih još u roditeljskoj kući, i sve one nove, koje su u ono doba postale: »Još Hrvatska«, »Nek se hrusti«, »Zaspal Janko«, »Doletite kukavice« i druge. Nova ideja o narodnosti zasjekla mu se u glavu, te u mladenačkom zanosu nije mirovao, već neprestano snovao, kako da obću narodnu stvar unapriedi. Da odoli želji srca svoga, sazvao je jednom svu akademičku mladež na Grič (sada Strossmayerovo šetalište), da u zboru od stotine grla izvodi

popievke stare i nove.¹⁾ »Oduševljenje — piše Perkovac u »Obzoru« od 23. i 24. veljače 1874. — bilo je ovom prilikom toliko, da je vas Zagreb bio kao uzburan; djaci su hodali pjevajući od ulice do ulice pod prozore odlične gospode. Ovako su za tinji čas nove ideje zaniele mladež i pobudile ostalo žiteljstvo na odpor proti nastojanju Magjara; svatko je pjevao, svatko se hrabrio. Kolovodje hrvatske narodne stranke lako su radili uz ovakovu pomoć. Srca su bila razgrižana, volja oduševljena; valjalo je tek posao dalje tjerati i piriti vatru užeženu.«

Lisinski, koji je isto tako prijanjao uz Ilirstvo kao što Štriga, reče jednom ovomu: »Ti bi, brate, morao učiti po kajdah pjevati, jer ti je grlo krasno a sluh ti je dobar.« »Nitko ne bi to radije od mene,« odvrati Štriga, »ali gdje i kod koga da učim, kad su na zagrebačkom glasbenom zavodu sami Niemci namješteni, a ovi zaziru od hrvatske pjesme; ja bih pako htio same hrvatske popievke učiti.« »Pravo veliš,« uze Lisinski, »a pošto bih i ja želio, da svoje unapriedimo, to ti se evo ja nudjam za učitelja uz uvjet, da nadješ više mladih ljudi zvonka grla, koji bi voljni bili s tobom zajednički učiti kajde i umjetničko pjevanje.« — Štriga odgovori s nekom muževnom ozbiljnošću: »Rekô, ne poreko ni ti ni ja!«

Rodjen za agitatora i organizatora sabere Štriga u nekoliko dana mlade rodoljube, same djake, te hajd uči kod Lisinskoga po dosada im nepoznatih kvakah pjevati. Napredak tih mladih vatrenjaka bio je tako izvanredan, da su već za dva mjeseca stvorili pjevačko, a za mjesec kasnije i glasbeno društvo, a Lisinskoga imenovali za: »Musikdirectora.«

Prvo ovo hrvatsko pjevačko i glasbeno društvo nije imalo nikakovih pravila, akoprem je bilo u društvu izim izvršujućih i podupirućih članova sa članarinom od desetaka

¹⁾ Vidi „Vienac“ br. 43. i 44. od god. 1885.

(po sadanjem novcu 17 novčića) na mjesec; ali to nije smetalo ni pjevače ni glashbare, da dužnost svoju čim točnije vrše. Kadagodj i gdje godj se je pojavio i javno pjevao mali taj sbor, hrlili bi ljudi za njim jatovice, hvaleći pjevače i gospodina: »Musikdirektora« (tada još nismo imali hrvatsku riječ za »glasbu«), koji je pjevače tako dobro »izmuštrao«. A kakve su popievke pjevali? Ili pučke ili takove, koje je koji rodoljub izhitrio, a Lisinski ukajdio i za mužki zbor udesio. Koje su popievke pjevali kod postanka društva a koje kasnije, toga se još med nami živući Alb. Štriga više ne sjeća, al mislim, da je dovoljno, ako ovdje nabrojim pučke i slične melodije, koje je Lisinski u ovo vrieme ukajdio ili udesio: »Narodil se kralj nebeski«; »Jen starac u štalici (božićna)«; »Dikice«; »Jeste li vidjeli moga sinka Janka«; »Ja sam mlada kô zelena trava!« — »Oj ti seko«; »Doletiš ptice kukavice«; »Popuhnul je tihi vjetar«; »Rado ide Srbin u vojnike«; »Zločesti su ljudi«; »Ajde braćo, ajd junaci«; »Ja sam Srbin srbski sin«; »Kol'ko ti«; »Savila se biela loza vinova«; »Vidiš, diko, tu zelenu travu«; »Da je kome pogledati bilo«; »Mlado pastirče vmiljeno«; »Liepa Maca cvieće brala«; »Pjesma, koja se pjeva u kolu u Završju (u karlovačkoj okolini) bez teksta«; »Zaspal Janko pod jablankom«; »O mladenci! vrt zeleni«; »O divojko! cviet rumeni«; »Na lievoj strani kraj srca«; »U Omera više Sarajeva«; »Siva magla«; »Bratci veseli svi«; — i uz to još 77 velikoruskih, mnoge poljske i slovenske popievke, koje je glasovirskom pratljom providio.¹ Nadalje: »Dika plava na srecu mi spava«; »More diko, gdje si za toliko«; »Dievo mila, dievo krasna«; »Što po vilajetu veliki premeću«; »Ah, što sam ti učinio«; »Ajdemo kući, zora je«; »Ja sam mlada Ilirka«; »Puna srca, pune čaše«; »Slogu rodi Slovinkinja mati« (polag pučkog

¹ Ove se popievke nalaze u Alb. Štrige, pisane od ruke Lisinske.

napjeva); »Tko je rođen Slavjan« (slovački napjev); »Gdje ptičice miloglasnim glasom pjevaju« (varoška).¹

Iz svega ovoga je razabrati, da je ovo naše prvo hrvatsko pjevačko društvo bilo vrlo čednih početaka, ali osnovano je bilo na zdravom temelju. Uz uzornu revnost i uz patriotsko nastojanje Lisinskoga, Štrige i ostalih pjevača ono je sve više raslo u ugledu i u broju članova. Zadaću svoju: buditi i hrabriti narod, i širiti ljubav za hrvatsku popievku vršilo je ovo društvo s velikim uspjehom. Dobrovoljački instrumentalni sekstet (glasbeno društvo), skopčan s pjevačkim društvom, u kojem su najvrstniji članovi bili: Makso Šmidt (frulaš), Silvije Medunić (prvi violinista, kasnije veliki župan) i Josip Vraniczany-Dobrinović, nije istinabog toliko pomagao narodnoj ideji i narodnoj glasbi koliko pjevačko društvo, ali i ovo je društvance budilo čut za umjetnost i plemenitu zabavu, i odvrćalo mladež od pijančevanja, skitanja i drugih nepodobština i izgređa. Članovi pjevačkoga društva bijahu: Albert Štriga, Ljudevit Pihler, Kamilo Livadić, Zazanić, Milošević, Pajanović, Krugoljević (Kugelmeier), Stanko Vraz, Dietrich (Slovenac), Felbinger, Vrvić, Kavić Aleksa i još nekoliko, kojim imena ne znamo.

Do godine 1841. nije Lisinski ništa samostalna komponovao, premda je često drugovom svojim glasovirao po koju improvizaciju te im tumačio, da bi se hrvatski glasbottvorac imao što više držati pučke melodije, jer samo tako da bi moguće bilo hrvatsku umjetničku glasbu stvoriti. »Pa ded komponiraj ti »nekaj«, — primetne nekoga dana Štriga, »dosta si već kod Wiesnera »vučil.« — »Nesmijem još sada«, odvrati Lisinski, »dok nisam blaženi svoj »generalbass« posvema izučio.« — »Ala je veliki pedant taj tvoj meštar«, uze Štriga, »da ja samo polovicu toga znadem, što ti u muzici

¹ Ove popievke se nalaze u mene, također pisane od ruke Lisinskoga.

znadeš, ne bih ja čekao, dok u basu »generalom« postanem, već bi još kao »feldbaba« počeo komponirati.« — Svi su se smijali Štriginoj dosjetki, samo ne Lisinski, jer je nekako slutio, da Štriga nešto namjerava. Pa tako je i bilo. Sutradan donese Štriga Stoosovu pjesmu: »Iz Zagorja«, koju je isti bio spjevao za doček dra. Ljudevita Gaja, kad se je ovaj imao vratiti početkom srpnja g. 1841. sa svoga književnoga puta iz Dalmacije, te reče Lisinskomu: »Čuješ li, Naco, zlato, čuješ li? — Stavi ovu pjesmu u muziku i učini rodu glas, a mi ćemo ju popievati, da će ti srce od veselja skakati.« Lisinski se izpričavao kojekako, ali Štriga mu odgovori: »Samo ti kušaj, vidjet ćeš, da ide, a napokon što je to: pjesmu komponirati? Ta da bi se ja malo napinjao, mogao bih i ja napjev izmisliti, a kamo li ne ti! Unapried ti kažem, da mirovati neću, dok se ti pera ne lati.« — »Kad je tomu tako,« reče Lisinski, »tada znaj: što mora biti, bit će i to do sutra na večer.« — »Živio »musikdirektore!« — Momci, sutra ćemo čuti novu pjesmu, pa zato hajde, da ga sad pustimo na miru, vile bi se možda od nas plasile.« Štriga nije medjutim čekao do sutra na večer, nego je došao već poslije objeda na crnu kavu, da čuje, hoće li Lisinski zadanu rieč održati. »Pjesma je gotova«, reče Lisinski posve veselo, kad je Štriga u sobu stupio, a ovaj ga ogrli stotinu puta veleć: »Nisam li ti rekao, dragi Naco, da će ići! Ali sada daj, da čujem novi tvoj proizvod, jer ako i vidim i poznam note, to ipak neznam, kako napjev zvoni.« Lisinski sjedne ka glasoviru, počne pjevati i pratiti popievku. Štriga hoće da se raztopi od veselja: »Brate, osvjetlao si si lice, tvoj ti je prvenac ljepši nego svi Mozartovi napjevi.« »Nemoj buncati«, reče Lisinski smiešec se, »gdje sam ja a gdje je Mozart!« »Za Mozarta ne znam, gdje je — nastavi Štriga — ali za te znam, da si u Zagrebu, a to je naša sreća. — No molim te, pjevaj mi nekoliko puta taj napjev, da ga uhvatim, te da ti pomognem na večer pjevati.« Lisinski mu izpuni volju, Štriga pako

čim je napjev usvojio, letio je od druga do druga te pjevaj svakomu, razlažuć, koliko je junačtva u napjevu, kako zveni čisto: hrvatski, križevački, ruski, srbski i poljski, uzplamćujući sebe i druge svoje za Lisinskov proizvod.

Autograf ove popievke nalazi se u piščevoj sbirci, te mislim, da ću čitatelju ugoditi, ako ju ovdje onako priobćim, kako ju je Lisinski s prvine napisao bio.

Pjev.

Iz Za-gor-ja od pre-sta-ra

Glasovir.

Če-ha, Le-ha, Me-ha grada, zvie-zdo! kôm se

lie-pa 'tva-ra svim I-lir-skim vi-lam na-da.

Sret - no do - šla s pu - ta Tvo - ga Dal - ma - tinskih

od pla - ni - na, gdje I - li - ra sta - rih slo - ga

bja - še sla - va svih Slo - vi - na.

Jer je ovaj tekst samo prigodan bio, a ipak se željelo da napjev u narodu ostane, spjevao je kasnije dr. Demeter pjesmu: »Prosto zrakom ptica leti«, a Lisinski preradi prvotnu glasovirsku pratnju a ponešto i sam napjev, kako je iz sljedećega razabrati.

2009 h +

Andante con moto.

Pjev.

Glasovir.

Pro - sto zra - kom pti - ca le - ti,

pro - sto go - rom zvier pro - la - zi;

p a ja da se lan - ci spe - ti

cres. dam tu - djin - cu *f* da me ga - zi?

mf Tko ne - vo - li u - mriet pri - je,

u tom na - ša krv ne - bi - je,

f tko ne - vo - li u - mriet pri - je,

u tom na - ša krv ne - bi - je;

ff tko ne - vo - li u - mriet pri - je,

u tom na - ša krv ne bi - je

Popievku: »Iz Zagorja« uvježba Lisinski i Štriga s drugovi svojimi za nekoliko dana, ali budući da su domorodci željeli, da kod Gajeva dočeka ne pjeva tu popievku samo nekolicina pjevača već sva zagrebačka mladež, to je trebalo popievku i s njom uvježbati. U tu svrhu pozove Štriga »ilirsku« mladež u šumu Tuškanac (tada još nije bio park), da s njimi tamo popievku uvježba, jer nije bilo u Zagrebu tako velike dvorane, u kojoj bi moglo sto i više pjevača pokus imati. Na ove vježbe došlo bi svakiput na stotine pjevača i na stotine slušatelja. Kad je mladež napokon novi napjev shvatila i jednogrice (unisono) popievala, orila se je cijela šuma, a ljudi su od silnoga toga utiska tako zaneseni bili, da su mislili pa i govorili: nije moguće, da je koja sila — ni sama ruska — veća i jača od hrvatske!

Sada je još trebalo da pjevači pjevaju novu popievku uz glasbu, jer je ustanovljeno bilo, da kod Gajeva dočeka i glasba (banda) sudjeluje. Pokus s glashom obdržavao se je u streljani. Što je moglo pjevača u dvoranu stati, unišlo je unutra, ostali pjevači pjevali su pred kućom; bilo je to mjeseca lipnja. Glasba stane svirati, pa i pjevači zapjevaju, no za čudo, nisu se mogli nikako složiti, ma kušali i po više puta. Štriga hoće da očaja: »Šta vraga svirate vi tamo?« upita ljutito glashbare. »Mi sviramo, kako u notah stoji,« odgovoriše mu. »To je moguće«, zaori Štriga, »ali mi pjevamo, kako znamo, a to je sigurno bolje. Hajde da još jedanput kušamo!« Opet kušaju, opet ne ide. — »Molim te liepo, Vatroslave«, reče Štriga Lisinskomu, »udaraj ti u klavir, a mi ćemo uz tvoju pratnju pjevati, tà ne smijemo se za Boga osramotiti pred ovimi Švabami«; mužikašem pako dovikne: »Vi šutite, pa pazite, kako mi pjevamo po ilirski!« — Pjevaju uz glasovir; — ide kao na žici. — »No jeste li čuli? — Sad ajde da opet s vami kušamo!« — Kušaju na novo, ali opet dar-mar. — »Znate šta«, reče Štriga glashbarom, »vi svirajte na tiho te slijedite pjevače«; — pjevačem pako prišaptne: »Junaci, vičite, štogodj bolje možete, ne pazite ni malo na bandu.« — Jedni i drugi slušahu Štrigu, a napokon su se pjevači i glasba tako liepo složili, da ne možeš ljepše.

Osam dana prije Gajeva dočeka umio je ne samo svaki pjevač već i svaki slušalac pjesmu: »Iz Zagorja« pjevati, a kad je Gaj dospio a mladež mu priredila serenadu, pjevao je cieli Zagreb svu noć tu popievku Stanko Vraz piše Čehu Erbenu mjeseca srpnja god. 1841. »Gosp. Gaj vratio se ovih dana iz Dalmacije u Zagreb. Počitatelji njegovi slavno su ga dočekali. Došlo je onaj večer 200 mladića s bakljama pred njegov konak provadjanjem svirajuće bande i pjevajući različite pjesme izmedju kojih: »Iz Zagorja«, »Još Hrvatska« i razvikanu: »Nek se hrusti«.

Početak bijaše dakle učinjen, i to u toliko sretan početak, što se napjev pjesme: »Iz Zagorja« svakoga dojmio, i što je Gaj mladomu glasbotvorcu čestitao na liepom mu uspjehu, bodreći ga, da junački dalje radi te da više ne pusti vilu umjetnicu, koja ga je toli ljubko za ruku primila. Izreku, koju je Gaj tom prilikom izustio: »U kolebajućoj se ladji padne samo onaj, koji mirno stoji, a ne onaj, koji se giblje (radi)«, usadi si Lisinski duboko u srce, te se je od onoga vremena odlučno dao na glasbotvorenje.

Malo zatim t. j. početkom mjeseca kolovoza god. 1841. uglasbi Lisinski Trnskovu pjesmu: »Oj talasi mili ajte«, te ju je pomoću Wisnera i orkestrirao. Kada je popievka gotova bila, pisao je Štrigi, koji je boravio kod kuće u Križevcih na praznicih, da bude spreman novu popievku učiti i u kazalištu pjevati. Štriga pun veselja, što je Lisinki opet nešto nova stvorio, nije čekao konac praznika, već odjuri umah u Zagreb, da novu popievku čuje i uči. Štriga uzhićen od ove popievke još više nego od prve, pripoviedao je čudesa o toj melodiji koli u Zagrebu toli u Križevcih, kamo se je opet vratio bio. Teško mu je bilo čekati žudjeni dan, kad će popievku javno pjevati, te bi bio volio, što je riedko kod djaka, da praznici što brže minu. Napokon početkom listopada pjevao je popievku: »Oj talasi« u kazalištu i to u brodarskom kostumu prigodom benefica: »za narodna predstavljanja«. Perkovac piše: »Tko je u ono doba u Zagrebu živio, sjećat će se, dok bude živ, uzhićenja, koje je Štrigu pratilo, kad je u kazalištu prvi put zapjevao pjesmu: »Oj talasi mili ajte.« Barcarola ova išla je od usta do usta, te su ju i drugi pjevači i pjevačice i u privatnih krugovih u kostumu pjevali.

Godinu dana kašnje pjevahu istu popievku u četverospjevnoj udesbi gospoda: Rubido, Štriga, Milošević, Krugljević, Pajanović, Zazanić, Šneidinger, Boš, Broja, Zelter i Draxler u koncertu, priredjenu po uredniku u Zagrebu izlazećega njemačkoga lista »Croatia« A. F. Draxleru, s istim uspjehom.

»Danica Ilirska« pisala je u br. 11. od 12. ožujka 1842.: »Brodarsku pjesmu: »Oj talasi« od gosp. V. Lisinskoga obljudi naša občina od prvoga njezinoga ukazanja, to jest od onda, kada bi na kazalištu po gosp. Štrigi prvi put pjevana. Onda bi rečeni pjevalac od uzhićene množine više puta izazvan, da zasluženu primi pohvalu; na toliko se karakteristički milozvučan napjev te pjesme i ćućenja puno izvedenje s umiljatim glasom pjevaoca dopade. Toga radi s veseljem opet je primila naša občina tu pjesmu kao kakvog milog starog poznanca, koja se sada pod obličjem čitavoga kora ukaza i neprestanim pleskanjem želju izjasni, da se po drugi put izpjeva, što i izvršeno bijaše. Gospoda, koja su ju izvela, obvezala su time sve domorođee i mi im ovdje obće priznanje izkazujemo, nadajući se, da se i u buduće uztezali ne budu svojimi silami k razvitku domorodne umjetnosti pripomagati«.

Vriedno je, da ovdje spomenem, kako se je Lisinskova popievka: »Oj talasi« (kojoj je Srbin Kornel Stanković u svojoj zbirci opazku dodao, da nije čisto narodna) dojmila srbskoga kneza Miloša Obrenovića. Dogodjaj ovaj pako pripoviedao mi je Srbin Nikola Gjurković, tada agenat parobrodarskoga društva u Osieku. »Kada se je knez Miloš Obrenović vratio početkom godine 1859. parobrodom u Biograd, da priestolje svoje opet zauzme, s koga je protjeran bio, pade mu putem na um, da tadanje stanje svoje pjesmom izrazi. U tu svrhu zapjeva pjesmu: »Oj talasi«, koja je situaciju i razpoložaj duše njegove zaisto dobro označila. Ljudi bivši u blizini kneza tvrdisu, da je knez tu popievku tolikim žarom i na takav u srce dirajući način odpjevao, da je ciela njegova okolica upravo začarana bila. No knez nije pjesmu čisto onako pjevao, kako ju je Lisinski uglasbio, već više na srbski, to jest po vlastitom shvaćanju i ukusu. Slušaoci pjevahu pjesmu tiho za knezom, a budući da je knez popievku više puta odpjevao i zaželio, da njegovi ljudi s njim pjevaju, naučise ju posvema

točno. Čim se je parobrod u Zemunu izkrcao, hrlaše prijatelji srbske muzike k meni (t. j. Gjurkoviću), koji sam tada u Zemunu agentom bio, te mi pjevahu melodiju, ja ju pako brže bolje ukajdih.«

Lisinskovu popievku čuo je knez Miloš pjevati od četvero-pjevnoga shora, koji je god. 1847. u Biogradu koncertovao pod ravnanjem Lisinskoga, o kojem ću koncertovanju kasnije govoriti. Za sada mi je spomenuti, da knez nije zapamtio cijelu melodiju, već samo neke fraze, kako to dokazuje kneževa redakcija melodije, koju evo na vječni spomen preštampavamo po Gjurkovićevoj ukajdbi, koju sam od njega samoga dobio.

Larghetto ♩ = 92 *cres.*

Oj ta - la - si mi - li aj - te, ča - mac

da-lje moj tje - raj - - - te - ; a ti

vje - tru doć ne - moj! put je danas

da - lek *pp* moj! Oj, oj, oj! Oj, oj!

f oj! put je danas da - lek *p* moj,

f put je da - nas *rall.* da - lek moj!

U jeseni god. 1841. dodje nadporučnik krajiške brodske pukovnije Marko Bogunović s mnogimi drugimi častnici iste pukovnije u Zagreb u ime komisije za reguliranje rieke Save, donesav sobom novi ples: »dvoransko kolo u dva lika«, sastavljeno po Bogunoviću. Pokazav Bogunović i drugovi mu, kako se to kolo pleše, zamoliše ga zagrebački mladi »Iliri« i »Ilirkinje«, da im ovo kolo uvježba, što Bogunović i drug mu Hreljanović i rado učine. A kada je Bogunović čuo, da naši Iliri žele imati i: »Hrvatsko kolo«, jer je on kolo svoje nazvao: »kolo slavonsko«, to izmisli i sastavi i hrvatsko kolo. Svako kolo (jedno u dvočetvrtinskoj a drugo u tročetvrtinskoj mjeri) imalo je samo dva lika, dvie figure, a svaki je lik sastojao od Adagia i Allegra. Glasbu prvoga lika »slavonskoga kola«

predao je Bogunović Lisinskomu u kajdah, kako to tvrdi Gavro Jakopović, koju je glasbu sastavio upravitelj brodske vojničke svirke po pjevanju i fućkanju Bogunovićevu. Za »hrvatsko kolo« komponovao je Lisinski prvu glasbu, i to za onda samo jedan lik, jer ako je svako kolo dva plesovna lika imalo, to su se ipak oba lika plesala na jednu te istu glasbu. Slavonsko i hrvatsko kolo izvajalo se prvi put na »narodnoj zabavi« u streljani dne 27. siečnja 1842., te je jedno i drugo kolo po svoj prilici za orkestar udesio kapelnik Kirschhofer, budući da je on i one valcere instrumentirao, koje je Lisinski za ovu zabavu glasbotvorio.

»Danica Ilirska« piše u br. 6. od god. 1842.: »Valceri, koje je Lisinski za tu zabavu načinio i u ime domorodaca poklonio visokorodj. gospoји generalici Šimunić, jako su liepi bili; svi gostovi bijahu njimi oveseljeni i uzhićeni. Sačinitelj bijaše po narodnom običaju više puta uzdignut i obćom

pohvalom naplaćen. G. Kirschhofer je te iste valcere veoma umjetno instrumentirao i proizveo. Ples i muzika jednog i drugog kola našla je onu večer veliku pohvalu, te se je moralo uslied neprestanog gromovitog pljeskanja i po drugi put igrati.«¹

Godine 1842. i 1843. uglasio je Lisinski više pjesama i sastavio nekoliko valcera, jednu polku i glasbu za popravljeno i razšireno slavonsko i hrvatsko kolo. (Vidi u »Pregledu I. br. 3—24). Povod, da se jedno i drugo »kolo« glede plesa i glede glasbe bolje usavrši, dao je Ljud. Vukotinović. Pisao je naime u Danici sljedeće: »U obće što se našeg »kola« tiče, mislim, da je ples ovaj, kako su ga na zabavi, priredjenoj 23. veljače 1843. igrali, premalo vatren, i da mu manjka nota, njeka characteristic, koja bi ga sasvim narodnim učinila. Dobro bi bilo, da se domorodci, koji će ovu godinu, ili u granicu hrvatsku ili u Slavoniju ili u Dalmaciju putovati, o tom predmetu malko pobrinu, i da nas poduče, kako se originarie ovaj drugojačije jako originalni i zanimivi tanac pleše. Ovako ne može ostati, jer to neće nitko misliti, da je to non plus ultra. Ovo je liep, hvale i nasljedovanja vriedan početak, ovo je predmet, koji bolje promotriti i tada razprostaniti moramo.«

¹ Za ovu »narodnu zabavu« spjevao je Stanko Vraz proslav »Domorodkam«:

1. Poznata je vaša mladost	3. Mi podani viernoj službi
I ljepota, o gospoje!	Brinimo se (poznato je),
Da junaku svakom to je	Da svi danas, o gospoje,
Dvorit slava, gledat radost.	Ugodimo vašoj družbi.
2. Dostojna je vaša dika,	4. Pa vas riečju pozdravljamo,
Da ju pjeva glasom slave —	Koe gospoda ne govore,
Kano tice hlad dubrave —	Nego oni, što ju dvore,
Glas gospodskih svih jezika.	I svedj vierno služe samo.
5. Nemojte se dakle tužit,	
Nit zamjerit toj prostoti:	
Sluge jesmo mi, ljepoti	
Vašoj spravni uvijek služiti.	

Usljed ovog posvema temeljitog prigovora složiše se Bogunović, Hreljanović i Gavro Jakopović, te izmisliše — po načinu drugih konverzacionalnih plesova — za slavonsko kolo sedam, a za hrvatsko kolo šest plesovnih likova, Lisinski pako sastavi za svaki lik posebnu glasbu. O toj glasbi pisao je Vukotinović u 10 broju »Ilirske Danice« od god. 1843.: »G. Lisinski složio je za svaku figuru u »kolu« novu muziku, koja nam je opet dokazom, da mladi naš domorodni compositeur puno talenta, i što najvećma vriedi, nationalisma u muziki imade. Njegovi su napjevi dobri; i pravo je, da g. Lisinski ne ostavlja čarobnu prostotu svoju, i da se ne upušća u talijansko coloriranje ili u težku njemačku muziku, koja se s našimi narodnim pjesmami ni malo ne slaže.«

Lisinske popievke: »Iz Zagorja«, »Oj talasi«, »Dusi, koji rod svoj ljube«, »Sat udara braćo mila«, »Ja sam momče Radivoj« i »Il je možno, il ne možno«, prodrle su u kratko vrijeme u sve slojeve naroda. Izim Vukotinovića potvrdio je popularnost Lisinskih napjeva i Vraz u listu upravljenom dne 2. travnja 1845. na Erbena: »Livadićeve pjesme — piše Vraz — nisu tako pučne kao one od Lisinskoga, koje se i po ulicah pjevaju, a ono ponajviše porad toga, jer su vrlo umjetno složene te ne udaraju onako lako u sluh kao tvori rečenog Lisinskog. Nu umjetniku od zanata ugodit će sasvim, jerbo Livadić je slagalac od škole, najpače je sprovođanje njegovo puno, te će se u tom teško moći natjecati s njime Lisinski.«

Uspjeh Lisinskova početnoga glasbenoga rada bio je u istinu toli povoljan, da bi on bio imao uzroka glasbi se posvema posvetiti, ali uz sve to nije se htio na to pravo odlučiti, kao da je slutio, da mu umjetnost neće u Hrvatskoj život osigurati. Zato položi 29. kolovoza god. 1842. prisegu za bilježnika banskoga stola, služuć bezplatno od godine 1842. sve do godine 1847. Predstojnik njegov Vjekoslav Lipovčić izdao mu je o t. m. službovanju svjedočbu, u kojoj je osobito spomenuo: »njegovu hvale vriednu revnost i točno i pravedno uporavljanje zakona«. U Lisinskovo literarnoj ostavštini

ima množina koncepta onih akta, koje je izraditi imao, a u toj ostavštini nalazi se i mnogo pravničkih knjiga i spisa, koje je čitao i ekscerpirao. Mora se reći, da se je Lisinski u obće mnogo brinuo za svoju naobrazbu. Izim hrvatskoga jezika znao je izvrstno njemački, u kojem je jeziku i nekoliko pjesama spjevao, zatim vrlo dobro latinski, u kojem je jeziku mnogo sastavaka pisao; francuzki govorio i pisao je dosta okretno i čitao mnogo francuzkih djela u originalu. Znao je nešto ruski, a kasnije nauči češki jezik podpunoma. Štriga piše u svojim crticah: »Kad je Lisinskoga volja bila govoriti o francuzkoj ili poljskoj revoluciji, milina je bilo slušati, kako je on to znao sve liepo razlagati.«

Lisinski nije dakle bio obični fabrikant glasbenih komada, već skroz naobražen čovjek, koji se je mogao u svakom obziru mjeriti sa svojimi drugovi. Pomislimo li pako, da su se glasbenici one dobe (u ma kojega naroda) riedko bavili i drugim znanostmi, već samo glasbovali, to se možemo i u tom pogledu ponositi s našim Lisinskim.

U ostalom priznati je, da se je svakolika tadanja hrvatska omladina starala, pribaviti si čim obširnija znanja, nebi li prosvjetom unapriedila zaostali naš narod i domovini koristila ne samo šakama već i umom. U tom se je pako nastojanju osobito izkazala zagrebačka »ilirski« mladež, a može se reći i zagrebačko gradjanstvo. Zagreb je tada veoma dobro shvatio svoju zadaću kao glavni grad zemlje, kao srce Hrvatske, a ujedno i prvi grad na slavenskom jugu, ne pokazujuć nigdje i ni u čemu sebičnosti već čisto domoljublje, te nastojeć narod uzbuditi na zajednički rad, na bratinsku ljubav i bodriti ga na požrtvovanje za otačbinu i njezin napredak.

I glasbeni pokret, što ga je izazvao Livadić, Lisinski i Štriga podupro je najprije grad Zagreb, a istom kasnije uzbuđiše se duhovi i u ostalih gradovih naše otačbine. U razmjerno kratko vrijeme pojavili su se sad tu sad tamo glas-

beni talenti, za koje prije nitko ni sanjao nije. Najvrstniji izmedju ovih bijaše krajiski poručnik Ferdo Rusan, čovjek, koji ne poznaše ni kajda niti je umio ino glasbalo van tanburicu, dakle puki naturalista, pa ipak je divne popievke izhitrio, uzhitne po tekstu i po napjevu. Lisinski nije ružnom umjetničkom ohološću naturalističke odbijao ove proizvode, već ih je prigrio kao da su najbolji umotvori, te priredi mnoge Rusanove popievke za četiri mužka grla uz glasovirsku ili orkestralnu pratnju. A nije samo nastojao, da se Rusanove popievke pjevaju u koncertih i da postanu popularnima, već ih je i sam proučavao, nazirući u njih pravu žicu narodnoga duha.

Od drugih mnogih glasbenih talenata spomenuti mi je pjevačicu Tomekovićevu, koja je god. 1842. hrvatske popievke u koncertih pjevala, zatim slavnu prvu našu primadonnu grofinju Sidoniju Erdödy, koja je, bivši zaručnicom, komponovala valcer pod imenom: »Tanburice« (god. 1843.); Ivana Padozca, koji je sada takodjer počeo hrvatske pjesme uglasbavati, a tako i Fortunata Pintarića. Klerici zagreb. sjemeništa počeli su pod ravnanjem I. Juratovića pjevati hrvatske svjetske popievke, a klerik Vatroslav Vernak uglasbi (od g. 1843—1847.) nekoliko liepih pjesama, a isto tako i M. Hajka, Franjo Runjanin i Pajo Kolarić. Starina Fr. Čačković sastavi razne potpurije od narodnih napjeva, a mladić Franjo Pokorny (rodom Zagrebčanin i učenik Wiesnerov) komponovao je glasbu za igrokaz: »Jelva, ruska sirota« i dvie slovjske ouverture za orkestar (god. 1845.) i Franjo Gašparić uglasbi (1845.) Trnskovu pjesmu: »Prognanik«.

Čeh Vaclav Brečak, kapelnik pješačke pukovnije barona Bakonya, sastavi god. 1841. od ilirskih narodnih melodija potpuri i jednu koračnicu, te ih daje u Milanu često javno svirati, pošto je občinstvo oba komada vrlo rado slušalo. Što više, princu bavarskomu Luitpoldu omili ta glasba u toliko, da si ju daje prepisati, te ju odnese u Bavarsku. Neke melo-

dije iz istog potpurija svirala je rečena banda više puta u: »Teatro alla scala« na obće zadovoljstvo slušalaca.

Stanko Vraz ukajdio je slovenske pučke melodije. Već godine 1844. imao je njih do 300 na broju, kako je to javio u listu od 16. travnja i g. češkomu spisatelju Erbenu. Vraz, svestrano naobražen muž, pjesnik i duhovit kritik, mnogo je obćio s Lisinskim, koji mu je razlagao vriednost pučke glasbe. Rieči, napisane po Vrazu u I. svezku časopisa: »Kolo« (g. 1842.) na 134. strani: »Kao što treba da iz rieči pučkih pjesama naši umjetni pjesnici crplju duh narodni, tako će i napjevi pučki vremenom postati v o d a ž i v o t a, iz koje će negda naši sлагаoci (kompoziteri) napajati svoje umotvore duhom narodnim« — nisu drugo van odjeka Lisinskih nazora o pučkoj glasbi.

Nijedan od ovih nije dakako bio ono što Lisinski, jer kako Vraz jako dobro kaže: »nije svaka iskra sunca žar veseli, nije svaka svjetlost već i danak bieli« (Djulabije III. br. 132), ali ipak je znak velike duševne snage, kad maleni narod umah dobije tvornih sila, čim se porodi koji novi pojam ili novi predmet u umjetnostih ili znanostih.

U tom kolu hrvatske glashbene umjetnosti bio je Lisinski vodja, Štriga prvi mu pobočnik a Ferdo Livadić (otac hrvatske umjetničke glasbe) mecen, koji je glasbenim svojim blagom pomagao s najvećom prijaznošću i pripravnošću, gdje je samo mogao. Ciela zemlja priznala je ovaj naš trifolium ravnajućom vladom hrvatske glasbe i rad toga, što je Lisinski i Štriga umio sve sile oko sebe sakupiti, svakoga na rad pobuditi, svaki dobar savjet poslušati i nikomu zasluženom priznanje uzkratiti ili zaviditi. Od nikoga nisu tražili, da se odreče muževnoga svog ponosa i njim se sliepo pokori, niti su u pretjeranom i nesnosnom slavohleplju željeli i nastojali, da obćinstvo čuje samo Livadićeve i Lisinskove glasbotvore i samo pjevanje Štrige, već i druge pjevače i proizvode drugih ma i naturalističkih glasbenih sila. S toga je

bilo sloge između glasnika hrvatskoga čuvstva, a svaki koncert, u kojem se je pjevala hrvatska popievka, bijaše pun puncat. »Štriga je bio takav magnet za občinstvo, da su ga glumci njemačkoga teatra u Zagrebu molili, kad su htjeli za svoj prijam namamiti občinstvo, da im pjeva među čini koju hrvatsku popievku, jer onda su sigurni bili, da će gledalište dubkom puno biti.« (Vienac br. 43 od god. 1885). A Albert Štriga, kako je bio uvidjavan i nesebičan, zadovoljio je svakoj takvoj molbi, nadajući se, da će takva produkcija opet nešto malo dići hrvatsku svijest i probuditi ljubav za hrvatsku glasbu.

Još godine 1841. i 1842. mnogo se je pisalo i u naših novinah o glashenom napredku Rusije, osobito o predstavah Glinkinih opera: »Život za cara« i »Ruslan i Ljudmila«. Ove vesti i sretan uspjeh, što ga je Lisinski postigao svojimi glasbotvori, probudi u njegovih prijatelja i štovatelja želju, da im takodjer stvori hrvatsku operu.¹ Pri tom nisu mislili na veliku operu, koja bi se imala pjevati u kazalištu, već na pomanju uz pratnju glasovira ili šesterogudja, a izvadjali bi ju kod biskupskoga dvorskoga župana (comes episcopalis) gosp. Zengevala, velikog ljubitelja hrvatske glasbe i iskrenog štovatelja Lisinskoga. Pomisao ovu najprije je uhvatio godine 1843. naš Štriga misleći, da vještaku Lisinskomu ne može teško biti komponovati nekoliko arija, recitativa i zborova. »Ta mi imademo dobro izvježbane pjevače, imademo guslača, frulaša i drugih muzičara, pa ćemo naći jošte jednu »donnu«, jednoga tenora i jednoga basa, a partiju baritona pjevat ću ja.«

Saznavši Lisinski tu nakanu, smijao se je bujnoj fantaziji i naivnosti svojih prijatelja, a kad je vidio, da oni od njega to ozbiljno zahtievaju, opirao se, što je godj bolje znao,

¹ Česi su istom poslije Hrvata došli do narodne opere. Prva izvorna opera u češkom jeziku: »Žižkov dub« od Jurja Macourke, bila je prvi put pjevana u Pragu dne 31. siječnja 1847.

te govorio: »Opera uz glasovir ne ima svrhe, komponovati ju pako za orkestar, tomu nisam jošte dorastao, a napokon nemamo nikoga, koji bi umio za narodnu operu valjan tekst napisati, itd.« — Na to će Štriga: »Al, molim te, što ti ne bi znao? Isto si tako govorio, kad sam te »natental«, da uglašbiš pjesmu: »Iz Zagorja«, pa ipak si uspio; uspijet ćeš i opet, samo se ti odluči na rad. Što se instrumentacije tiče, to će ti pomoći Wiesner, a mi ćemo ga platiti i jošte »vinom« obskrbiti. Kako rado pije, on će nam instrumentirati, ako mu pošaljemo na mjesec po dva tri viedra vina u kuću, sve, što uzhtijemo. Ti imaš samo komponirati operu za pjevanje i glasovir, sve ostalo: libreto, pjevači, Wiesner, vino itd. bit će moja skrb. Govori, hoćeš li? — Molim te kaži, da hoćeš!« — »Za sada — odgovori Lisinski — ne mogu ništa obećati, prije ću stvar dobro promisliti.« — »Ne marim,« — reče Štriga »promisli, ali nemoj samo dugo mozgati.«

Prodje mjesec dana, a nitko ni rieči o operi, premda su se članovi pjevačkoga i glasbenoga društva mal ne svaki dan sastajali. Lisinski bijaše tvrdo uvjeren, da je to bila jedna od onih prelaznih iluzija, kojima su mladi Iliri obilovali, a da je Štriga na operu srećom zaboravio. Ali Štriga ne samo da nije zaboravio, već je medjutim i pisca za libreto našao bio. Jednoga dana pograbi naime Štriga svoga prijatelja Janka Cara, te mu odkrije svoju želju, oslikav mu u najljepših bojah patriotičnu tu misao i zamašaj hrvatske opere. Car će mu na to: »Ja se dosada nisam ni malo vježbao u toj grani literature, ali bi nabavio dva, tri libreta, te bi pripravan bio po njih izraditi sličnu hrvatsku knjigu, da znam prikladan predmet.« — »Ako je samo to,« — uzklikne Štriga veselo — »tada ćemo se brzo pogoditi!« Stane mu s mjesta pripoviedati, kako se je neki »juratuš« zaljubio u liepu djevojku, kako su mu drugovi za krasoticu zavidni bili, te kakve su zlobe izmislile, da zaljubljeni par razstave. Pri tom nije samo ono pripoviedao, što se je u istinu

sbilo, već i ono, što bi se po njegovoj mašti moglo dogoditi, i što bi od efekta bilo, kad bi se čin na glumištu prikazao. Caru se svidi Štrigina pripoviedka dosta prikladnom, te mu obeća, da će željeni operni tekst čim prije izraditi. Nije dugo trajalo, a Štriga odjuri s libretom na pjevački pokus k Lisinskomu. »Dragi Naco! — jesi li danas dobre volje?« zapita Štriga Lisinskoga. »Jesam,« — odvrati ovaj — »danas me noga ne boli, a kad je tako, tad sam uvijek dobre volje.« — »E, pa živio! Sad pako slušaj malo, što ću ti reći, a slušajte i vi, prisutna braćo!« — Poput vojskovođe, koji podastire izvješće svoje o dobivenoj bitci, izvadi Štriga iz džepa Carev rukopis, te reče: »Evo vam teksta za narodnu operu pod naslovom: »Ljubav i zloba!« — »Juriš! Lisinski! Živio Štriga! Alaj je vrag! Je li original? Tko je libreto napisao?« viču svi kao na sajmu. »To vam za sada ne smijem reći,« odvrati Štriga, »već vas pozivljam, da rukopis redom čitate, pa da se onda izjavite, je li tekst vriedan, da ga naš »musikdirektor« u glasbu stavi.«

Lisinski je bio tako zapanjen, da nije mogao ni rieči progovoriti, već je nekako žalostno preda se gledao, kao da će mu se sada teška osuda izreći. Rukopis libreta letio je iz jedne ruke u drugu; u čas bio je svaki osvjedočen, da je sadržaj i izradba vrlo dobra; (a kako ne bi, kad je libreto pisan bio u hrvatskom jeziku!) Pjevači se slože, da s mjesta navale na Lisinskoga, moleći ga jednoglasno, da im tu operu uglasbi. Siromašnomu Lisinskomu nije bilo više ni kud ni kamo, te im zato obeća, da će se dati na rad. — Mora se reći, da je to od njega bila dosta smiona odluka, jer ako je s Wiesnerom skladbouku već i prošao bio, te ponešto i instrumentaciju pojmió, ipak nije bio ni u čem posvema siguran, te se je morao više oslanjati na prirodjeni svoj dar nego li na svoje glasbeno znanje. »Ali tko je za što,« — piše Perkovac — »on se i rodio za to; Bog je Lisinskomu dao, pa je u ime onoga i rad zapo-

ćeo.« A naš puk veli: »Tko se s perjem rodi, prije vremena leti.«

Za nekoliko mjeseci bio je jedan dio opere već i gotov. Da Lisinski i prijatelji njegovi vide, kako će se ta njegova radnja dojmiti občinstva, zamole gosp. Frasinelli-a, tad prvoga tenora talijanske opere u Zagrebu, da pjeva jedan odlomak iz: »Ljubavi i zlobe« u kazalištu. Frasinelli se odazva drage volje toj molbi, te izpjeva popievku: »Ali ona opet moja mora biti« (popievku ovu morao je Lisinski kod pre-radjivanja opere izpustiti) dne 12. ožujka 1844. Tom sgodom pisala je »Danica Ilirska« (u 11. broju od god. 1844.): »Svi su željno očekivali taj dan, nu kad se večer približi, počela je strahovita oluja bjesniti. Kiša i tuča, gromovi i munje udarahu kao u prkos domorodcem. Ništa ne manje hrlilo je sve u teatar. Najprije su igrali jedan njemački komad: »Sieben Uhr«, i zaisto nam se činjaše, kao da sedam sati traje, toli su nam duše hleptile za narodnim glasovi. Napokon digne se zastor, i na pozorište stupi g. Frasinelli, te odpjeva poznatom vještinom pjesmu jednu iz prve narodne opere: »Ljubav i zloba«, koju je g. V. Lisinski sastavio, i morade pjesmu po obćenitoj želji opetovati.«

Drugu neku popievku iz nove opere naime pjesmu: »Da me mila bi ljubila«, koja bješe kasnije takodjer iz opere izbačena, pjevao je g. Štriga dne 25. srpnja iste godine, i to u međjučinu opere: »Don Juan«, koju je istu večer izvadjalo njemačko operno društvo. — Poznato nam je već od prije, kako su mladi nasi Iliri smjeli bili u svojih umjetničkih poduzećih, ali da će oni občinstvu priliku pružiti, ili bolje rekav, občinstvo izazvati, da prisposdobi glasbu slavijenoga Mozarta s glasbom početnika Lisinskoga, to je bilo više nego smjelo: bezprimjerno i nečuveno! No Štriga, najsmjeliji od sviju smjelih, reče Lisinskomu: »Sad ćemo tjerati mak na konac: održi li se tvoja glasba uz Mozartovu, i ne budem li ja izžviždan, to smo igru dobili.« — Lisinski mu odvrati snuž-

deno: »Meni je svejedno; što Bog daće i sreća junačka.« Ipak se nije Lisinski usudio onu večer na pozornici pokazati, već je sjedio na galeriji u kutu i hrabro — drhtao, s prvine od straha, a kasnije od veselja. Gledalište je bilo dubokom puno, premda je i onu večer takvo strahovito nevrieme bilo, kao da bi imao Mojsija narodu na novo proglasiti deset zapoviedi božjih. Štriga bio je sedamnaest puta (!) izazvan!

O ovoj predstavi pisala je »Danica Ilirska« (u br. 31): »Naš domorodni glasbeni umjetnik — g. Vatroslav Lisinski — kojemu je ta sreća u dio pala, što se više liepih u narodnom duhu po njem sastavljenih napjeva sad po domovini ori, sastavio je čitavu operu, koju naši domorodni dobrovoljci namjeravaju javno predstavljati, čim to povoljnije okolnosti dopuste. Od ove opere pjevao je neki gospodin (Štriga), revni prijatelj narodne glasbe, na 25. srpnja prigodom predstavljanja na korist Freibergera, pjesmu jednu u narodnom jeziku. Uzprkos kiši i nepogodi sakupilo se je u kazalištu radi ove pjesmice množina svieta, hleptećeg za narodnimi glasovi. Gospodin pjevalac, nadaren od naravi bistrim, krikim, milozvučnim glasom, koji on po pravilih umjetnosti izobraziti nije propustio, i sada vrhu toga prekrasnom našom narodnom odjećom nakićen, tako je slušaoce uzhitio, da je na svestrano zahtievanje pjesmu tu opetovati morao.«

Mjesec dana kasnije t. j. 8. rujna 1844. prirediše naši dobrovoljci samostalan koncert u streljani, gdje su pjevali medju ostalim i jedan samopjev i dva dvopjeva iz narodne opere. Izvjestitelj »Danice Ilirske« piše u br. 37 o ovom koncertu sljedeće: »U nedjelju 8. o. m. imadosmo sreću dionici biti zabave, kakove žalibože već odviš dugo nije bilo. Jedno domorodno društvo uglednih prijatelja i prijateljica umjetnosti dade nam spomenutog dana u dvorani zagreb. građanske streljane muzikalno-deklamatornu zabavu posve u narodnom jeziku i duhu. — — — Medju inimi prekrasnimi

napjevi napomenuti moramo najprije ono, što nam je već od davna pri srcu i što nam se kod iste zabave najdublje u dušu zadubi i utisne, t. j. novosastavljenu narodnu operu od V. Lisinskoga. Dva napjeva iz rečene opere pjevala je prevrta domorodka gospoja S. R. (Sidonija Rubido), rođjena grofinja E. (Erdödy), tako mило, tako umjetno, da nam se ne može na ino nego priznati, da je svojim prekrasnim pievom cielu zabavu okrunila, zašto joj uzhićeni slušaoci gromovitim pljeskanjem i pohvalnim: »živila« najsrdačniju zahvalnost i zasluženu slavu izraziše. Pljeskanju i klicanju ne bijaše kraja ni konca, dok se ista gospoja grofica ne udostoji posljednji dvopjev s gospodinom A. Š—om (Albertom Štrigom) ponoviti i nas uzhićene opet u raj od slasti premjestiti. Oj, da bi se htjela prevriedna ova domorodka zauzeti za predstavljenje ove opere i sudjelovati, tad bi se za cielo još ove zime predstavljala! Zahvalni domorodci kovali bi onda njezino ime i njezino rodoljublje u zvijezde. — Blagorodnim gospodičnam E. Š. (Emiliji Švabelovoj) i P. Z. (Paulini Zernčićevoj) vrlo smo takodjer obvezani i veliku zahvalnost izjaviti moramo, jer nam svakom takovom prigodom pokazati hrle, koliko narodnoga ponosa imadu, čim nijedne muzikalne zabave milim i ugodnim svojim pievom uresiti ne propuste. Gčna. E. Š. pjevala je s gosp. Lj. P om (Ljudevitom Pihlerom) dvopjev: »S Bogom, Milko!«, koji se tako dopade, da su ga na dugotrajnu molbu ponoviti morali. Gčna P. Z. (u »Danici« stoji pogriješno M. Z.) pjevala je dva napjeva, jedan iz opere od Bellinija: »Ako si me ikad ljubila« i pjesmu g. Vukotinovića s muzikom od g. F. Livadića: »Aj ti crnooko« veoma nježno, zato je dugotrajnim pljeskanjem pozdravljena bila.

Radeći Lisinski na prvom činu ove svoje opere, uvidjaše sve bolje i bolje, da tekst opere ne valja i da svrsi neodgovara, a kad je to tumačio i razlagao Štrigi i ostalim prijateljem, upoznali su i ovi manjkavost libreta. Štrigu je to

upravo u srce kosnulo, jer se je pobojavao, da se ideal njegov oživotvoriti neće, ali kako je uztrajan i domišljat bio, ode čuvenomu dramatikumu dru. Dimitriji Demetru, moleći ga, da bi libretto iste opere preradio. Pošto je Demeter u koncertih slušao nekoliko arija iz: »Ljubavi i zlobe«, a ove mu osobito omiljele, odazva se s ljubeznom pripravnosću Štriginoj molbi, te preradi uz pomoć Lisinskoga u kratko vrijeme cijeli prvi čin, obećav, da će i drugi čin preraditi, čim Lisinski s prvim činom bude gotov. Demetrov izpravak zadade našem glasbotvorcu silna jada i posla, budući da je morao prvi čin mal ne s nova komponovati. Ali sada si je i Lisinski već u glavu upilio, da hrvatska opera biti mora, te je zato radio i preinačivao s veseljem i uztrpljenjem, što je prijatelje njegove gotovo usrećilo.

U to vrijeme — bilo je nekako u mjesecu listopadu g. 1844. — dovede učitelj glasbe u Belovaru Fleišer-Mesarić mladoga čovjeka, rodom iz Budima, nu vatreno zauzeta za sve, što je slovjesko bilo, po imenu Franju Stazića, ljekarskog pomoćnika, ravno k Štrigi i Lisinskomu, ne bi li ga ovi htjeli namjestiti kod nove opere za prvoga tenora, misleći, da je opera već gotova i da u Zagrebu postoji privatno operno društvo, kojemu je na čelu Lisinski i Štriga. »Zlo su Vas, gospodine Staziću, uputili,« — reče Štriga — »jer ni Lisinski ni ja nismo kod kazališta namješteni ili čak ravnatelji toga zavoda, pa zato i ne možemo Vas engagovati. Medjutim ako imadete zbilja takav lep tenor, kako Mesarić tvrdi, tada bi nam jako drago bilo, da pjevate kod prve predstave opere partiju tenora. Mi Vam gotove plaće ne bismo mogli dakako ni onda dati, ali dali bi Vam dio od čistoga prihoda, i to razmierno veći dio, nego što bi dobili drugi pjevači. Nu najprije treba da Lisinskomu nješto pjevate, da on prosudi grol i sposobnosti Vaše.«

Oba odoše Lisinskomu. Stazić mu odpjeva jednu ariju iz opere »Roberta«, a Lisinski ga prati na glasoviru. Tada reče

Lisinski Staziću: »Vi imate zaisto liep tenor, nu grlo Vaše nije jošte ni posvema razvijeno kamo li izvježbano; Vaš glas nije glas već glasić, a mogao bi biti glasonja; uz to je sigurnost Vaša u intonaciji i u taktu dosta slaba, nu ipak Vam proričem, da biste mogli postati znamenitim pjevačem, kada biste htjeli ozbiljno se učiti.« — »Vrlo sam Vam zahvalan, — odvrati Stazić — na iskrenoj i dobrohotnoj Vašoj rieči; ja sam znadem, da mi još puno manjka do pravoga pjevača, te bih se i od srca rado učio i posvema umjetnosti posvetio, da imam sredstva nauk platiti i u vrieme nauka sebe sama uzdržavati.«

»Znate li šta?« — uze Lisinski — »ja sam pripravan, da Vas besplatno podučavam u početnoj glasbenoj teoriji i u pjevanju, ako se obvezete, da ćete u mojoj operi pjevati, i to onu partiju, koju ću Vam ja opredieliti.« — »Ja pako — upadne Štriga — »pripravan sam Vas, gospodine Staziću, nekoliko mjeseci u svojoj kući uzdržavati, da Vas stan i hrana ni krajcara stajati neće, a izim toga s Vami se jošte i u pjevanju vježbati, ako mi obećate, da ćete marljivo učiti i uvijek uz nas Ilire biti, te — ako gospodin Lisinski obreče, da će cielu operu do početka buduće godine sgotoviti.«

Stazić će na to: »Gospodo, srdačna vam hvala na vašoj ponudi; ja vam tvrdo obećajem, da ću iz svih sila učiti i uvijek uz vas biti, samo bih molio gospodina Lisinskoga, da mi dade pjevati partiju prvoga tenora.«

»Dobro, dat ću Vam ju,« reče Lisinski, »ako se budete za nju usposobili; tebi pako, prijatelju Štriga, imam primjetiti, da ću preinačeni prvi čin: »Ljubavi i zlobe« svršiti za mjesec dana, cieli drugi čin pako za tri mjeseca, ako Demeter tekst drugoga čina odmah preradi, na koji evo već godinu dana čekam.«

Dakle uvjet na uvjet, a za izpunjenje ovih uvjeta imao je Štriga jamčiti, te nastojati, da jedan prama drugomu obećanje svoje izpuni. Doista velika zadaća, ali u onih odušev-

ljenih vremenih ne tako mučna, kako se čini, jer tada se je znala cijeniti zadana hrvatska rieč, poštenje i hrvatski ponos. I u ovom je slučaju tako bilo, svatko je obećanje svoje pošteno i junački održao: Demeter je drugi čin izradio, Lisinski je komponovao, Stazić je marljivo napredovao, a Štriga se je za sve i svakoga skrbio. Usled takoga rada vidjelo se, tko je za što, te je zato naše dobrovoljno društvo povjerilo Alb. Štrigi posao svoga »impresarija«.

Kao takav odlučio je Štriga da se ima prvi čin opere: »Ljubav i zloba« u kazalištu u kostumu pjevati, nu prije toga da ima biti u streljani koncert, da občinstvo čuje novoga tenora Stazića, te da se ovaj malo priuči na občinstvo. O tom koncertu¹ obdržavanom 21. veljače 1845. čitamo u »Danici Ilirskoj« u br. 9. sljedeće: »Od kako se sjećam, da su se slične zabave u zdanju streljačkom davale, ne pamtim, da se je ikada tolikim brojem občinstvo zagrebačko sakupilo, kao što sada. Osobito nam je drago bilo gledati naše domorodke, koje su u velikom broju došle bile, te si mislio, da je to čaroban djulistan od ruža, kamelija i jurjica. Dočim su se tako oči naše po divnom ovom perivoju pasle, zamni uvertura i bude s obćom pohvalom primljena. Glasba umukne,

¹ Program. Razdiel I. — 1. Uvertura iz „Semiramide“ opere od Rossinia priredjena na 4 fortepiana za 16 ruku po V. Lisinskom. 2. „Što sam tužna sagriješila“. Napjev za sopran iz novosastavljene opere od V. Lisinskoga. 3. Promjene preporne (Variations concertantes) za gusle i fortepiano. 4. „Hod'mo dakle s mirnom sviesti“. Dvopjev za tenor i bariton iz rečene opere od V. Lisinskoga. 5. „Nosim zdravu mišicu“. Pjesma sačinjena i u muziku stavljena od Rusana, a za zbor sa provadjanjem fortepiana priredjena po V. Lisinskomu. — Razdiel II. — 1. Poputnica na 4 fortepiana za 16 ruku od V. Lisinskoga. 2. Promjene za novoiznadjeni nastroj piston nazvani sa sprovadjanjem fortepiana. 3. „Tražit ću ja zemlju stranu.“ Napjev iz opere „Don Pasquale“ od Donizettia. 4. „Nit u danu nit u noći“. Napjev za sopran i „Za vieke me zarobi“; dvopjev za sopran i bariton iz gore

i u uši nam dopre miloglasni žubor, kao udaljenog slavlulja nazdravljajućega ranom zorom drugi svojoj: a ja se sjetim ruskog kaludjera i rajske ptice, što ga je bila zadržala (vidi Vrazove »Djulabije« Djela I. na str. 142). Pjesma ova (br. 2) s velikom pohvalom primljena pokazala je, koliko ima miline i nježnosti naš jezik, — nu da je on prikladan i za očitovanje junačkih i muževnih misli; da se njime može srce na junatvo i hrabrost podpaliti, posvjedočila je pjesma pod br. 4., koja se na toliko dopade, da su ju morali triputa iza-stopce ponoviti. — Ostali svi komadi (od II. razdiela) kao što su narodnim svojim duhom — osobito poputnica — isto tako su nas i svojom milinom i sladkošću uzhitili, imenito pjesma 3. i 4.; nu najveću hvalu steče pjesma pod brojem 5. radi svoga sasvim narodnoga značaja, i ta se je morala na obću želju opetovati. — Da su promjene na novo iznađjeni nastroj (pod br. 2. II.) umjetno i krasno izvedene bile, o tom nitko sumnjati neće, koji je gosp. Vhita jedanput čuo. Hvala mu, što si je trud uzeo te je sa svojim vidovitim osmogodišnjim sinčićem, koji ga je na fortepianu sprovadjao, narodnu nam zabavu svojom umjetnošću ukrasio. — U nekom smislu može se zabava ova smatrati kao kušnja ili ogled gori spomenute narodne opere i budući da je pokus ovaj toli liepo za rukom pošao, i toli jasne talente i vještinu mladih naših umjetnika posvjedočio: nimalo ne sumnjamo o sjajnom uspjehu iste opere, i zato već sada pozorne činimo sve rodoljube na ovu prvu u svojoj vrsti narodnu nasladu. Bože daj, da nam brzo doleti!

Zaključne rieči te recenzije dobro shvatamo i mi; po-svema je naravno bilo, da su Hrvati onog oduševljenoga doba živo željeli, da bude opera »Ljubav i zloba« čim prije predstavljena, ali puke želje kojega naroda nikada se ne izpu-navedene opere od V. Lisinskoga. 5. »Brod nek' ćutiudarca«. Pjesan sačinjena i u muziku stavljena od Rusana, a za zbor sa provadjanjem fortepiana priredjena po V. Lisinskom.

njuju, ako se ne nastoji oko onoga, što se želi. Time nećemo reći, da su Iliri-Hrvati samo željkovali a ništa ne radili poput onoga čovjeka, koji je u vodu pao, te — kako Vraz pripovjeda — uzviknuo: »Sveti Nikola, pomози mi!« a svetac mu odvratio: »Deder i ti kreni malo rukama!«; oni su upravo muževno nastojali, da k cilju dodju, kako ćemo dalje vidjeti. Zapreka je dakako bilo i tada dosta; ta čim je koja stvar uzvišenija, svetija i pravednija, tim više zapreka nalazi, ili kako Vraz u jednom listu (Djela. V. str. 345) piše: »Bog hoće, da nepadne ono, što je pravo i zdravo, zato otvara oči narodu, da vidi u kakvom se stanju nalazi, tko ga vodi i kako«; — u drugom pako listu (na str. 312) piše: »Već davno se ne pouzdajem u mudrost mudraca, nego u milost i pravednost Boga, koji nosi sreću narodâ u ruci, i koji neda propasti narod dobar i nedužan, makar njegove vodje od mahnitosti i oholosti po glavi hodili. I naš je najveći domorodac, mecen, vodja itd. Bog, jer da njega nema, već davno bi bili nagazili i propali.«

Da i ne znamo za dalnju sudbinu prve opere Lisinskoga, ipak bi bili osvjedočeni, da pasti neće, jer nastojanje Lisinskoga i njegovih drugova bilo je plemenito, pošteno i nesebično. Koncem veljače god. 1845. dopre glas u Zagreb, da narod slovački, naročito onaj u Oravskoj županiji, od glada umire, te da od Hrvata i ostalih Slovjena pomoć traži i očekuje. Štriga će drugovom svojim: »Na noge junačke! dat ćemo koncert na korist onih stradalaca, te ćemo pozvati i glasbeni zavod i vojničku bandu, sve glasbenike i pjevače Zagreba, poete i deklamatore, da bude produkcija čim sjajnija; ta moramo Slovakom dokazati, da brat brata u nevolji ne ostavlja.« Svi su prisutni odmah pristali na Štrigin prijedlog, a svatko je toliko pripomagao, da se je mogao taj monstre-koncert već 7. ožujka davati. Prolog je sastavio Mirko Bogović, a slovila ga je Elisa Tkalčeva i to s tolikim žarom, da je slu-

sateljstvo bilo do suza ganuto, kada je stihove izustila: »Kod ubogog prem Hrvata, nać će ipak bolju sgođu, Nego drugdje, ak' se uteće, Gdje mu tudjin pomoć neće.« — I o tom koncertu pisao je Vraz Erbenu, što treba, da ovdje spomenem: »Odposle smo čuli nekoje komade iz Lisinske opere na javnih mjestih, i to u dvorani grad. strielarne i u ovdješnjem kazalištu, a umjetnostan naš sviet s velikom ih je pohvalom dočekao. Nu o urednom učenju djela toga ne ima još govora, budući da se dosad još nije pronašao umjetnik, koji bi ga za orkestar bio složio kako valja. Sad se posla tog latio isti slagalac (compositeur), proučivši barem za nevolju generalbass. Nekoje komade s potpunom instrumentacijom mladog tog umjetnika čuli smo nedavno u koncertu danom na korist stradajuće braće u Oravskoj županiji. I doduše čudili smo se, s kakvom vještinom se gosp. Lisinski okreće i u teoriji (!) glasbe. Pjevalo se je samo u čistom narodnom jeziku. S najvećim uzhićenjem primili su se komadi iz iste opere i zbori Rusanovi, posljednji s gromovitom pohvalom i s pravim junčkim uzhićenjem. Svieta je bilo puno. Najviše odlikovaše se gospodična Elisa Tkalčeva kao izvrstna deklamatorica od krasnog progovora (prologa), sastavljena od Mirka Bogovića. Kao pjevačica uzhitila je slušajući sviet kontessa Sidonija Erdeljićeva (Erdödy) s napjevi iz narodne opere. Izmedju mužkaraca odlikovaše se liepim zvučnim glasovi gg. Stazić (tenor, mladić od 20 godina), Štriga (bariton), Livadić (basso) i Pihler (tenor II.). Medjutim čuli smo u kazalištu i na posljednjem sastanku u strielarni prolazeću umjetnu tičicu gospodičnu Anettu Ambrosićeovu, rođenu Ilirku iz Trsta.«

Da orkestralni dio opere čim prije gotov bude, bješe Wiesner pl. Morgenstern zamoljen, da Lisinskomu u pomoć bude, jer ako je i Lisinski one popievke, koje su se do sada u raznih koncertih uz orkestar pjevale, sam instrumentirao, ipak nije bio u toj grani umjetnosti još toli okretan, da bi

mu posao brzo od ruke išao, htjelo se pako, da bar prvi čin opere na skoro u cijelosti predstavljen bude. Wiesneru bješe nagrada obećana, pa zato se je i odmah posla latio. Kad bi Wiesner na koju pogrešku došao te ju znao valjano obrazložiti, to ju je Lisinski izpravio, ali kad se je radilo samo o ukusu, nije Lisinski popuštao, govoreći, da njemu ovako bolje zvuči. »Ako tebi, sinko,« — znao je Wiesner odvratiti — »ovako bolje zvuči, to ostavimo stvar, kako jest, jer ti ćeš kao rodjeni Hrvat i inače učen čovjek bolje znati i čutiti, što je po hrvatski a što ne, nego li ja Niemac.«

Nakon mjesec dana bude prvi čin posvema gotov i od pjevača i glashenika i naučen, pa i honorar za Wiesnera namaknut, koji nije htio prije partituru iz ruke dati, dok ne bude izplaćen; riečju, sve su poteškoće svladane bile i predstava prvoga čina: »Ljubavi i zlobe« već urečena, kad evo nenadani i zlokobni 29. srpanj (1845.) cijeli Zagreb zavi u crno. Pod Hallerom banom bude iza županijske skupštine do dvadeset domorodaca na Markovu trgu od vojnika postrijeljano a množina ranjena. I tenorista Stazić bio je dopao rane na nozi, te je morao dulje vremena ležati i ranu liečiti. Time je bio prikaz prvoga čina opere osujećen, ali zato je Lisinski iz sviju sila radio, da svrši drugi čin opere, nebi li se tada mogla cijela opera izvadjati. Do konca god. 1845. napokon bila je opera posvema gotova i partije razdieljene i uvježbane.

Pri skupnih pokusih bio je uzorni red. Grofica Drašković (grofa Janka supruga) i grofica Oršić (grofa Gjura supruga) bijahu kod svakoga pokusa prisutne kao: »garde des dames.« Prva hrvatska izvorna opera: »Ljubav i zloba« u dva čina bješe prvi put pjevana 4. travnja 1846. u zagreb. glumištu pod upravom A. Štrige. Kao samopjevačice i samopjevači sudje-lovali su: gospodja Sidonija Rubido, rođ. grofinja Erdödy, I. sopran; gospodjica Emilija pl. Švabelova, drugarica primadone, koja se na pozornici samo pokazuje, a da ne

pjeva¹; gosp. Franjo Stazić (poznat kasnije u Beču i Pešti pod imenom Steger i Stöger) I. tenor; gosp. Ljudevit Pihler (posjednik iz Završja) II. tenor; gosp. Alberto Štriga I. bariton; gosp. Franjo Wiesner — Morgenstern (sin učitelja Lisinskova) basso buffo i gosp. Kamilo Wiesner-Livadić (sin glasbotvorca Ferde Livadića) bas. U zboru pjevali su sami dobrovoljci, sinovi i kćeri odličnih gradjana. Uspjeh prve hrvatske opere bio je sjajan, te se je morala pet puta izasebice, a kasnije (23. i 24. listopada 1847.) još dva puta pjevati.

O tih predstavah doniela je »Danica Ilirska« u br. 14. i 15. (od 4. i 11. travnja 1846.) takvu obširnu recenziju, — mislim iz pera Stanka Vraza — da smo se samo teško odlučili, da cielu tu ocjenu ovdje prešampamo. Ali pošto je u interesu naše umjetnosti, da sve potankosti o prvih predstavah: »Ljubavi i zlobe« znademo, te da vidimo, kakve smo tada vješte i naobražene kritičare imali, neka bude ciela ocjena, kakva jest, ovdje uvrštena:

Prva izvorna ilirska opera: »Ljubav i zloba« od Vatroslava Lisinskoga 28. ožujka t. g. po jednom društvu odličnih prijatelja i prijateljica narodne umjetnosti u zagrebačkom gradskom kazalištu prvi put predstavljena.

Neima ugodnijega i veličanstvenijega prizora na svijetu, nego što je duhovno razviće jednoga naroda. Takov pogled pruža od nekog vremena Hrvatska. Junakinja ova, umorna od prelute borbe, trajuće više stoljeća proti golemomu neprijatelju kršćanstva, zaspala napokon s krvavim mačem u ruci. Dubok bijaše san, u kojem počivaše, jedva dizahu joj se jošte junačke grudi, nekoč bedemi Europe. — Mnogi kli-

¹ Gospodjica Švabelova bila je francuzkoga plemenitaškoga podrijetla. Otac joj je došao s Napoleonom u Hrvatsku te je tada i ovdje ostao kupivši imanje Botinec. Emilija imala je savršenu pjevačku naobrazbu, pjevala je i najteže popievke prima vista.

kovahu jurve od veselja, misleći, da se nikada više probuditi neće, da je za uvijek svršila. Tada zaori glasna trublja duha vjeka našega, vjeka narodnosti, i eto na začudjenje susjednih naroda stanu se gibati i njezini udi. Hiljadu očiju bijaše na nju uprto i hiljadu ustna skrivljaše se jurve na porugu, kako će nespreatna i divlja ratnica stupiti medju okretne i pitome svoje sestre i susjede. Probudjena baci naokolo svoj pogled i začudi se nad novim svijetom, koji ju okružavaše, nad svijetom neizmjenih dražesti, stvorova izobraženosti. Posvud izmjeniše oružje knjige, bedeme hrami umjetnosti i znanosti, oskudne kućice i tamne kule urešeni stani i velelepni gradovi, bojno polje cvatuće livade i perivoji, strme ceste ravni drumi i željeznice, bojnu trublju umiljata svirala i uzhićujuća lira. Prene se zatočnica i metnuvši u tok ubojiti mač, kojim nekad toliku slavu steče, ali koji joj se sada učini nekorisno orudje, i oduševljenim glasom zazove si djecu. Krepki joj porod tronut sladkim zvukom majčine rieči nagnu sa svih strana, da čuje, što mu zahtjeva poštovana tolikimi brazgotinami pokrita roditeljica. Oko joj nesievaše više porazivom vatrom od boja, nego svjetijaše se nekim ljepšim žarom, koji ju sasvim preobrazivaše. Jednom rukom kazaše na gole podrtinami napunjene stiene svoje, drugom na lovorike svojih susjeda. Djeca ju razumješe, s lica joj želju pročitaaše i nasrnuše na trudno djelo duhovnoga izobrazivanja onom istom vatrom, kojom su nekada njihovi praotci na poziv iste matere nasrtali u smrtni boj. Ova sveta vatra, koja često učini, da šaka junaka pobjedu obdrži nad deset puta većim brojem neprijatelja, kojoj ništa nemoćuće nije, ova sveta vatra i sada čudesa proizvede. Zdravi mozag, krepko srce poda nam blaga narav, a uzhit, koji nepokvarene narode dvostruko oduševljuje, nadoknadi pomanjkanje dubokih nauka. Tako nastala na udivljenje izobraženoga svijeta naše novo knjiženstvo, koje ako i nije mno-

gobrojno i nesavrnjivo, krepko je, istinito, puno smjeloga uzleta i teženja k pravoj svrsi.

Naši spisatelji netrude se za svoje vlastito proslavljenje i za svoju kesu, kao u zapadnoj Europi, koja si je već odavna slavu utemeljila, nego za diku i uzvišenje svoje po nesakrivenih okolnostih zaostavše domovine. O koliko je ta svrha veličanstvenija! Koga ona da ne upali, koga da neokriepi? To teženje poglavito učini, da i inostranci prisiljeni bijahu djela naših boljih književnika odobriti; to teženje mora zasluženi lovor pružiti i našoj višoj muzici i umjetnosti pjevanja, koja se sada prvi put po izvornoj operi: »Ljubav i zloba« od našega vrijednoga mladjednoga domorodca Vatroslava Lisinskoga na pozorište uvede. Mi smo već prije imali priliku neka manja muzikalna sačinjenja toga duha punoga i svetom vatrom prema domovini plamtećega mladića čuti i njihovom neobičnom milinom nasladjivati se; ali nikada ni pomislili nismo, da bi on pri svoj svojoj vještini kadar bio izvesti tako isvrstno muzikalno djelo, kao što je rečena opera po sudu svih u Zagrebu nalazećih se domaćih i inostranih znalaca muzike i umjetnosti. Koji iole zna, što će reći opera, koliko je treba, za sačiniti ju, prirodjenoga uobraženja, poetičkoga duha, bogatstva melodija, umjetničkoga uzhita, muzikalne vještine, teatralnoga iskustva i dramatičkoga zvanja: taj se neće čuditi, da smo se gotovo upropastili, kada smo začuli, da si je vrijedni taj mladić preduzeo sastaviti cijelu operu, premda smo njegov neobični dar u ovoj struci umjetnosti uvijek visoko cijenili.

Medju spjevom i operom ista je razlika, kao medju liričkom kakovom pjesmicom i dramom, a tko nezna, koji je iole u estetiku povirio, da je drama cviet svega pjesništva i onda stopram počela cvasti, kada su se sve njegove nebrojene struke već u najljepšem cvietu razvile bile. Tko nezna, da su se često najglasovitiji skladaoci pjesama, usudivši se na široko polje opere stupiti, prikorom pokrili. U

najnovije vrieme imali smo u Beču priliku to opaziti kod jednoga od najglasovitijih sadanjih njemačkih skladalaca pjesama gospodina Proha, komu je sastavljenje opere tako zlo za rukom pošlo, da već kod drugoga predstavljanja kazalište sasvim prazno bijaše, i svi znaoci muzike, premda njegovi prijatelji, stadoše ga svjetovati, da se za uvijek sličnog posla okani. Nije bio dakle prazan i odlišan strah, koji nam je srce napunio, kad je do nas rečena inače vesela viest doprla. Da je stvar zlo za rukom pošla, koliko bi to štete našoj domorodnoj stvari prinelo bilo! Naša vila sviračica i pjevačica izgubila bi srce na više godina, da pred sviet stupi; veliki troškovi, koji su s predstavljanjem takovoga djela skupčani, bili bi banbadava izbačeni, kojimi bi se bilo mnogo koristna za domovinu pribaviti moglo; trud tolikih domorodaca i domorodkinja žrtvovavših se predstavljanju toga djela, bio bi zahman; naši protivnici bi nam se smijali i pretjerane viesti po novinah svih jezika o zlom uspjehu našega poduzeća razprostirali, a mi, kao što smo ljubitelji istine, nebi ni oprovrći mogli ta klevetanja. To bi bila jedna duboka boleća rana, koju bi si bili sami zadali! Inače se dogodi. I to pokušenje kao tolika druga sjajnim uspjehom podje nam za rukom, i mi se opet za korak približišmo k izobraženim narodom!

Već overtura pobudi svojim milimi narodnimi melodijami i uprav majstorskom harmonijom pozornost prevelikim brojem sakupljene občine. Overtura nije ništa drugo, nego pokraćeni muzikalni sadržaj celoga djela; u njoj moraju svi glavni momenti opere u kratkom navedeni i skladno skupčani biti. Ona nam mora podati površan pojam od onoga, što ćemo čuti, i tako nas k boljemu porazumljenju celoga djela pripraviti. Ovu svrhu sasvim dokučio je gospodin Lisinski. U njoj čujemo tužeće zvuke, kao da golubi guču, prekinute krikom jastreba, koji njih razdieliti i uništiti namjerava, čujemo bjesniti nemilenu bitku, čujemo zloradno kli-

cati, čujemo jaukati, i bezufati; čini nam se kao da vidimo, kako se vedro nebo oblači, bura diže, gromovi ore; zatim opet kao da sunce prodire i zahvalna srca svoga stvoritelja hvale! Sve se to jedno u drugo čudnovato prelieva i izraženo je tako zanimivimi glasovi, da uho očarano ostaje. Sada sledi uvod, jedan od najljepših brojeva ciele opere. Ja ga osobito zato tako izvisujem, budući da mi se sasvim slavjanski vidi. To su sasvim novi glasovi, pa ipak poznati, kao da ih je čovjek od djetinstva čuo. To je najbolji znak, da je skladatelj dokučio duh naše narodnosti. Slava mu! Isto tako izvrstan je zbor žetelaca i žetelica u prvom činu. Glas za glasom slavjanski, seoski, pa ipak sve umjetno, strogo po pravilih kontrapunkta izradjeno. U obće svi su zbori skladaocu prekrasno za rukom pošli; osobitu pozornost zaslužuju zbori hajduka u drugom činu, koji su sasvim karakteristički i od neodoljivoga utiska. Veoma u srce dira takodjer svršetni zbor molstvu oslobođenika poslije smrtne pogibelji izražujući, kojemu i najstrožiji kritik pravom ništa predbaciti nemože, nego da je nešto previsoko stavljen i iz tog uzroka teško se točno i čisto izvesti daje. U prkos svih tih poteškoća bio je od gg. izvodivših ga (osobito drugi put) veoma liepo izpjevan i učini duboki utisak na slušaoce. Zbor seljaka i seljanka u prvom činu dopao se je prilikom drugoga, trećega i četvrtoga predstavljanja neizrečeno; pljeskanju i klikovanju nebijaše ni konca ni kraja; uslied toga bijahu vriedni njegovi izvoditelji i prekrasne izvoditeljice tako dobri, da ga još po drugi put na obće uzhićenje izpjevaju. Hvala im, iskrena hvala u ime svih domorodaca na tolikoj udvornosti, kao takodjer u obće na njihovom neumornom trudu, koji su si dali, da prvo naše muzikalno djelo vriedno u svet uvedu, i koji najbolje dokazuje, koliku ljubav prema domovini goje!

Skoro svi napjevi glavnih osoba od velike su muzikalne ljepote i cieni, a mnogi su slušaoce do uzhićenja razpalili. Medju ovimi bili su sledieći: Dvopjev u prvom činu medju

prvim tenorom i baritonom, šesteropjev i svršetak prvoga čina, napjev pjevačice u drugom činu, odmah sljedeći dvo-pjev medju pjevačicom i baritonom, osvetni napjev tenora i peteropjev u drugom činu. Osobiti dokaz umjetničke vrijednosti toga muzikalnoga djela sastoji u tom, da se svaki sljedeći večer više dopada i da su treći i četvrti večer občinstvu mnogi napjevi sasvim omiljeni, koje kod prvoga predstavljanja jedva opazi. To biva kod svih muzika, koje su dublje i strožije pisane, jer samo površne stvari mogu se u prvi mah razumjeti; nu neka nitko zato nemisli, da je to djelo možebiti samo za učene skladoznance proračunano, i da ne ima one slasti u sebi, koja i onoga očaruje, koji ne pozna otajstvenost umjetnosti; ne, svaki sljednji, koji ima samo čuti za estetičku ljepotu, naći će u toj operi mnoge stvari, koje će ga za cijelo razveseliti, da, razblažiti. Kao što je klima naše zemlje nešto posrednjega medju talijanskom i njemačkom, isto tako je i u ovom djelu talijanska slast i vatra s njemačkom silom i učenošću, nu na slavjanski način zajedno slivena.

Instrumentacija je učena, po najboljih njemačkih primjerih izradjena, karakteristička, puna sile, jednom riečju majstorska, — nu ona nije djelo našega mladjanoga skladaoca, nego gospodina Gjurgja Wiesnera od Morgensterna, bez dvojbe jednoga od prvih kontrapunktista našega vremena, koji da si nije naš maleni Zagreb za prebivalište i drugu domovinu odabrao, nego se je u svojoj mladosti u koji drugi glavni grad naselio, sjao bi za cijelo medju prvimi glasovistima našega veka; nu hvala budi providnosti, da mu je naš Zagreb tako omilio; njegovom primjeru i nastojanju osobito zahvaliti imamo to malo bolje čuti za pravu muziku, koja se još u Zagrebu nalazi. Po njegovom podučanju i savjetu izobrazio se je mnogi umjetnosti posvetivši se mladić i na pravi put stupio. Gospodin Lisinski nije mogo bolje veliko poštovanje, koje prema tomu izvanrednomu učitelju

muzike goji, i svoju čednost kao mladi umjetnik svijetu očitovati, nego što je svoju prekrasnu muzikalnu tvorbu, koju on samo za fortepiano stavi, tomu majstoru na cijeli orkestar prevesti dao. To uzvisuje toga talenta punoga mladića dvostruko u našima očima, a pripravnost, kojom je rečeni visokoštovani starac taj teški posao na se uzeo, i ljubav, kojom ga je izveo, nemogu se dosta nahvaliti. Slava, vječna slava budi obadvojici! Uzhićeno občinstvo svaki ih je večer obćim klicanjem i pljeskanjem na pozorište pozvalo, da prime iskrenu hvalu za slast, koju su mu svojim talentom i trudom pripravili. Lisinski bijaše izvan toga prilikom trećega predstavljenja pod obćim klicanjem po visokoštovanoj domorodkinji gospoји Sidoniji Rubido, rodjenoj grofici Erdödy, na pozorištu lovorikom ovjenčan. Da Bog da, podbolo ga ovo izvanredno i preveliko proslavljenje k novoj radinosti da nam njegov genius na skoro opet slični umotvor proizvede!

Isto udivljenje, koje je Lisinskovo veleumno djelo proizročilo, pobudi i predstavljanje. To je bilo tako što se pjevanja, kao kretanja tiče, na toliko točno ugladjeno, okretno i pravom umjetničkom vatrom oduševljeno, da bi reko, da je od izkusnih umjetnika, koji vas svoj život kazalištu posvetišе, izvedeno: dà, današnji dan malo ima pjevačkih društva i na većih kazalištih, nego što je zagrebačko, koja bi bila u stališu tako tešku operu tolikom vještinom i tako sretnim uspjehom predstaviti. Nada svimi sjaše u tom obziru ponos našeg roda, veleumna domorodkinja, visokorodjena gospoја Sidonija Rubido rođ. grofica Erdödy, koja osobito tom prigodom jasno pokaza, da je vriedna unuka one slavne i sjajne hrvatske obitelji, kojoj nikakva žrtva za domovinu prevelika nebijaše. Bez njezinoga sudjelovanja nebi se rečeno djelo podnipošto bilo predstaviti moglo, i eto veledušna gospoја odvaži se, metnuvši na stran svekolike obzire, podvrći se tolikom trudu i naporu, samo da se nepreprieći domorodno to poduzeće. Gdje da uzmognemo rieči za izra-

ziti joj našu hvalu na tolikoj žrtvi? U spomenicima naše umjetnosti svijetiti će se vjekovito u nepotamnjenoj sjajnosti njezino ime, kao što se sviete imena njezinih neumrlih prataca u dogodovštini našega naroda! Tronuti tolikim izvanrednim domorodstvom zaniemismo od udivljenja jurve, a koliko bi imali još reći o umjetničkom zaisto izvedenju njezine preteške zadaće! Samo neobičnoj visini i krepkosti njezinoga jasnoga i sladkozvučnoga, riedkom umjetnošću izobraženoga glasa moguće je ove tolikom vještinom zapletene, uvijek na izvanrednoj visini trepteće napjeve, kakovi se malo u kojoj operi nalaze, takovim uspjehom izvesti. Kakova plemenita vatra, kakovo duboko čustvo prolijevaše se kroz te čarobne glasove! Kolikim dostojanstvom i oduševljenjem kretale se ova dražestna i velelepna slika, uzor hrvatske krasote i miline! U znak pohvale i zahvalnosti daždahu proslavljenoj umjetnici i domorodki iz najotmjenijih loža nebrojeno cvieće i vijenci na susret, — nu ljepše još cvieće cvate joj u uzhićenih srcima svih domorodaca, — cvieće vječne uspomene!

Poslije nje zaslužuje da bude s pohvalom i iskrenom zahvalnošću napomenjen blagorodni gospodin Alberto Štriga, jedan od najvatrenijih naših mladih domorodaca, koji plamti uprav svetom vatrom prema domorodnoj umjetnosti, koja njegovoj neumornoj gorljivosti već toliko slavodobića zahvaliti ima. Njegov bariton jest osobito u višjih zvucima od neobične jakosti i ljubkosti, a on ga umije mnogom vještinom upotrebljavati. Intonacija mu je za čudo čista a izgovor tako razgovietan, da možeš razumijeti svaku sljednju slovu, koju pjeva; dvie zaisto hvale vriedne vlastitosti pjevanja, koje često i glasovitim pjevačem manjkaju. Njegova plemenita kretanja poduprta vitkim junačkim stasom i zanimivim upravo jugoslavenskim obličjem učiniše tim veći utisak na občinstvo, čim mu je pjevanje dubokim čustvom oduševljeno bilo; nu ne samo radi njegovoga umjetnoga i umilnoga pjevanja za-

služuje taj vrijedni domorodac obću hvalu i zahvalnost, nego osobito i zato, što jedino njegovom neumornom nastojanju zahvaliti imamo, što nam jedared u dio pade slast čuti domorodnu operu. On je tako rekuć uprav izprosjačio društvo pjevača i tekst opere, a skladaoca prošnjama i nagovori podžigao, da neklone u svojem težkom poduzeću. On ni troškova ni muke štedio nije, da svomu rodu, prema komu tolikom žestinom plamti, jedared i to neobično veselje pripravi. Bila mu dvostruka slava! Uzhit, kojim su ga slušaoci na kazalištu primili i kroz celo predstavljanje pratili, bio je podpuno zaslužen.

Gospodin Stazić pjevao je prvoga tenora neobičnom, slušaoce uzhićujućom vatrom, i jasnim, što se krepkosti, friškoće i visine tiče zaisto riedkim glasom i kretao se je kao izkusni predstavljalac. Malo će se naći tenora i u glavnih gradovih, koji bi bili kadri tolikim uspjehom ovu težku zadaću izvesti. Za podati ponjaće o visini ovoga cvatućeg neobičnog tenornoga glasa onim, koji muziku razumiju, navodim, da je u svojoj osvetnoj ariji u drugom činu visoki cis iz punih prsa najvećom silom i lakoćom izrinuo, što se u sadašnje doba, gdje tako malo dobrih tenora na svijetu ima, upravo među muzikalna čudesa brojiti može. I on je bio uznešenim pljeskanjem i uzklikom za svoje prekrasno pjevanje od strane občinstva naknadjen. Prigodom trećega predstavljanja padnu njemu i gospodinu Štrigi, kada su bojni dvopjev u prvom činu zajedno pjevali, dva vienca iz jedne lože pred noge, na što celo občinstvo u obće klicanje udari, čim je htjelo pokazati, da obadva zaslužuju kao umjetnici ovjenčani biti.

Gospodin Livadić (duboki bas) ima takodjer krepak i zvučan glas i pjeva uredno i liepim čustvom. Njegov napjev u prvom činu bio je takodjer obćom pohvalom primljen. Osobito krepko sudjelovao je u ukupnih komadiah. U drugom činu povuko je na se pozornost i kao predstavljáč. Hvala

mu na trudu i pomniji, kojom je svoju zadaću izveo. Gosp. Pihler (drugi tenor) i gosp. Franjo Viesner (drugi bariton) izveli su takodjer tako što se pjevanja kao predstavljanja tiče, svoje dosta teške zadaće na obću zadovoljnost i bili su uzklikom i pleskanjem za svoj nemali trud naknadjeni. Hvala i njima od strane domorodaca.

* * *

Najstariji pohađjaoci zagrebačkoga teatra nemogu se sjetiti, da su na njemu ikada dramatičko kakovo sačinjenje tolikom sjajnošću i tolikim ukusom u obziru pozorišnjega urešenja, razredjenja i odiela predstavljajućih osoba prikazano vidili, kao što je bila na kazalište stavljena naša prva izvorna ilirska opera; mi pako, koji smo imali priliku više tako njemačkih kao talijanskih teatra od prvoga reda viditi, moramo iskreno izpovjediti, da smo riedko kad i na njih što sjajnijega opazili. Odmah, kako se zastor dignu, zaori sva kuća obćim pljeskanjem; tako ugodno djelovao je prekrasni prizor, koji se množini ukaza. Predstavljаше ljetnu dvoranu, podbočenu na veleliepnih doričkih stupovih, koji zauzimahu mjesto stražnje gledaoce okrenute strane dvorane; kroz njihove otvorene i prostrane međuprostore pako viditi je bilo veleliepno pravimi narančami i isto takovim cviećem nakićenu bašču. U dnu kazališta dizaše se brdo, uz koje se protezaše obćinska staza. Unutrnje od dvorane bijaše dragocjenim pokućtvom, šarenim prekrasnim cviećem, golemimi pozlaćenimi svećnjaci i ogledali urešeno. Množina tako na svećnjacih, kao na veleliepnom starinskom staklenom lusteru gorećih sveća, kojih plameni odsivom od zrcalā još umnoženi bijahu, učini na gledaoce uprav čarobni utisak. Požar grada Velimirova u drugomu činu zaslužuje takodjer da bude pohvalom napomenjen, i ako je pozorište prvoga čina svojom sjajnošću i veleliepnošću ugodno zateklo gleda-

oce, tako ih je morao nemili pogled rečenoga prizora u drugom činu svojim neobičnim užasom zanieti.

Odielo je bilo po slikah narodne nošnje točno načinjeno, veleliepno, sjajno. Svaki, koji je imao priliku viditi dalmatinske poluiztočne nošnje, može si misliti, kakov su utisak učiniti morale umjetno poljepšane i iz finog sukna priredjene. Živahne boje ovih šareno urešenih oprava, koje tako dobro liče ljudstvu i nespretno prikrojene i izlizane, kako ih često nosi prosti siromaštvom obtršeni narod u onih pokrajinah, moraju pri svieći svakoga uzhititi u oplemenjenoj slici, kako što smo ih na našem kazalištu vidili. Prava milina i krasota bila je motriti mnogocienjenu našu prvu pjevačicu u svojem narodnom bogato izvezenom odielu od svile i kadife, kojoj crvena kapica i pojas pravim dragim kamenjem i biserom urešen i u vrijednosti od više hiljada forinti bijaše.¹ Oprave glavnih muških osoba, ako i nisu tako dragocjene bile, ipak bijahu svekolike uresne, prekrasne, majstorski skrojene, kao da su na tielu slivene i dirahu u oko gledaoca neobičnom milinom. Tako ove kao i ostale haljine muškoga zbora iznadjene i sačinjene su gosp. C. Miloševićem, građanskim krojačem u Zagrebu, i svim pravom stekoše podpunu pohvalu gledalaca. Ovaj vrijedni zanatlija zaslužuje uslied toga, da bude preporučen svoj rodoljubivoj gospodi, koja si žele pribaviti ukusnu narodnu odjeću. Ako je već pogled žetelačkog odijela na se povuko pozornost gledalaca, tako gotovo uzhitise ih odore vojnika i hajduka, od kojih prvi nosijahu dugačke šerežanske crvene kape, ječermne iste boje sa sviet-

¹ „Kostimi, koje je dao gosp. Štriga napraviti, oružje, posoblje i t. d., što je po gradu pobrao, bilo je vanredno krasno. Neki gospodin, koji je tada u zboru pjevao, pripoviedao nam je, da je on kao prosti zboras imao kuburu, koju je dru. Gaju darovao ernogorski knez. Diadem primadonne vrijedio je svojih 40.000 for., a ostali njezin nakit jedno 60.000 for.“ („Vienac“ br. 8 od god. 1882.)

limi dugmeti, kojima su sasvim posijane bile, uzke gajtanom urešene hlače stranom biele, stranom pako modre boje, bogato urešene mestve ili kopice, fino spletene crvene opanke i surine od ugašene boje, srebrnimi vrpcami urešene; posljednji pako malene crvene kape, toke i crvene kabanice; u ostaloj odjeći slagahu se s vojnici tom jedinom razlikom, da su se bez surina u širokih košuljnih rukavih ukazali. Oružje, koje nosijahu oba ta zbora a osobito glavne osobe stranom za dragocjenimi pojasi utaknuto, stranom pako opasano, bilo je većim djelom sjajno, prekrasno i od velike cienes. Svaki si predstaviti može, koj iole fantazije ima, kako je odlikovala opisana slikovna odjeća krepke slike naših čilih mladića. Ako su već gledaoca uzhitile ove junačkim prilikam sasvim odgovarajuće haljine, tako ga je gotovo očarala bogatija jošte i umiljatije u oko dirajuća nošnja ženskih zborova. Samo onaj, koji pozna vitki vilinski stas i oble umiljate slike naših zagrebačkih ljepotica, može si predstaviti, kako ih čarobno odievahu nabrane, stranom biele, stranom pako svjetlomodre seoske suknje i crveni busom cvatućega cvieća nakićeni prsluci, koji virahu izpod kratkih tiesnih tamnomodrih korzeta od kadife, koji bijahu zlatnimi pervazi prošiveni i urešeni; osobitu dražest pako davahu njihovim milim punim licem crvene drzne kapice. Na koliko je ta nošnja ukusnija od saktih proizvodah parižkih i bečkih krojača, koje današnji dan u prkos zdravomu razumu obožava tako nazvani izobraženi sviet!

Tako prekrasno dakle odjevene bijahu osobe prvi naš muzikalni umotvor na kazalištu predstavljajuće, a bilo ih je po svoj prilici do 60 svih skupa. Usljed rečenoga možeš si misliti, kako ih je bilo veličanstveno viditi, kada se svi ukupno ili u različnih umjetno razredjenih hrpah stadoše na pozorištu kretati, ili kada u zanimivih položajih počivahu. Ljepših slika i kipova jedva si čovjek zaželiti može! U tom obziru, i što je cijelo predstavljanje bez svake i najmanje smetnje i

u najboljem redu već prilikom prvoga prikazanja teklo, zaslužuje veliku pohvalu g. Hörenstein, član njemačkoga zagrebačkoga teatralnoga društva, komu je izbor gospode domorodnu našu operu izvodivše, kao u teatralnih poslovih izkusnom čovjeku, ravnanje svojih predstavljanja izručio, i koji je ovaj težki posao velikom vještinom i pomnjom izvršio. Sve po njemu izmišljene grupe bile su krasne i točno izvedene. Osobitu pozornost pobudi onaj trenutak, kad su se po brežuljku hajduci razdijelili, da počinu, i posljednji prizor, gdje poslije bitke ženski zbor sa užeženimi mašalami s brda silazi. To je bila osobito mudra misao od njega, i zaslužuje od gledalaca dvostruku pohvalu, jer po tom dodjismo u stališ bolje promotriti crte dražestnih lica naših milih ljepotica, koje su iz rodoljubja toliki trud na se uzele i u svakom obziru tolikom vještinom i okretnošću svoje zadaće izvele. Mi ne možemo na ino, nego da ih opet i opet pohvalimo, i da im neugasivu zahvalnost svih domorodaca za njihove umjetnosti i domovini prinesene žrtve i tom prilikom opet izjavimo. Živile mnoga i mnoga ljeta na čast i slavu našega naroda, kojemu su one ponos i dika! — Tako ovi dražestni stvori kao i muški zbor, koji je istim sretnim uspjehom sudjelovao, bijahu takodjer po svršetku skoro svakoga predstavljanja od uzhićenoga občinstva na pozorište veselim klicanjem izazvani, da prime zasluženu pohvalu.

Isto odlikovanje u dio pade i gospodinu Angelu, vještomu meštru od kapele, komu je velikim trudom i osobitim nastojanjem za rukom pošlo rečeno muzikalnim težkoćama vrveće sačinjenje našega mladjašnoga skladaoca riedkom točnošću izvesti, koji je orkestru uprav majstorskom obazrivošću ravnao. — Orkestra, umnožena umjetničkim i domorodnim plamenom gorućimi diletanti, držaše se takodjer neobično dobro, i kriepošću i finoćom izvede svoju zaista ne laku zadaću. Radošću opazismo medju muzicima poglavitoga gospodina Franju Čačkovića i gosp. Medunića, koji su kao domo-

rodci i umjetnici jednako štovani. Jedan veoma liepi nu težak solo izvira na flauti medju prvim i drugim činom g. Čačković riedkom vještinom i lakoćom i bio je zato obćim uzklikom i pljeskanjem odlikovan; gospodina Medunića kriegki potez na violini bio je čuti kroz svu orkestru, kojoj on u obće jedan od najčvršćih stupova bijaše. Hvala i slava obo-dvojici kao i svima drugima, koji su bezkoristno sudjelovali k liepoj ovoj svrsi!

To je sve, što smo imali primietiti o predstavljanju naše prve izvorne opere i o njezinoj umjetničkoj vriednosti tako u muzikalnom kao i teatralnom obziru, a izpoviedamo, da smo se starali izraziti naše mnienje po najboljem našem znanju iskreno i bezpristrano, na koliko je to moguće domorodcu, od koga se ne može podnipošto zahtievati, da u početku razvitka domaće umjetnosti zadrži posve sudačku hladnokrvnost pri sretnom uspjehu jednoga domorodnoga umotvora, gdje cielo obćinstvo kliče od veselja i uzhićenja. Jedino jošće, što se prisiljeni čutimo napomenuti o dostatno jurve opisanoj muzici, to je, da nam se učini, slušajući njezine očarajuće glasove, kao da nam dirahu u uho odzivi narodnih napjeva svih skoro ilirskih pokrajina. Sada zamniše glasovi, kao što smo ih u hrvatskih, sada kao u srbskih, a sada opet kao u kranjskih i štajerskih umiljatih pjesmah više puta čuti priliku imali, i to daje, po našem mnienju, osobitu slast i vriednost rečenomu muzikalnomu djelu, koje se svim pravom ilirsko nazvati može, budući da sjedinjuje u sebi muzikalni značaj svih ilirskih pokrajina!

Sada nješto o knjižici, koja je muzici povod dala, to jest o tekstu opere; nu prije nego o tom sud izrećemo, trsit ćemo se razložiti, što triezna i praktička kritika od ove skom sasvim zanemarene struke poezije zahtieva, a zatim učiniti aplikaciju.

Budući da je operi glavna svrha muzika, a ova uslied svoga posebnoga bića ljubi opetovanje glasova i dugačke

periode; naravna je stvar, da poeziji pokraj nje ostati mora uzko i maleno zemljište, na kojem se ima kretati. Tekst opere mora dakle biti sasvim kratak, i već uslied toga ne može se zahtijevati od pjesnika, da potanko izvede i izslika značaje djelujućih osoba kao u drugoj kakvoj drami. On mora narisati samo glavne poteze značaja osoba u njegovom djelu nalazećih se, sve ostalo pako ostaviti muzici i fantaziji gledalaca i slušalaca. Iz toga sliedi nadalje, da ovi potezi, ako želimo, da učine željni utisak na množinu, moraju izraženi biti ponješto krepčije i odličnije, nego što to biva u većih dramatičkih sačinjenjih, jer bi se inače sasvim izgubila potrebna medjusobna različnost tih slika, budući da nisu potanko izradjene, i budući da slušaocu zbog preimućva muzike nerazumiva ostaje dobra polovina rieči. U kratko, poezija ne može ništa drugo biti u operi, nego skelet muzike, ova pako zahtieva, budući da je nadilazeći granice naravnoga jezika izraz raznih čuti, da bude i on polag većih neobičnih razmjera složen, jer je glavno teženje svih krasnih umjetnosti skladnost, a kako bi se ta u operi dokučiti mogla, da ne bi i poetičko muzici za temelj služeće djelo osnovano bilo polag mjerila, koje je izvadjeno iz naravi muzike? Kako god neugodno u oko diraju prekomjerno obilje i prepune slike tiela, koje nestoje u razmjerju s njihovom kostnom podlogom, isto tako bi bio od prevelike štete operi tekst, u kojem bi bili slabimi bojami naslikovani obični svakdašnji događaji. K tomu je dakle potreban živahan, bogat čin, koji u oči dira, uvijek se mienja i pobudjuje velike neobične strasti i različne medjusobno protivne čuti, jer jednosličnost prizora i u njih izraženih misli i čuti, moraju monotoniju u muzici proizvesti, što je njezina najveća falinga. Nam se čini, da je sačinitelj teksta naše opere ovom zahtievanju sasvim odgovorio, jer čin njegova djela pun je živahnih krepkih, neobičnih prizora, zanimivih splekata, zatočnih, nenadanih raz-

riješnja u promjenah, strasti i čuti. Da se čitatelj o istini te izriečbe osvjedoči, navodimo ovdje sadržaj toga čina:

»Vukoslav i Obren, dva dalmatinska plemića, zaljube se u Ljubicu, kćer kneza Velimira, bivšega vojvode Spljetskoga. Sastavši se jednom u Velimirovom gradu posvade se i stanu se biti na sablje. Na štopot od oružja dotrči Ljubica i stavi se medju nje, da obustavi borbu, ali razjareni ne mare za njezine prošnje. Na to dodje knez sa svojim slugama i zapovjedi im, da se razstave, a zatim razsrdjen nad tolikom smionstvom ljubovnika, koji malo da neoskvrnuše čovječanskom krvlju njegov mirni stan, naviesti im, da se nijedan od njih već nikada neusudi prekoračiti prag njegove kuće. To razljuti ponositoga i mogućega Vukoslava na toliko, da se zakune krvavo osvetit se knezu i njegovoj obitelji, i izruči osvetu svomu lukavomu slugi Branku. Tomu podje za rukom, podmitivši njeke Velimirove slugе, posakriti u njegovom gradu četu razbojnika, kojim naloži, da na dogovoreni znak iz svojih skrovišta izidu, stražu posjeku, Velimira s njegovom kćerju uhvate i grad upale. Nu budući da se Vukosav i svojem u nuzljubu osvetiti želi, zato nakani i toga u svoje zanjke dovabiti, ali, prije nego ga uhvati, preduzeo si je, saznavši da Ljubica Obrena voli, prevarom obavijestiti ga, da ga ona nikada nije ljubila. Uslied toga uvuče se licumjertvom opet u milost staroga kneza i nagovori ga, da kćer prisili list na Obrena napisati, u kojem mu nestašnjim uvredivim izrazi očituje, da se je samo šalila, kada je s njim o ljubavi govorila. Ovo pismo mora nesretna ljubeznica sama kroz prozor baciti svomu ljubezniku, kada po prije učinjenom s njom dogovoru u Velimirov vrt dodje, da se s njom za uvijek oprosti. Tako se dogodi. Obren prečitavši rečeno pismo, sdvoji i u bezufanju trgne nož, da se sam ubije; ali medjutim poda Vukosav posakrivenim razbojnikom znak, da navale, uslied čega velika buka nastane u gradu. To začuvši Obren, zaželi se bitke i samoubojstvo učini mu se prema

vojničkoj smrti tako ružno, da nož odbaci, sablju povuče i u grad nasrne, gdje već bjesni bitka. Nu nepodje mu za rukom steći smrt, za kojom je čeznuo. Rane ga u desnicu, razoružaju i uhvate zajedno s Velimirom i njegovom kćerju. Osveta je izvršena, i već kani zlotvor sa svojim plienom vratiti se kući, kad ga sa svih strana obkole oboružani seljaci pod čelovodstvom Ljudevita, Obrenovog pobratima, koj je već odavna pazio na svaki korak Vukosava i jednoč sakrit za grmom u Velimirovom vrtu, čuo, kako se je taj sa svojim slugom o osveti dogovarao. To saznajući otrči u selo, sakupi narod i tako izbavi svekolike nedužne žrtve. Kada Vukosav opazi, da mora propasti, povuče nož i navali na Ljubicu, da ju ubije, ali prije nego to izvrši, opali na njega Ljudevit pušku i obali ga. Nastane borba, Branko pade, a razbojnici udare u bieg. Obren sazna, da je Ljubica bila prisiljena onaj kobni list napisati i da ga vatreno ljubi, a Velimir blagoslovi tu ljubav. Jednom zahvalnom molitvom zaključí se čin.«

Jedno od glavnih prvenstva knjigâ za opere sastoji takodjer u blagozvučnosti, pjevanosti, različnosti metra i osobito liričkom uzletu stihova, jer je pjevanje duša opere, kojoj se instrumentalna muzika uvijek podvrći mora, a kao takvo više liričkoj nego dramatičkoj struci pjesništva prinadleži. I ta strana pjesnikove zadaće podje našem pjesniku za rukom, jer se njegovi stihovi isto tako pjevati daju, kao da su talijanski, čemu mnogo prinosi, da se je svagdi po primjeru talijanskih u tom obziru bez svakoga pretjeranja od pjesnika nijednoga drugoga naroda jošte nedostignutih stihotvoraca, tako nazvate cezure i elizije točno držao. Za dokaz navodimo dva mala odlomka iz rečenoga poetičkoga djelca:

Čin II. prizor VII. Vukosav.

Dà, osvetit, osvetit se treba,
Koji ima poštenje u grudi,
Sve će smrvit, sve ih gnjev moj hudi.
Strahoviti kano grom sa neba.

Dodji, dodji, o sladka osveto!
 Ah za tobom samo gorim ja;
 Dok ne smrvim ono gnjezdo kletu,
 Moje srce imat neće pokoja.

Da iz grudi protivnika
 Srce izčupa moja ruka.
 Mnogo više to me nuka,
 Neg sve blago svieta tog.

Već sdvojenja čujem viku,
 Nad gradom se plamen vije,
 Sablja sieče, krv se lije, —
 To su slasti srca mog!

Čin II. prizor IX. Obren.

Evo me opet posred raja moga,
 Ah posljednji može biti krat!
 O tako mi milostiva Boga,
 To je gore nego smrtni sat!

Ne, nesretan onaj nije,
 Hladna zemlja koga krije;
 Tog života opačine,
 Nedopiru tja u grob.

Oplakujte sudbu stvora,
 Tužan gledat koji mora
 Svoje sreće podrtime,
 Svog udesa jadni rob.

Jedino, što bi se pravom želiti moglo, da je u tekstu promienjeno, to bi bilo, da ne dolazi u njemu samo jedna glavna ženska osoba, i osobito da se pozorište više puta mienja, jer to je stari teatralni zakon, da se pjesnik i za razveseljenje oka u operi postarati ima; nu znano nam je, da je naš pjesnik u prvom obziru od okolnosti k tomu prisiljen bio, a drugo pomanjkanje nadomjestio je time, da je gledao svakom prilikom dati povod k velelepnim grupam, po kojih zaista i oku dosta nasladjenja u dio pade.

Konačno imamo jošte opisati posljednje predstavljanje opere, koje se izvede 4. travnja. To bijaše prava svetkovina. Sva odlikovanja, kojima uzhićena množina u predjašnja četiri predstavljanja mnogoštovane izvoditelje opere i njezinoga sačinitelja proslavi, padoše im u dio i ovaj večer, ne samo u većoj mjeri i s tim dodatkom, da je jedna u mnogobrojnih iztiscih utištena pjesma na slavu proslavljene naše pjevačice, visokorodjene gospoje gr. Sidonije Rubido, medju kličuću množinu razdijeljena, a poslije dovršenoga predstavljanja istoj prevriednoj domorodkinji pod prozorom njezinoga stana veleliepna večernja muzika (serenada) od domorodaca i uznesenika umjetnosti sa potpunom teatralnom orkestrom prinesena bila. Tom prilikom izvedena bijahu tri muzikalna komada: 1) Overtura Lisinskove opere. 2) Overtura k »Jelvi«, koju sastavi g. Pokorni, takodjer rodjeni Zagrebčanin i izvrstni skladalac. 3) Jedan prekrasni tako nazvani potpouri iz samih narodnih napjeva, složen po istom vriednom i nade punom mladiću. Opisati se ne može uzhićenje i klikovanje mnogobrojnih tom prilikom na ulici sakupljenih slušalaca, kojim pozdravljena bijaše mnogoštovana proslavljena, kada se na prozoru pokaza. Opera bijaše, kako smo već napomenuli, pet puta i to 28., 29. i 31. ožujka, zatim 2. i 4. travnja predstavljena. Akoprem je obična ulazna ciena podvostručena bila, ipak je kazaliste uvijek puno a osobito prvi, treći i posljednji put tako nakrcano bilo, da su se mnogi nedobivši mjesta kući vratiti morali.«

Pjesma (biti će od St. Vraza), razdijeljena medju obćinstvo i spjevana u slavu prve hrvatske primadonne, glasila je s posvetnim naslovom ovako:

Visokorodnoj gospoји Sidoniji Rubido, rodjenoј grofici Erdödy, kano Ljubici u prvoj ilirskoj operi u znak zahvalnosti za njezinu domovinu i umjetnosti prinešenu izvanrednu žrtvu u ime svih domorodaca.

„Zar si, dušo, u raj se zaniela,
Gdje se Bogu vječna slava spieva,
Te glas slušaš nebeskih angjela
Sve u slici od zemaljskih dieva?“

„Srce tuče, — lica su vesela,
Svim iz očiju divna vatra sieva, —
Zašto, odkud sva ta radost vela?“
„Šuti, slušaj, — Sidonija pieva!“

Oj slavulju, nježne pjesni tvoje
Mlado srce vrlo dirnut mogu
I pozvat ga na ljubovne boje;

Al ak' hoćeš uzhitit pokušat
I zajedno dignut dušu k Bogu,
Dodji amo Sidoniju slušat. —

* * *

Glasbeni talenat Lisinskoga, patriotski mar i zanos Štrigin i ostalih sudjelovača slavili su s operom: »Ljubav i zloba« zasluženu slavu; dvojitelji, rugači i neprijatelji hrvatske umjetničke glasbe bili su hametom potučeni, osobito pako članovi »magjaronske« kazine, kako su Iliri ovo društvo obično nazivali, koji se čvrsto nadahu, da će se Iliri s ovom operom što bolje osramotiti. Neki gospodin Haf. (A. Ferić), koji je glavom prisustvovao prvim predstavama opere: »Ljubav i zloba«, i dobro znao za ljubav domorodaca pram Lisinskoga umotvoru, ali isto tako dobro i za zlobu kazinaša, pripovieda u »Viencu« u 50. i 51. broju od godine 1884. sljedeće: »Glavni pokusi opere bivahu na pozorištu samom. Obćinstvo ih nije smjelo polaziti osim nekoliko osoba, koje su savjetom i inače pomagale, ili su s pjevači stajali u uzkom savezu pri-

*

jateljstva. Uza sve to domisli se jedan muzikalni vještak (Aleksa Kovácsics) načinu — spadao je u ostalom među najrevnije članove magjaronškoga kazina, te je bio ujedno i tajnik društva, — da se uvuče potajno u jednu ložu i da prisustvuje tim pokusom incognito. Znaličnost i ljubopitnost njegova, a i znatnoga diela članova kazina, namami ga na to, da uhodi, što li Ilirci tu snuju i kako im napreduje posao, za koji se je u obće sudilo, da ne može imati druge posljedice, nego golemi — fiasco.

Izprva ne htjede izreći nikakova suda; no iza trećega, četvrtoga li pokusa odvrati posve ozbiljno nekim interpelantom, koji su ga molili, da im otkrije tajne te ilirske »katzenmuzike«: »Ne imate, gospodo, duše mi, ničemu se rugati niti smijati. Skladba je melodiozna, a instrumentacija izvedena je dobro po svih pravilih, od diletanta doduše, ali takova, komu ne treba odviše truda i napora, da bude vrstnim skladateljem. Pjevači svi do jednoga imaju jake, zvonke, ugodne glasove, vježbaju se revno i pravilno, premda su dosele već bolje uvježbani, nego li bjehu mnogi pjevači, koji su nam odpjevali uloge svoje na obće zadovoljstvo. Kažem vam jednostavno, da će predstava biti onakova, kako teško da smo slušali pjevati dosele ikoju operu u Zagrebu.« Ovaj sud iz usta vještaka, koji je bio sve ino više nego prijatelj budi ma kojemu podhvatu Ilira, veoma iznenadi interpelante; mnogi ga držahu ipak samo za — mistifikaciju.

Današ još sjećam se predstave, kano da sam joj prisustvovao jučer. Neoborivim uvjerenjem opojeni, da se u Hrvatskoj ništa valjana i vriedna hrvatski stvoriti ne može, a da bi to uradili Hrvati svojom snagom i svojim trudom — jer slična tome još nikad nisu doživjeli — došli su kazinaši ovaj put u kazalište, kao što su dolazili i pred 6—7 godina, samo da se narugaju neuspjehu umjetnika i nasmiju neosnovanom oduševljenju Ilira. Smatrali su bo povladjujući sud vještaka iz svoga kola pukom mistifikacijom, i sudili su ne

bez razloga, da se toli smiono poduzeće, kao što bješe u istinu ovo, ne može svršiti van bezkrajnom svestranom blamažom.

Overtura bi izvrstno odigrana uz pomoć mnogobrojnih glasbenih diletanta, koji su ove večeri zauzeli mjesta u orkestru. Zastor se digno. Slušateljstvo je gledalo i slušalo uz sve burnije pljeskanje cielu predstavu, i ova se svrši uz sveobće zadovoljstvo i povladjivanje bez i najmanje pogriješke, bez ijednoga smiešnoga ili smetajućega intermezza. A nije to bila mala stvar. Tu bijaše mnogobrojnih zborova: vrtlara, seljaka i seljakinja, vojnika i hajduka; dielio se mejdan na pozorištu, bila se bitka i gorio grad; finali su pjevali uz sudjelovanje svih pjevača i zborova, a sve to razvijalo se na pozorištu toli precizno, toli spretno i ukusno, da ni najstrožiji kritik ne bi mogao da prigovori redateljem. Glasovi pjevača orili se po kazalištu toli zvonko i slobodno, a ujedno skladno i pravilno, kretnje im bijahu toli naravne i smjele, da i danas još taj svestrano sjajni uspjeh ne mogu pripisati jedino valjanoj vježbi, nego mnogo više svetomu oduševljenju, koje je vodilo i pomagalo pjevače i predstavljaje. I tako su ove večeri Hrvati slavili slavu, prvu za svoga vjekovanja, kakova se ne slavi van kod naroda, dospjelih posve blizu vrška kulture. Bijaše to slavodobiće na polju dramske glazbe.

Promatram li sredstva, kojima se je, pravo rekući, to čudo u nas stvorilo, ne mogu na ino, nego da uztvrdim, da se taj uspjeh nikad u nas ni dovoljno uvažavao nije. Pomislite, da se podhvat, kao što je prva narodna opera, nikad i nigdje nije mogao izvesti bez pripomoći bogata mecene; a u nas su oni, koji bi taku ulogu mogli preuzeti, slegli rameni, smiešili se, gotovo se rugajući zanesenim podhvatnikom. Ta bili bi se izderali na one, koji bi bili u njih potražili zaštite ili znatnije novčane podpore. Ma da i nisi vještak, treba da priznaš, da ukusno, pače i bogato odielo za

kakovih šestdeset i više osoba, koje su budi u glavnih ulogah, budi u zborovih sudjelovale, nije trošak, koji se smaže tek mimogredce i bez napora; da za pokuse treba vremena i troška, a za predstavu samu, ukusno, pristojno i valjano uredjenu, da se opet hoće novaca i to mnogo novaca, koji se, ako se i ne poklone, a to bar u gotovu predumiti moraju za poduzeće, kojega se uspjeh, gledeći na ogromnost i smionost njegovu, kraj tadanjih okolnosti prikazivaše više no dvojbenim.

Ne obazirući se na trajne i znamenite posljedice toga podhvata, dielomice i po dramatičnu glasbu čitave Evrope, jer bez njega ne bi se nikad kroz toliko godina u Parizu, Londonu i drugih velegradovih evropskih toli rado čuveni tenorista Stöger-Stazić bio posvetio dramatičnoj glasbi, ne možemo se dovoljno nadiviti postojanoj uztrajnosti dvaju skromnih mladića, koji se dosele ničim nisu odlikovali van vatrenim domoljubjem. Oni poduzeše, da se sklada glasba, da se saberu i skupe pjevači i glasbenici, da se namakne trošak i sve ostale potreboće. Još se više divimo okretnosti njihovoj, kojom se domože poduzeće sjajnoga uspjeha, koji iznenadi protivnike kao i prijatelje u vanrednoj mjeri. Bude li se kad u nas gradilo novo kazalište, te resilo poprsji dra. Demetra, Freudenreicha i Lisinskoga, ne bi se smjelo nikako izpustiti ni poprsje Alberta Štrige, koji je kao glavni začetnik čitavoga podhvata čeličnom voljom nagnao Lisinskoga na skladanje opere, skupio dobrovoljce i namaknuo sav trošak. On je takodjer uz pripomoć, koju je svojim trudom privriedio, uz dra. Demetra i ine domoljube rukovodio celo poduzeće, on je sam odpjevao glavnu ulogu, a ujedno je poklonio Evropi čuvena tenorista! Bila bi to mala, ali ipak dostojna nagrada za njegov golemi trud i još veće zasluge njegove po narodni pokret.

Naravno, da je prvomu prikazivanju opere: »Ljubav i zloba« prisustvovalo u pretežnoj većini domoljubno občin-

stvo, koje je dohrlilo s tvrdom nakanom, da obezbiedi predstavu na svaki način. Oni, koji su prisustvovali pokusom, pratili su prikazivanje s veselim i pobjedonosnim osmjehom na licu; ostale hješe obuzeo strah, da ne bude onoga, što su kazinaši izčekivali kao neizbježno. Uspjeh je bio sve veći. Opera: »Ljubav i zloba« opetovala se je po više puta, te je vazda izazivala sve veću buru oduševljenja i odobravanja, a tome je bila najozbiljnija posljedica, da su odsele narodnjaci s većim naporom svojski i dosljedno nastojali o tom, da privedu u život stalno hrvatsko kazalište. Jer ako li je možno u nas stvoriti s domaćimi silami liepu operu, kako da se ne bi dalo sastaviti društvo glumaca, koji bi mogli pristojno zabavljati občinstvo? To se nije dalo više oprovrgavati, niti se je moglo o tom sumnjati. Opoziciji proti hrvatskomu kazalištu izmače se tlo pod nogama. Usljed toga pomnožaše se sporadične predstave hrvatske, a povećao se i broj dobrovoljnih glumaca, a što je najvažnije, ponarasio je povjerenje u moralnu domaću snagu, i to za čudo, a da se ta snaga i najmanje nije precjenjivala.

S druge strane nestalo je skoro posve onoga naziva: »hajdučka ilirska četa« medju kazinaši. Nije se naime činio više prikladnim, odkad se je znatan dio ove čete pretvorio iznebuha u društvo glasbenih umjetnika, kojim se nije moglo mnogo prigovarati. Bilo je doduše i takovih zlobnika, koji su u prkos sjajnomu uspjehu nastojali slavlje Iliraca u privatnih društvi da poruže, ali oni umuknu brzo, kad vidješe, da se svijet ne smije onomu, što govore, već ludomu im bezobrazluku. Mogu vas uvjeriti, da je bilo dosta muževa u kolu kazinaša, koji su se tim uspjehom upravo ponosili, premda nisu pri tom stekli drugih zasluga, nego što bjehu došli, da se nasladjuju neuspjehom podhvata ilirskoga.«

* * *

Ovo svjedočanstvo i o tadanjih namjerah kazinaša dobro ubavieštenoga pisca najbolje nam svjedoči, koliko je ilirskoj

stvari pomogao ovaj prvi pojav ilirske opere. Uspjeh bio je neočekivan; sve je bilo u redu, samo materijalni uspjeh predstavâ nije bio takav, kakovu su se nadali Lisinski, Stazić i Štriga. Troškovi insceniranja opere bili su ogromni, a nitko nije ništa nadoplatio. Lisinski je dobio 300 for., Stazić 313 for., Štriga i svi ostali sudjelovateli pako ni novčića; da, Štriga imao je jošte i dugove platiti. Ali to nije Štrigu smetalo, niti mu je volju za stvar ubilo; presretan je bio, što je nakanu svoju toli sjajno izveo, te imao priliku, da svoga ljubljenoga prijatelja Lisinskoga usadi u srce hrvatskomu narodu. Ne tako Lisinski. On je nezadovoljan bio s novčanim uspjehom, a donekle i uvriedjen, budući da je občinstvo više odlikovalo pjevače i pjevačice nego glasbotvorca opere, što će čitatelj u istinu razabrati i iz Vrazove recenzije.

I sami članovi magjaronske kazine su priznavali, da im je predstava opere: »Ljubav i zloba« težki zadala udarac, jer Iliri ne samo da nisu doživjeli fiasco, već ugled i simpatije za njih i za njihove težnje rasle su u občinstvu od dana do dana. Trebalo je dakle da kazinaši po mogućnosti oslabe taj uspjeh. »Mi moramo iz svih sila nastojati, — govorili su — da priredimo nešto sjajnijega i veličajnijega nego što je bila predstava Lisinskeve opere. Znademo doduše, da u našem kolu ne ima takvih pjevača i pjevačica, kakve su smogli Iliri, ali zato će nam pomoći svi u Zagrebu živući muzikaši, koji ipak više umiju nego četa Ilira.« — »Da ovi muzikaši više umiju nego Štriga, Stazić, pa i sam Lisinski — reče spomenuti već tajnik kazine —, »i da će nam oni biti na uslugu, nije dvojiti, ali koliko ih ja poznam, nije ni jedan Bog zna kakav vještak, niti imadu svi skupa energiju Štriginu, a niti su kao tudjinci u občinstvu obljubljeni.«¹

¹ Tajnik kazine g. Aleksa Kovácsies (inače nadporučnik i bližnji rođjak biskupa Alagovića) bio je i sam komponista i vrstni glasoviraš. U koncertu, priredjenu 20. kolovoza 1841. od glasbenoga zavoda, izveli su među ostalimi komadi i ove: 2) Rha p-

»To je žalibože istina — uze drugi neki kazinaš — pa zato mislim, da bi najbolje bilo, kad bismo pozvali izvrstno talijansko ili njemačko operno društvo u Zagreb na nekoliko predstava. Samo bi to moralo biti takvo izvrstno društvo, kakovo Zagreb još nikada čuo nije. Mi ćemo to društvo uzeti u svoju zaštitu, te mu jamčiti, da ćemo mi eventualno platiti, što traži.« — »To bi se moglo — opet će tajnik — samo ne znam, odkuda ćemo novce namaknuti, a tada valja i to na um uzeti, da takvo društvo neće moći u ilirskom jeziku pjevati; ako pako to ne umije, propasti će opera kod današnjega duha našega občinstva, ma sudjelovali u njoj sami umjetnici prvoga reda.«

»Jest, jest — primjeti najugledniji član društva — jedna i druga je primjetba sasvim temeljita, ali budući da u toj stvari nešto učiniti moramo, to izvolite, gospodo, šta drugoga izmisliti, jer mi nesmijemo lipošto dopustiti, da Iliri ma u čem gospoduju, ni u muzici ni u šta drugom.«

»Da, da, izmislite, gospodo! — reče na pol srdito a na pol porugljivo neki mali i krupni plemić — jer ako se dademo pobediti, reći će svi, da smo bedaci ili bar, da nismo dorasli ni nekolicini usijanih glava. Kako bi dakle bilo, da arangiramo onakvu produkciju, kod koje ne bi jezik imao posla, već gdje bi se samo muziciralo, te da pozovemo za tu produkciju najprvoga umjetnika svijeta u Zagreb?«

»Bravo, bravissimo! — uzključe predpredjašnji govornik — misao je krasna, nje se treba i držati. Znajte, da baš sada koncertuje u Požunu i u Pešti slavni i slavljeni virtuoz na klaviru Franjo Liszt, koji je istom nedavno dobio ugarsko plemstvo. Toga ćemo liepo moliti, pa ako treba i gospodski platiti, neka dodje u Zagreb koncertovati na naš poziv.«

sodie pour le Pianoforte, složeno i predstavljeno po gosp. Aleksandru Kovácsesu; 5) Impromptu pour le Pianoforte „sur les Puritain's de Bellini“ složeno i predstavljeno od gosp. A. Kovácsesa.

»Tako valja — zaori naš plemić — to je pravi put i pravo sredstvo. Već unapried vidim, kako će se naši pretjerani Iliri sakriti kao sliepi miši pred suncem, kad se bude plemenitaš Liszt klavira samo dotaknuo.«

Zaključak se ovaj kazinaški točno izvede. Liszt dodje praćen od baruna Lanoy-a dne 26. kolovoza 1846. u Zagreb, a 27. koncertovao je u teatru. Do Rogatca vozili se njemu u susret gospodin Werklein, grofica Sermagova, tajnik kazine i još neki ljudi. Glasbeni zavod imao je Liszta dočekati i serenadu mu prirediti pred svratištem »K caru austrijanskomu«, gdje je Liszt odsjeo bio. Serenadom je ravnao Wiesner v. Morgenstern, od koga su ovom zgodom i jedan komad izvodili. Drugi dan prije podne predao je Lisztu odbor glasbenoga zavoda začasnu diplomu. Kazinaši su bili cijeli dan oko Liszta, a privatne kočije i privatni »lakeji« stajali su do Lisztova odlazka iz Zagreba pred hotelom. »Danica Ilirska« piše u 32. broju od god. 1846.: »Na večer bio je u ovdašnjem svečano razsvjetljenom i urešenom varoškom kazalištu tolikom pohlepom očekivani koncert, koji u prkos trostručno podignute ulazne cijene sakupi znatno mnoštvo slušalaca. Taj neobični pohod novi je dokaz, da naša domorodna občina imade čut za umjetnost, a izvanredno pljeskanje i klikovanje: »živio«, kojim primi i po celom koncertu sprovadjaše nesravnjivoga koncertanta, da znade cijeniti umjetnika.«

Iliri su se, kako se vidi, od toga slavlja uzdržali, no nisu demonstrirali, ali niti se ugrijali, već su mirno pustili, da i protivnici njihovi svoje svrše na čast grada Zagreba. To proviruje iz početka rečene recenzije »Danice«, koja glasi: »Budući da smo privikli svako izvanredno pojavljenje u znatnosti i umjetnosti, koje se i koliko naše domovine tiče, priobćivati našim čitateljem, ne možemo propustiti, da ne zametnemo rieč i o ovom glasovitom umjetniku na fortepianu.« — Isto to svjedoči i odsutnost Lisinskoga od Zagreba, jer da

je htio ka koncertu doći, lako bi mogao iz Bistrice u Zagreb skočiti. Uz to je i partituru opere: »Ljubav i zloba« bio sobom ponesao, da ne bi možda neprijatelji ilirske stvari istu Lisztu pokazali, i ovom izmamili koju nepovoljnu primjetbu. Tako je bar tvrdio stari prijatelj Lisinskoga, savjetnik V. suprot »Danici«, koja je to ovako tumačila: »Ravnateljstvo glashenoga zavoda želilo je ovom prigodom (prigodom serenade) izvesti i izvrstnu overturu naše svim pravom tolikom pohvalom primljene narodne opere g. Lisinskoga, ali gospodin sastavitelj nije bio u Zagrebu i ponio je sobom rečeno djelo, zato ne moguše izpuniti svoju želju.«

Ne ćemo rieči trošiti o umjetničkom uspjehu toga koncerta, ta svatko znade, da Liszta nitko nadkrilio nije u glasoviranju; nego spomenuti je nam, da kazinaši nisu Lisztom postigli ono, čemu su se nadali bili, jer koncert ovaj nije ni malo oslabio oduševljenje za hrvatsku narodnu glashbu. »Tudje slobodno štuj, ali svoje ljubi!«

* * *

Prekomjerni napor, koji je Lisinski morao razviti, da operu: »Ljubav i zloba« svrši, te da ju s pjevači i glashbenici uvježba, neobično mu uzruja živce. U to se zaljubi jošte strastveno u liepu djevojku gospodjicu Hedvigu B-ovu, želeći ju za ženu uzeti. Videći pako, da kao hrvatski glashbotvorac ne će moći ženu uzdržavati, mislio je sve na to, da se odrekne glashbe i podje u činovnike. Ali pošto mu je težko bilo na to se odlučiti, postane melankoličnim, a napokon oboli ozbiljno. Prijatelji opazivši njegovo stanje, savjetovahu mu, da ide na selo, ne bi li se tjelesno i duševno oporavio.

Lisinski ode u Zagorje, da tamo u samoći dobro promozga, šta mu je činiti, i da izlieči rane srca svoga. Marijabistrički župnik i opat, vevriedni starac Ivan Krizmanić (umro je god. 1852. u 87. godini svoga života), primi našega bolesnika hrvatskim gostoljubljem, te je sve moguće činio, da Lisinskoga duševno i tjelesno podigne. Uredan život, od-

mor i prijazno društvo bistričko bijaše Lisinskomu pravi melem. On dodje iza dva mjeseca kao preporodjen natrag u Zagreb, donesav sobom jednu slovačku i nekoliko hrvatskih i njemačkih popievaka, koje je bio uglasbio u ovo vrijeme, što je u Bistrici bio.

»Medjutim skrbio se je prijatelj Štriga,« — tako piše Ivan Kukuljević¹ — »da Lisinski opet dobije novu radnju. Vidjevši sjajni uspjeh prve opere, nakani on, da bi Lisinski drugu operu složio, te umoli s toga dra. Demetra, da mu napiše tekst. Ovaj odabra historički predmet iz najsajnijeg doba stare hrvatske poviesti, kad su naime Hrvati iza sedmogodišnjeg rata proti Frankom svoju narodnu slobodu stekli, te napisa zanimivi tekst za novu operu pod imenom: »Porin«.

Kad se je Lisinski iz Bistrice vratio, zapita ga Štriga: »Dragi Naco, a šta si glede svoje budućnosti odlučio?« — »Šta drugo,« — odgovori Lisinski — »nego glasbi posvema se posvetiti, jer moraš znati, brate, da onaj, koji je jednom počeo za gudbu² živjeti, taj je ostaviti više ne može.«

Lako je pogoditi, da je ovaj odgovor bio voda na Štrigin mlin, zato je i umah dalje pitao: »A bi li ti išao na pražki konzervatorij, da se tamo sasma usavršiš?« — »Bih, brate, jako rado, ali bez četiri stotine forinta na godinu nikako ne ide.« — »Dobro, — nastavi Štriga — ja ću ti priskrbiti, mjesto četiri sto, godišnjih šest sto forinti, ako se obvežeš ostati tri godine u Pragu, dobru svjedočbu od konzervatorija kući donieti, i medjutim sastaviti novu operu, za koju je Demeter već tekst napisao, i ovu operu — »Porin« joj je ime, — sam samcat instrumentirati.« — »Obvezujem se,« odvrati Lisinski, te pruži Štrigi desnicu, što je još tada više vrijedilo nego vlastiti podpis na utanačenoj nagodbi.

¹ Vidi „Slovník umělníků jugoslávských“ na str. 224.

² Rieč g u d b a (po češkom izrazu „hudba“) upotrebljavali su Iliri za „muziku“ ili „glasbu“.

Čim je Štriga rieč od Lisinskoga imao, kušao je kod tadanje vlade, kod grada Zagreba a napokon i kod glasbenoga zavoda, ne bi li za Lisinskoga izhodio stipendij. Trud mu ne bijaše od uspjeha, jer je svagdje i svagdje naišao na same gluhe ljude. Zato se obrati na imućnije domorodce s molbom, da prinesu za Lisinskoga po koju forintu na mjesec i to na tri godine; načini prinosne arke, te ih porazdieli medju prijatelje u Zagrebu i izvan Zagreba. Ova Štrigina molba nadje takav patriotski odziv, da se je Lisinskomu pripomoć osigurala, ali dok su svi povjerenici prinosne arke Štrigi priposlali, prošlo je skoro godinu dana. Medjutim je Lisinski marljivo radio, proučiv potanje pučku nam glasbu i uglasbio prekrasne pjesme.

Jednom reče Lisinski Štrigi: »Ti si se, brate, za me upravo otčinski brinuo, za koju ću ti ljubav do vieka zahvalan biti; ali vidim, da bi i ti trebao pomoći, budući da znam, da si se s našimi predstavami znatno zadužio; reci dakle, šta da ja učinim, da pomognem tebe iz škripca izvući!« — »To je jako liepo od tebe, dragi Lisinski,« odvrati Štriga, »da se ti za me brineš, jer to mi svjedoči, da nisi samo najpametniji od sviju naših prijatelja, već i najuvidjavniji i najplemenitiji. Ako mi dakle hoćeš u pomoć biti, to bih te molio, da putuješ sa mnom, Stazićem, Pihlerom i Livadićem u Biograd, da tamo koncertujemo, jer mislim, da bi prihod tih koncerata mene mogao riešiti dugova.«

»Ja sam pripravan,« reče Lisinski, »s tobom putovati, kamo hoćeš, ali ti si nešto govorio i o Staziću, a koliko mi je poznato, sad je Stazić u Beču, gdje se u pjevanju nabrazuje.« — »Jest, u Beču je, — odgovori Štriga — ali pisao mi je, da je bolestan, jer mu bečki zrak ne prija, te da bi rad u Zagreb došao, kad bi imao novaca za put. Ja sam mu putni trošak već i poslao, te se nadam, da će na skoro doći.« — »Ako je tomu tako, — reče Lisinski — to

ću brže bolje komade za taj srbski koncert pripravlјati, da ne morate na me čekati.¹

¹ Kad je Stazić u Beču učio, i tamo prvi put javno pjevao, doniela je „Danica Ilirska“ u 49. broju od 28. studenoga 1846. poduži članak s naslovom: „Gosp. Stazić u Beču.“ U tom se članku napominje, da je Stazić punih osamnaest mjeseci u Zagrebu čekao na predstavu opere „Ljubav i zloba“, da ga je u ovo vrijeme Lisinski podučavao a Štriga uzdržavao, te da su mu domorođeci savjetovali, neka ide u Beč na daljnje nauke, a da su mu i putni trošak priskrbili. „Čuvši ravnatelj bečkoga teatra: „An der Wieden“ Stazića pjevati, primi ga odmah u svoje društvo i pribavi mu na svoje troškove učitelja pjevanja, da se sasvim naobrazi u toj umjetnosti.“ — U koncertu glasovitoga violinista Ernsta (5. studenoga) pjevao je Stazić prvi put javno u Beču, i to romancu iz opere „Ciganke“ ilirskim prevodom dra. Demetra uz veliko povladjivanje občinstva. Nekoliko dana kašnje oboli prvi tenorista Ditt, koji je imao part tenorista u „Ciganki“ pjevati, te je zato preuzeo Stazić njegovu zadaću. „Ovu je po svjedočanstvu svih bečkih listova tako vješto izveo, da nije samo obćim pljeskanjem i čestim izazvanjem od uzhićene množine odlikovan bio, nego da je tri komada na obće zahtievanje opetovati morao. Ovu večer dopade se osobito njegov liepi način pjevanja i njegova neobična vatra i odvaženost, koja bi, kao što bečki časopisi napominju, i najglasovitijem pjevaču na slavu služila. Još većma dopade se u Granfeldovoj operi „Duh u vode-nici“, koja je dne 11. studenoga na istom kazalištu na Wiednu prviput predstavljena bila. Obodren dobrohotnošću, kojom ga Bečani prva dva puta primiše, razvio je smjelo u podpunoj krieposti i sjajnosti svoj visok i blagozvučan glas, i po tom slušateljse na toliko uzhitio, da su sve njegove pjesme s uznesenim klikom pravoga veselja pratili, a najstrožiji kritici onoga velikoga i umjetoljubivoga grada jednoglasno priznali, da imade neobičnih sposobnosti za umjetnost, kojoj se je posvetio.“ — „Mi smo (t. j. Lisinski) prvi njegov talent spoznali, mi smo ga prvi njegovali, po našoj mogućnosti riečju i činom podupirali (t. j. Štriga), i napokon u hram umjetnosti uveli. Imamo dakle pravo držati ga za svoga i ponositi se njime, ako ikada slavu kao umjetnik steće, a mi se nadamo od njegove mladosti i gorljivosti k umjetnosti, da će mu to za cielo za rukom poći.“

Gosp. Alb. Štriga otkrio mi je jednom tadanju nakanu svoju ovimi riečmi: »Nemojte misliti, Kuhaču, da sam ja zbilja za tim išao, da s ovimi koncerti dugove namirim; tä ja sam unapried znao, da tu ne će biti dobitka, pa bili koncerti i tako puni puncati, da bi ljudi morali na glavu nam sjesti. Pomislite samo na to, da sam ja imao cieli putni trošak za pet osoba iz svoga podmirivati, pa ćete umah uvidjeti, da tuj ne može biti govora o profitu. Još prije, nego što mi je Lisinski pomoć svoju ponudio, mislio i radio sam o takvom koncertnom putovanju, a kad mi je Lisinski ono govorio, primio sam ponudu njegovu zato, jer sam iz svega razabrao, da bi on samo tada htio sa mnom po Srbiji i Sriemu putovati, kad bi znao, da će to meni u korist biti. Moja namjera s timi koncerti bila je glavna ta, da u Srbiji i u Bačkoj predobijemo ljude za ilirsko glasbeno naše nastojanje, da tamo uzbudimo glasbene i patriotične talente na sličan rad, te da hrvatski narod i hrvatsku prosvjetu proslavimo, pa ako je moguće, da u Srba probudimo i širimo bratinsku ljubav za Hrvate.«

Oko polovice mjeseca kolovoza god. 1847. odputovalo je društvo naše od pet osoba preko Siska ravno u Biograd. Srbi primiše braću Hrvate vele srdačno i prijazno, te su im svu svoju pozornost posvetili, premda se je baš tada u zemlji neki nemir i metež dogodio. Jedan naših pjevača (Ljudevit Pihler) objelodanio je u 40. i 41. broju »Danice Ilirske« od god. 1847. članak pod naslovom: »Misli o putovanju našem«, u kojem piše medju ostalim i ovo: »U Beogradu nisu nas od sebe puštali, i mnogo o tom starali se, da se skoro davajućoj muzikalnoj zabavi sve zapreke uklone. Za cielo vrijeme, koje smo ondje proveli, trsili bi se na vlastiti njima način nam ugadjati, do posljednjeg dana opredieljenog za muzikalnu zabavu. I tako učinilo nam se sedam dana, što smo u Beogradu bili, kao jedan dan i jedna noć.« Nastavlja juć veli: »Mi vam, braćo Srbiji, blagodarimo za ukazano

nam bratoljublje, za vašu pravu slavjansku gostoljubivost, za plemenite rieči vašeg čestitog kneza: »Drago mi je, da su nas braća Hrvati posjetili.« Vjerujte, da vas-
koliki utisak, koji smo medju vama oćutili, neće se nigda iz naših srdaca izgaditi. Kakvi bijaše to izraz vaših junačkih pogleda, kakva uslužnost vaših žena u domaćem doćekivanju!«
.... »Zabava muzikalna naznaćena je bila jedno veće. Na jedan put sgrnu se u salu mnogobrojni slušaoci, medju kojima nas je i knez Miloš s cielom svojom porodicom pribitnošću svojom razveselio. Kakav su utisak na vas učinile naše narodne pjesme. izpovjedite sami, draga braćo Srbli!«

Iza ovoga koncerta odputovalo je naše drućtvance u Panćevo, gdje je kao i u Biogradu odpjevalo odlomke iz opere: »Ljubav i zloba«, nekoliko popievaka od Lisinskoga, Livaćića i Rusana i još nekoliko pućkih srbskih melodija, udešeni od Lisinskoga za ćetveropjev uz glasovirsku pratnju, koju je pratnju sam Lisinski izveo. Iz Panćeva išli su hrvatski pjevaći u Novi Sad, gdje su tri koncerta dali i to 9., 11. i 12. rujna. O njihovu boravku u Novom Sadu pisao je Marko Popović u 41. broju »Danice Ilirske« ovo: »Ovih smo dana liepa, svakome Srbinu mila uveselenja učastnici bili. Jednoplemena braća naša Hrvati, Zagrebćani, i položenjem gradjanskim i izobraženjem odlična gospoda: Franjo Stazić, Ljudevit Pihler, Bjelan Štriga, Kamilo Livadić i Vatroslav Lisinski, iz usrdja i goreće ljubavi k narodnosti našoj u povratku svome iz Bograda, tri su nas večera pjevanjem svojim nasladjivali: i to 23., 30. i 31. kolovoza (po starom koledaru), kad su nam u dvorani kod »Ugarske kraljice« tri iz dvadeset i pet komada sastojećće se muzikalne zabave dali, ali sbog uzhita, u koji je pjevanje naših milih gostiju slušaocć dovelo, opećovane su mnogo pjesme, te je tako i trideset i pet spjevā moglo biti. Svi smo se odušćvljenja puni kući vratili, po ućivanju tako sladkoga, ćisto dušćvnoga veselja. Uvćerili smo

se, da bratstvo nam još gdje kripko ukorenjeno živi, zeleni se, i nadamo se, da će obilno i procvjetati, pa i rod prineti, jer nemoguće je, da pri ovakovoj vatri i prosvjeti ugine. Vidili smo, koliko nama — ne dostaje, da se revnostni i dještujući narodnosti srbske prijatelji i pobornici nareći možemo. Oduševljenju ovome, koje su mili nam zagrebački pjevači u nama pobudili, odgovarajući i ljubav ljubavlju vraćajući, nekoliko se njihovih i Srbstva prijatelja složilo, te su ih ovdje bratski ugostili a 2. (14.) rujna na put u Zagreb izpratili. Nikoga nema u Novom Sadu, koji je priliku imao čuti milu braću, da ne želi, da nas i opet skoro pohode, oživotvore, razvesele i obodre.«

Kod trećega koncerta u Novom Sadu dobili su pjevači naši pjesmu, spjevanu im na čast od pseudonima Bratoljuba. Pjesma je štampana na posebnom listu uz ovu posvetu:

Odjek dragoj braći
HRVATSKOJ

kao vještim pjevačem u znak slave i blagodarnosti prilikom
njihovog pjevanja u Novom Sadu 31. aug. 1847.

Čujte pjesmu, braćo mila,
Što odječe k tihoj Savi,
A srea nam, kako sila
K vama trese iz ljubavi!
Viek će vaša sila zvuka
Srbma mile sladić čase, —
I kad smrtna stre nas ruka,
Slušat ćemo još te glase.
Živili nam u toj cieli!
Vječna slava, čest vam budi!
Prim'te k srcu, što vam s' želi,
Zašt' iz bratskih znajte 'e grudi!!!

Ne čudim se ni malo uspjehu, postignutu od naših pjevača u Biogradu, Pančevu i Novom-Sadu, jer popievke izvedene po njih bile su udešene umjetnički i odpjevane ele-

gantno i vatreno od lijepih ljudi s prekrasnim grli. Sitni *h* pjevan po Staziću u popievci: »Ja sam Srbin srbski sin« umiljatim i srebrnim glasom, začarao bi i danas slušatelje, jer se takvi tenori ne rode svaki dan, kakav je Stazić bio, a niti takvi baritoni, kakav je Štriga bariton bio. Gospodin Štriga ne sjeća se više točno celoga tadanjega njihova repertoira, ali i ovi zborovi: »Brod nek ćuti«, »Nosim zdravu mišicu«, »Ja sam Srbin srbski sin«, »Ljepa Maca«, »Rado ide Srbin u vojnike«, »Bubanj silno budi«, »Dika plava lane moje«, »More diko, di si za toliko«, »Nek se hrusti«, »Oj talasi«, »Mi smo braćo ilirskog«, »Složno, složno, braćo mila«, »Il je možno il nemožno«; dvopjevi iz opere: »Ljubav i zloba« (Stazić i Štriga, i opet Štriga i Pihler); samopjevi: »Mio ti je kraj« (od Livadića), »Kamena dieva« (od Livadića), i »U daljini« (od Lisinskoga) svjedoče nam, da tu nije ni moglo izostati oduševljenje od strane slušatelja.

Putem u Zagreb skrenulo je naše društvo u Mitrovicu, da izpuni obećanje Mitrovčanom zadano, kad se je tamo — idući u Biograd — na kratko vrijeme izkrcalo bilo. Mitrovčani primiše naše junake s neizrecivim veseljem, čistili su ih, slavili i grlili. Na koncert došli su ne samo svi inteligentniji Mitrovčani, već i ljudi iz bliže okolice. Nasi su pjevači iza koncerta još nekoliko dana u Mitrovici ostali, a tada kući krenuli, jer je nadošlo vrijeme, da Lisinski ide u Prag.

Pošto ovim prestaje prva perioda hrvatskoga glasbotvorca Lisinskoga, osvrnut ćemo se jošte u kratko na glasbeni hrvatski umjetnički razvitak ovoga doba, kojemu je bio Lisinski srednja točka.

Počet ćemo sa samim Lisinskim, razmatrajući, šta je u posljednje tri godine do svog polazka u Prag valjana stvorio, i da li je bar donekle proniknuo u duh pučke nam glasbe. Ljudi, koji nisu glasbotvore Lisinskoga pobliže proučili, i koji zaboravljaju, da se je Lisinski već godine 1819. rodio, misle i drže, da je Lisinski i u ovo vrijeme jošte nezreo mladić

bio, te mu poriču sposobnost, proučiti i spoznati duh hrvatske glasbe. No ja sam tvrdo osvjedočen, da je Lisinski i teoretički razglabao osebina hrvatske pa i osebina njemačke pučke glasbe, i to tako oštroumno i temeljito, kako ni jedan njemački glasbotvorac, kamo li hrvatski onoga doba. Da toga nije činio, već da je samo slučajno i rek bi instinktivno pogodio osebina jedne i druge glasbe, lako bi mu se dogodilo, da bi mu melodija na njemačku pjesmu izašla po hrvatski, a na hrvatsku pjesmu po njemački. Ali to se nije sbilo; u svakoj njegovoj hrvatskoj popievci naći je glasbenu tradiciju hrvatskoga puka, a u svakoj njemačkoj tradiciju njemačkoga puka. Analizajući potanko Lisinskove popievke, i poznavajući temeljito glasbenu tradiciju pojedinih naroda, čudio sam se često oštroumlju i tankoj čuti njegovoj, tako, da sam više no jedanput uzkliknuo: pravi je veleum! No ujedno sam i duboko žalio, što Lisinski nije ni jedno takvo glasbeno tradicionalno pravilo bud hrvatske bud njemačke glasbe riečmi zabilježio. Bilo bi to za muzikologiju od neizmjerne vrijednosti, te bi nepobitno dokazalo, da je Lisinski tad jedini bio (izuzam talijanske i francuzke glasbotvorce), koji je pozitivno znao, u čem sastoji narodni elemenat koje glasbe. Ni Niemci, ni Česi, ni Rusi, ni Poljaci, a dakako ni Hrvati, ni Srbi, ni Magjari nisu tada toga znali, a ne znadu sa sigurnošću još ni dan danas. Ovo njegovo teoretičko razglabanje stavljam u vrijeme, kad je operu »Ljubav i zloba« svršio, a to je bilo godine 1845.

Iz I. pregleda glasbotvorâ Lisinskoga (vidi dodatak ove knjižice) vidjeti je produktivnost njegovu, a iz dodanih malih recenzija vrstnoću pojedinih glasbotvora. Od sviju popievaka, u ovo vrijeme stvorenih u hrvatskom duhu, odlikuju se osobito: »Sladko snij«, »Tam' gdje stoji«, »Predivo je prela«, »Momak od oka«, »Prosjak«, »Sonet«, »Tamburaska« i »Miruj, miruj srce moje.«

Ponukani primjerom Lisinskoga i Livadića (koji je neprestano komponovao), dali su se tada stranom domaći stranom tudji glasbenici na hrvatsku glasbu, kušajući da Lisinskoga dostignu u glasbenoj hrvaštini. Tako je pisao Wiesner v. Morgenstern glasbu za melodram »Viola« (1846.), Franjo Pokorny glasbu za igrokaz: »Hrvatska svatba«, »Slavensku overturu«, »Slaven-Quadrille« i popievku »Na jugu«, zbor uz pratnju orkestra (1846—1847), Bečanin Strauss Ivan mlađi: »Serben-Quadrille« za treći »slavjanski bal u Beču« (1846), Fortunat Pintarić tri popievke: »Prvenac«, »Muž« i »Stanak«, Zaverthal, kapelnik 53. c. k. pješačke pukovnije, ilirsku operu: »Gorski pastiri« (pjevana prvi put u Temišvaru mjeseca kolovoza god. 1847.), Vilim Müller, kapelnik u Zagrebu: »Koračnica Jelačića Bana«, popievku: »Zakliknite bratci slave«, glasbu za igrokaz: »Bela IV. u Hrvatskoj«, a Antun Schwarz, profesor na glasbenom zavodu u Zagrebu, a negdanji pitomac toga zavoda (god. 1838. položio je izpit u »Violin-Ausbildungs-Schule«), glasbotvorio je u godinah 1845—1847. više koncertnih varijacija za violinu na hrvatske napjeve. K. Katinelli ukajdio je mjeseca kolovoza 1847. u Požegi 25 pučkih napjeva, koje je g. 1849. objelodanio pod naslovom: »Južnoslavjanske pučke pjesme.« — Izim ovih radnika kušali su još mnogi diletanti i naturalisti hrvatsku glasbu obogatiti, tako Ferdo Rusan, Pajo Kolarić, Nikola Gjuroković, Vasil Živković, Spiridion Jović, Mita Orešković i drugi.¹

Najvažnije bilo je međutim to, da je glasbeni pokret u Hrvata i braću Srbe na rad potaknuo. O Stankoviću, Kalauzu i inih srbskih umjetnicah nije tu govoriti, jer su se ovi istom poslije smrti Lisinskoga javno iztaknuli, ali spomenuti mi je ovdje kapelnika kneževske svirke u Biogradu: Josipa Šlesingera, koji si je liepe zasluge stekao za srbsku glasbu, premda je bio čovjek vrlo manjkave glasbene naobrazbe. Još godine

¹ Vidi: Kuhač »Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira«, pag. 41—47. U Zagrebu 1885.

1841. uglasbio je Šlesinger nekoliko srbskih pjesama, pjevanih u Kragujevcu prilikom predstava srbskih gluma. A kad je glas iz Zagreba dopro u Biograd, da se tamo hrvatske opere sastavljaju i pjevaju, i kad je Šlesinger čuo naš četveropjevni zbor u Biogradu pjevati, trsio se je i on, da nešto slično (ma i dosta nesavršeno) pruži srbskomu narodu. I njegov sin Gjuro Milanović ukajdi još iste godine srbske pučke plesovne napjeve, te ih izda uz vrlo primitivnu glasovirsku udesbu. A i braća Slovenci u Koruškoj, Štajerskoj i Kranjskoj latise se posla te sliediše Hrvate; tako Matija Majer, J. Fleišman, Kamilo Mašek, G. Riharja, Miroslav Vilhar, Benjamin Ipavec i drugi.

Ilirski glasbeni pokret uhvati donekle korien i u Beču. Izvjestitelj »Danice Ilirske« grof Sig. Vojkffy piše u 48. broju (od god. 1847.) o koncertu izvedenom prije početka plesovne zabave »Slavjanskoga bala« 6. studenoga 1847., da su se na tom koncertu pjevale ilirske popievke: »Brod nek čuti udarca« po Lisinskovoj udesbi i: »Hoćeš dievo stan moj znati« od Livadića. Nadalje, da se je ples otvorio s igrom: »Liepa Maca« (po Lisinskovoj četveropjevnoj udesbi), a da su plesali: »Kolo hrvatsko« i »Kolo slavonsko«. Na koncertu dielili su arangeuri plesa gospodjam plesovni red u obliku male knjižice vezane u crvenoj svili te glaseći na osobu (n. p. Spomena S. B. (slavjanski bal) 1847. za presvjetlu gospodju Iv. Ožegović rod. groficu Sermage) u kojem je bilo štampano devet pučkih pjesama s napjevi i to: »Zelená se louka« (češka), »Proč stružinko« (moravska), »Išlo djeveča cez horu« (slovačka), »Siva maglo, ti ne padaj na me« (hrvatska), »Тавна ноћи, пуна ти си мрака« (srbska), »Момиче младо хубаво« (blgarska), »Една гора високая« (ruska), »Uciekla mi przepiorecka« (poljska), »Kje so moje rožice« (slovenska). — Poslije ovakovih i drugih slavenskih zabava u Beču išli bi mladi ljudi do Grlovićeve »slavjanske kavane« pjevajući složno razne slavjanske pjesme, medju kojima zaori

mного puta iz stotine grla i »Nek se hrusti«, »Prosto zrakom« i »Nosim zdravu mišicu«.

Iz svega toga može se razabrati, da i Srbi i Slovenci imaju isto toliko razloga štovati Lisinskoga koliko Hrvati, dapače da mu cijeli slovjski svijet mora priznati, da je on prvi bio, koji je na temelju pučke glasbe zamislio slovjsku umjetničku glasbu, i to ne pukom imitacijom pučke glasbe, već putem znanstvene analize.

III.

Lisinski u Pragu (1847.) u višoj orguljaškoj školi. — Štriga se sa njega brine pripremaći mu materijalne i moralno u pomoć. — Koncom srpnja god. 1849. vraća se Lisinski u Zagreb; nalazi nepovoljne prilike u domovini: nemar i mrtvilo. — Lisinski se vraća u Prag; oboli i oko božića god. 1849. dolazi na operativak u Zagreb. Koncom svibnja god. 1850. ide opet u Prag. — Jeladić tada obraća se pismeno na pokrovitelja praškog konzervatorija Kamila kneza Bohana, neka izposuđe, da se Lisinskomu dopusti javno polagati ispit na konzervatoriju; sve uzalud. — Lisinski se vraća na uvijek u Hrvatsku.

Kad je Lisinski mjeseca listopada god. 1847. došao u Prag, ne htjede ga ravnateljstvo konzervatorija upisati med redovite slušatelje, jer da je već prekoračio bio propisanu dobu, u kojoj se pitomci primaju. Lisinskomu je tada bilo 28 godina. Nije mu se dakle dalo na ino, nego se dade upisati u višu orguljašku školu, kojoj je ravnateljem bio K. Pič, da tamo uči skladbouku. U glasbotvorstvu i u instrumentaciji podučavao ga je privatno ravnatelj konzervatorija I. F. Kittl uz mjesečnu plaću od 10 for.

Pošto je Lisinski već kod Wiesner-Morgensterna učio skladbouku, to mu taj predmet nije bio nov, pa se zato umah na to dao, da sastavi učevnu knjigu po predavanju Pičevu. Obuka ova nalazi se u rukopisu kod Alb. Štrige, te joj je naslov: »Theorie der Tonsetzkunst, nach den Vorträgen des Direktors K. Pič.« Tako je čisto i korektno pisana, da se može s mjesta u štampu predati. A to je Lisinski po svoj prilici i namjeravao, ali ne u njemačkom već u hrvatskom jeziku, što sudim iz onih malih, knjizi priloženih ceduljica, na kojih su njemački glasbeni nazivi u hrvatskom prievodu zabilježeni.

Prvi njegov glasbotvor, sastavljen u Pragu (23. listopada 1847.), bio je: »Novo hrvatsko kolo«, koje je u Zagreb poslao

te društvu »Dvorani« ponudio za 50 for. Odbor rečenoga društva poručio Lisinskomu, da je voljan dati ovo kolo u štampu, ali da mu može dopitati samo 20 for. nagrade. Lisinski, uvrijeđen tom cinarijom, opunovlasti prijatelja Štrigu, da pošalje »hrvatsko kolo«¹²³⁴⁵⁶⁷⁸⁹¹⁰¹¹¹²¹³¹⁴¹⁵¹⁶¹⁷¹⁸¹⁹²⁰²¹²²²³²⁴²⁵²⁶²⁷²⁸²⁹³⁰³¹³²³³³⁴³⁵³⁶³⁷³⁸³⁹⁴⁰⁴¹⁴²⁴³⁴⁴⁴⁵⁴⁶⁴⁷⁴⁸⁴⁹⁵⁰⁵¹⁵²⁵³⁵⁴⁵⁵⁵⁶⁵⁷⁵⁸⁵⁹⁶⁰⁶¹⁶²⁶³⁶⁴⁶⁵⁶⁶⁶⁷⁶⁸⁶⁹⁷⁰⁷¹⁷²⁷³⁷⁴⁷⁵⁷⁶⁷⁷⁷⁸⁷⁹⁸⁰⁸¹⁸²⁸³⁸⁴⁸⁵⁸⁶⁸⁷⁸⁸⁸⁹⁹⁰⁹¹⁹²⁹³⁹⁴⁹⁵⁹⁶⁹⁷⁹⁸⁹⁹¹⁰⁰¹⁰¹¹⁰²¹⁰³¹⁰⁴¹⁰⁵¹⁰⁶¹⁰⁷¹⁰⁸¹⁰⁹¹¹⁰¹¹¹¹¹²¹¹³¹¹⁴¹¹⁵¹¹⁶¹¹⁷¹¹⁸¹¹⁹¹²⁰¹²¹¹²²¹²³¹²⁴¹²⁵¹²⁶¹²⁷¹²⁸¹²⁹¹³⁰¹³¹¹³²¹³³¹³⁴¹³⁵¹³⁶¹³⁷¹³⁸¹³⁹¹⁴⁰¹⁴¹¹⁴²¹⁴³¹⁴⁴¹⁴⁵¹⁴⁶¹⁴⁷¹⁴⁸¹⁴⁹¹⁵⁰¹⁵¹¹⁵²¹⁵³¹⁵⁴¹⁵⁵¹⁵⁶¹⁵⁷¹⁵⁸¹⁵⁹¹⁶⁰¹⁶¹¹⁶²¹⁶³¹⁶⁴¹⁶⁵¹⁶⁶¹⁶⁷¹⁶⁸¹⁶⁹¹⁷⁰¹⁷¹¹⁷²¹⁷³¹⁷⁴¹⁷⁵¹⁷⁶¹⁷⁷¹⁷⁸¹⁷⁹¹⁸⁰¹⁸¹¹⁸²¹⁸³¹⁸⁴¹⁸⁵¹⁸⁶¹⁸⁷¹⁸⁸¹⁸⁹¹⁹⁰¹⁹¹¹⁹²¹⁹³¹⁹⁴¹⁹⁵¹⁹⁶¹⁹⁷¹⁹⁸¹⁹⁹²⁰⁰²⁰¹²⁰²²⁰³²⁰⁴²⁰⁵²⁰⁶²⁰⁷²⁰⁸²⁰⁹²¹⁰²¹¹²¹²²¹³²¹⁴²¹⁵²¹⁶²¹⁷²¹⁸²¹⁹²²⁰²²¹²²²²²³²²⁴²²⁵²²⁶²²⁷²²⁸²²⁹²³⁰²³¹²³²²³³²³⁴²³⁵²³⁶²³⁷²³⁸²³⁹²⁴⁰²⁴¹²⁴²²⁴³²⁴⁴²⁴⁵²⁴⁶²⁴⁷²⁴⁸²⁴⁹²⁵⁰²⁵¹²⁵²²⁵³²⁵⁴²⁵⁵²⁵⁶²⁵⁷²⁵⁸²⁵⁹²⁶⁰²⁶¹²⁶²²⁶³²⁶⁴²⁶⁵²⁶⁶²⁶⁷²⁶⁸²⁶⁹²⁷⁰²⁷¹²⁷²²⁷³²⁷⁴²⁷⁵²⁷⁶²⁷⁷²⁷⁸²⁷⁹²⁸⁰²⁸¹²⁸²²⁸³²⁸⁴²⁸⁵²⁸⁶²⁸⁷²⁸⁸²⁸⁹²⁹⁰²⁹¹²⁹²²⁹³²⁹⁴²⁹⁵²⁹⁶²⁹⁷²⁹⁸²⁹⁹300³⁰¹³⁰²³⁰³³⁰⁴³⁰⁵³⁰⁶³⁰⁷³⁰⁸³⁰⁹³¹⁰³¹¹³¹²³¹³³¹⁴³¹⁵³¹⁶³¹⁷³¹⁸³¹⁹320³²¹³²²³²³³²⁴³²⁵³²⁶³²⁷328³²⁹330³³¹332³³³334³³⁵336337338339340341342343344345346347348349350351352353354355356357358359360361362363364365366367368369370371372373374375376377378379380381382383384385386387388389390391392393394395396397398399400401402403404405406407408409410411412413414415416417418419420421422423424425426427428429430431432433434435436437438439440441442443444445446447448449450451452453454455456457458459460461462463464465466467468469470471472473474475476477478479480481482483484485486487488489490491492493494495496497498499500501502503504505506507508509510511512513514515516517518519520521522523524525526527528529530531532533534535536537538539540541542543544545546547548549550551552553554555556557558559560561562563564565566567568569570571572573574575576577578579580581582583584585586587588589590591592593594595596597598599600601602603604605606607608609610611612613614615616617618619620621622623624625626627628629630631632633634635636637638639640641642643644645646647648649650651652653654655656657658659660661662663664665666667668669670671672673674675676677678679680681682683684685686687688689690691692693694695696697698699700701702703704705706707708709710711712713714715716717718719720721722723724725726727728729730731732733734735736737738739740741742743744745746747748749750751752753754755756757758759760761762763764765766767768769770771772773774775776777778779780781782783784785786787788789790791792793794795796797798799800801802803804805806807808809810811812813814815816817818819820821822823824825826827828829830831832833834835836837838839840841842843844845846847848849850851852853854855856857858859860861862863864865866867868869870871872873874875876877878879880881882883884885886887888889890891892893894895896897898899900901902903904905906907908909910911912913914915916917918919920921922923924925926927928929930931932933934935936937938939940941942943944945946947948949950951952953954955956957958959960961962963964965966967968969970971972973974975976977978979980981982983984985986987988989990991992993994995996997998999100010011002100310041005100610071008100910101011101210131014101510161017101810191020102110221023102410251026102710281029103010311032103310341035103610371038103910401041104210431044104510461047104810491050105110521053105410551056105710581059106010611062106310641065106610671068106910701071107210731074107510761077107810791080108110821083108410851086108710881089109010911092109310941095109610971098109911001101110211031104110511061107110811091110111111121113111411151116111711181119112011211122112311241125112611271128112911301131113211331134113511361137113811391140114111421143114411451146114711481149115011511152115311541155115611571158115911601161116211631164116511661167116811691170117111721173117411751176117711781179118011811182118311841185118611871188118911901191119211931194119511961197119811991200120112021203120412051206120712081209121012111212121312141215121612171218121912201221122212231224122512261227122812291230123112321233123412351236123712381239124012411242124312441245124612471248124912501251125212531254125512561257125812591260126112621263126412651266126712681269127012711272127312741275127612771278127912801281128212831284128512861287128812891290129112921293129412951296129712981299130013011302130313041305130613071308130913101311131213131314131513161317131813191320132113221323132413251326132713281329133013311332133313341335133613371338133913401341134213431344134513461347134813491350135113521353135413551356135713581359136013611362136313641365136613671368136913701371137213731374137513761377137813791380138113821383138413851386138713881389139013911392139313941395139613971398139914001401140214031404140514061407140814091410141114121413141414151416141714181419142014211422142314241425142614271428142914301431143214331434143514361437143814391440144114421443144414451446144714481449145014511452145314541455145614571458145914601461146214631464146514661467146814691470147114721473147414751476147714781479148014811482148314841485148614871488148914901491149214931494149514961497149814991500150115021503150415051506150715081509151015111512151315141515151615171518151915201521152215231524152515261527152815291530153115321533153415351536153715381539154015411542154315441545154615471548154915501551155215531554155515561557155815591560156115621563156415651566156715681569157015711572157315741575157615771578157915801581158215831584158515861587158815891590159115921593159415951596159715981599160016011602160316041605160616071608160916101611161216131614161516161617161816191620162116221623162416251626162716281629163016311632163316341635163616371638163916401641164216431644164516461647164816491650165116521653165416551656165716581659166016611662166316641665166616671668166916701671167216731674167516761677167816791680168116821683168416851686168716881689169016911692169316941695169616971698169917001701170217031704170517061707170817091710171117121713171417151716171717181719172017211722172317241725172617271728172917301731173217331734173517361737173817391740174117421743174417451746174717481749175017511752175317541755175617571758175917601761176217631764

umjetno podkriepi i usavrši. U tu svrhu naši su ga domorodci iz svojih džepova providjeli novčanim sredstvima, da dvie godine ondje ostane i tako svrhu svoju postigne. Nu bojeći se, da iz zla ne zagazi na gore, t. j. u teorizam i pedantički skepticizam, koji ubija krasotu naravsku, koji pedantizam glede na glasbu u Njemačkoj se izlego, te mu pilići već i po Českoj koracaju i šeću se —, a najslobodnije po Zlatnom Pragu i u glavama najglasovitijih njegovih ondješnjih glasbenih čelovodja, opominjem na Tomaška i Jelena —, molim Vas kao brat brata, kao prijatelj narodne glasbe slavenske jednakog njezinog prijatelja i uznešenca, pružite tomu mladiću, našem Lisinskomu, prijateljsku ruku, i molim Vas, da to isto metnete na srce i g. Ritteru. Budite mu vi angjeli stražari, da ne dopadne u umjetne čeljusti Tomaška, Jelena i ostalih vaših klanjalaca pedantizma glasbenog, tobožnje škole njemačke. Lisinski istinabog nije čovjek, qui jurat in verba magistri, nu sasvim tim ostavljen u društvu pedanta samih, mogao bi, ako ne izopačiti um svoj, a to barem ili okameniti ili sdvojiti. A i jedno i drugo bila bi nesreća za mladu umjetnost našu. Ja sam mu kazivao, da Vas potraži, nu u tolikom gradu teško da će Vas naći. Zato Vas molim, izvolite popitati za njega u Dr-a. Stanka, na kojeg je odnio preporuku.¹

Izim Vraza sjetite se i drugi umnici i domorodci našega glasbotvor. a. Tako mu posla još iste god. 1847. Drag. Rakovac pjesmu svoju: »Pušku na klin, mač u tok«, kojom je htio primiriti uzbudjene duhove Hrvata, osobito pako književnike. Li-

¹ Vidi „Djela Stanka Vraza“ izdana po Matiei Hrvatskoj god. 1877. V. str. 399. — Još godine 1844. izrekao je Vraz u u listu na Erbena svoj sud o umjetničkoj češkoj glasbi, veleć: „Vi Česi najviše trebate sbirku pučkih melodija, da možete uliti narodnu krv u žile umjetne glasbe, koja se može biti u nijednoj slavjanskoj strani nije onako izrodila u tudji, njemački živalj, kao baš kod vas.“

sinski uglasbi tu pjesmu u smislu teksta. Nadalje poslao mu je slavni naš Preradović (16. srpnja 1848.) pjesmu »Ribice lude«, kojom se je alegorijom rugao slatkim obećanjem, što su se davala Hrvatima. I ovu pjesmu uglasbi Lisinski na divni način. — Treći neki prijatelj, Josip Czucz, izvijestio je Lisinskoga o svem, što se je tada u domovini zbivalo, i to u krajiškoj njemštini. Evo jedan takav list od 28. kolovoza god. 1848. »Ne možeš ni pomisliti, kako je sad u tvojoj domovini. Čudim se samo, da ljudi još imaju novaca. Treba da znaš, da zemlja ratnu momčad iz svoga džepa hrani i odieva, a to stoji na mjesec 230.000 for. Vojske ima — ne računajući topništva, serežana i dobrovoljnoga konjaničtva (slobodnjaka) — samo kod Drave 16—18.000 momaka. Vrlo je malo novca, a za banke ne možeš ništa dobiti, te bi pored svih banaka mogao skapati. U nas se sprema na boj u toliko, te bi se ti čudio, da to sve možeš vidjeti iz Praga. U zagrebačkoj, varaždinskoj i križevačkoj županiji vježba se marljivo na oružju do 30.000 seljaka. Mislim, da bismo mogli odoljeti, ma da je dušmanin dva puta tolik brojem i silom, kolik je u istinu. Našega dobrovoljnoga konjaničtva ima do 3.500 momaka, nijednomu momku nema više od 24 godine; dobro su oružani i svi su srčani. Topništvo sastoji od dobro uvježbanih krajišnika, ne računajući amo krajiškog topništva, kojega ima kod svake pukovnije 50 momaka, a ni onih, koji su došli iz Karlovca. Imamo u svem do sto topova, s kojima će se učiniti, što se bude igda dalo. Osim spomenutih 16—18.000 krajiških pješaka imamo još 21.000 krajiških ustanika, bez četvrtih bataljuna i pučanstva, što ostaje kod kuće, da čuva Krajinu od Turaka. Ustanici imaju svaki svoje oružje, a čim ih uztreba, doći će na svoj trošak u Zagreb. Obećana novčana dotacija iz Beča već je izostala od tri mjeseca. Zato su nam pak Tršćani za rat poslali 35.000 for. i četiri topa. U nas ima mnogo Čeha, Slovaka i drugih Slovjena, koji su se prijavili kao dobrovoljci na Magjare. Srbi ljudski biju

Magjare. Što novine kadšto pišu o porazu Srba, sve je to priesna laž.¹

Od svih prijatelja ipak je najčešće Lisinskomu pisao Štriga, a borme i Lisinski njemu, jer je uvijek ter uvijek trebao i tražio novaca. Nadamo se, da neće ni čitatelji ni

¹ Du hast nicht den mindesten Begriff von der jetzigen Lage Deines Vaterlandes. Ich wundre mich nur, dass die Leute noch Geld haben. Du musst wissen, dass das Land die Kriegsmannschaft aus Eigenem verpflegt und kleidet, das monatlich 230.000 fl. kostet. Das Heer beläuft sich — nicht mitgerechnet die Artillerie, die Serežaner und die freiwillige Cavallerie (slobodnjaki) — blos bei der Drau auf 16—18.000 Mann. Der Geldmangel ist enorm, für Banknoten bekommt man aber nichts, und könnte trotz der Menge der Noten verhungern. Die Zurüstungen bei uns sind so gross, dass Du Dich, wenn Du sie von Prag aus sehen könntest, wundern würdest. Im Agramer Warasdiner- und Kreuzer-Comitate exerciren fleissig gegen 30.000 Bauern. Ich glaube, dass wir, wäre der Feind noch zweimal so gross und stark als er in Wirklichkeit ist. Trotz bieten könnten. Unsere freiwillige Cavallerie beläuft sich auf 3.500 Mann, keiner über 24 Jahre alt, und ist sehr gut armirt und voll des Muthes. Die Artillerie besteht aus gut einexercirten Grenzer, hieher nicht gerechnet die Grenzartillerie, welche bei jedem Regimente aus 50 Mann besteht, und auch nicht jene, welche aus Karlstadt gekommen ist. Wir haben in Allem etwa hundert Kanonen, mit denen gewiss das Möglichste geleistet werden wird. Ausser den oben erwähnten 16—18 000 Mann Grenzinfanterie haben wir noch 21.000 Mann Grenzinsurgenten ohne der vierten Battallione und der Population, welche zu Hause bleibt, um die Grenze gegen die Türken zu bewachen. Die Insurgenten haben ihre eigenen Waffen, und werden, sobald es nötig sein wird, auf eigene Kosten nach Agram kommen. Die versprochene Gelddotatation aus Wien ist schon seit drei Monate ausgeblieben. Dafür aber haben uns die Triester für den Krieg 35.000 fl. und vier Kanonen gesendet. Bei uns befinden sich viele Čechen, Slovaken und andere Slaven, die sich als Freiwillige gegen Ungarn meldeten. Die Magyaren werden von den Serben sehr empfindlich geschlagen. Was die Zeitungen manchmal schreiben von der Niederlage der Serben, ist total erlogen.“

gosp. Alb. Štriga zamjeriti, ako ovdje priobćim nekoliko listova upravljenih na Lisinskoga. Listove od Lisinskoga nije nitko sakupio i spravio, te se zato moram ograničiti na one od Štrige, koje sam našao (kao i druge) u Lisinskovoj književnoj ostavštini.

U Zagrebu, 1. rujna 1848.

Dragi brate! Žao mi je, što si tako nesretan, a ja sa-
žaljujem i premišljam, kako je to, da nikada ne mogu po-
stići nikakve radosti onako kako bi valjalo, veće uvijek
dodje nekakav vrag pakleni, koji mi sve uzme, ma vodio
koju stvar i najrevnije. Ali tako jeste: mnogi primi komad
blata u ruke, pa postane zlato, a ja zlato, pa postane blato.
Ja bi se bio već odavna upustio s tobom u velika muzikalna
poduzeća, ali badava, kad se sada drugčije ne može, nego
s mačem u ruci. Budi s tvojih 50 for. na mjesec zadovoljan,
jer ako se ne zadovoljiš, tada znadem, da bi ti htio kući
doći, kod kuće je pako sve naopako. Izdrži zato, molim te,
bar do ono doba, dok opet budu dobri Hrvati s novci nam
u pomoć. Ja sam sve poslove glede tebe predao gospodinu
Hacu, pa te preporučio kako moga brata. Došlo je naime do
istine. Bio sam kod bana Jelačića (koji je prošle zime za te
davao 100 for.), te ga umolio, neka me milostivo pridieli u koju
hoće regimentu za prostoga šicara (strielca). On se je prietio
i htio me postaviti oficirom, nu ja mu odgovorih, da se ne
dam ubiti za nikakovu čast, ma da me majorom postavi, već
da vidim domovinu u pogibelji, te hoću ju braniti kao muž.
I tako, brate, može biti, da se mi dva i ne vidimo više. —
Tvoje sam poslove sve u red stavio, ti se ne plaši, dobit
ćeš tvoje, te ako se sretno povratim, poslat ću ti koju fo-
rintu i više, ako me Bog ne ostavi, kao što su me do sada
svi moji mili domorodci ostavili. Bilo je tu služba stotinu
svakojakih, protjerali arkivara i sve, a ja — — ništa. Pri-
siljen sam dakle u vojnike, da banu i domorodcem pokažem,
da sam svagda muževno postupao; može biti, da će mi onda

štogodj podieliti, da se ne ću vazda morat boriti s trbuhom za kruhom. Bio sam i kod tvoje majke, koja te ljubi, i pripoviedao sam joj za njezinu utjehu poradi tvojih stvari. Ako ratni poslovi dobro za rukom podju, bit ćemo za mjesec dana gotovi, jer nas imade protiv Magjara 130 do 160.000, medju kojima blizu 100.000 samih graničara.

Tvoj Štriga.

Zwölf-Axing, dne 21. listopada 1848.

Dragi Naco! Meni se o tebi sanja skoro svaku noć i vidim te i razgovaram se s tobom. Ja sam evo kod Beča; do sada bila nam je pošta zatvorena, te zato nisam dobio nikakova glasa iz naše domovine glede tebe. Ostavio sam doduše sve u redu, te Haca i Cacia molio, da se za te brinu, ma sada opet ne znam, kako je. Ako su možda — što ne bih vjerovao — na tebe zaboravili, piši mi, brate! Valjda bih mogao gdje na putu toliko novaca dobiti, što bi ti za put u Zagreb trebao. Po svoj prilici bit ću na skoro u Beču, ako me prije ne ubiju. Mi smo ti svi siromaci. Moraš znati, da nitko živ nije mislio, da će takova burna vremena nastati. Brate dragi, s Bogom!

Tvoj

Štriga,

Freiwilliger beim k. k. Gradiskaner Reg 2. Feldbataillon zu
Zwölf-Axing.

U Zagrebu, dne 17. prosinca 1848.

Moj Lisinski! Ja sam iz rata krenuo kući samo radi tvoga žalostnoga stanja, u kojem se nalaziš. (Lisinski obolio je naime na žutici). Iz Beča ti nisam mogao odgovoriti, jerbo niti sam mogao kući, niti sam znao, hoćemo li na Magjare; nu kad vidih, da kroz četiri nedelje dana nikuda se ne krećemo, odvažio sam se dopust moliti, znajući, da su već dva mjeseca prošla, odkad sam Hacu poslove tebe se tićuće predao, on pako da mi je rekao, da dulje od dva mjeseca vo-

diti je ne može i ne će, jerbo nerado hoda za sakupljivanjem novaca. Ali kad doma dodjoh, vidjeh, da ti je Hac poslao svaki mjesec po 50 for., dapače za mjesec prosinac čak i u napried, budući si se njemu tužio i novaca želio. — Mili brate! naša je domovina tako osirotila, da sada jedan forint valja za tri, a ti grdiš i mene i sve tvoje druge dobre prijatelje, što ti ne šaljemo više novca, koga ti nikada dosta nemaš. Ti koriš Haca i u to ime i mene, ali kako ćemo ti poslati, kad nemamo? — Da bi svi podpisnici uvijek živili, tada bi valjda moguće bilo, ali svi ne žive više. Tako su pomrli u Zagrebu: Oršić i Štajdacher, a Bog zna koji u Sisku i koji u Karlovcu? Od dva Pejačevića valjda nikad više ništa, od Szečena ništa, od Barača ni krajcara; ovi su pako najveću svotu davali. Nemoj dakle, brate, misliti, da je to samo tako: »posljite! ako ne ćete, vi niste ljudi; vi ne dajete meni, nego za vaše dobro, za vašu korist« i tako dalje. Ovako ne valja, dragi Naco! — Ja živim od milosti drugih ljudi, niti košte svoje nemam, nego idem k drugim na ručak, a na večeru — u krevet, a u jutro na promenadu, a ti imaš 600 for., koje držiš za bagatellu. U kakvom si ti, brate, liepom gradu, kako si ti bez brige i bez straha, i kakvu ćeš ti danas sutra ulogu u svijetu igrati, što sigurno u ni jednom drugom stališu ne bi! Ne da nisi kadar; što se tvoje pameti i znanosti tiče, tu sam ja daleko za tobom, jerbo sam ja malo čitao i učio, jedino što sam se brinuo, da mi srce svaki dan bolje bude, i njega samo izobrazivam, a znanosti daleko od mene. I moje je jedino zvanje bilo muzika, gdje bi mogao sreću postići, ali za mene je prošlo, što bi bilo doći imalo, jer se nije nitko za me brinuo, niti ja sâm. — Lisinski! Ti si svoj gospodar i zapovjednik, radi što za dobro nalaziš; moje je mnijenje, da kući ne dodješ, ako se u duge zakopao nisi, nu u slučaju da jesi, to mi piši, koliko si dužan do krajcara, ne stidi se; nemoj kazati manje, ma bilo 200 for., kaži! Ako je moguće, izvršit ću; neka bude, kako hoće. Govori! ma

bilo 300 for., govori! Ako ću kadar biti, učinit ću, ako ne, — to ćeš dobiti tvojih 50 for. za siećanj u prosincu. Ja sam iz bojnoga polja sramotom došao dva tri dana prije samo radi tebe, te ću se valjda opet povratiti, da čovjek budem svog obećanja.

U Zagrebu 1. siećnja 1849.

Prijatelju! Pismo tvoje od 29., koje si mi u Beč poslao, primio sam 30. prosinca u Zagrebu, te sam se neizmjereno nad njim radovao. Ovaj put si baš zdravo pisao i odkrio, da opet volju imadeš učiti i u Pragu ostati. Ta daj, daj, uči! Nema ti boljega na svijetu. Oh, da znaš, kako sam pohitrio k tvojima, te im radostnu viest donio, da si posve zdrav i da ćeš opet dalje učiti. Majka tvoja stisnula me je mjesto tebe, a tako i Weiglovka, tvoja sestra. Budućnost će prijateljstvo moje prama tebi dokazati, osobito jer čitah, što radiš i da ćeš skoro »Porina« svršiti. Živio! živio!! — Što se tiče tvog života danas sutra, to se ti ne boj, jer kada će se tvoje vrijeme izpuniti, tada će biti možda u nas sve uređjeno. Ti ćeš onda moći — ako te je volja — i drugi život poprimiti i kakvu dobru službu dobiti, a od tvoje muzike moći ćeš šta nam na uspomenu složiti, kojemu domorodcu ili kazalištu posvetiti. Ja ću, ako načine teatralni fond od pol milijuna, direkciju primiti, a ti ćeš biti compositeur i gudbe upravitelj. Nastoj samo, da od konzervatorija diplomu dobiješ! Sve kad bi drugu službu uzeo, biti će liepo, ako se bude govorilo: on je takodjer diplomirani iz Praga muziker. A što ću biti ja? — Niti pjevač, niti advokat, niti soldat; valjda vjekoviti socius doloris, pak ljudi, ako i štogod dobijem, više od mene zahtievaju nego od drugoga, a ne znam, zašto, bar se nisam nikada hvastao, da više znadem nego drugi ljudi. Pomisli samo, koliko sam se trudio poradi tolikih poduzeća, pa šta imam od sviju mojih muka? Ništa. A slušaj! Čovjek onaj, koji je nas dvorio kod opere, i koga sam takodjer uzdržavao,

založio je u mojoj odsutnosti najdraže moje stvari, kao pušku i pištolu od oca mog. I sva druga poduzeća moja na golemu su mi štetu, pa ne smijem svietu ništa ni kazivati, jer moje čine smatraju više nezaslugom nego li zaslugom. Ako nećeš ti, prijatelju, i Makovac sa mnom ljudski postupati, onda su sve moje žrtve bađava bile.

Tvoj je fortepiano bio u mojoj odsutnosti kod tvoje sestre, sada ću ga opet k sebi uzeti, te dati napraviti novu kožu, nove noge i nove žice. — I tak sam sada sve napisao, što sam za tebe i za mene dobro mislio.

U Zagrebu dne 1. ožujka 1849.

Prijatelju! Sva tvoja pisma primio sam i ono posljednje, u kojemu mi i opeta pišeš o tvojoj bolesti. Istina bog, tužno je, i ja te iskreno žalim, ali za budućnost molim te, brate, ipak, — kao što sam te jur molio — da mi ravno kažeš, kako se stvar ima. Ja sam ti bratski kazao, da ću sakupiti za tebe novaca za dug, koga ti beteg prouzroči, ali ti si mi to zabranio, veleć, da ne ćeš milosti; sada pako (kada se nikuda iz Zagreba maći ne mogu), sada iščeš novaca. Težko mi je, brate, u takvom položaju, no evo ti šaljem 30 for. t. j. polovicu moje plaće, koju sam težkom mukom dobio, jer u državnoj pjeneznici nema novaca, pošto garda stoji mjesečno do 80.000 for. u srebru. — Brate, znam, da si čovjek pametan, i zato ti kažem, da se je nesreća kod nas dogodila, koja nas sve tebi privržene u žalostno stanje metnu. Posljednjega dana prošloga mjeseca t. j. jučer preminula je u 9 sati u večer tvoja sestra Marija u porodu. Nemoj si nesreću ovu odveć k srcu uzeti; ta mi znamo i sav svijet znade, da si ju vrlo ljubio kao iskreni brat. Okani se velike tuge i ne muči se, to te moli tvoj iskreni drug.

U Zagrebu dne 18. svibnja 1849.

Brate! Fala Bogu, da si zdrav! Fala Bogu, da si umiren! Vrlo je za me utješljivo i veselo, što te je Kittl (rav-

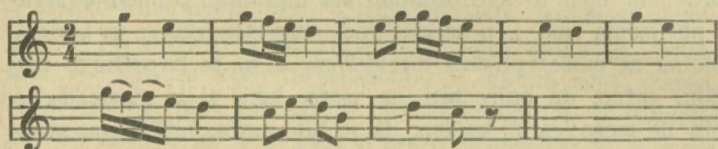
natelj konzervatorija) pohvalio radi tvoje overture, koju su pitomci praški svirali, i da će izhoditi, da budeš pušten javnomu izpitu, za da dobiješ diplomu. Kako je Kittl kazivao, ti si već mnogo naučio i znao prije nego što si u Prag došao, sad uči još ono, što trebaš, da izpit dobro položiš. Taksa za diplom moja je briga, ja ću već novce »sklepati«, ako ga baš i zlatnimi slovi natišću. Hac mi je obrekao, da će u to ime dati 25 for. Ja se pako radujem na »Porina« i na overturu, koju ćeš Hacu poslati, da čujem, kako citra škripi, kako se klarineti naganjaju, kako se trublje groze, kako rogovi sa podzemnim, šumskim glasom ječe i kako bombardoni čovjeku kožu posve »guščiju« naprave. Alaj, to će ti nešto biti! Ali opet to sve potamni bez diploma. Diplom je prva i posljednja rieč, i to najviše radi »musikferajna«, jer bez diploma ne možeš postati direktorom, a to je najvažnije, ma tako važno, da bolje biti ne može. Izbij si iz glave, da to biti ne može; ja ti kažem, da to biti može, biti mora, samo ako ti hoćeš. Ja ću taj diplom po Zagrebu od kuće do kuće nositi i njim se dičiti. O Bože daj, da nam ovo skoro za rukom podje, te da vrijeme skoro proteče. Tada ćemo imati Naceka našega u našoj sredini, s kojim će se opet novosti poroditi i mnogo uho zabaviti.

U Zagrebu, dne 19. srpnja 1849.

Prijatelju! Dodji bez oklievanja, jer ako si ikada što nadržnoga zahtievao, a to si sada. Zašto ne bi došao, kad su praznici, a kad je Kittl s tvojim odlazkom sporazumljen? Ja ću ti priskrbiti, da ćeš dobiti jošte prije novce za mjesec kolovoz. Nemoj zaboraviti donieti »Porina«, da si malo život nasladim. Ja sam nekakova dva tenora našao i mučim se s njima. Bog zna, hoće li šta od njih biti! Jedan je vrlo muzikalan, pjeva prima vista, a grlo mu siže do h, a glas je podosta jak, čist i ugodan, nego imade ružnu navadu, da usta ne otvara, što je od Vernaka naučio. Ovaj se zove

Župčić, a drugi Pavlović, koji je samo nešto, po prilici tako muzikalan, kako je Stazić bio, kad je k nam došao. Pavlović je snažan momak, pjeva do *c*, glas mu je posvema mladenački, akoprem je 24 godine star, te pokazuje mnogo čuvstva, što onomu prvomu fali. Izim ovih imadem jednoga basistu sa divnim glasom, zove se Josip Vranicani; mlad je, ima mu istom 18 godina, ali je muzikalan i pjeva dobro.

Medju rukopisi Lisinskoga našao sam komad artije, na kojem piše, da je ovu temu

sanjao prama jutru 5. kolovoza 1849. u Pragu. Prispodobili čovjek mali ovaj napjev naše pučke pjesme: »Kaži, ne laži«, to će razabrati, da je samo tielo Lisinskovo u Pragu bilo, duša njegova pako u domovini lebdila negdje u krugu prijatelja i prijateljica, gdje se je dvoransko kolo plesalo. Čovjek od čuvstva razumjet će duševnu bol našega siromaha, kad se je iz sna probudio te vidio, da nije medju svojim već daleko od njih, gdje ga nitko ne žali, ne tješi i u bolesti njegovoj ne dvori. Prosudjujuć dakle s psihološkoga gledišta Lisinskovu osamljenost, naravno je, da je za njega noć u tudjini bilo nešto strašno; zato je i svaku noć ili radio do bijeloga danka, ili se je skitao u veselu društvu od nemila do nedraga, te tako tjelesno onemogao.

Ali kad mu je prijatelj Štriga pisao (dne 19. srpnja 1849.) da kući dodje, oživi Lisinski na novo te pohrli u naručaj svojih ljubljenih. Štriga i ostali prijatelji i štovatelji Lisin-

skoga čekahu nestrpljivo došašće Apolonovo. Koncem srpnja dospje u Zagreb te odsjedne kod Štrige, gdje mu je i glasovir bio. Tuj bi ga posjećivali najotmeniji ljudi moleći ga, da im nešto glasovira iz nove opere »Porin«, od koje je tada već tri čina sgotovio bio. Pripoviedao mi je jedan od tadašnjih slušatelja, da su svi uzhićeni bili od krasote »Porina«, da su se divili glasbenomu znanju, koje si je Lisinski u Pragu stekao, i veselili se vještini njegovoj u češkom jeziku. No Lisinski nije bio ni malo uzhićen, kada je čuo, kako je Hrvatska u glasbenom pogledu nazadovala. Dakako: »gdjeno bojni glas zaječi trube, tamo muze mili glas svoj gube.«

Nitko nije mario za umjetnost, svatko je samo mislio i govorio o nesretnoj magjarskoj revoluciji i posljedicah njezinih. Rat se je doduše nekako svršio mjeseca kolovoza god. 1849. ali Hrvatska je strašno osiromašila; posla i prometa nikakva, pa ako je i stari funt mesa stajao samo groš (pet novčića; vidi Narodne Novine god. 1849. str. 209.), bilo je teško i taj groš smoci. Duhovi su klonuli, jer domorodci počеше se pobojavati, da ne bi domovinu stigla crna nezahvalnost za sve žrtve, koje je dopriniela bila za kralja i otačbinu, te da se ne bi ono izpunilo, što je Preradović u svojoj pjesmi: »Ribice lude« Hrvatima poručio i proricao. Lisinski u svem idealista, nije dielio mnijenje zloguka-proroka, već se je — govorec o politici — rado pozivao na onaj sastanak u Beču, na kojem je slavni Čeh Radetzky caru preporučio bana Jelačića za nasljednika svoga, a ovaj potonji da je muževnom i divnom rječitošću razlagao, kako je u interesu cjelokupne monarkije, da se ono izpuni, što se je pojedinim narodom obećalo. Kasnije su dakako uvidjeli naši domorodci a tako i Lisinski, da su se u svojoj nadi prevarili, te da je interes monarkije drugi, nego što su oni mislili, no ipak se našahu, da dugo tako potrajati ne će, kako je tada bilo. Osobito je Štriga u to vjerovao te si utvarao, da će mu za rukom poći pjesmom, glasbom i glumom narod osloboditi od očajnosti i opet do-

vesti prijašnjemu uzhitu i maru za narodnu stvar. U tu svrhu izmisli on nekakav sujet »Nenadani sastanak Jugoslavena«, zamoli Ivana Kukuljevića, da isti predmet izradi za glumište, a Lisinski da glasbu stvori za taj igrokaz. Čiela gluma imala je samo jedan čin, te bješe zato i brzo izradjena, i o praznicah god. 1849. više puta izvedena i svaki put s veseljem primljena. U ostalom nije Štriga s tom glumom ono postigao, što je mislio, jer narod padaše od dana do dana sve više i više u mrtvilo, ne mareći ni za kakov napredak, ni za kakvu prosvjetu, ni za kakvo literarno ili umjetničko društvo.

Nemar ovaj osjetio je između društava najviše zagrebački glasheni zavod, koji se je imao zbog novčanoga nedostatka razpustiti, a glashbene se škole ukinuti. Tadanji predsjednik zavoda, kanonik Ivan Kralj, reče u sjednici (u koju je pozvao i Lisinskoga i Štrigu), da je doduše žalostno, što je došlo do razsula, ali da nema druge van ovaj tako stari i slavni zavod ukinuti. Odbornici i drugi članovi društva uzdahnu duboko na žalobni ovaj govor, no ipak pristadoše, da se zapisnik sastavi, društvo razpusti, a imetak zavoda razdieli po društvenih pravilih. Štrigu zazebe srce čuvši za taj zaključak i to tim više, što je Lisinskomu toliko puta obećao bio, da će, svrši li nauke svoje u Pragu, postati ravnateljem toga zavoda. Zato se Štriga diže, te zamoli predsjednika za rieč. Kad su odbornici iz početka Štrigina govora razabrali, da je on i drug mu Lisinski voljan zavod od propasti spasiti, povuku njega i Lisinskoga iz posljednje klupe, gdje su sjedili, k predsjedničkom stolu, tobož da dobro ne čuju, što Štriga govori. Ovaj se stane otimati ogrljajem te reče: »Molim vas, pustite nas tamo, gdje smo; mi smo puk, pa gledamo ozdo gore, a zato i vidimo sve, kako je; dočim oni, koji gledaju s tornja dolje, misle, da su svi ljudi pijani ne osjećajuć, da oni sami imaju vrtoglavicu; — ako želite, govorit ću još glasnije.« No to sve nije ništa koristilo; obojica moradoše sjesti na podium kraj predsjednika.

Tad počne Štriga na novo: »Gospodo, nemojte zavoda ukidati; ja ću se postarati, da se dohodak zavoda za toliko poveća, da će ne samo dosadnji profesori dobiti veću plaću, već ćemo jošte moći namjestiti i novih profesora: jednoga za gusle, jednoga za violončel i na mjesto dosadanjeg učitelja pjevanja ili uz njega još jednoga za pjevače-soliste, ako naime pristajete, da se vaši statuti izmienne drugimi, koji će zadovoljiti narodnomu duhu i narodnoj našoj glasbi.«

»Živio Štriga! pristajemo na sve!« zaoriše svi.

»Pravo imade vriedni i zaslužni domorodac gospodin Štriga«, — uze rieč odbornik Drag. Klobučarić — »u nas mora da je sve hrvatski; statuti ne valjaju, mi smo to već davno uvidjeli, ali se nismo usudili to javno izreći. Šta će nam i najljepša kinezka glasba, kad smo Iliri, recte Jugoslavjani iliti Hrvati, pa kad nam nitko s novci u pomoć ne dolazi? Treba zato da drugim putem udarimo. Neka nam Hrvati samo dadu dosta novaca, pa ćemo svijetu pokazati, šta može taj zavod; tã silã imademo hvala Bogu. Gospodin Štriga na primjer takav je krasan bariton, da nigdje i ni u koga ljepšega čuo nisam, a naš dični maestro Lisinski komponirat će nam takve liepe stvari, da će nam drugi narodi zavidni biti za naše koncerte i druge kojekakve produkcije. Moramo iz svih sila nastojati, da se zavod uzdrži, jer kad bismo, recimo, pjevačku školu ukinuli, tko bi nam tada pjevao u crkvi figuralne mise, a opet tko bi nam u koncertih izvodio Maysederove, da kažem Lisinske kompozicije i one od drugih naših domaćih umjetnika, kad ne bi uz odbornike ovoga društva gudili i svirali i profesori zavoda. Uzev to sve u obzir predložio bi ja od svoje strane, da se povjeri gg. Lisinskomu, Štrigi i Šplajtu izradba novih statuta i da ih molimo, neka saberu što više prinosnih članova.«

Predlog Klobučarićev bude jednoglasno prihvaćen, a rečena trojica izabrana u odbor. Na kraju sjednice čestitahu stari odbornici predsjedniku, ovaj njima a svi skupa novoj

trojici odbornika na nenadanom uspjehu. Članovi sjednice razidjoše se s velikim zadovoljstvom, te je svaki ponosan bio, što je toli junački pripomagao, da se stari i slavni taj zavod i nadalje uzdrži i na novo uzkrisi. Predsjednik namigne Štrigi, da ga kući prati, a Lisinskomu se priključio odbornik Klobučarić, koji mu je na putu često ruke srdačno stiskao, nebi li Lisinskoga predobio.

Društvena pravila, izradjena od Lisinskoga, Štrige i Šplajta, primi ravnateljstvo do ugodnoga znanja, ali do još ugodnijega znanja primilo je veliki broj novih prinosnih članova, koje smogoše ona trojica. Od sada je imao zavod mjesto mjesečnih 400 for. na raspolaganje mjesečnih 1200 for., te je na skoro i dva nova profesora namjestio, ali o bitnoj reformi i o preustroju zavoda ni govora. Sve je ostalo pri starom; od statuta poprimio je ravnajući odbor samo prva dva paragrafa, sve ostale promienio je po svom čefu, te je one i ove istom god. 1852. štampom objelodanio. Prva dva paragrafa predložena od Lisinskoga i drugova mu glasiše ovako:

§. 1.

Svrha ovoga društva jest: da se umjetnost muzike po domovini u obće razširi i razvije i da se probudi ljubav prama ovoj umjetnosti s osobitim obzirom na značaj južoslavenske glasbe.

§. 2.

Ovu će svrhu društvo nastojati da postigne:

- a) osnovanjem i održavanjem muzikalne škole za mladež obojeg spola;
- b) izvadjanjem glasbenih sastavaka za sebe i za učeću se mladež društva, a javno u koncertih i muzikalnih akademijah uz plaćeni ulaz;
- c) nabavljanjem djela o muzici, muzikalnih sastavaka s osobitim obzirom na slavenske proizvode, indi osnivanjem muzikalne biblioteke;

d) sabiranjem rieči za muzikalnu tehnologiju na narodnom jeziku, imajući obzir na primljene već kod ostalih Slavena rieči u ovoj struci;

e) skupljanjem narodnih slavenskih napjeva, po potrebi i mogućnosti sa tekstom, osobito napjeva jugoslavenskih;

f) uzdržavanjem društva;

g) skupljanjem glavnice za utemeljenje narodnog konservatorijuma;

h) ustrojivanjem posebnih područnih si društva;

i) dopisivanjem i dogovaranjem sa vještimima tome poslu osobama, prijateljima muzike i sličnima muzikalnim društvima.

Preustrojstvo zavoda, obećano po ravčajućem odboru, nije mogao Lisinski dočekati, budući da se je imao početkom listopada (1849.) opet u Prag vratiti, no nije ni vjerovao, da će se šta činiti, zato reče jednom Štrigi: »Dragi brate, ja sam ti puno zahvalan, što sabireš prineske za moju obskrbu u Pragu, ali kad motrim sadanje siromaštvo našega naroda, to me duša boli i savjest muči, mislim li na taj moj dohodak. Izim toga ne imam nade, da ću biti u pražkom konzervatoriju pripušten javnomu izpitu, jer statuti toga zavoda takve su naravi, da su samo pražkim pedantom u prilog, ne pako napredku umjetnosti, najmanje pako slavenskoj. Ne mare ti oni za to, da li je umjetnosti ili čak slavenskomu svijetu na uštrb, ako zatvore kojemu talentu put, već im je samo do toga, da se pravila konzervatorija doslovce vrše. Ali sve da me i puste k izpitu i da dobijem diplomu, za kojom ti toli čezneš, šta me čeka u domovini? — Promisli zato zrelo, i savjetuj mi iskreno, što da radim: da idem opet u Prag i tamo se dam od žutice mrevariti i uništiti, ili da ostanem u Zagrebu, i tu potražim drugu kakvu službu?«

»Moj Lisinski«, odvrati Štriga, »ti si se za Hrvatsku prerano rodio, jer sada imade toli malo ljudi, koji bi te znali, kako valja, cijeniti, ali koliko ja naše odnošaje prosuditi mogu, ipak ne možeš ništa boljega učiniti, nego nauke tvoje u Pragu

nastaviti i svršiti. Ljudi, koji prineske davaju, čine to rado, a ja ih opet rado sabirem; ono drugo pako, da te pripuste k javnomu izpitu, bit će moja briga. Ja ću bana moliti, da u tom posreduje, pa da piše list na protektora konzervatorija. Rieč hrvatskoga bana, dičnoga našega junaka, znam, da će dobro djelovati. Što se pako »muzikferajna« tiče, to ću nastojati, da bude od zemlje dotiran i preustrojen po štatutih od nas izradjenih i predloženih. Na ovom novom zavodu moraju ti dati ravnateljsko mjesto uz plaću od bar hiljadu forinta. — Nemoj se smijati, ja ću odbor prisiliti na to, ako se budeš mogao izkazati diplomom, kakve ni jedan od naših »muzikera« ne ima. Znaš, brate, sada ti još sve i svatko trpi od prevrata, ali pošto su sad i Magjari mirni, to će ti se sada u nas početi sve na novo uređivati i preustrojavati. Do godine, kada nauke posvema svršiš, bit će već sve u redu: imat ćemo stalnu narodnu operu i novi narodni glasbeni zavod. Tada ćeš ti doći s »Porinom«, koji će još više djelovati nego »Ljubav i zloba«, pa ćeš na glasbenom zavodu predavati u hrvatskom jeziku generalbas, i vući liepu plaću. Ne mogu ti zato drugo savjetovati, nego da ideš, kako sam već rekao, u Prag, pa da ono svršiš, što si toli častno i uspješno započeo, pa da zdravlje svoje čuvaš, što bolje možeš.»

Ovo Štrigino razlaganje sklone Lisinskoga, da opet podje u Prag, govoreć: »Poći ću, bilo što mu drago, ostao, propao, — samo da zadovoljim želji tvojoj i ostalih naših prijatelja.«

U to doba predade Lisinski hrvatskoj vladi molbenicu, da smije umjetničko svoje ime rabiti i za obiteljsko, t. j. da mu vlada dozvoli prezime svoje »Fuchs« pretvoriti u »Lisinski«, što mu je podban Mirko Lentulaj odlukom od 7. siečnja 1850. i dozvolio.

Lisinski krene dakle početkom listopada god. 1849. u Prag; no jedva što je nekoliko dana tamo bio, oboli tako, da je gosp. Škender Fabković — deseći se tada takodjer na nauku u Pragu — Štrigi javio, da je Lisinski na umoru, te da će

teško sutrašnji dan doživjeti. Štriga je u najvećem strahu te ovo pismo živa nadje, to pisao 19. listopada (1849.) ovaj listić: »Ljubezni Naco! Ako te ovo pismo živa nadje, prosi g. Fabkovića, neka mi odmah piše, kako se nalaziš. Čini mi se, kao da mu ugadja, ako me u dvojbu natjera i u njoj ostavi. Ta kad je već htio tako dobar biti i meni do znanja staviti tvoje žalostno i za me strahovito stanje, zašto nije pričeka bar uru ili noć dulje, dok ne bi bio vidio, kako se je kriza svršila. U ostalom, ja čvrsto uhvam u Boga, da te ostaviti ne će. — Zborovi od »Porina« uče se marljivo. — Tvoj Štriga.«

Lisinski je krizu sretno prebolio — kako Fabković kasnije piše — ali da je jako oslabio, no da i kao bolesnik sveudilj komponuje. Čim je Štriga saznao, da se je Lisinski malo oporavio, pozove ga u listu od 23. studenoga kući, savjetujući mu, da ravnatelja Kittla pita, kojega glasbenoga pisca da doma uči, jer je moguće, da će se do proljeća toliko pomoći, da može natrag u Prag i tamo položiti izpit. Uz to ga je zaklinjao, da sve svoje knjige i »note« sobom uzme, pa mu je kako prije, tako i sada novce za put poslao. Liečnik Lisinskoga dr. Tichy, koji ga je besplatno liečio i veliki mu štovatelj bio, nije ga međjutim jošte na put pustio, već istom mjesec dana kasnije. Oko božića (1849.) dodje Lisinski u Zagreb, te odsjedne opet kod Štrige, gdje je sve do konca svibnja (1850.) ostao i prilično se dobro oporavio.

U to vrijeme uglasbi Lisinski Preradovićevu pjesmu »Tugu«, sastavi glasbu za igrokaz »Zapisnici djavola«, prepíše prvi čin opere »Porin« na čisto, skicira krasnu svoju orkestralnu idilu »Der Abend«, te sudjeluje u nekih koncertih.¹

¹ Časopis »Slavenski Jug« piše u 4 broju od 5. siječnja 1850. »Naš mladljahni (ta prešao je tada 30. godinu!) nade puni umjetnik Lisinski bavi se od nekog vremena ovdje među nami, odkako se je morao nemoći i bolesti radi iz Praga vratiti gdje mu oštri zrak nije prija, da se malo na našem blažijem zraku okriepi i oporavi, a ovom sгодом sklonio se je ravnanje sutrašnjega koncerta na se uzeti.«

Izim toga izabrao je od svojih čeških popievaka, uglasbljenih u Pragu, šest njih, dodade češkim tekstovom hrvatski prievod, te ih posveti gosp. Ambrozu Vranicanu. Popievke ove dao je kasnije u Pragu štampati na vlastiti trošak pod naslovom: »Šestero českých písní«.

Koncem svibnja god. 1850. spremi se Lisinski na novo na put u Prag, kamo je ovaj put rado išao, znajući, da tamo dugo ostati ne će, no ipak je rekao, da je to posljednji put i da ne će više nikamo, položio izpit ili ne, dobio diplomu ili ne, jer da se je prijateljem za volju dosta već žrtvovao.

Došav u Pag pripravljaio se je marljivo za izpit, a još je marljivije radio na operi »Porin«; Štriga je pako, kako je obećao bio, otišao banu Jelačiću moleći ga, da se zauzme za Lisinskoga, ne bi li ga u konzervatoriju k izpitu pustili. U listu od 11. kolovoza 1850. javio je Štriga Lisinskomu, da je ban radi njega pisao knezu Kamilu Rohanu, tadanjemu pokrovitelju praškoga konzervatorija, te je Lisinskomu poslao prepis toga lista, koji je ovako glasio:

Vaša Svjetlosti! Moje nastojanje, da se umjetnički rad u mojoj domovini što više razvije, ponukalo me je, da Vašu Svjetlost ovim umolim za dobrohotno posredovanje. — Ovdješnje jedno rodoljubno društvo poslalo je prije nekoliko godina mlada čovjeka, po imenu Lisinskoga, koji je za glasbu izvanrednimi svojstvi nadaren, a već se je i u Zagrebu dovoljno priprazio, u Prag, da se tamo na staležkom glasbenom konzervatoriju naobrazi u višoj glasbi. Lisinski je u Pragu na početku svojih nauka prekoračio normalnu dobu, propisanu za konzervatorij, te se nije mogao primiti u taj zavod, nego se je dao na glasbenu nauku u Pragu kano privatist pod vodstvom gospodina ravnatelja Kittla. Sad se njegovo naukovanje prmiče kraju, te on želi na pražkom konzervatoriju položiti izpit, jedno, da bi posvjedočio uspjeh svojih nauka, drugo, da sebi steče umjetnički glas svjedočbom prema svome znanju od priznato vrstna učeavnoga zavoda, koji je

pod visokim pokroviteljstvom Vaše Svjetlosti. Kako sam pak saznao, Lisinskomu, kao privatistu, ne dopušta ravnateljstvo konzervatorija, da taj izpit položi, i to me je ponukalo, da se s vrućom molbom obratim na Vašu Svjetlost, da biste blagohotno udesili, da se Lisinski, od čije nauke i sposobnosti zemlja naša mnogo očekuje, pusti k izpitu na tamošnjem glasbenom konzervatoriju, te da mu se o tome dade običajna diploma. — Mislím, da će neposredno ravnateljstvo toga zavoda u to ime u najnovijih odredbah vladinih glede slobode nauke i naučanja naći dovoljnih temelja. — S veseljem prihvatam ovu priliku, da Vašoj Svjetlosti dokažem podpunu svoju odanost i visoko počitanje, s kojim mi je čast ostati Vašoj Svjetlosti vazda odani¹

U Zagrebu dne 11. kolovoza 1850.

Jellačić m. p.

FZM. Ban.

¹ Euer Durchlaucht! Die Sorge für die möglichste Entfaltung künstlerischer Bestrebungen in meiner Heimath veranlasst mich, mit einem Anliegen Euer Durchlaucht gütigen Einfluss in Anspruch zu nehmen. — Ein hiesiger Patrioten-Verein hat vor einigen Jahren einen für die Tonkunst mit den herrlichsten Anlagen begabten und schon in Agram hinlänglich vorbereiteten jungen Mann, Namens Lisinski, in der Absicht nach Prag geschickt, um ihn daselbst am ständischen Musik-Conservatorium in der höheren Tonkunst ausbilden zu lassen. — Lisinski hat zur Zeit seines Studienanfanges in Prag das für das Conservatorium vorgeschriebene Normalalter überschritten, und konnte in diese Anstalt nicht aufgenommen werden, sondern widmete sich den musikalischen Studien daselbst als Privatist unter Leitung des Herrn Direktors Kittl. Nun geht seine Studienzeit zu Ende, und er wünscht die Prüfung am Prager Musik-Conservatorium abzulegen, um einerseits sich über den Erfolg seiner Studien legitimiren, anderseit aber durch ein seinen Kenntnissen entsprechendes Zeugniß der unter Euer Durchlaucht hohem Protektorat stehenden anerkannt tüchtigen Lehranstalt seinen Ruf begründen zu können. — Nach einer mir gewordenen Auskunft soll aber die Ablegung dieser Prüfung von Seite Lisinski's — als eines

Pokazav Lisinski taj list ravnatelju Kittlu, reče ovaj: »Sad će Vas bez sumnje muzikalni naši purgeri, koji sjede u ravnateljskom vieću, k izpitu pripustiti.« Tomu se je dakako i Lisinski, Štriga i sam ban Jelačić čvrsto nadao bio; ali za dva tjedna dobi Lisinski odluku ravnateljskoga vieća, koja je naprosto glasila, da Lisinski ne može biti pušten k izpitu. Posvema razočaran pošalje original odluke umah Štrigi, a taj ju odnese banu. Odluka je ovako glasila:

»Od društva za gojenje glasbe u Češkoj ovim se očituje i potvrđuje, da se molba g. V. Lisinskoga — da se iznimno pusti na javni izpit iz nauka o harmoniji i iz kontrapunkta, te da po tom izpitu dobije absolutorij od zavoda, t. j. polaznu svjedočbu — po §§. 29—32. pravila ovoga zavoda nikako ne može uzeti u obzir, jer se to daje samo onim, koji su kano pravi pitomci zavoda primljeni, i proučili sav tečaj od šest godina. Budući da je rečeni gosp. V. Lisinski normalnu dobu učenika konzervatorijskih prekoračio, i prema tome kao takav ne mogao biti primljen; to je on time prinudjen bio, da nauku o harmoniji i kontrapunktu

Privatisten — bei der Direktion des Conservatoriums Anständen unterliegen, und dieser Umstand ist es, der mich zu der angelegentlichen Bitte an Eure Durchlaucht veranlasst, die Verfügung gütigst treffen zu wollen, dass der erwähnte Lisinski, an dessen Studien und Talent man hier im Lande die besten Erwartungen knüpft, zur Prüfung am dortigen Musik-Conservatorium zugelassen und ihm darüber das übliche Diplom erfolgt werde. — Ich glaube, dass die unmittelbare Direktion dieser Anstalt in obiger Beziehung in den neuesten Verfügungen der Regierung hinsichtlich der Lehr- und Lernfreiheit hinlängliche Anhaltspunkte finden wird. — Ich ergreife diese Gelegenheit mit Vergnügen, Eure Durchlaucht meiner vollkommensten Ergebenheit und Hochachtung zu versichern, mit der ich die Ehre habe mich zu zeichnen als Euer Durchlaucht ganz ergebener

Agram am 11. August 1850.

Jellačić m. p.
FZM. Ban.

itd. privatno sluša, te da se zadovolji privatnim izpitom i privatnom svjedočbom. Prag 29. kolovoza 1850.«¹

Ban Jelačić se neizmjereno ljutio na kneza Rohana, koji nije htio ili nije znao ugled i moć svoju bolje upotrebiti. Štriga pako u svom gnjevu nije ništa bolje znao, nego da Lisinskomu novaca pošalje s nalogom, neka se čim prije vrati iz nečuvenoga Praga u Zlatni Zagreb. »Daj si napisati svjedočbu od Kittla i od Piča, — piše Štriga — da naši domorodci vide, na što si prineske potrošio, te dodji kući; mi ćemo i bez pražke diplome ono postići, što smo htjeli, ma se i svi češki muzikeri na glavu postavili. Tä ban je, odkad je čitao odluku natražnjačkoga pražkoga onoga vieća, više uz nas nego li prije, te je rekao, da se čudi, što Česi nisu prama tebi baš nikakvog obzira imali, a ipak toliko brbljaju o slovjenskoj uzajamnosti. Dodji, Naco, dodji! Hrvati te željno očekuju!«

Rieči ove bijahu Lisinskomu kao nadzemaljska glasba, te je uzkliknuo: »strpljen spasen, po gotovo blažen!« Kad je dobio svjedočbu od Piča i Kittla i prtljagu svoju uredio,

¹ Von dem Vereine zur Beförderung der Tonkunst in Böhmen wird hiemit bekräftiget und bestätigt, dass das Ansuchen des Herrn I. Lisinsky — ausnahmsweise zu einer öffentlichen Prüfung aus der Harmonielehre und dem Contrapunkt zugelassen zu werden, und in Folge dieser Prüfung ein Absolutorium des Institutes, d. i. ein Austrittszeugniss zu erhalten — nach §. 29—32. der Instituts-Statuten auf keinen Fall berücksichtigt werden konnte, da dieses nur solchen ausgefertigt werden kann, die als wirkliche Zöglinge des Institutes aufgenommen sind, und dem ganzen Cours von sechs Jahren sich unterzogen haben. Indem besagter Herr I. Lisinsky das Normalalter der Schüler des Conservatoriums überschritten und demzufolge als solcher nicht aufgenommen werden konnte: so ward er hiedurch bemüssigt den Unterricht in der Harmonielehre, dem Contrapunkt etc. privatim zu hören und sich mit einer Privatprüfung und einem Privatzeugniss zufrieden zu stellen. Prag am 29. August 1850.

oprosti se od svojih prijatelja i znanaca u Pragu te krene u Zagreb. Prijateljem, koji su ga do kolodvora pratili, reče Lisinski u šali: »Gledajte samo, kakav je danas krasan dan, zaisto ljepšega nisam u Pragu doživio.« Na to će neki mladi Čeh Lisinskomu: »Vi ste Hrvati kao Švicari i Tirolci, samo u otčinsku kolibicu; u tom smo pogledu mi Česi ipak veći junaci: nam je domovina cijeli svijet.« — »Živio, — odvrati Lisinski, — očekujem te u Zagrebu.«

Došav Lisinski kući, gdje su ga prijatelji i rodjaci s oduševljenjem pozdravili i izgrlili, pokloni se umah drugi dan banu Jelačiću, zahvaljujući na njegovoj zaštiti, i pokazav mu gotovu partituru opere »Porin« i sliedeće dvie privatne svjedočbe: »Svjedočba, kojom se potvrđuje, da je g. V. Lisinski, iz Zagreba u kraljevini Hrvatskoj, jedno polugodište na zavodu orguljaške škole slušao moja predavanja o kontrapunktu s dosljednom marljivošću, svake se zadaće latio s očitim dokazi talenta i kod ispita zasvjedočio u svakom obziru odličan uspjeh svojih nauka u strogoj stavbi. Za to iztičući izvrstni talenat g. Lisinskoga za skladanje, o čem je za svoga boravka u Pragu obćenito priznate dokaze pružio, podpisanomu je osobito drago, da ga može što bolje preporučiti za širi krug glashbene djelatnosti višega stepena. Dano u Pragu 14. kolovoza 1850. K. F. Pič, m. p. ravnatelj orguljaške škole.« — Druga je svjedočba glasila: »Svjedočba, kojom potvrđujem, da je gosp. Vatroslav Lisinski, rodom iz Zagreba, kod mene od listopada 1847. do prosinca 1849. i od lipnja do sredine kolovoza 1850. učio umjetnost čiste stavbe i instrumentaciju, i da je pokazao znamenit talenat za skladanje (osobito u orkestralnoj stavbi), što uz njegovu veliku marljivost i hvale vriednu uztrajnost u podpunoj mjeri zaslužuje živahno priznanje u njegovoj otačbini i osiguranje njegove budućnosti. Doka-

zom tomu moj podpis i pečat. Prag 17. kolovoza 1850. I. F. Kittl, ravnatelj praškoga glashbenoga konzervatorija.«¹

Ban primi Lisinskoga vrlo prijazno, izrazi mu svoje veselje zbog liepih svjedočaba i ogromnoga djela »Porina«, hrabreć ga, da na polju narodne glasbe dalje radi i muževno uztraje.

Ovdje mi se čini da je sgodno malo se osvrnuti na život i rad Lisinskoga u Pragu. Neke male crtice iz toga doba, koje su vriedne da ih upletemo u vienac dičnih uspomena na Lisinskoga, napisa na moju molbu velezaslužni naš pedagog go-

¹ „Zeugniss, womit bestätigt wird, dass Herr V. Lisinski, aus Agram im Königreich Kroatien, einen Semester hindurch an dem Institute der Organistenschule den von mir über Contrapunkt gehaltenen Vorlesungen mit consequentem Fleisse beigewohnt, auf jede Aufgabe mit unverkennbaren Beweisen von Talent eingegangen und in der mit ihm vorgenommenen Prüfung einen in jeder Beziehung vorzüglichen Erfolg seiner zurückgelegten Studien im strengen Satze beurkundet habe. Wesshalb es dem Gefertigten nur zum Vergnügen gereichen kann, mit Hinweisung auf das ausgezeichnete Compositions-Talent des Herrn Lisinski, von welchem derselbe während seines Aufenthaltes in Prag allgemein beifällige Proben ablegte, ihn für einen erweiterten Kreis von musikalischer Thätigkeit höherer Potenz auf's angelegentlichste empfehlen zu können. Gegeben zu Prag am 14. August 1850. C. F. Pitsch m. p. Direktor der Organistenschule.“

„Zeugniss, kraft welchem ich bestätige, dass Herr Ignaz Lisinski, aus Agram gebürtig, bei mir vom Oktober 1847. bis Dezember 1849. und von Juni bis Mitte August 1850. die Kunst des reinen Satzes und die Instrumentation studierte und ein bedeutendes Compositions-Talent (besonders im Orchestersatz) an den Tag gelegt habe, welches bei seinem grossen Fleisse und seiner rühmenswürdigen Beharrlichkeit eine lebhafte Anerkennung in seinem Vaterlande und die Sicherstellung seiner Zukunft im vollen Maasse verdient. Urkund dessen meine Namensfertigung und Siegelbeidruckung. Prag am 17. August 1850.

I. F. Kittl m. p. Direktor des Prager Musik-Conservatoriums.“
— Ove se dvie svjedočbe nalaze u arhivu grada Zagreba, ostale pako u gosp. Štrige.

spodin Škender Fabković, bivši profesor na zagreb. učiteljištu, koji je do dvie godine s Lisinskim u Pragu neprestano drugovao. Fabković piše: »Premnoge ugledne obitelji željne su bile upoznati se s našim Vatroslavom, pak su tražile putove, kojima bi se mogle upoznati s njim, te ga povući u krug obitelji svoje. On nije znao za oholost, al je znao za ponos; s toga bi mi ne jednom rekao: »Mili brate, da znaš, koli mi je mučno opet ići u onu kuću. Tamo će me častiti i odlikovati, to znam već unapried, ali ja ne mogu da im budem rob, komu je plesati, kako mu se svira. Oni hoće, da ih zabavljam, da im glasoviram, kad im se uzhtjedne, a toga se meni ne će.« Ali se mora reći, da je Lisinski i zaisto bio vrlo duhovit i u društvu jako ugodan, te da je znao najodličnije društvo zabavljati liepo i zanimivo. Dakako da nije nikada bilo razgovora bez stvari, koje se tiču poezije, naročito pako glasbe. — Godine 1849. imao je Lisinski prikladnu, veliku sobu, u kojoj se moglo slobodno gibati i do trideset ljudi; u sobi je imao velik glasovir jaka i zvonka glasa. Pod večer znao bi najradje maštiti, a kada bi mu se znala mašta razbujati, uzeo bi prebirati po tipkah glasovira, sada silno, sada tihano, pak veselo, pak turobno i to više od sata svom žestinom čutljivoga srca tako, da je malo ne vazda klonuo tielom, pak se sav oznojen bacio na počivaljku gotovo u nesvjestici. Dugo i dugo nije znao, da ga na ulici (Jindrišskoj) sluša sila svieta, nasladjujući se nepoznatim skladom zvukova vile našega Vatroslava. No kad mu se jednom reklo, da ima na ulici slušateljâ, nabra čelo i ne htjede više pod večer glasovirati.

U domu ravnatelja Kittla upoznao se Lisinski s prvimi starijimi i mladjimi glasbenici, koji su kasnije rado tražili liepu priliku, gdje bi se mogli s Vatroslavom duševno zabavljati. Osobito je omilio nekomu mladjemu virtuožu, imenom Kőkert, guslaču za onda prvomu u Pragu, koji je imao gusle u vrednosti od 3.000 for. Taj Kőkert ponudi jednom svoju

službu Vatroslavu time: »Gospodine Lisinski, želim, da bi se sastajali u Vas svakoga tjedna po dva puta. Imadem naime tri prijatelja, tri prava vještaka na guslah i cellu, te bismo, oni i ja, gudili kvartete u Vas, a Vi biste svoje, kad bi Vas bila volja.« Što je kiša proljetnica suhoj i žednoj travici, to vam je bila Vatroslavu ta nježna, pozorna i iznenadna ponuda mladoga Köckerta. Prihvatilo se pa i gudilo horno svakoga tjedna po dva puta gotovo godinu dana, što ja znadem, jer sam i ja bio tamo i uživao one slasti, naravski na svoju. Rekao mi je Lisinski nekoliko puta: »Brate, ovi ti ljudi gude najuzvišeniije i najteže stvari, te moram priznati, da me ovo četverogudje više hrani, uzdiže i uči nego li same opere u teatru.« — Domaćini za volju došlo bi k njemu u takovih prilikah po 10, 15 i 20 prijatelja i mlađih i starijih, pak — — jer domaćina nije imao pivnice, a strune su se vazda osušile, — znao bi često podviknuti: »Gospodo, ja sam za žban (pehar)! I stvorilo se žbanova, koliko je bilo panova.« — —

Jednoć se sukobismo na Vaclavskom tržištu, pak će Vatroslav meni: »Ako imaš kada, sprovedi me direktoru Kittlu, pak mi ponesi taj svežanj nota i ovo stakleno zvono, ta mučno nosim«. Prihvatih. Kad sam mu predao note u konzervatoriju, reče mi: »Dodji k meni po objedu, možda ćeš čuti koju milu.« Čim me je spazio po objedu u svojoj sobi, priskoči k meni, zagrli me te od radosti izreče: »Brate, ovih dana t. j. 14. lipnja (1850.) izvodit će se u kazalištu moja idila: »Der Abend«, i uze pripoviedati: »Kad sam stupio u dvoranu konzervatorija, gudio je i svirao pun orkestar mladih vještaka, a ravnao ih je Kittl. Iza stanke približim se ravnatelju, a on će mi malo i osorno: »A šta ćete od mene sada, gdje sam u poslu?« — Molim Vas preliepo, — rečem mu ja, — dajte mi jedanput odigrati ovo nešto mojega truda; sve je priredjeno za svakoga glazara, t. j. dionice su izpisane napose. — Na to će mi ravnatelj: »Ne mogu, mili moj, jer moram svoje konzervatoriste pripraviti za izpitni koncert,

što će biti 14. lipnja u stališkom teatru.« A ja njemu: — Ali, gospodine dragi, udovoljite mi želji; to će potrajati koju minutu, jer gospoda umiju prima vista gudit i svirati.« U to sam čuo glasove: »Gospodine direktore! Dajte nam taj komad, mi ćemo ga gosp. Lisinskomu za ljubav drage volje odigrati.« Na to stade ravnatelj prevraćati partituru list po list, pak najednom reče učenikom: »Na stran s notami! Porazdijelite medju se dionice kompozicije gosp. Lisinskoga! A gdje je zvono (campanella), gospodine Lisinski?« — Imam ga, gospodine ravnatelju! — I donesem ga od vrata, gdje sam ga bio ostavio. Bio sam željan — nastavi Lisinski u pripovijedanju — slušati svoju mučicu, i slušao sam ju. Činila mi se stotinu puta milijom, nego li mi je zujila sama u duši mojoj, kad sam ju skladao. Čim je zazvonio posljednji akord, reče mi Kittl: »Gospodine Lisinski, tu će idilu takodjer izvoditi ova gospoda na koncertu, premda nije u programu.« I bilo je tako. — Na dan koncerta dobili smo Lisinski i ja ulaznicu, te smo uzeli u teatru mjesto mahom pri ulazu u kutu. Dodje red na idilu. Savršena tadanja izvedba, pak milota onih zvukova očarala je občinstvo u toliko, da nisi čuo niti daška u kazalištu. Po svršetku orilo se je: »bravo! bravo!« a čulo se i: »Lisinski, fora, fora!« — Lisinski se sakrivao za mnom, bojeći se, da ga ne bi tko prepoznao i odvukao na pozorište. Ova čednost pako pokazuje u velikana i pravu zaslugu. Srednjim i slabim ljudem nije nikada dosta ovacijâ, nikada dosta vienaca.« — Tako gospodin Fabković. —

Što se tiče njegova glashotvorskoga rada, to posvjedočuje pregled njegovih glashotvora, da je godina 1849., koju je u Pragu proživio, najplodnija bila izmedju sviju. Izim toga, što je kod Kittla učio i zadaće izradjivao, skladao je mnogo liepih popievaka i druge glasbene komade pa i veliku operu »Porin«. Uz to pako proučavao je marljivo češku pučku glasbu, kako sam se osvjedočio iz zbirke čeških pučkih popievaka, štampane god. 1825. i posvećene njeg. preuzvišenosti »Fran-

tiškowi Antonjowi Hraběti z Kolowrat«, u kojoj je zbirci mnogo šta zabilježio. Usled ove studije poznao je osebine češke glasbe bolje nego ma koji tadanji češki glasbotvorac ili teoretik. No uza sve to ipak se nije mogao posvema dovinuti do glasbene samostalnosti i slobode, a tomu je kriv bio pritisak praške glasbene škole. Često je znao Lisinski pripoviedati, da bi se rado htio n. p. u »Porinu« tu tamo više izraziti na slavjanski, ali da se je pobojavao, da ga obćinstvo ne će razumjeti i da će naići na veliki odpor kod svojih učitelja pa i kod same kritike. Što je Vraz predmnievao, da bi mogao Lisinski u Pragu izgubiti prirodnu svoju prostotu, nije se hvala Bogu izpunilo, ali se ipak može opaziti u njegovih glasbotvorih iz praškoga doba, da je praška njemškutarska škola mnogo onoga hrvatskoga izbrisala ili bar oslabila, što je prije u sebi imao, dok još nije okusio bio nenaravno voće njemačke glasbene mudrosti. Prava je dakle sreća bila, što se je Lisinski tih veriga riešio, te u Hrvatskoj — sada kao zrio muž, i naobražen i izkusan umjetnik — opet tamo nadovezao, gdje je godine 1847. glasbenu svoju slobodu prekinuo bio.

IV.

Lisinski u otadžbini provari se u svojih nadah; poručava u fortopianu. — Lisinski u Bistrici na odmoru. — Djelatnost Lisinskoga god. 1851. i 1852. — Okanivši se jalova posla oko glasbe zamoli Lisinski god. 1853. mjesto sudbenoga zaskultanta, što i dobije uz 300 for. godišnje plaće. — Ne-sadovoljan svojim zvanjem zamoli u kolovozu god. 1853. mjesto kotarskoga aktara, ali ga ne dobije. — Lisinski obeli od sušice, uglaabi sam neki opiele i umre 31. svitnja 1854. — Njegova glasbena ostavština. — Glasbeni dar Lisinskoga.

Lisinski nije mnogo ugodnosti doživio u vrijeme svog naukovanja, ali sve to nije ništa bilo prema onomu, što je u trećoj periodi svoga života izkusio u domovini. Vraćajući se god. 1850. iz Praga u Zagreb, nadao se on, Štriga, pa čak i ban Jelačić, da će zagrebački glasbeni zavod Lisinskoga imenovati učiteljem i ravnateljem uz primjerenu plaću. Nu to se nije sbilo, jer ako ga je ban i preporučio ravnateljstvu, ipak nije mogao izhoditi imenovanje; zavod je bio privatn, što je i sada, nije dakle stajao pod uplivom vlade. Ali pošto se zavod ipak nije usudio prkositi banovoj želji, to je ravnajući odbor sastojeći od ljudi, koji zazirahu od svakoga razvijanja i napredka hrvatske glasbe, zaključio (god. 1851.) Lisinskoga imenovati nadzirateljem glasbenih škola bez plaće. U tom svojstvu služio se zavod Lisinskim što je bolje mogao, naloživ mu, da sastavi školska pravila (*•Instruktion für die Tonschule des Agramer Musikvereines•*), da škole valjano uredi i nadzire, da koncerte i mise ravna i koješta drugo, računajući na to, da će Lisinskomu napokon ipak dosaditi takvo službovanje, te će se sam zahvaliti. Ali kad odbornici vidješe, da Lisinski ostaje i bez plaće na svom mjestu, počeli su potajno rovat protiv njega, služeć se ovim ili onim učiteljem zavoda

za plemeniti taj posao. U Lisinskovoj ostavštini našao sam koncept lista, u kojem piše: »Bezobraznost učitelja N, koji se usudi značaj moj ne samo pred članovi (odbora) uvriediti, nego time i čitavoj mladeži neposlušnost posredno ucjepljivati, jer ne samo da je 29. studenuga (1852.) nepozorno prama meni postupao u školi pred učenicima, već me je jošte i porugljivim usmjehom zapitao, šta da sam ja kroz godinu tako važnoga učinio«

Da pako čitatelj ne misli, da je ta uvreda samo utvara Lisinskoga bila, navesti ću ovdje rieči njegova biografa Josipa Vranyczana, koji je u »Česke perlé« ovo pisao: »Nado, koli si okrutna, kad nas varaš! Ubogi Lisinski! Od onoga časka, kad se je povratio u domovinu, ne dočeka više sret-noga dana; sve njegove zamisli razbiše se na čvrstih zaprekah, na koje je u domovini naišao. Nekoliko je godina promienilo domovinu, promienilo je ljude, promienilo njihove misli i nakane. Lisinskovo nastojanje o utemeljenju narodne glasbene učione i narodnoga kazališta, gdje bi on živo djelovati mogao, ostade bez odziva, bez podpore, ono ostade puki, sladki san, puka krasna zamisao! Započe koncertovati u Zagrebu, gdje se je mnogo njegovih komada izvadjalo, ali — slabo su se koncerti polazili. Zamišljao je mnogo toga, ali uspjeh bješe uvijek — nikakav«. Gosp. Štriga, koji je također nekoliko crtica iz života Lisinskoga zabilježio, piše: »U Zagrebu je Lisinskoga posve i sveudilj udes progonio; postao je kod glasbenoga zavoda bezplatnim inspektorom, ali i tuj su bili nezahvalni prama njemu i rovali protiv njega što su godj bolje mogli, što ga je vrlo žalostilo. Tada je počeo poučavati na fortepianu, da time život spasi, ali to je za njega pretežno bilo osobito po zimi, jer je uvijek bolovao.« Glede toga piše gosp. Škender Fabković u crtica predanih meni: »Mjeseca prosinca god. 1852. dodjoh iz Rieke u Zagreb, da tuj božićujem. Sutradan sukobim se s Lisinskim na uglu, kojim se zaokreće desno u Mesničku ulicu, a lievo

u Ilicu. Zagrlivši se, upitam ga za zdravlje (a vidio sam ga slabušna) i kamo će sada tom poledicom. »Ah moj dragi Škendere, питаš me, kamo ću? Idem gore u Mesničku ulicu, da si zaslužim cvancigu.« — »Govori jasnije, jer te ne razumijem!« Na to će on: »Učim ti gore djevojčicu »abc« na klaviru; za to mi se plaća za svaku uru cvanciga; sada razumiješ.« — »Razumijem podpunoma, ali pitam, zar ti nisu mogli domorodci naši drugo šta priskrbiti nego te pustiti, da kod tvoje tjelesne slabosti tim načinom svagdanji kruh zaslužuješ?« — »Znaj, dragi brate, — odvrati Lisinski — ne samo da se nitko za me ne brine, već su mi pridošlice glasbenici naši i za tu zaslužbu jalni, te tvrde, da ništa ne znam, najmanje pako koga poučavati. A kod glasbenoga zavoda voljeli bi danas nego sutra, da odem, a ipak sam zavod na noge podigao, izradio pravila društvena i pravila za škole te uređujem, nadzirem i vodim škole besplatno. Kao da su se svi u Zagrebu proti meni zakleli, a ja ti, brate, radim, te ne želim ništa drugo nego da narod naš u umjetnosti napreduje. Ali dosta o tome, hvala ti liepa, dragi Škendere, što si me do ove kuće dopratio; na skoro ćeš od mene nešto čuti, čemu se ti valjda veseliti ne ćeš, ali za stalno će se radovati naš glasbeni zavod.« Tako se razstadosmo, a ja misljah u sebi, ako taj čovjek u zdvojnosti svojoj šta počini, imat i će (olodobni) mogućnici domorodci na svojoj duši krasni taj duh i plemenitu tu dušu.«

Bivši Lisinski god. 1851. na odmoru kod svoga zaštitnika župnika i opata Krizmanića u Bistrici izhitri pri objedu slovački rodoljub Zechenter pjesmu na uspomenu na Bistricu u Hrvatskoj: »O Bistrica premilena« te ju predade pisanu olovkom opatu. Pročitav ju starac Krizmanić reče prisutnomu Lisinskomu: »Umjetniče moj, napravi napjev na tu pjesmu, ali po slovačkom tipu, jer je i tekst slovački!« — Lisinski ustade, uze svoju findžu s crnom kafom, te ode u drugu sobu. Nakon pol ili tri četvrta sata vrati se, te predade Kriz-

maniću, koji je kao i ostalo društvo jedva opazio, da se je Lisinski udaljio bio, gotovu popievku za jedno grlo uz glasovir. Kasnije pjevao je nekom zgodom gosp. Štriga tu popievku kod zagreb. naslovnoga biskupa Moyses-a (po rodu Slovaka) u prisutnosti velikoga župana Peči-a i drugih Slovaka i Hrvata. Biskup reče: »Kad ne bih izvjestno znao, da je tu melodiju komponovao Lisinski, okladio bih se, da potječe iz Karpata, te da je pučki napjev.« Ovu pako izreku ne treba uzeti za puki kompliment, jer je Lisinski u toj melodiji slovačku žicu zaisto jako dobro pogodio.

Početkom godine 1852. uglasbio je više crkvenih pjesama za sv. misu, prodiku i druge svečanosti, te ih posveti preuzv. gosp. biskupu Jos. Jurju Strossmayeru, što proizlazi iz lista pisanoga Lisinskomu u Djakovu dne 21. ožujka 1852. po dru. Brliću: »Štovani gospodine! Dični narodni umjetniče! Na štovani Vaš list od 26. pr. mj., koji sam biskupu proštio, in am Vam od njegove strane odgovoriti, da će mu neizmjereno mило biti, primiti posvetu napjeva za misu, prodiku i druge svetčanosti u narodnom duhu tako, da se i crkvenost time u obzir uzme. Čim dakle budete pripravili Vaše sastavke, molit ću, da ih priobćite meni, pa ću ih ja pokazati presv. gosp. biskupu, koji u podupiranju umjetnosti, osobito gdje se ista slaže s istinama vjere, u kojoj je on biskup, najveću nasladu žitka svog nahodi. Ostajem s odličnim štovanjem Vaš iskreni dr. Brlić.« Iza tako povoljna odgovora na upit Lisinskoga nije dvojiti, da je Lisinski crkvene svoje popievke sgotovio, na čisto prepisao i preuzv. gospodinu biskupu i poslao.

Kako je vidjeti iz pregleda II. Lisinskih glasbotvora, posvetio je svoja djela raznim osobam stranom iz poštovanja ili zahvalnosti, stranom u nadi, da će time odlikovane ljude sklonuti, da za njega šta učine. Dragutina pl. Klobučarića — tada dušu glasbenoga zavoda — odlikovao je dapače čak i dvaputa (vidi u pregledu br. 51. i br. 69.). Koliko je Lisin-

skomu ljubezna ta pažnja koristila, čut ćemo dalje; ovdje ću samo napomenuti, da je Klobučarić — htijuć samo sebi odane ljude u zavodu imati — u glavnoj i javnoj jednoj sjednici rekao : »Dajte mi m'ra s Fuksom, ta on ništa ne zna«, koje je rieči pokojni sveučilištni profesor Armin Šrabec sam čuo i u crtičah za Štriginu biografiju (rukopis nalazi se u mene) zabilježio. Uz takvo malo dostojno postupanje lako je tada pojmiti, zašto je Lisinski posvetu na Offertoriju (vidi br. 88.) srditom rukom izbrisao. Iste godine glasbotvorio je mazur za glasovir, objelodani ga štamptom te ga posveti banici Sofiji Jelačićevoju. Na to je dobio Lisinski dne 19. travnja 1852. list pisan u ime banice po adjutantu majoru Kottasu, glaseći ovako : »Štovani gospodine! Njezina preuzvišenost banica dala mi je nalog, da Vam za izkazanu pozornost posvetom Vaše skladbe izrazim visoku njezinu zahvalnost, te Vam ona u privitku šalje malu naknadu za troškove, što ste pri tom imali. Prihvatam ovaj povod, da se s osobitim počitanjem nazovem Vaše blagorodnosti odani sluga.«¹

U godinah 1851. i 1852. glasbotvorio je Lisinski razmjerno mnogo, uzme li se u obzir, da je kod glasbenoga zavoda dosta posla imao i još privatne lekcije davao, a da su mu ljudi širom zemlje kojekakve komisije naprćivali, držeći, da je on kao glasbeni prvak dužan to sve vršiti. Tako mu piše dne 18. travnja 1851. gosp. Ambroz Vranyczany, da mu napiše ili prepíše za njegovu kćerku hrvatske komade za glasovir. — Gosp. Oertl moli ga u listu od 12. i 25. svibnja 1851. za preporuku, da dobije učiteljsko mjesto na glasbenom zavodu. Oertl bješe zaisto i namješten, a Li-

¹ „Gehrtester Herr! Ihre Excellenz die Banin haben mich beauftragt für die durch Dedizirung Ihrer Composition bewiesene Aufmerksamkeit Hoch ihren Dank auszudrücken, und sendet Ihnen im Anschlusse einen kleinen Ersatz der dabei gehabten Auslagen. Ich benütze diesen Anlass mich mit besonderer Achtung zu nennen Euer Wohlgeboren ergebenster Diener.“

sinski — — ne. — Hauska iz Karlovca piše mu dne 26. lipnja 1851. da »in dieser von Gott Apollo verfluchten Stadt« Koekert s koncertom uspjeti ne će, zato neka i ne dodje. — Janko Zazanić iz Rieke javlja dne 20. srpnja 1851. Lisinskomu, da je uslied njegove (Lisinske) pismene preporuke u pomoć bio gosp. Adolfu Koekertu, te da je K. svojim koncertom, u kojem je bio i ban Jelačić i banica, krasno uspio. — Župnik Vernak piše mu dne 30. rujna 1851., da mu šalje: »Novo slavonsko kolo«. — Franjo Siegl umoli ga u listu od 4. siječnja 1852., da mu priskrbi engagement kod opere za drugoga ili trećega tenora. — Župnik Pavao Stoos zahtjeva dne 3. srpnja 1852. od njega, da mu pošalje sve njegove (Stoosove) pjesme, koje je on (Lisinski) ili tko drugi uglasbio. — Drag. pl. Klobučarić poziva Lisinskoga dne 8. 1852., da se skrbi za zabavu namienjenu preuzv. banici. — Biskup Ivan Kralj (tadanji predsjednik glashenoga zavoda) piše dne 23. rujna 1852. Lisinskomu, neka sazove skupnu sjednicu radi sjajnoga dočeka Njeg. Veličanstva cara i kralja Franje Josipa I. i neka za tu svečanost shodne predloge učini itd. itd.

Za čudo je pako pri tom to, kako svi ovi ljudi nisu mogli pojmiti, da Lisinski ne može živjeti niti od samoga zraka niti od njihovih komisija. No prava mi je zagonetka, što nisu Lisinskoga izabrali u kazališni odbor, a ipak je bilo u tom odboru nekoliko prijatelja Lisinskih, tako gg. Ambroz Vranyczany-Dobrinović, M. Prica, dr. Demeter, Ivan Kukuljević, Stjepan Firmin, N. Mallin, Pavao Hac i Vaso Mraović. Uslied toga, što nije bilo u odboru glashenog kojega strukovnjaka, radio je tadanji ravnatelj talijanske opere g. Scalari, što mu se uzhtjelo, te je doveo u Zagreb operne pjevače i pjevačice, koji su pjevačku umjetnost upravo na ruglo stavljali, kako je to čitati u 20. broju »Nevena« od god. 1852.

Neka gospodja pripoviedala mi je, da je Lisinski bio vrlo miran i razborit čovjek, no jednom da ga je vidjela i

to 1. listopada 1852., tako razdražena i razljučena, da se je bojala, da mu ne bi kap pala ili da ne bi čak poludio. Uzrok te razdraženosti bio je ovaj: Lisinskomu bješe naloženo od predsjedništva glasbenoga zavoda, da sakupi veliki pjevački zbor, te da s ovim zborom uvježba carevku, koja bi se imala pjevati pod njegovim ravnanjem dne 2. listopada (1852.) prilikom sjajnoga dočeka Nj. veličanstva cara u Zagrebu. Lisinski zamoli veliki broj pjevača, da sudjeluju, te uvježba s njimi carevku, a izim toga komponovao je za tu svečanost koncertnu overturu za veliki orkestar. U posljednjem trenutku odlučio je redatelj svečanosti, da ne će tim zborom ravnati Lisinski nego gosp. S

Nije dakle čudo, što je Lisinski uz takav mučenički život tjelesno sve više slabio i duševno očajavao. Sve njegove jadikovke, da mu narod u pomoć dodje, svaki patriotski poziv, pisan po kojemu rodoljubu na gradjanstvo, na velikaše i bogataše, ostao je bezuspješan. Zato se je Lisinski dan i noć borio zamišlju, ne bi li se posvema odrekao hrvatske glasbe, koja je kriva bila svoj njegojoj nesreći. Borbu ovu vjerno opisati bio bi zahvalan predmet za romanopisca, jer prisiljen biti, da se razstaneš zbog materijalne oskudice s umjetnošću, za koju si živio, koja ti je jedina misao bila, te koja je zauzela sve čuvstvovanje tvoje, mnogo je veća bol, nego kad te okrutnik prisili, da ostaviš prijatelje, domovinu i narod tvoj, te da podješ u sužanjstvo. To je dakako teško onim shvatiti, koji nisu nikada kušali slasti Apolonove muze, u kojih grudi nije nikada zaplamtio žar poezije, jer ovi i ne mogu pojmiti, šta će to reći, htjeti za svoj narod raditi, pripravljati se za taj rad kao prorok u pustinji, dok ti sav svijet posvjedočava, da te je Bog za to stvorio, te da si vrstan za napredak tvoga naroda šta učiniti. Tako se je borio naš Prometej dugo i dugo, a čim duže tim strašnije, dok na jednom — bilo je to baš na novo ljeto godine 1853. — ne baci s očajanom odvažnošću umjetnosti

rukavicu razmirice uz zavjeru, da od sad o njoj, koju je toli ljubio, ni čuti više ne će. A to je ono bilo, što je gospodinu Fabkoviću natuknuo bio.

Iz žurbe, kojom je Lisinski sastavio molbenicu svoju za mjesto sudbenog auskultanta, vidjeti je, da se je samoga sebe bojao, da ne bi podlegao slaboci srca svoga, i svojoj se konačnoj odluci iznevjerio. No on je zavjeru svoju muževno ma i teško održao, ne napisav od ovoga dana ni kajde više izim — — — svoje opielo.

Molbenica njegova na bana glasi evo ovako :

»Preuzvišeni Bane! Gospodine najmilostivniji! Uslied razpisanog po Vašoj Preuzvišenosti pod 12. prosincem pr. g. natječaja, kojim se četiri prazna mjesta auskultanta kod vis. c. kr. banskog stola nadopuniti imadu, pokorno podpisani, — na koliko bi sposobnosti njegove priloženimi pismi dokazane rečenoj službi odgovarale — usudjuje se time za milostivo podieljenje jednog od napomenutih u poniznosti prositi, i u tu svrhu prilaže: Pod *A* krstni list, pod *B* i *C* svjedočbe vrhu dovršenih pravoslovnih nauka, pod *D* i *E* svjedočbe vrhu sposobnosti u okrug pravničkog poslovanja zasjecajućih; — uslied kojih dokaznica, kako viditi jest, pokorno podpisani neprekinuto od davna položene bilježničke zakletve do jeseni god. 1847. polag mogućnosti nadležee sebi dužnosti izpunjivao jest u trih jezicih naime u hrvatskome, latinskome i njemačkome, kojih temeljitu znanost si kao djak pribavi, i zajedno kadra očituje dovoljne prevode iz češkog i francuzkog u prijašnje jezike obavljati moći.

Pod *F*. Visoko dozvoljenje glede promjene svog imena, pod *G* javnu svjedočbu vrhu svog moralnog ponašanja u društvenom životu; pod *H* i *I* dokaznice vrhu svog bavljenja u Pragu od god. 1847. do 1850., — kamo njega poslaše domoljubni zaštitnici radi izobraženja na polju umjetnosti. Manjkajuće ipak vrieme u ovih trih godinah proživio jest podpisani radi slabog svog zdravlja povratkom u demovinu,

kamo se na savjet ljekara vratiti morade, kano što privatno pismo pod *K* dokazuje.

Što se svjedočbe tiče, da je u broj prisežnih bilježnika vis. banske stolice god. 1842. na rok sv. Stjepana upisan, ima potpisani u poniznosti javiti, da će takovu, odmah kako ona njemu od vis. c. kr. banskog stola — kamo već toga radi molbenicu svoju podneo jest — podijeljena bude, ostalim svjedočbama pridružiti.

Ostalo vrijeme od god. 1850. mjeseca rujna sve dosad živi potpisani, da poštenim načinom uzdržat se može, toli skladbom, toli podučavanjem u umjetnosti glasbe. Videći ipak, da i uz najstalnije uztrajanje ni najmanjeg izgleda za osiguranje svoje budućnosti tim kruhom u domovini svojoj dočekati ne će, vrućom nadalje željom napunjen, da i u buduće ovdje ostane, sluteć zajedno, da će moći — ako mu Preuzvišenost Vaša mjesto auskultanta kod vis. c. kr. banskog stola milostivo podieli — pokorno potpisani nadležnoj sebi dužnosti svom revnošću i marljivošću iz svih sila vjerno i točno odgovarati: opetuje najpokorniju ovu svoju prošnju s tom vrućom željom, da siromašan položaj u vlastitoj domovini osamljenog (!) milostivo pogledom Vašim usrećiti i budućnost njegovu — inače zaisto žalostnu — (!) od nasilja tamnog udesa velikodušnom Vašom otčinskom rukom obraniti blagoizvolite. — Time ostajem s dubokim i neporušivim strahopočitanjem — U Zagrebu dne 5. siečnja 1853. Preuzvišenosti Vaše najpokorniji sluga V. Lisinski.«

Prilog pod D. glasi: »Svjedočba. Potpisani time priznajem, da g. Vatroslav Lisinski kao prisežni bilježnik visoke banske stolice kroz cijelo vrijeme njegova poslovanja u toj struci, od godine 1842. do godine 1847., sve njemu po meni povjerene pravničke poslove što najtočnije i najbolje na moje potpuno zadovoljstvo obavljao jest, te ovom svjedočbom, na koliko ona njemu za preporuku u buduće služiti bi mogla, njegovu

hvale vriednu revnost, točno i pravedno uporavljenje u okrugu pravosudja zasjecajućih zakona u izvršivanju povjerenih mu pravničkih poslova sa pripravnošću tvrdim i jačim. — Vjekoslav Lipovčić, mjenbenog i zemaljskog karlovačkog suda privr. predsjednik.*

Prilog pod G. glasi: »Od poglavarstva glavnog kralj. grada Zagreba s ovim službeno priznaje se, da Vatroslav Lesinsky (!), inače domaći građanski sin, pošto bi nauke ovdje izučio, čez celo vrijeme svog u gradu ovim od mladosti bavljenja sebe mirnog, poslušnog i čednog tako izkazao je, da glede njegove ćudorednosti ništa spolom opaziti se ne može, dapače ov u obziru svog moralnog života i zasluga, koje svojim redkum umjetnošću u skladnoglasu za čitavu domovinu stekao, vsaku preporuku punom mjerom zaslužio. — U Zagrebu, dne 3. siečnja 1853. — Načelnik Kamauf m. p.«¹

Po banovoj odluci od 19. travnja 1853. postade Lisinski sudbenim privremenim auskultantom sa 300 for. godišnje plaće, kako se to iz sljedećega razabrali može: »Visoko ministarstvo pravosudja odlukom dne 10. o. m. br. 4951 pronašlo je Vas privremenim auskultantom sa pripomoću od 300 for. u području ovoga c. kr. banskog stola pod uvjetom imenovati, da u roku od dviju godina praktični sudački izpit podnesete. Što Vam se ovim ravnania radi na znanje daje s dodatkom, da je predsjedništvo banskoga stola pronašlo Vas c. kr. zemaljskom sudu zagrebačkom za službovanje pridružiti, i da se usljed toga na mjesto Vašega budućeg zvanja odmah spremi, radi položenja pako zakletve kod predsjedništva banskog stola javiti imate. — U Zagrebu, dne 19. travnja 1853. — Jellačić, ban m. p.«²

¹ Ova tri ovdje navedena spisa nalaze se u arhivu grada Zagreba.

² Ovaj se spis nalazi u Štriginoj zbirci dotično u Lisinskovoju ostavštini.

»To je dakle bila« — uzkliknu Aug. Šenoa pun srčbe u 35. br. »Vienca« od god. 1879. — »ta obilna mjera sretne budućnosti! Ali tada je trebalo novaca za političke žandare i uhode; skladatelj hrvatskih davorija bio je eo ipso revolucionarac i pogibeljan čovjek.«

O Lisinskovom imenovanju za auskultanta izrazio se je »Neven« u 21. br. od god. 1853 evo ovako: »Prije nekoliko nedjelja čitali smo u »Pravniku« među inimi sada imenovanimi auskultanti i ime našega rek bi jedinoga glasbenoga umjetnika g. V. Lisinskoga. »Pa dobro«, reći će tkogod, »tā hvala Bogu, što je naš čovjek, domorodac, stekao službu.« Dakako da je dobro, ako čestit čovjek dobije službu, nu napoko po nas, što med svimi našimi velikaši i bogataši ne ima ni jednoga, koji bi jedinoga našega umjetnika (pod ovim »jedinim« ima se samo razumjeti: jedini operni glasbotvorac, jer je tada u nas bilo još i Livadića i drugih glasbotvoraca. Opazka piščeva.) podupirao, da se mora s razcviljenim srcem razstati sa svojom vjerenicom vilom umjetnicom. Nu reći će možda tkogod: »Ta može g. Lisinski i kao činovnik ostati umjetnikom, pa za ovo ima i kod nas dosta primjera.« Može biti diletant umjetnički, nu ne može živjeti samo za svoju umjetnost, kao što živi zatravljeni ljubovnik za svoju milu vjerenicu. Tko pozna današnju službu, a osobito pravosudnu, tko zna, da je naše pravoslovlje sasvim novom pošlo stazom, taj zna i to, da mladi čovjek mora dan i noć raditi i učiti, ako hoće da uspije. A kad činovnik dodje kući iz ureda, umoren od napetoga dnevnoga posla, to traži samo zabavu; i Lisinski će se zabavljati svojom umjetnosti, nu može biti samo zabavljati; to će njemu dakako ugodā biti, ali hoće li narod odtuda kakvu korist imati? Što je njega briga za narod, kad se narod ne brine za njega! Ovo je tužan al pravedan odgovor. Nu što ćete tim člankom? Vi ovako ne ćete popraviti, što je pokvareno. — Ako ništa drugo, a mi hoćemo da kažemo narodu jade njegove, ne bi

li se našla duša milostiva, koja bi se smilovala — ne umjetniku našem — nego samomu narodu, da mu ne bude sramota, ako mu propadne jedini glasbeni umjetnik.«

Svakomu se ovdje nameće pitanje, a gdje je Štriga bio? zašto je on to sve mirno gledao? Ili je možda i on svoga prijatelja Lisinskoga hotimice zanemario ili njega se čak odrekao? Ni jedno ni drugo. Štriga i mlada mu supruga bijahu od početka godine 1852. u Beču, kamo ih je biskup Schrott poslao, da se oboje naobrazi za operne pjevače, dajući im u to ime do 7.000 for. podpore ma i ne na jedan put. Oboje podučavao je u Beču u umjetničkom pjevanju glasoviti talijanski maestro Mateo Salvi, a operne partije uvježbao ih je na glasu učitelj i komponista nekih u svoje vrijeme obljubljenih njemačkih popievaka g. Heinrich Proch. U mjesecu rujnu ili koncem kolovoza imao je Štriga u bečkom »Kärntnerthor-Theater« pjevati pokus u svrhu engagemanta, kadno dobije dne 16. kolovoza (1852.) iz Zagreba sljedeći list:

»Čestiti gospodine! Želja je obća, a naročito svetlog bana, da se prigodom boravljenja careva u Zagrebu narodna opera: »Ljubav i zloba« u narodnom kazalištu predstavi, naravno narodnim silami. U nadi ugodnoj, da ćete Vi u duhu Vašem narodnom i štovanju i ljubavi prema celom narodu i svetlom banu pripravno priteći umjetnim sudjelovanjem Vašim, obraća se kazališni odbor punim pouzdanjem na Vas s najuljudnijom molbom, da part Obrena Vi, a Ljubicu Vaša mila supruga preuzmete. Odbor je pripravan Vaš trud i troškove time skupčane darežljivo nagraditi, i zato izvolite odmah uvjete nagradne ovamo prijaviti, i u obće odmah telegrafičkim putem odgovoriti, da li na domorodnu ovu ponudu pristajete, i kada ovamo doći možete? — Konačno se dodaje, da ćete time jednu izmedju najžudjenijih želja svetlog bana izpuniti. Daje Vam se takodjer do znanja, da se zajedno na g. Stazića obraćamo, jer se namjerava operu najsvečanije izvesti, i zato će se g. Ander neposredno po svetlom banu u tu

svrhu pozvati u onom slučaju, ako bi se g. Stazić sudjelovati uzkratio ili možebit uzkratiti morao. U ime svetlog bana: Franjo Žigrović, banski savjetnik; upravljajući odbor narodnog kazališta: Dragutin Klobučarić, predsjednik.«

Učitelj Salvi nikako nije htio dozvoliti, da Štriga i supru ga mu nauku prekine, ali Proch reče Štrigi: »Idite svakako u Zagreb; to više vriedi, nego sve pokusno pjevanje za engagement. Kad budete u Zagrebu pjevali, a jamačno se i dopali, Njegovo će Veličanstvo car za izvjestno bana zapitati, tko ste vi. Pa kad onda Vaš ban rekne, da ste Hrvat, koji se je kano vojnik borio za Austriju, pak za to i odlikovan bio, bit ćete smjesta u Beču engagirani.«¹

Na to javi Štriga telegrafički u Zagreb, da će za nekoliko dana on i supru ga mu u Zagrebu biti, te da je već list na kazalištni odbor upravio, u kojem javlja, da će bez nagrade pjevati, no da se odbor umah pobrine za valjan zbor. Već drugi dan krene Štriga i gospodja mu na put, nu dok su na putu bili, odluči odbor drugčije, te javi Štrigi, neka ne dodje. Brzjavka ne nadje međjutim Štrigu više u Beču. Kad dodje Štriga u Zagreb, pripovjedi mu Lisinski, da je odbor već pozvao talijansko operno društvo, koje će onu večer pjevati operu »Lukreciju Borgiju«. Pa tako je bio Lisinski i Štriga zapostavljen u čas, kad su se nadali, da će im se sudbina na bolje okrenuti.

Štriga se vrati opet u Beč, a Lisinski — kako smo već iztaknuli — u činovnike. U tom svom zvanju cienio se nesretnim, te je često gorke suze ronio nad nesmiljenim udesom

¹ *Gehen Sie auf jeden Fall nach Agram; das ist mehr wert als alles Probesingen auf Engagement. Wenn Sie in Agram singen und gewiss auch gefallen werden, so wird Se. Majestät der Kaiser ganz sicher den Banus fragen, wer Sie sind. Und wenn dann Ihr Banus sagen wird, Sie seien ein Kroat, der sich als Soldat für Oesterreich geschlagen hat und desshalb auch dekorirt wurde, so sind Sie auf der Stelle in Wien engagirt.*

svojim. Zavjet njegov, da ne će sve dotle ništa glasbotvoriti, dok ne bude kao glasbenik obskrbljen, poče se malo po malo na njem samom osvećivati, uznemirujući ga dan i noć, što je milenicu svoju ostavio. Da taj zavjet nekako sam obori, nastojao je dobiti takvu službu, koja bi mu kakvu takvu obskrbu pružila, i toliko vremena ostavila, da bi se mogao opet baciti u naručaj umjetnosti. U tu svrhu zamolio je dne 23. kolovoza 1853. za mjesto kotarskoga aktuara, u kojoj molbenici među ostalim i ovo piše:

»U jesen g. 1847. slušajući poziv svoje plemenite domovine i u sebi osjećajući, da je — poput svakoga drugoga — po mogućnosti dužan raditi oko njezina duševnoga napredka, prekinuo je potpisani svoju tadanju stazu, te je, da bi postigao naobraženje u glasbi, podupiran od zemlje, tri godine boravio u Pragu. Poslije toga vremena vrativši se za uvijek u Zagreb, sproveo je molitelj vrijeme ovdje, sveudilj se nadajući, da će prema tomu svom zvanju marljivim radom i uztrajnosti moći vratiti otačbini svoj veliki dug. Na taj način, da bi se mogao prehraniti, bijaše potpisani prinuđen da poučava u glasbi; i pošto je iza mnogih neprilika uvidio, da mu je sve čekanje glede osiguranja budućega života jalovo, prihvatio je u vrijeme 12. prosinca prošle godine od vis. banskoga stola razpisanim natjecajem pruženu priliku, i bio je tako sretan (!!) te ga je vis. c. kr. ministarstvo pravde milostivo imenovalo auskultantom. Pošto mu je na taj način bila osigurana budućnost, trsio se je, da iz svih sila zadovolji svojoj dužnosti, tim više, što se s postojanošću i srdačnom ljubavlju (?) sasvim može i hoće da posveti pravnoj struci kao svome prvoodabranomu zvanju« itd.

¹ Im Herbste des Jahres 1847. der Aufforderung seines hochsinnigen Vaterlandes Folge leistend und in sich selber fühlend, dass er — gleich jedem Andern — nach Möglichkeit zum gei-

Na vladinu odluku imao je Lisinski čekati do 2. travnja 1855, dakle godinu dana i osam mjeseci, a glasila je na prosto, da je traženo mjesto drugomu podijeljeno. Podpisan je Benko Lentulaj. Ova molbenica leži još i sada sa svimi prilozi u zagreb. gradskom arkivu, jer se nije mogla dostaviti, pošto je molitelj nepoznat. »Lisinski zagrebačkomu magistratu nepoznat?« pita Šenoa pun srčbe u 35. br. Viena od god. 1879. »Nečuvena ironija! Da su bar napisali, da je tada već davno mrtav bio, ali ne, samo »nepoznat!«

Dok je Lisinski još auskultantom bio, imao je raditi u pisarni, koju nisu dali po zimiložiti, kako to g. Štriga pripovieda. Tuj je dobio uslied prehlade groznicu, a iz ove je pao u vodenu bolest. Čim je Lisinski tu bolest očutio, izgubi svu nadu, da će ikada ozdraviti, pošto mu je i majka u istoj bo-

stigen Emporkommen desselben mitzuwirken verpflichtet sei, unterbrach der Gefertigte seine damalige Laufbahn und verweilte, um die höhere Ausbildung in der Tonkunst zu erreichen, unterstützt vom Lande, drei Jahre in Prag. Nach dieser Zeit für immer nach Agram zurückgekehrt, brachte der Bittsteller hier die Zeit zu, stets hoffend, dass er seinem nunmehrigen Beruf gemäss durch strebsames Wirken und Ausharren dem Vaterlande jene hohe Schuld abzutragen im Stande sein werde. Derart, um sein Leben fristen zu können, war ergebenst Gefertigter notgedrungen, Unterricht in der Musik zu ertheilen; und da er nach manchen Beschwerden zur Einsicht kam, dass all' sein Warten hinsichtlich einer Sicherstellung seines künftigen Lebens hoffnungslos ist, ergriff er zur Zeit des unter 12. Dez. v. J. von der hohen k. k. Banaltafel ausgeschriebenen Concurses, die sich ihm bietende Gelegenheit, und so ward ihm das Glück (!!) zu Theil, vom hohen k. k. Justiz-Ministerium als Auskultant gnädigst ernannt zu werden. Da ihm nun auf diese Weise eine Zukunft gesichert war, bestrebe er sich seiner Pflicht mit allen Kräften nachzukommen, umsomehr, da er mit Festigkeit und inniger Vorliebe (?) sich dem Rechtsfache, als seinem erstgewählten Berufe gänzlich widmen kann und will.“ itd.

lesti umrla god. 1853, no ipak se obrati pismeno u Berlin na liečnika, tada na glasu čudotvorca, dra. Moritza Stiehrl-a. Po propisu liečnika načinio si je Lisinski skrižaljke ili bolje rekuć koledar, u komu je napisao svaki simptom, koji se pojavio na njem po danu ili po noći, a po ovih bilježkah liečio ga je pruski taj »pustolov« više od pol godine, ali dakako bez uspjeha. U svakom je listu Lisinskomu obećivao, da će na skoro podpunoma ozdraviti, te da će mu honorar dvostruko vratiti, ako se ono ne obistini, za što on glavom jamči. Uz sve ovo jamstvo opazi ipak Lisinski, da mu bolest od dana do dana na gore kreće, te zamoli zato ovdješnjega liečnika dra. Zlatarovića, da ga lieči. Zlatarović opazi umah, da tu pomoći ne ima, no učinio je, što je samo mogao, da mu bar donekle ublaži boli.

Jednom reče Lisinski zaručnici svojoj, koja ga je do smrti požrtvovno dvorila, i koja i sada (god. 1887.) jošte živi: »Vidim već, da se moje tri želje izpuniti ne će. Želio sam majku svoju kod sebe imati te ju uzdržavati, tebe — milu moju — za ženu uzeti i operu »Porin« vidjeti predstavljenu. Htio sam mnogo i lepoga stvoriti na polju hrvatske glasbe, a ćutim u sebi, da sam i sposoban za to, ali domorodci naši ostaviše me nekako na pol puta. Poslije moje smrti možda bi mi pomogli, al će biti kasno!«

Zaručnica njegova pripoviedala je i to, da su mu prijašnji prijatelji u bolesti njegovoj od veoma slabe pomoći bili; jedini gosp. Vrba (bivši računarski savjetnik) da je nešto doprinesao za njegovu obskrbu. Oskudica novčana bila je često takva, da nisu ni prebijane pare u kući imali. Ta nevolja natjera zaručnicu Lisinskovu, da osobno banicu groficu Jelačićku umoli za podporu. Banica se smiluje, pošalje Lisinskomu dvadeset i pet dukata, te mu dade poručiti, da može svaki dan kod njezinoga kuhara zatražiti jela, koja želi i koja mu prijaju.

Nekoliko dana prije smrti zavapio je naš bolnik: »Štriga, Štriga, gdje si? Ta ti si mi toliko puta pomagao, daj pomози

mi i sada!« Ali Štrige nije bilo. On se je povukao u svoj posjed »Okrugljak« baveći se vinogradarstvom, ne htijuć od glasbe ništa ni čuti, niti koga iz grada vidjeti ili u grad doći.

Malo zatim zaište Lisinski od zaručnice svoje sv. pismo u njemačkom jeziku. Čitao je više od pol ure u njem, a tada reče, da želi papira za kajde i olovku. Ona mu dade, što je želio, a on uglasbi ležeći u postelji popievku za muški četveropjev na tekst: »Jeder Mensch muss sterben« (svaki čovjek mora umrijeti), uzet iz svetoga pisma. Svršiv popievku naloži zaručnici, da mali taj četveropjev predade g. Lichteneggeru s primjebom, da je Lisinski želio na samrtnoj postelji, da mu se pri pogrebu ova popievka odpjeva.

Pripravljen tako na smrt i primivši sveta otajstva izdahne dušu svoju dne 31. svibnja 1854. u naručaju svoje zaručnice i u prisutnosti vjernoga prijatelja Vrbe i brižnoga liečnika dra. Zlatarovića, dokončav bezradostni svoj život u 34. godini dobe svoje.

Sprovod mu bijaše vrlo jednostavan. Četiri pjevača pjevahu prije spomenuto opielo, a tadani učenik normalni, sadanji vriedni naš glasbotvorac Gjuro Eisenhut, nosio je pri sprovodu mali križ. Bez ikakve svečanosti i bez žalobnoga govora bijaše sahranjen na groblju sv. Roka, gdje mu počivaju takodjer i roditelji, brat i sestra. »Narodne Novine« od 1. lipnja (br. 125. od god. 1854.) i »Neven« u br. 22. posvetiše mu liepi žalobni doziv s nekimi biografičkim podacima. Evo jednog i drugog članka. »Narodne Novine« pišu: »Jučer 31. svibnja u jutro preminuo je ovdje (u Jurjevskoj ulici) poslije dugotrajne teške bolesti jedini naš glasbeni kompozitor gosp. Vatroslav Lisinski. Šta je u njemu naša domaća glasbena umjetnost izgubila, to će svaki znati, koji se samo iole sjeti, koliko je pokojnik neumorno radio na toj kod nas zanemarenoj krčevini, kako je od prvoga početka, što se narodnost naša začela razvijati, pa sve do najnovijega vremena, gdje su sile njegove nepodnosljivom bolesti satrvane, izvanrednim

doista požrtvovanjem posvetio se promicanju više muzike. Da ne navodimo nebrojenih pjesama, što ih je stranom u glashu stavio, a ponajviše unapievio (to će valjda reći: ukajdio?), i koje se dan današnji, kao obljubljene, ore po svih veselih domorodnih društvi, samo ćemo napomenuti, da su mu njegove opere: »Ljubav i zloba« zatim: »Porin«, koji je sasvim gotov i za predstave priredjen, nezaboravno u narodu našem ime ostavile, jer je on prvi bio, koji je u toj struci narodu našem ono podao, čime drugi puci u izobilju plivaju. Za moći se još više usavršiti, boravio je pokojnik, kako je obće poznato, više godina u Zlatnom Pragu, gdje je iz dubokoga izvora crpio višu nauku muzikalnu. I kad bijaše Lisinski već sasvim narodni umjetnik, kad je najviše nastojao, da stvori novu muzikalnu školu: školu slavjansku, — morao je usred započeta posla stati i cilj svojih težnja do sretnijega časa odgoditi, morao je s teškim srcem razstati se sa svojom vilom umjetnicom i novomu se zvanju pokloniti, — jer je neka obćenita letargija zavlada i nazadak nastupio, — jer se nije našao među svim našim velikašima i bogatašima ni jedan mecena, koji bi jedinoga našega umjetnika podupirao, — jer se nije našla duša, koja bi se smilovala, ne pokojnomu umjetniku, nego i samomu narodu, da mu ne bude sramota, ako mu propadne jedini glasbeni umjetnik! — Lisinski stupio je u c. kr. službu; bude imenovan auskultantom kod zem. suda ovdašnjeg, i iza kratkoga tudjer poslovanja snadje ga ljuta bolest, koju preboliti ne mogaše. Da je Lisinski svoje pjesme i opere na drugom kom jeziku, njemačkom, talijanskom itd. izdavao, njegovo bi ime danas bilo slavno i glasovito po svoj Evropi, a ovako postao je žrtvom svojega rodoljublja i nezasitnosti drugih. Vječni mu pokoj! — —

A »Neven« piše: »Preksinoć preminuo nam je nakon dugotrajnoga teškog bolovanja vrstni naš umjetnik i vrli domorodac Vatroslav Lisinski. S njim ćemo zakopati najvruće naše

nade i želje za uskrsnućem domaće glasbe na temelju i u duhu narodnom. Bog bi dao, da njegove kompozicije, naime njegove dvie opere, kojima se narod naš u umjetničkom svijetu ponositi može, poslije njegove smrti zapade bolja sreća i uvaženje, nego što je nesretnom umjetniku za njegova života u dio pala. Lisinski nije još navršio 35. godinu dobe svoje, te ga potajna duševna i grda tjelesna bolest već od nekoliko godina ote višemu njegovu zvanju nasred toli krasno nastupljene umjetničke staze i u najljepšemu razvitku bogato nadarenoga i blagoga njegova duha. Laka mu zemlja!»

Poslije smrti njegove svatko je htio da ima na uspomenu koji komad Lisinskih rukopisa, i to ljudi, koji nisu, dok je živ bio, ni najmanje za njega marili, dapače i takvi, koji su ga očito progonili. Saznavši sud, da se Lisinskove glasbovine i rukopisi raznose, zaplenio je, što je jošte ostalo bilo, u ime dugova, koje je Lisinski ostavio. Na svu sreću odnese gosp. Štriga još prije zapljene partiture i glasovirsku udesbu operâ: »Ljubav i zloba«, i »Porin« a zaručnica Lisinskoga pridržala si je jedno trideset popievaka, koje je u svom domu čuvala. Valja znati, da je Hedviga B. dobra pjevačica bila, te da je imala svaku od Lisinskoga uglasbljenu pjesmu za žensko grlo njemu pjevati, da on čuje, kako djeluje dotična popievka i ne bi li potrebno bilo tu tamo šta promieniti. Ovih trideset popievaka posudjivali bi kasnije od Hedvige razni ljudi u nepovrat. Literarnu ostavštinu Lisinskoga odlučio je sud prodati putem javne dražbe, koja se je obdržavala. Štriga ponudi na licu mjesta četrdeset forinti za cielu ostavštinu, a pošto nije htio nitko više dati za tu makulaturu, kako su tu ostavštinu na dražbi nazvali, predade povjerenstvo sve glasbovine, knjige i rukopise gosp. Štrigi, ali podiže ujedno i parnicu protiv njega za opere, što ih je prije odnio. Parnica se svršila time, da su obje opere bile Štrigi dopitane kao njegova svojina, a opravdana je osuda time, što je Štriga za Lisinskoga mnogo učinio, i što je pokojnik operu: »Porin« Štrigi posvetio bio. — —

Godinu dana poslije smrti Lisinskoga posvetili su češki domoljubi Njezinomu Veličanstvu carici i kraljici Jelisavi album: »Perly české«, za koji su album izabrali dvie od Lisinskoga uglasbljene pjesme kao najbolje izmedju sviju priposlanih glasbotvora, naime popievke: »Růže« i »Pohřeb skřivanka«. Treću popievku »Život«, koju je Lisinski uz gornje dvie još za života poslao i posvetio bio češkomu pjesniku Hanki, htio je redakcionalni odbor albuma takodjer primiti, nu predsjednik odbora prigovorio je tomu za to, da se ne bi mislilo, da Česi ne imadu vrstnih glasbotvoraca. Usljed te primjetbe uvrstiše u album mjesto treće Lisinskove popievke jednu od Fr. Kavana, a Lisinskov rukopis pohraniše u češkom kr. muzeju, kako to svjedoči redakcionalna opazka rečenoga albuma. Iz toga je razabrati, da su Česi Lisinskoga smatrali za najboljega tada živućega slovinskoga glasbotvorca. Gosp. Štriga pripovieda, da se je upravo čudio, kad je god. 1853. u Pragu gostovao u operi Luciji, te čuo, s kolikim počitanjem govore prvi glasbenici češki o Lisinskovom glasbotvorskome talentu. Čudom su se pražki umjetnici krstili, kad im je Štriga kazao, da je Lisinski prisiljen bio usljed raznih spleta zagrbačkih glasbenika i nemara domorodaca u činovnike poći i glasbe se odreći. »Ta, za Boga«, reče ravnatelj Kittl, »zašto nije došao u Prag? Mi bismo ga bili čestito obskrbili, stovali i ljubili. Pisite mu, gosp. Štriga, neka čim prije ovamo dodje; ja mu jamčim za valjanu eksistenciju.« — Štriga mu je to i pisao, ali Lisinski ne htjede otići iz Hrvatske; ta čuli smo, da je u njemačkoj svojoj molbenici rekao: »Für immer nach Agram zurückgekehrt!«

No da se vratimo opet k Lisinskovoj glasbenoj ostavštini. Pošto je sud odlučio, da je partitura jedne i druge opere svojina Štrigina, počeo je ovaj obje opere, osobito pako operu »Porin« hvaliti, jer je sada zgode imao, da ju na tanko prouči. Kad je pako neke arije iz te opere i javno pjevao, probudi se u mnogih ljubitelja hrvatske glasbe

želja, da bi obje partiture bile svojina zemlje i svakomu pristupne. Zato su Štrigu pitali, ne bi li on te opere zemlji prodao i za koliko. Štriga odgovori, da se veseli, što se ljudi za umotvore Lisinskoga zanimaju, te zatraži za obje partiture pet hiljada forinti. Da se ta svota namakne, izdade dne 8. veljače 1860. Ivan grof Erdödy, Koloman pl. Bedeković i Ambroz vitez Vranyczany poziv na rodoljube radi podpisi-vanja dobrovoljnih prinesaka. Poziv je dosta dobro uspio, ali ipak se nije moglo sabrati rečene svote, zato odluči sabor »trojedne kraljevine« u svojoj sjednici od 24. kolovoza 1861., da se ostatak imade nadopuniti iz zemaljskih sredstava i to iz regnikolarne zaklade. Zakonski predlog nar. zastupnika Josipa Žuvića glede tih opera glasio je ovako (§. 14.): »Na-rod želi, da se uzmogne oživotvoriti narodna opera, pa bu-dući da imamo dvie izvorne narodne opere: »Ljubav i zloba« i »Porin« sastavljene od slavenskoga kompozitera Vatroslava Lisinskoga, i budući da se već o tom radi, da se te opere od njihova sadanjega gospodara Alberta Štrige za narod prikupe, u koje ime već je Albertu Štrigi 3.300 for. dobrovoljnih pri-nesaka predano, to zaključuje narod, neka se još položi svota od 1.700 for., kako bi te opere podpunom narod-nom svojinom postale.«

Kad je u saborskoj sjednici od 24. kolovoza 1861. pro-čitán odborov predlog, reče zastupnik Josip Vranyczany: »Ja mislim, da vis. sabor posebno zaključí, da se ove opere od-kupe, koje se nalaze u privatnih ruku. Dakle kad se ono, što još fali, po vis. namjestničtvu izplati, mogu se iste opere od-mah iz privatnih ruku preuzeti i predati odboru kazalištnom. (Primamo!)«¹

Pošto je kr. hrv.-slav. dvorski dikasterij opunovlastio kr. namjestničko vijeće, da taj saborski zaključak izvrši, dobio je Štriga dopis, kojim bi opunovlašten dići iz zemalj. blagajne

¹ Vidi: »Spisi saborski« i »Zapisnik sabora od god. 1861.«

1.700 for. s primjetbom: »da je tim kupom stečeno neomeđajšno i izključivo pravo predstavljanja u svem obsegu trojedne kraljevine tako, da Vam u obsegu ovih zemalja ne ostane nikakovo drugo pravo, nego ako uzhtijete izvod (Auszug, udesba) za glasovir s tekstom ili bez teksta podpunoma ili u ulomcih izdati. Ujedno se opažuje, da upitne opere, koje su po Vami kao privremenom ravnatelju zemaljskoga arkiva glasom reverza Vašega od 19. prosinca 1861. sahranjene u spomenutom arkivu, imadu tamo u sahrani ostati do dalje naredbe sabora ili kr. namjestničkoga vieća. U Zagrebu dne 4. ožujka 1862. Šokčević, Fml. Ban.«

Sabiranje novčanih prinesaka za nabavu Lisinskih opera porodi u glasbenoga zavoda misao, da i on sabere prinesaka i to za podignuće spomenika na grobu Lisinskoga. Ravnateljstvo predloži dne 25. studenoga 1860. taj naum glavnoj skupštini, a ova odobri i ovlasti ravnateljstvo, da ga izvede. U izvješću od 23. studenoga god. 1862. čitati je u 17. točki: »Za spomenik narodnoga glasbenika V. Lisinskoga sakupljeno je u svemu 552 for. 44 nvč. (biskup Stroßmayer darovao je u tu svrhu 100 for.). Veleliepi spomenik naručen je već, te će se bez dvojbe postaviti budućeg proljeća.«

Spomenik, načinjen od lievana željeza, nije se medjutim podigao u proljeće već istom u jeseni god. 1863. Svakako uz veliku svečanost? — — Na žalost, nesjeti se na to nitko! Zidari su na grobu sazidali podnožje, a zagrebački trgovac željeza, Franjo g. Sollar, odpremio je po njem naručeni spomenik na groblje, te ga nastavi. Iza toga ode odbor glasbenoga zavoda, sastojajući od dva lica, na groblje sv. Roka, da spomenik i radn, u pregleda, da se uzmognu radnici i trgovac izplatiti.

Nadpis spomenika na prednjoj strani glasi:

VATROSLAVU LISINSKOMU

prvomu hrvatskomu glasbeniku

rodjenom u Zagrebu 8. kolovoza („srpnja“ moralo bi biti) 1819.

umrvšemu u Zagrebu 8. svibnja 1854.

Ovaj spomenik stavlja ju harni domoljubi i prijatelji glasbe.

Nadpis na stražnjoj strani glasi:

„Liepa j' kita njegovih skladanja!
Krasan plod mu umjetničkog zvanja:
Spjevoigra: „Ljubav i zloba“ je
Prva, koje glas u rodu traje,
A kad „Porin“ sa svojimi sbori
S pozorišta umjetno zaori,¹
Našnac tad Lisinskomu plete
Vienac slave i spomeni svete!
Al i pjesmam mnogim spjeva dade,
Koje sree domoljubno slade.
„Iz Zagorja od prastara“ ta si
Put do srca krči svojim' glasi, —
A kad: „Dusi, koji rod svoj ljube“
Gdje zaori, tuj se strasti gube. —
Od milinja pjevaš: „Oj talasi“,
Jer tu pjesmu milozvuk baš krasi!
„Odkad dušo izpred oka“ tu ti
Pjevač boli srca svoga čuti;
A dušmanu propast prieti, kada
„Il je možno il ne možno“ sklada.
I tog više Vatroslav sastavi,
Čim ga vila pjevačica slavi:
Pače mnogi komad on priredi,
Plesačica divna da ga sliedi.²
O Gospode! blago ti mu sudi,
A zemljico! daj mu laka budi. —

¹ Ovaj je pasus u toliko netočan, što se opera „Porin“ ni do danas jošte nije „s pozorišta umjetno zaorila.“

² Iza ovoga stiha bijahu u izvornom rukopisu pjesnikovom (nalazećem se u glash. zavodu) još i ova četiri stiha:

Izim navedenoga nadpisa u stihovih našao sam u spisih glasb. zavoda jošte i dvie druge pjesme bez podpisa, koje su bile ravnateljstvu zavoda priposlane za nadpis. Evo ih:

„Preporodna kad nam zora svanu,
Pjesmam našim napjev skladô ti si;
Nuz te glase milozvučne planu,
Rodno srce, ponos da uzkrisi.
Spjevoigra pak čim zamni tvoja,
Odoljet joj ne će vlast nikoja!

Zato dok je zemlje naše mile, —
Dok se naški „Oj!“ medj nami ori; —
Krv dok slavska teče nam kroz žile,
Tvoju pjesmu nitko ne obori.
Još kad hrdja spomenik ti sbriše,
Slava Tvâ u rodnih pjesmah diše!

Vile, mile pjevačice
I od skladbe umjetnice
Vienae viju duhu tvomu,
U hrvatskom milom domu!
I dok nas je i dok bje
Srce rodno sve silnije.
Tvâ će spomen vekom' stati,
Nam u pjesni odisati.

* * *

Prilikom podignuća spomenika dade Vjekoslav Pretner sliku Lisinskoga litografirati u Lipskom kod J. G. Bacha i to po jednoj sličici en miniature, koju je slikao god. 1850. Franjo Župan, te ju priloži prvoj knjizi: »Niz

„Pa dok svim On pjesmom radost budi,
Njemu nemar svojih dost nahudi;
Još se boli srca pridružiše,
Kô mučenik jedno On izdiše!“

Moguće da je redaktor nadpisa spomenika zato izostavio ta četiri stiha, što je teško bilo redke toliko stisnuti, da bi i ovi stihovi stali na ploču; no moguće je, da ih je i iz drugoga razloga izpustio.

bisera« skupa sa Lisinskovo'n popievkom: »Tuža« za jedno grlo uz glasovir i malim životopisom. Glede slike čitamo u: »Niz bisera«: »Sad smo ošte dužni kazati, kako do- bismo sliku njegovu (Lisinskoga). Izdavalatelj ovoga djela Vjekoslav Pretner, komu je pokojni Lisinski rodjeni ujak bio, htjede svakako, da narodu uzdrži sliku proslavljenoga umjet- nika, kad se narod sâm za nju pobrinuo nije. Jedina slika Lisinskoga na svijetu bijaše ocrt nacrtan krajonom u Zlat- nom Pragu god. 1850., djelo prijatelja pokojnikova Franje Župana. Taj ocrt bijaše u rukama gospodje Hedvige Štergerove, rođene Banekove, ali čini se, da ga nije najbolje čuvala, bijaše bo — kad ga je g. Pretner pod dosta težkim uvjetima i mukom dobio, tako nejasan, da su se crte od lica teško razaznati mogle. Još godina, dvie, da je prozujila preko te slike, i podoba Lisinskoga bila bi izgubljena narodu našem za uvijek i to doista samo krivnjom naroda, koji je i skrivio — ne ću reći smrt njegovu, ona je božja, nego to, da nam Lisinski od godine 1850 — 1854. ništa većega napisao nije, jer je morao piskarati cieli dan u uredu za onu ku- kavnu koricu hljeba, što ju je trebao, da si život uzdrži Dao Bog, te se osviestio narod naš i bolje njegovao velike umove svoje. Kad se to sbude, tad će se čisti duh Lisinskov sa nebesa smiešiti narodu svome, koga je ljubio za života uvijek, koga ljubeć i umrie. Tad će zamnjeti cieli svod nebeski nad krasnom otačbinom našom onim divnim skladnoglasjem, kako ga samo Lisinski složiti mogaše, da proslavi time ro- doljube i plemenite zatočnike njegove.«

Slika ova nije u ostalom dobro pogodjena. Nekoji sada još živući prijatelji Lisinskoga tvrde, da je sentimentalno i tužno obličje Lisinskovo na ovoj slici još kako tako, no da je u obće premlado. Na Županovoj slici predstavljen je Li- sinski kao mladić od osamnaest ili dvadeset godina, dočim mu je god. 1850., — kada ga je Župan slikao — bilo već trideset i jedno ljeto. Za bolji dokaz, da je Lisinski u ono, doba zaisto starijeg obličja bio, pozvat ću se na ovaj opis

koji je Aug. Šenoa napisao u 35. broju »Vienca« od god. 1879. Tamo se veli: »Ja ga (Lisinskoga) nekako pamtim iz svoga djetinstva. Bijaše čovjek omalen, na jednu nogu hrom, te je vazda morao nositi štake. Lice mu bijaše dugoljasto, žutkasto-bliedo, kosu je imao dugu, gladku, bradu je imao španjolsku. Znam, da ga jedanput vidjeh u Opatičkoj ulici. Imao je na sebi surku, cilindar i biele pantalone. Rekoše mi, da je taj čovjek sastavio hrvatsku operu.«

Bivša zaručnica našega umjetnika pripovijeda, da su Lisinskoga dali češki mu prijatelji i stovatelji naslikati uljenimi bojama, te da se ova slika nalazi ili u pražkom konzervatoriju ili u češkom muzeju.

U sedamdesetih godinah naslikao je Lisinskoga takodjer uljenimi bojama tada u Zagrebu živući slikar Mücke, i to po Županovu nacrtu i po ustmenom tumaču gosp. Štrige. Ljudi, koji su Lisinskoga osobno poznavali, tvrđe, da je Mücke Lisinskoga izvrstno pogodio bio. Ipak nije mogao tu sliku u Zagrebu prodati. Kasnije, kad se je Mücke u Ugarsku preselio, nestalo mu je Lisinskova portreta. Sliku, koja na čelu ove knjige stoji, narisao je po Pretnerovoj slici i po ustmenom tumaču g. Štrige g. Ferdo Kikerec.

* * *

Mislim, da ću čitatelju ugoditi, ako ovdje jošte navedem i tri pjesme, spjevane u slavu Lisinskoga.

Lisinski.

Spjevao I. Trnski god. 1862. Kresnice XXXIII.

„Oj Lisinski, tužni druže,
Kućanine smrtna stana,
Druže sveze ponajjuže,
Spominjanje mladih dana.

I ti, brate, milovaše
Milinje si gudbe zvučno,
I list zelen gore naše
Preko reda, biesno, mučno.

Oj da si mi na tom svijetu,
Ti bi znao izniet jedan
Glasom divnim tugu svetu,
Ljubavi mi vapaj biedan.

Taj bi glas joj, moj Lisinski,
Kosnuo se srea pače,
Na tvom grobu drug vilinski
Stog uz dvogub lelek plače.

Bogatašu naše gudbe!
 Kukavno li jadan svrši:
 Mi smo krivci težke sudbe,
 Negled naš te mlada skrši!

Bilo ti se kanit drage,
 Pustit divno skladbe glasje,
 Puče žica, nesta snage...
 Zla kob, družo, stigla nas je.

V. Lisinski.

(Spomen na njega)

spjevao X. (*Ivan Kukuljević*) — u „Naše gore lista“ u 22. br. 1865.

„Nesta nam našeg gudbe junaka,
 Izčeznu tužnim nada nam svaka.
 Glasbu nam našu grozna sad tmina
 Turobnim velom viek obuzima.

To nam je plata s našeg nemara,
 S našeg prezrienja njegovih dara.
 Sad nam se mili njegova gudba,
 Sad nas se kosnu njegova sudba.

Tužna mu sudba, kojoj smo krivci,
 Njegovim bolim mi uzročnici.
 Sada u tuzi bolanih dana
 Svud se razlieže s blidih usana:

Gnjezdite boli svakom sred srca,
 Svim se u žilah ledila krvca.
 Diž'te se plami nama u srcu,
 Diž'te se gore k jednomu vršcu.

Palite dušu rodu nehajnu,
 Koji zapusti zvijezdu tol' sjajnu.
 Zato nam nesta glasbe junaka,
 Izčeznu tužnim nada nam svaka.

Vatroslavu Lisinskomu

spjevao *P. Preradović* god. 1870.

Guslama si narodnim sasvime
Sprovodio pjesmu nam po domu,
Ugodio duhu narodnomu
I rodu nam omilio time.

I narodne tebe ruke prime,
I grle te u naručju svomu,
I pljeskaju k djelu ti svakomu,
Ali s tebe bremena ne snime.

Svakojaka nevolja te shara,
I prosjakom skoro ti preminu,
O moj rode, na tom vrijednom sinu

Ti sagrieši s navadna nemara.
Slava njemu, uz sve jade svoje
Da ti ipak vjeran ostao je.

Prigodom svečanosti pedesetgodisnjice književnoga preporoda, slavljene u Zagrebu dne 19. listopada 1885., budu Lisinskoga kosti prenesene s groblja sv. Roka na centralno groblje, te sahranjene u paviljon »narodnih uzkrisitelja«, sagradjen na trošak grada Zagreba.

Pri svetčanosti ovoj govorio je sveučilištni profesor i akademik dr. Franjo Marković velekrasno nadgrobno slovo, spomenuvši svakoga slavnih onih muževa na spomen-ploči iztaknutih, posebno. Za Lisinskoga je rekao: »Slava tebi, Vatroslave Lisinski, Bojane i Dalibore i Orfeju našeg roda, tebi, koji si dao našem rodu divne harmonije, te i sada duše naše iz zemskoga nesklada i jada pozivaš na rajske užitke skladnoglasja.« Na spomen-ploči uklesan je ovaj nadpis:

UZKRISITELJEM NARODA HRVATSKOGA
 POBORNIKOM ZA KNJIŽEVNO JEDINSTVO
 PLEMENA SLAVENSKOGA JUGA
 VJEKOSLAVU BABUKIĆU
 DIMITRIJI DEMETRU
 LJUDEVITU GAJU
 FRANU KURELCU
 VATROSLAVU LISINSKOMU
 DRAGUTINU SELJANU
 STANKU VRAZU
 U SPOMEN PETDESETGODIŠNJICE
 NJIHOVA BOGOM POSVEĆENA RADA
 OVAJ HRAM MIRA I SLAVE
 PODIŽE GLAVNI GRAD ZAGREB
 I PREDAJE NARODU HRVATSKOMU
 DA ČASTI NJIHOVU USPOMENU
 ZAHVALNO, VJERNO, UZTRAJNO
 NASTAVLJA SLAVNO DJELO
 I SRETNTO DOVRŠI.

* * *

O Lisinskovom glasbenom daru izrazio se je Josip Vranyczany u albumu: »Perly české« stranom po vlastitom sudu stranom po izjavi pražkih prvih vještaka evo ovako:

»U njegovim skladbama izvanredna je originalnost, koja počiva na neizmjernom bogatstvu njegovih glasbenih misli, a znao im je podati nada sve sladki, nježni, melodiozni izražaj, pa uza sve to nije ni zere pogriješio proti pravilnosti izraza. To vriedi osobito o slavenskom naročito jugoslaven-skom izražaju glasbenih misli, tako da ga u tom pogledu punim pravom nazvati možemo slavenskim skladateljem, a tim se je on osobito ponosio. Uzmimo na primjer njegove junačke mladenačke popievke, to ne ćemo u njima naći mladića, kakova imade svaki narod, nego u njima vidimo upravo Kraljevića Marka, kako crne brkove gladi, kao da svilu spleće; kako sa Šarcem povjerljivo razgovara, da ga je

milina slušati; kako mračno gleda, da neprijatelj od straha drhće; kako buzdovanom maše, da se zrak titra, a kada se gane, sva se zemlja trese; kad zavikne, sva mu gora odgovara. Tako pjeva naš narod, tako je pjevao i naš Lisinski... Lisinski je dobro poznao glasbu njemačku, talijansku i francuzku; strogo ih je razlikovao, ali ih je lučio i od duha slavenske glasbe. Cieneci pravedno prednost i vrijednost jedne naprama drugoj, marljivo se je čuvao njihovih pogriješaka i nesavršenosti. Njemačku temeljitost na glasbenom polju duboko je štovao, ali je i mrzio pedanteriju. U Talijana cijenio je osobito onaj pravi prirodjeni nagon, usljed koga je glasba nježni, čutljivi cviet, koji se mora nježno, oprezno, ne pako sistematično gojiti, jer se i božanska iskra nadahnuća radja iz plamenoga čuvstvenoga srca, a ne iz kemičkoga razbora. Što se tiče narodnjega izražaja u glasbi, tomu je najviše pažnje posvetio u drugoj svojoj operi »Porin«, koju je sam nazvao narodnom slavenskom operom. Ipak nije bila pjevana Bijase bogat na mislima, a nikada mu ne bijaše od potrebe jednu te istu misao obraćati lievo i desno, gore i dolje, te ju tako razsjeckati i razvući, kako to mnogi kompozitori čine. Svaka njegova misao podpuna je i ciela, sama u sebi zdrava i jedra. U njegovih skladbah ne ćemo naći nikada one smjese, koju nalazimo kod ljudi, koji ne imajući sami izvornih ideja, a htijući ipak biti originalni, napišu i pobacaju množinu kajda bez reda i sklada i nutarnje sveze.«

A sada će čitatelji ove knjige dozvoliti, da i pisac ovoga vjekopisa izreče svoj sud o Lisinskom, t. j. da ovdje svede u jedno sve ono, što je napisao u malih ocjenah, koje je dodao na kraju ove knjige kod svakog pojedinog glasbotvora u »pregledu glasbotvora Vatrosl. Lisinskoga«.

Lisinski je bio glasbeni gigant po daru svom, te bi ga i sviet, najpače pako slovjsenski za takvoga priznao bio, da je dulje živio i da mu je hrvatski sviet mogućnost

pružio, da može u svojoj umjetnosti dalje raditi. Sve što je radio, pa nosilo ovo ma i kakav biljeg ženija, ipak je bilo samo početak, samo priprava za gigantska djela, koja bi imala slijediti. Da je umro u takvoj mladenačkoj dobi recimo Beethoven, Verdi ili Wagner, ne bi oni došli do one slave, do koje jesu, kad su svijetu predali djela, koja nisu u nikakvom razmjerju s onimi, što su ih stvorili u pripravnoj svojoj dobi.

U prvih Lisinskih glasbenih pokušajih opažamo upliv njegovih prijatelja, koji su mu pjevali pučke napjeve potječuće iz krajeva naše domovine, gdje se je slovjska glasbena tradicija najlošije sačuvala. Iza toga opaziti je njemačku struju, njemački život, njemačku naobrazbu, koja je mah preotela bila u gradu Zagrebu. Opet dalje vidjeti je upliv učitelja Wiesnera pl. Morgensterna, odgojena po njemačkoj glasbenoj školistici, pa i upliv talijanske u Zagrebu obstojeće opere. Ali u to doba spada i razširenje slovjskog glasbenog mu horizonta. Pronicavi mu duh shvatio je na skoro razliku između onih pučkih popievaka, što ih je prije čuo, i između popievaka iz Slavonije, Bačke, Srbije i Bosne, do kojih je kasnije došao. Ono, što je putem analize pučkih melodija razabrao, nije napisao valjda zato, da tajnu ovu drugi ne sazna. I talijanski glasbotvorci nisu pismeno odali glasbene svojine svoga naroda, već samo ustmeno i to samo izabranim učenicom svojim. Kemički raztvor, koji spominje Vranyczany i za koji misli, da nije nikada radjao velikih djela, odnosi se samo na glasbeno-gramatikalnu i pravopisnu spekulaciju. Hrvatski pisac može stvoriti veličajna djela, pisao on »diete, dijete, dite« ili »dete«, ali ne može nikad onaj, koji ne zna hrvatski, koji se ne drži pučkoga govora, ne upotrebljuje rečenice i poslovice hrvatskoga puka, ne pozna života naroda svoga, već samo život tuđih naroda. Dobro je dr. Demeter opazio, da se napjevi u »Porinu« tako čine poznati, kao da si čarobne te zvukove slušao jošte u kolievci ili na hrvatskih gorah. A to

će reći, da je Lisinski pogodio hrvatsku žicu, ne pako da bi bili ovi glasovi poznate reminiscence. Ondje, gdje je Lisinski uzeo koji motiv iz naše pučke glasbe, primjerice u njegovih ouverturah ili potpurijih, iztaknuo je to očito i iskreno; on bi se sramio bio kititi se tuđim perjem ili tuđu koju misao tako zabašuriti i izkriviti, da bi ljudi mislili, da je to njegova misao. U njegovih glasbotvorih ne ćeš naći ni jedne ukradene misli, sve je njegovo, sve je izvorno, sve je crpao iz uzhićene, pučkom tradicijom napojene duše. Osobito je obilovao ritmičkim kombinacijama, ali ne zamršenimi, si-lom stvorenimi, već bistrimi, jednostavnimi, prirodnimi. Ritmičko takvo bogatstvo pako nesumljivi je znak glasbena ženija. (Vidi u pregledu II. br. 9.). A šta da istom kažem o riedkom njegovu daru, koji predmet glasbeno karakterisovati? U tom je umieću pretekao svoje doba, pretekao daleko svoje učitelje, koji su samo obožavali obsolutnu glasbu, ne mareći za glasbenu slikariju. U pražkom konzervatoriju i u svih njemačkih školah glasbovalo se samo, da se glasbuje; tu nije bilo: »Tonmalerei« već »Tonspielerei«, što dokazuju u ostalom i izrazi: »Musikspiel, Harfenspiel, Klavierspiel, Spielwerk, Spiel-leute, Spielgraf« i dr. Ali i inače bio je duh reformatorski, tvoreć nove oblike (vidi u pregledu II. br. 14) i zabaciv vo-kalnu skladbenost njemačke škole (vidi pregl. II. br. 5.).

Osebine pojedinih pučkih glasba poznavao je kao nitko drugi svoga doba, pa čak i razliku izmedju glasbenih dia-lekata Hrvata, Srba, Slovenaca, Slovaka i Poljaka. Teško je odlučiti, da li je bio veći hrvatski, veći češki ili veći nje-mački glasbotvorac; ja od svoje strane mnim, da je naj-dublje proniknuo glasbu češkoga puka.

Narav orkestralnih glasbala i ono što se i kako se može na njih izvadjati, poznavao je temeljito, a zato je i instru-mentacija njegova izvrstna. Ali i kao vokalni komponista iz-kazao se je temeljitim znanjem pjevala ne upotrebljujući nikada pjevačevo grlo zlo ili naopako. Pjevne njegove melodije nisu

tako sladke kao talijanske, ali su naravne i izrazite, te se slažu vazda i svagdje s tekstom i to po ritmu i po naglasku. Manje vrstan, dapače slab i starinski mu je glasovirski slog. Najjači bio je u orkestralnoj skladbenosti, što je i ravnatelj Kittl posvjedočio. U glasbenom pravopisu bio je takav majstor, da mu u tom pogledu ne će moći ni najstrožiji pedant ništa prigovoriti.

Radio je — kako gosp. Štriga, Fabković, Vrba i drugi tvrde — neizmjereno lako i brzo; sve poteškoće, na koje kadkada glasbotvorac naidje, svladao je bez napora smijući se, kad je učitelj ili koji mu prijatelj sumnjao, da li će se iz škipca izvući. Ipak nije bio tako zvani prigodni glasbotvorac, a komadi naručeni riedko su mu za rukom pošli (vidi u pregledu I. br. 49. II. br. 42. i 87). To nekako pokazuje muža, koji slobodu ljubi, koga smeta fantazija drugoga, već najradje sledi vlastite intencije. A to se čini, da je svatko, koji sam obiluje misli, i u koga ne ima robske naravi. Da li je to dobro po umjetnika i po narod, to amo ne spada.

Manira, da ne kažem manija pražke škole: prelaziti neprestano iz jednoga priemeta (Tonart) u drugi poput orguljaša kad preludira, predobila je Lisinskoga više nego što bi potrebno bilo. Dakako i modulacija može opravdana biti, osobito kad se ima iz jednoga afekta u drugi prelaziti, ali kad se takav prielaz u drugi duševni razpoložaj ne ište, tada je nemirno močulovanje smiešno i vrlo smeta. Napjevi, u kojih se malo ili ni malo modulira u drugu skal, obično najjače djeluju te postaju najprije popularnima. Slično je i sa kontrapunktskim zapletaji — vrhunac umjetnosti stare škole —; i ovi mogu biti, kad se dobro i na pravom mjestu upotrebe, od efekta, ali rabiti ih i tamo, gdje treba da bude tečaj melodije naravan, jasan i jednostavan, zloporaba je. U ostalom priznati je, da se je Lisinski, premda je kontrapunkt temeljito izučio, vrlo riedko njime služio.

Uvjeren sam čvrsto, da bi se Lisinski, uživajući u Zagrebu podpunu glasbenu slobodu, skoro otresao pedanterije i zabluda praške stare škole, i da bi s vremenom klasičnu ljepotu slovjske pučke glasbe sve više razumio bio, pa tada nam stvorio djela, kojim bi se klanjali slovjski i neslovjski narodi.

Pregled glasbotvora Vatrosl. Lisinskoga.

I.

Glasbotvori Lisinskoga od god. 1841. do listopada god. 1847.
t. j. do njegova polazka u Prag.

1. „Iz Zagorja od prastara“; spjevao Pavao Stoos; za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u F-dur-u. — Aut. u K.¹ — Od god. 1841.

U ovoj melodiji opaziti je njemačku glasbenu tradiciju i upliv njemačke škole i to stranom u poredaju glasova, koji je u motivu akordan, stranom u prelazu na dominantu na kraju prvoga diela napjeva. Inače je melodija hrvatskog izražaja te se jezični naglas veoma dobro slaže s glasbenim. Napjev ima ritam koračnice, te je od velikog efekta, ako se naime onako pjeva, kako tu pjesmu pjeva g. Štriga. — Sada se ova popievka riedko u nas čuje i to niti sa Stoosovim tekstom: „Iz Zagorja“ niti s Demetrovim: „Prosto zrakom ptica leti“, ali jedno trideset godina (od 1841—1871) pjevala se je svagdje i svuda.

2. Brodar. „Oj talasi mili ajte“; spjevao Ivan Trnski (štampana prvi put u br. 11. »Danice Ilirske« od god. 1840); za jedno grlo uz glasovir u C-dur-u. — Prepis od Stazića u K. — Od god. 1841. — Kasnije prenesao je Lisinski ovu popievku u Es-dur, u kojoj udesbi bude štampana u »Milovanu« u I. knj. III. svez. izdanom god. 1863. po hrv. pjevačkom društvu »Kolu«. — Još jedna druga izradba (u C-

¹ Kratica: Aut. u K. znači: autograf u Kahača; Aut. u Štr.: autograf u Štrige.

duru) nalazi se u gosp. Štr U toj je izradbi glasovirska pratnja bolja, te ima uvod od devet taktova. Bit će iz kasnije dobe, a originalni prepis po svoj prilici od Müllera.

Ovu pjesmu uglasbio je takodjer i Ferdo Livadić za tenor solo uz mrmljajući sbor, u D-duru. Bez sumnje je Livadiću uzorom služila Lisinska melodijska, samo što ju je Livadić više izpreo. Lisinska melodijska približuje se u poredaju glasova više hrvatskoj tradiciji nego Livadićeva, ali zato odgovara opet ova melodijska u modifikaciji bolje hrvatskomu ukusu, ne prelazeći na kraju prvoga diela u dominantu. Ipak su obje melodije karakteristične i od neodoljivog efekta.

3. „Slavonsko kolo“, sastojeći od jednoga Adagia i jednoga Allegra u $\frac{2}{4}$ mjeri, udesio za glasovir V. L.; u A-duru. — Aut. u K. — Od god. 1841.

4. „Hrvatsko kolo“, sastojeći od jednoga Adagia i jednoga Allegra u $\frac{3}{4}$ mjeri; glasbotvorio za glasovir V. L.; u A-duru. — Prepis u K. — Od god. 1841.

Jedno i drugo kolo udesio je za orkestar kapelnik Kirschhofer, te se je prvi put izvajdalo u zagrebačkoj streljani dne 27. siječnja 1842. uz veliko povladjivanje občinstva.

5. „Valceri za narodnu večernu zabavu“, za glasovir, posvećeni gospodji Franciski pl. Šimunićevoj; op. 3; sastojeći od uvoda, pet likova i finala. — Aut. u K. — U Zagrebu dne 27. siječnja 1842.

Za uvod upotrebio je Lisinski napjev pjesme „Oj talasi“, no niti ova melodijska niti cijeli uvod ne odnosi se na ni jedan lik valcera. Sveza između pojedinih likova nije naravna, budući da nisu priemeti likova u bližem srodstvu. Tako n. p. svršava se uvod četverozvukom C-dur-a, prvi pako lik počimlje neposredno H-molom; četvrti lik svršava se G-dur trozvukom, a peti počimlje A-dur trozvukom itd. Vidi se, da nije L. tada poznavao pravila skladbouke, ali priznati mi je ipak, da cijeli valcer nosi na sebi neki moderni, tada nepoznati tip, t. j. da je originalan i napredan.

6. „Ne dajmo se, ne bojmo se“, spjevao Drag. Rakovac (tekst bješe prvi put stampan u „Danici Ilirskoj“ u br. 31. od god. 1842); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u D-duru. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Napjev je u ritmu koračnice, ali od slaba efekta. — Prvi put bješe pjevana u Zagrebu dne 17. lipnja god. 1842 u koncertu glasbenoga zavoda pod naslovom: „Junački sbor od Lisinskoga“. Udesba za sbor nije mi poznata.

7. **Kratka sreća.** „Dieva s dragim šeta“; spjevao Stanko Vraz (pjesma bješe prvi put štampana u »Danici Ilirskoj« u br. 37. od god. 1841.);

a) za muško grlo uz pratnju glasovira; u As-duru. — Prepis u K. —

b) za muško grlo uz pratnju frule, dviju violina, viole i violončela; u As-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1841.

Vrlo sentimentalna kompozicija u smislu njemačkoga „Weltschmerza“, ali od dobra efekta. Pjevao ju je prviput Bjelan Štriga, „Ilir iz Horvatske“ u koncertu od 24. lipnja 1842., kako je to na pjevnoj dionici naznačeno.

8. **Annenfest-Tänze**, valceri za glasovir, posvećeni »visokorodjenoj gospodji Ani pl. Paravićevoj rođj. pl. Vojković«; op. 4.; sastojeci od uvoda, četiri lika i finala. — Aut. u Štr. — U Zagrebu 26. srpnja 1842.

Ne ima u sebi ništa veseloga, kao što u obće ne nadjoh u čudi Lisinkoga vesele žice. Valcer ovaj vrlo je jednostavan i starinski.

9. „Samo napred!“ valceri za glasovir, op. 5., sastojeci od uvoda, pet likova i finala. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Za uvod i treći lik upotrebio je L. melodiju pjesme: „Ne dajmo se, ne bojmo se“. Ti valceri imaju neku glasbenu vrijednost; treći četvrti i peti lik upravo su duhoviti, te odaju bogatu glasbenu maštu mladoga glasbotvorca. Da Lisinski na ovih valcerih nije sam naznačio bio, da ih je g. 1842. glasbotvorio, mogao bi čovjek misliti, da su četiri posljednja takta prvoga diela III. lika reminiscence od Ivana Straussa, ali pošto znademo, da je Ivan Strauss mlađji pisao posvema slična četiri takta istom nakon 20 godina, to otpada ta sumnja. Isto tako je s prvim dielom IV. lika. U početku finala pako duva vjetar, koji za stalno iz Njemačke došao nije.

10. **Rieč domorodca.** „Dusi, koji rod svoj ljube“; spjevao Tomo Blažek; za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u E-duru. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Uzhitna i marcijalna melodija, kojom je L. hrvatsku žicu vrlo

dobro pogodio. Popievka razprostranila se je hitrinom poput munje po cijeloj zemlji osobito pako u Slavoniji. Narod nije međutim pridržao Blažekova teksta, već je liepomu ovomu napjevu podmetnuo ljubavnu pjesmu: „Šetô sam se gore doli“ (čini mi se, da je pjesma od Paje Kolarića), pa je i melodiju izpravio po hrv. glasbenoj tradiciji, promijeniv akordne glasove 4. 10. i 11. takta s glasovi, koji se u sekundah miču, kako je to vidjeti iz popievke štampane u I. knjizi Kuhačevih: „Južnoslov. narodnih popievaka“ pod br. 15.

11. Uspomena na Karlovac, valceri za glasovir, op. 6., sastojeci od pet likova i finala. — Aut. u Štr. — Od god. 1842.

Neobična valcerska glasba od njemačkog izražaja. U početku finala nalazi se mala predigra u dvostručnom kontrapunktu, što nam dokazuje, da je tada Lisinski i o kontrapunktu već nešto učio bio.

12. Tujinci, valceri za glasovir, op. 7., sastojeci od uvoda (u G-duru), pet likova i finala. — Aut. u Štr. — Od god. 1842.

Pravi ovi njemački valceri odaju, kano što svi stariji njemački plesovi, nestašicu melodijskog elementa, ali zato se u njih opaža znameniti ritmički talenat Lisinskoga, imajući više ritmičke raznolikosti nego mnogi drugi valceri, komponovani u ono doba od Niemaca.

13. Napitnica: „Sat udara, braćo mila“, spjevao — — za jedno grlo uz glasovir; u E duru. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Liepi napjev, vesela hrvatskog izražaja, u ritmu posvema nalik melodiji pučke pjesme: „Igra kolo u dvadeset i dva“.

U prvih svojih melodijah djelovala je na L. mnogo magjarsko-hrvatska tradicija, koju je naći u Podravini, u Medjumurju i u onom dielu Ugarske, gdje Hrvati obitavaju. Tradicija ova zahtjeva medju ostalim i to, da se prvi takt melodije doslovce opetuje, kako je n. p. u popievkah: „Iz Zagorja“, „Oj talasi“, „Ne dajmo se“ i u „Sat udara“, i da prielaz u dominantu ne sledi na svršetku prvoga diela melodije (njemačka tradicija), već na početku drugoga diela, kako je to u popievkah: „Dusi, koji rod svoj ljube“ i u „Sat udara“. Iz toga pako sledi, da si je Lisinski uzeo u početku svoga rada uzorom one pučke melodije, koje su mu pjevali prijatelji rodom iz Križevaca, Koprivnice i Medjumurja.

14. Njoj „Oj angjelu, oj djevice mila“, spjevao M. T. (pjesma bješe prvi put štampana u Danici ilirskoj u br. 42.

od god. 1838); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u G-molu. — Aut. u K. — Od god. 1842.

U obliku pučkih popievaka ali od slaba efekta.

15. Koprivice. „Ja sam momče Radivoj“; spjevao Ognjeslav Utješenović (pjesma bješe prvi put štampana u »Danici Ilirskoj« u br. 17. od god. 1842.); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u Es-duru. — Aut. u K. — Od g. 1842.

Vesela, hrvatskog izražaja u ritmu slavonskoga (dvoranskoga) kola i po obliku pučkih popievaka. Prvi put bješe javno pjevana 13. kolovoza 1842 u jednom koncertu u Križevcima.

Do sada ovdje nabrojene popievke našao sam u jednoj kajdanci, pisanoj rukom Lisinskoga, koju sam svezku dobio god. 1863. od gospodje Šaufove. Ta kajdanka nosi naslov: „Sbirka ilirskih napjevah, sakupljenih i složenih po Vatroslavu Lisinskom“, te sadržaje 23 popievke i to: 1. Nek se hrusti šaka mala; 2. Da sam mlada ko zelena trava; 3. Mi smo braćo Ilirskog, melodija od M. Hajke. 4. Oj Iliri jošte živi (slovačka melodija); 5. Ja sam mlada Ilirka (pučka melodija); 6. Još Hrvatska nij' propala; 7. Iz Zagorja, gudba od V. L.; 8. Oj talasi, gudba od V. L.; 9. Dusi, koji rod svoj ljube, gudba od V. L.; 10. Sat udara, od V. L.; 11. Ne dajmo se, od V. L.; 12. Oj angjelu, od V. L.; 13. Ja sam momče Radivoj, od V. L.; 14. Puna srca, pune čaše; (njemački napjev upotrebljen od pjesnika Alekse Zdenčaja); 15. Ah što sam ti učinio (slavonska varoška); 16. Ajdemo kući, zora je (pučki napjev); 17. Hajde braćo, hajd junaci (po pučkoj melodiji: Gaj-Turanyi); 18. Šta po vilaetu (pučki napjev); 19. Doletiš ptice kukavice (Gaj-Turanyi); 20. Koj je rođen Slavjan (poljski-slovački napjev); 21. Koga rodi Slovinkinja (pučki napjev iz hrv. Primorja); 22. Hajde braćo, hajd junaci (varoški napjev); 23. Dievo mila, dievo krasna (napjev od A. Zdenčaja).

16. Pjesnik i Ilirce. „Čije gledim tamo vedro lice“; spjevao I. Tordinac.

a) za jedno grlo uz glasovir; u F-duru. — Aut. u K. — Od god. 1842.

b) za muški četveropjev uz pratnju maloga orkestra. — Aut. u K. —

¹ Lisinski naznačio je u početku svoga rada samo instrumentalne glasbotvore brojem opusa.

Popievka ova bješe prviput pjevana 13. kolovoza 1842. u Križevcih u koncertu za pogorelce Požežane, te se je vrlo dojmila.

17. Ona i moja unutarlost: »Pismom riečju kaže meni«; (štampana u »Različita dčla Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, knjiga četvrta pod naslovom: »Ona i moj razum«); spjevao Iv. Kukuljević;

a) za sopran ili tenor uz glasovir; u A-duru op. 12. — Aut. u Štr. — Od god. 1842.

b) za tenor uz orkestralnu pratnju. — Aut. u Štr. —

U ovoj se popievcu dosta jasno razabire stil glasbotvorca opere „Ljubav i zloba“. Melodija je sentimentalna i tegotna za izvajanje, ali zahvalna za pjevača, koji je siguran u intonaciji. Obća je navada mladih komponista, da često prelaze iz jednoga priemeta u drugi te da slušatelja zavaravaju; a to je i u ovoj popievcu opaziti. — U Kastvu (u Istri) čuo sam pučku popievku novijega doba: „Nije meni, da ja moram odlaziti“, koja isto tako počimlje, kako ova melodija Lisinskova.

18. Hrom. „Il je možno, il nemožno“; spjevao Antun Niemčić; za tenor solo uz mužki četveropjev, bez glasovirske ili druge pratnje; u E-duru. — Prepis u K. — Od god. 1842.

Melodija je u slovensko-njemačkom duhu, ali umiljatost njezina ne odgovara ratobornomu tekstu. Izim toga ima četveropjevna pratnja gdje gdje vrlo neugodna nezvučja. Peteropjev taj pjevahu prvi put 13. kolovoza 1842. u Križevcih.

19. Slavonsko kolo u sedam likova za glasovir. — Aut. u K. — Od god. 1843.

Glasba i glasovirski slog primitivan je, ali izražaj od početka do kraja hrvatski. Ovo je kolo u obće prvi komponovani instrumentalni komad hrvatskoga karaktera. Gudilo se je jedno dvadeset i pet godina na svakomu našem plesu.

20. Hrvatsko kolo u šest likova za glasovir (u $\frac{3}{4}$ mjeri). — Prepis u K. — Od god. 1843.

Ovo je kolo više lokalne nego li sveobće hrvatske boje. Kritik hrvatskoga i slavonskoga kola piše u „Danici Ilirskoj“ u br. 8. od god. 1848. „Ozbiljna čuvstviteljnost, plemenu hrvatskomu vlastita,

prilikuje se u kolu hrvatskom; u kolu slavonskom sjedinjuje se lirika s dramatikom, t. j. čuvstvo s umjetnošću.“

21. Tuži-teži-taži-Polka, za glasovir; u B-duru; op. 14. — Aut. u Štr. — Stariji prepis od tuđe ruke u K. — Od god. 1843.

Ova je polka, prama tadanjim praznim i trivijalnim polkam, upravo elegantna.

22. Pobuda: „Braćo hajd i mi napreda!“; spjevao Drag. Rakovac (prvi put štampana u »Danici Ilirskoj« u br. 49. od g. 1840., s početkom: »Ajđmo braćo i mi napreda«); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u F-duru. — Aut. u K. — Od god. 1843.

Kratki napjev bez znatnije vrijednosti. Lisinski ju je u kafani izhitrio i olovkom napisao. Rukopis dobio sam god. 1869. od gosp. Eduarda Finka, tada župnika u Radoboju, koji mi je i postanak toga napjeva pripovijedao.

23. Pjesma domorodna: „Vrieme je već, zadnja je već doba“; spjevao I. Tordinac; za jedno grlo uz glasovir; u F-duru. — Aut. u K. — Od god. 1843.

Lisinski je ovom melodijom htio oponašati način pučkoga pjeva, što mu je dobro za rukom pošlo koli u poredaju intervala, toli u modulaciji. Po obliku i tempu naliči taj napjev „Allegru“ dvoranskoga kola.

24. Putnik: „Putnik stranim hoda putem“; spjevao — — — za muški četveropjev; u As-duru. — Prepis u K. — Od g. 1844. Štampana u »Bisernici«, objelodanjennoj po pjev. društvu zagreb. sjeminišta »Vienac« god. 1874.

Velelipe lirski zbor, umjetnički izpreden, karakterističan i od velikog efekta. Ovaj četveropjev dokazuje, da je Lisinski u svojih glasbenih naukah do god. 1844. znatno napredovao, postavši od diletanta strukovnjakom.

25. Sladko snij: »Krenu sunce s neba sinja«; spjevao Ivan Trnski; za muški četveropjev; u G-duru. — Prepis u K. — Od god. 1844.

Oveći zbor u hrvatskom duhu; velelipe i za pjevače zahvalan.

26. „Tam gdje stoji gradić bieli“; spjevao — — —; za

muški četveropjev; u A-duru. — Prepis u K. — Štampana u »Bisernici« god. 1874.

Divan oveti zbor pun poezije i od pronicavog efekta. Glasbeno-ortografske pogreške u 6. i 29. taktu valja izpraviti; isto tako i tekst pod 28. i 29. taktom.

27. „Predivo je prela“; spjevao Ivan Kukuljević; za muški četveropjev u B-duru. — Prepis u K. — Od g. 1844. — Štampana u I. knjizi, 3. svezku »Milovana«, izdanog god. 1863. po hrv. pjevačkom društvu »Kolu« u Zagrebu. — Gosp. Štriga imade prepis ove popievke, pisan od tenoriste Stazića, koji je pogrešno zabilježio: u muziku stavio F. Livadić a u Quartetto V. Lisinski. Štriga sudi, da ova zabuna potječe odatle, što je i Livadić isti tekst uglasbio, te je Stazić mislio, da ju je Lisinski samo za četveropjev udesio. Ali Livadićeva popievka je u A-molu, te ima $\frac{9}{8}$ mjeru, Lisinskova pako $\frac{4}{4}$ mjeru.

Prekrasan zbor, u kojem je zamišljenost tužne djevojke izvrstno karakterisana. Pisac ovoga vjekopisa transkribirao je isti zbor početkom šezdesetih godina za glasovir u lakom slogu, a Hartman ga je štampom objelodanio, računajući na to, da će se učeća mladež tom transkripcijom služiti, no do sada voli ta naša mladež (valjda na savjet svojih učitelja) još uvijek tudje više nego svoje.

28. Bjelana: „Platno si bieli za rana“; spjevao Stanko Vraz; za sitni tenor uz glasovir; u D-duru; »posvećena u znak prijateljskog nagnuća gosp. Franji Staziću«. — Aut. u u Štr. — U siečnju god. 1845.

Liepa i za lirskoga tenora vrlo zahvalna popievka, jer mu se tu često prilika pruža, iztaknuti glasove svog sitnoga grlišta (Stimmregister). Popievka nije tegotna, a glasovirska pratnja toli čedna, da slušalac može obratiti cijelu svoju pozornost na pjevača.

29. Kolo prosto: a) Srijemsko kolo u D-duru, b) Banatsko kolo u F-duru; udesio za četverogudje V. L. — Aut. u Štr. — Od god. 1844.

Prvo kolo ukajdio je A. Kalauz, a drugo Josip Šlesinger (u Biogradu), te su bolje od Lisinske ukajdbe. Po tom sudim, da je

Lisinski jedno i drugo kolo ukajdio po udaranju kojega prostoga tanburaša ili svirca, koji nije dobro umio tih plesova.

30. Ouvertura Semiramis, od I. Rossinia, udešena za četiri glasovira svaki po četiri ruke po V. L. — Aut. u Štr. — U Zagrebu 10. siečnja 1845.

Udesba za četiri glasovira uzorna je. Ouvertura bješe izvedena 21. veljače 1845. u zagrebačkoj građanskoj streljani.

31. Strieljačka poputnica, za četiri glasovira svaki po četiri ruke, u Es-duru. — Aut. u Štr. — Od 12. siečnja 1845.

Obični stariji marš u $\frac{4}{4}$ mjeri bez hrvatskoga izražaja, ali vrlo liepo udešen. Izveden prvput 21. veljače 1845. u koncertu obdržavanom u građanskoj streljani u Zagrebu.

32. Poputnica Hrvatskog junaka: „Nosim zdravu mišicu“; spjevao i napjev izhitrio Ferdo Rusan. Udesio za muški četveropjev uz pratnju glasovira u A-duru V. Lisinski. — Aut. u K. — Prvi put pjevana dne 21. veljače 1845. u zagreb. streljani.

33. Davorija: „Brod nek ćuti udarca“; spjevao i napjev izhitrio Ferdo Rusan; udesio za muški četveropjev uz glasovir u A-duru V. L. — Aut. u K. — Prvi put pjevana dne 21. velječe 1845. u zagreb. streljani.

Obje ove Rusanove popievke nisu samo začarale i uzplamtile Hrvate i Srbe, već su djelovale i na Magjare i Ruse, kad su ih god. 1847. pjevali hrvatski jurati u Požunu prilikom zajedničkoga sabora, i kad je Štriga sam iste odpjevao god. 1858. u Moskvi i Petrogradu. Melodije ovih popievaka imadu istinabog same u sebi moćnu silu, ali nije tajiti, da je ovu silu jošte povećavala vješta Lisinskova udesba.

34. Davorija: „Složno, složno braćo mila“; spjevao i napjev izhitrio Ferdo Rusan; udesio za muški četveropjev uz glasovir u As-duru V. L. — Aut. u Štr.

Prvput pjevana dne 30. lipnja 1845. na „Narodnoj zabavi“ u Varaždinu. (Vidi „Danicu Ilirsku“ br. 28. od god 1845.)

35. Davorija: „Hajde braćo, hajd junaci“; (po Gajevom pjevanju ukajdio kapelnik Turany god. 1835.) za muški če-

tveropjev udesio V. L. — u Hes-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1845.

Ova je popievka štampana (ali mjesto u $\frac{3}{8}$ u $\frac{3}{4}$ mjeri i to sa samovoljnom preinakom u napjevu) u Slovenskoj Grlici u II. svezku od god. 1850 (?), a tada u djelu: „Sbirka pisni slovanských“ I. svaz. (Tiskom M. Perny v Brně 1851.) no sasma s drugom melodijom.

36. Momak od oka: „Ja sam momak od oka“; spjevao Ljud. Vukotinović; za bariton uz glasovir; u D-duru. — Aut. u Štr. — Od god 1845. — Štampana: u „Sbirci različitih hrv. napjeva“ izdanoj po glasbenom zavodu u Zagrebu.

Šaljivu ovu pjesmu teško je bilo uglasbiti, jer ritam pjesme sliedi sad štokavski sad kajkavski akcenat. U ostalom je glasba satirična, što ćeš tim bolje upoznati, kad popievku izvadjaš u vrlo brzom tempu, načiniv od jednoga $\frac{1}{4}$ takta jedan takt od $\frac{3}{4}$. U tom slučaju glasit će početak kao poznato neko pučko kolo, a drugi dio kao poznata češka polka.

37. Molba: „Ljepotom te Bog nadari“; spjevao Janko Car; za jedno grlo uz glasovir; u D-duru. — Prepis u K. — Od god. 1845.

Pjesmu ovu uglasbio je Lisinski za samoga zaljubljenoga po-bratima — pjesnika, i to strofički stegnuv glasbeni oblik tako, da je ciela popievka mogla stati na listić albuma. Melodija je nježna, a glasovirska pratnja toli laka, da ova nije prisilila zatravljenoga ljubovnika odvratiti oko od svoje obožavane ljepotice.

38. Ljubav i zloba. Prva hrvatska opera u dva čina; spjevao dr. Dim. Demeter. — Aut. partiture nalazi se u zemalj. arkivu. — U cijelosti prvi put pjevana dne 4. travnja 1846. u zagreb. glumištu, tada god. 1847. (dva puta), god. 1871. (nekoliko puta), god. 1874. (dva puta) i god. 1877. (dva puta).

Ni jedna predstava nije međjutim tako uspjela kako prva (g. 1846). O predstavi g. 1871. pisao je pisac ovoga vjekopisa kritiku u 43. i 44. broju „Vienca“, u kojoj je iztaknuo, da tadanje pjevačice i tadanji pjevači (gospodjica Jankovska sopran, g. Grbić I. tenor, Raverta II. tenor, Kašman bariton i Novotny bas) nisu doduše imali takva krasna i zvonka grla, kako soliste god. 1846. ali da su operu ipak jako dobro odpjevali. — Predstava god. 1874. s Erlesbekovom, Gr-

bićem, Ravertom, Kašmanom i Fassbenderom bila je slaba, a predstava g. 1877. posvema loša. — O predstavi g. 1874. pisao je August Šenoa kratku kritiku u 17. br. "Vienca", a god. 1877. također, i to u 50. broju Vienca. U prvoj kritici prigovorio je slabomu insceniranju opere, a zatim osobito pjevačici Erlesbekovoj; u drugoj, da pjevači u obće nisu pogodili intencije Lisinskoga. „Ako velimo, da o uspjehu ili neuspjehu „Ljubavi i zlobe“ ne može i ne smije biti govora, jer je ta opera i 1846. i prije nekoliko godina (1871.) pobjedu održala odgovorismo i na pitanja. Mlado ilirsko občinstvo od 1846., reći će se, imalo je dakako više zanosa i patriotizma. Istina je. Ali občinstvo poslije g. 1870. bilo je već blazirano. Ne ćemo reći, da su pjevači nevaljalo ili krivo pjevali, ali govorimo iskreno, karaktera Lisinskove skladbe nisu pogodili i najljepša mjesta uminuše bez efekta. Pa scene-rija! Prizor bitke u zadnjem činu bio je upravo smiješan. Mi smo slučajno vidjeli bojama izveden nacrt T. Lehnara, gdje je nacrtan taj prizor, kako je g. 1846. prikazan bio. Koliko plastike, kolika razlika“.

U „Ljubavi i zlobi“ ima mnogo toga, što pokazuje na čisto hrvatsko podrijetlo, ali ima i takova, što svjedoči tudji upliv. Jedno i i drugo lako je pojmiti. Pomislimo li na uzhićeno ilirsko doba, na bogati glasbeni dar i na patriotski mar Lisinskoga, koji je za tim išao, da prouči značaj slovanske glasbe iz naših, iz ruskih, poljskih i čeških napjeva pučkih, bit će nam jasno ono prvo. Pomislimo li pako na tadanje glasbeno stanje Hrvatske, naročito na glasbenu praksu grada Zagreba, to ćemo pojmiti i ono drugo. Prije Lisinskoga i u vrijeme njegove mladosti bili su glasbenici i učitelji glasbe u nas mal ne sami inoztranci koji ne mogahu, da bi i htjeli, ali nisu ni htjeli, što drugo tvoriti, izvadjati i učiti no tudje. Inspiracija, koju je dobio naš mladi glasbotvorac od Livadića i Gaja, nije mogla oboriti načela tudjih majstora, jer ovi naši nisu se mogli mjeriti u znanju i umienju s tudjimi glasbenimi strukovnjaci, koji su živjeli u Zagrebu. Ako je usuprot tome ipak naći mnogo čisto slovanskoga i specijalno hrvatskoga u „Ljubavi i zlobi“, onda je to djelo pravo čudo, a njezin tvorac veleum.

Glasba opere: „Ljubav i zloba“, skroz je dramatična i karakteristična, te obiluje originalnim misli i krasnim melodijami. Prizvuka ili reminiscenca ne ćeš naći ni za dlaku. Instrumentacija nije međjutim ravna vokalnomu dielu opere niti u originalnosti niti u karakteristikci. Vokalni je naime dio samonikli proizvod Lisinskoga, dočim je orkestralni dio zadružni rad, pri kojem je prvu riječ imao učitelj mu Wiesner pl. Morgenstern, pristaša stare njemačke škole i zagovornik absolutne glasbe.

39. „Ljubav i zloba“, opera uz glasovirsku pratnju. — Aut. u Štr. — Prepis u glasbenom zavodu. — Od god. 1846.

Glasovirska udesba prve hrvatske opere u pravom je smislu rieči original. Lisinski je operu svoju s prvine tvorio za i glasovir uz glasovir, a tada ju istom s pomoću Wiesnerovom orkestrirao; zato i nije naći u toj udesbi stanovitih antikviranih mjesta, kako u orkestralnoj partituri. Željeti je, da se ova glasovirska udesba čim prije štampom objelodani.

40. Ouvertura k operi „Ljubav i zloba“ za šesterogudje; u Es-duru. — Aut. u K. — Od god. 1846.

Vrlo liepa udesba.

41. Ista onvertura za glasovir; četveroručke. — Aut. u Štr. — Od god. 1846. Prvi put izvedena u jednom zagreb. koncertu dne 28. rujna 1846.

Udesba je uzorna ali tegobna; proračunana je za koncert.

42. Prosjak: „Kutić grada mi je mjesto“; spjevao V. Vernak; za srednji tenor ili sitni bariton uz glasovir; u D-molu. — Aut. u Štr. — Od god. 1846.

Glasbotvorac vrlo je dobro karakterisao očajnoga prosjaka koji melodijom toli glasovirskom pratnjom; šteta je samo, što nije poezija bolja. Ako se može utvrditi, da su sve Lisinske popievke, uglasbljene u molu, vrlo liepe, jer je u njih mogao izliti osjećaje turobnoga svoga srca, to moram za ovu popievku reći, da je predivna.

43. Sonet: „U dvorovih bielih“; spjevao Stanko Vraz; za bariton uz glasovir; u B duru. Posvećeno »prečast. gosp. Ivanu Krizmaniću župniku i opatu M. Bistričkom na slavu godovnog dana 24. lipnja«. (Vraz je na svoju pjesmu ovo napisao: »Ivanu Krizmaniću opatu, župniku itd. U slavu 80. godine njegova blaga života.« Vidi: »Djela Stanka Vraza, treći dio str. 105. Izdanje Matice ilirske god. 1866.). — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 10. lipnja 1846.

Ova je popievka pravo remek-djelo. Glasba karakteriše tekst izvrstno; osobito je glasovirska pratnja liepa, koja vjerno predočuje pojav otajstvenih vila. U ostalom je popievka teatralna, te se čini, kao da je operni komad. Prama koncu pratio je Lisinski tu popievku

poput poznate plesovne scene u operi „Ernani“. Time nije rečeno, da je Lisinskomu rečena talijanska opera služila uzorom, jer je gotovo nemoguće, da je Lisinski već god. 1846 Ernanijsku čuo ili poznao, budući da su ovu Verdijevu operu istom 9. ožujka 1844. prvi put u Italiji, a šest godina kasnije istom u Beču prvi put pjevali.

44. Štajerski valceri za glasovir, sastojeći od uvoda i šest likova. Posvećeni Stanku Vrazu. — Aut. u Štr. — U M. Bistrici dne. 21. srpnja 1846.

Glasba je po najstarijem obliku valcera, u kojem je svakomu liku dodana izmetaljka („Kehraus“) od četiri takta. Isti je valcer Lisinski sam glasovirao u zagreb. streljani u prisutnosti Vraza i inih domorodaca. Vraza je imitirana ova štajerska glasba jako uzhitila, te je tvrdio, da u duhu vidi, kako stari njemački štajerci plešu, te nazva Lisinskoga veleumom (Po pripovijedanju g. Štrige).

45. Einsame Thräne: „Einsam fliesset meine Thräne“; spjevao G. Cerri; za sitni bariton uz glasovir; u Es-duru. — Aut. u Štr. — U M. Bistrici dne 28. srpnja 1846.

To je prva njemačka pjesma, koju je Lisinski uglasbio. Čini se, kao da su ga na to prijatelji Bistrički nagovorili, videći u štajerskih valcerih, kako on umije Niemce i njemačku glasbu oponašati. — Popievka je mala i laka te samo donekle u njemačkom duhu, ali dosta karakteristična. I pratnjom je izrazio tiho jecanje pri plaču.

46. Tamburaška: „Neka mornar na pučini“; spjevao Drag. Rakovac; za sitni bariton uz glasovir; u A-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1846. — Štampana u »Sbirci različitih hrv. napjeva«, izdanoj po glashenom zavodu u Zagrebu.

Po napjevu i po pratnji skroz i skroz u hrvatskom duhu. Pratnja je prava fotografija tamburaške glasbe, oponašajući titranje žica, jednolike sazvuke i naivni svršetak, kojim se tamburaši služe.

47. Opet nešto Njoj: „Grlićien ljubiš tvoju“; spjevao Ivan Trnski. (Tekst bješe prvi put štampan u »Danici Ilirskoj« u br. 21. od god. 1841.); za srednji tenor uz glasovir; u E-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1846.

Dražestna popievka puna mladenačke svježosti i bujnosti, u obliku polke, ali ne češke već hrvatske. Popievka ova liepo bi se dala ude-

siti za dvo- ili trogjevni djevojački zbor. — Akoprem nemamo u našoj glasbenoj literaturi ili muzikografiji ljepše popievke takvoga sadržaja od ove, ona ipak imade jednu mahnu, a ta je, da se napjev tako rekuć u jednom odahu odpjevati mora. Tomu su pak krivi stihovi spjevani u jednakih osmercih, koji ne dopuštaju stanku u napjevu, ako je naime pjesma namijenjena veseloj, živahnoj ili takovoj glasbi, uz koju se ima po taktu koracati. Mladi naši pjesnici, koji žele, da im se pjesme uglasbe, neka to uvažē.

48. Miruj, miruj srce moje: „Tko je srce u te dirn'o“; spjevao Petar pl. Preradović; za sitni bariton uz glasovir; u B-molu. — Aut. u Štr. — Od god. 1846.

Prekrasna i tankočutna popievka s hrvatskim izražajem i puna glasbene poezije. Za pjevača vrlo je zahvalna, ali treba da ju umije umjetnički i onako hrvatski predavati, kako to umije gosp. Štriga. Vriedno bi bilo, da pjevači naši upravo tu popievku uče pjevati od gosp. Štrige, da se tradicija hrvatskoga predavanja te popievke ne izgubi. — U ovoj je popievci Lisinski izpravio ritam pojedinih stihova teksta, i time dokazao, da je naglas hrvatskoga jezika bolje razumio nego ma koji njegovih suvremenika. — Jošte mi je spomenuti, da ova Lisinskova popievka nije istovjetna s onom melodijom, koju je god. 1847. Pajo Kolarić u Osijeku izhitrio po njemačkoj pjesmi: „Steh ich in finstren Nacht“. (Vidi sbirku Južnoslov. narod. popievaka I. br. 1).

49. Oproštaj: „S Bogom Milka, ja odlazim, britkim mačem da porazim“; spjevao — — —; dvopjev za sopran i tenor uz glasovir; u B duru. — Posvećena: »Blagorodnomu g. Lj. Pihleru u znak prijateljstva«. — Aut. u Štr. — Od g. 1846.

Veliki ovaj dvopjev prava je zagonetka za me. U njem nadjoh svašta, samo ne duh Lisinskoga. Meni se čini, kao da je L. nekako prisiljen bio pjesmu ovu uglasbiti i to za stanovitu svrhu ili zgodu, te da je baš onda bio bolestan ili duševno umoren. O kakvom polatu nema u tom dvopjevu ni govora; samo se glasovi mienjaju sad gore sad dolje, sad brže sad polaganije, kao u današnjih naših popievkama.

50. Poputnica za poljske kosonoše od Malinovskoga; udesio za glasovir po četiri ruke V. L.; u A-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 27. rujna 1846.

Udesba je dosta dobra te odgovara fanatizmu kosonoša. Komad taj uzео je iz sbirke „Melodicon“ eine Auswahl vorzüglich beliebter Tonstücke für das Pianoforte. Druck und Verlag von J. Reitmayer in Regensburg“. Nalazi se u mene. Komad nosi naslov: Marsch der Polnischen Sensenträger von Malinowsky.

51. **A la Favorite**, od Alex. Goria; udesio za glasovir po četiri ruke V. L. u A-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1846.

Ovaj komad, u stilu koračnice, bio je u svoje vrijeme jako obiljubljen. Glasovirska udesba odveć je jednostavna.

52. **Julien-Polka** a) za glasovir, b) za mali orkestar; u D-duru. Posvećena gospodji Julijani Štrigovki. — Aut. u Štr. — Od god. 1846.

Mala polka od samo tri diela, na koju se daje jako dobro plesati.

53. **Abschieds-Lied**: „Gönner, Freunde, traute Brüder“; spjevao V. Lisinski; za srednji tenor uz glasovir; u As-duru. Posvećena uspomeni Bistričkim prijateljem („seinen Freunden in Bistrica zum Andenken gewidmet“). — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

U ovoj popievci, a isto tako i u sljedećih, pogodio je Lisinski njemačku glasbenu tradiciju tako dobro, da ni najkorjenitiji njemački glasbotvoras bolje umio ne bi.

54. **Ihr Lächeln**: „Ich sah dich weinen“, polag Byrona; za srednje grlo (srednji tenor ili srednji sopran) uz glasovir; u D-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Liepa melodijozna popievka u njemačkom duhu.

55. **Liebe und Ferne**: „Dort im Rücken jener Berge“; spjevao O-hn; za sitni bariton uz glasovir; u F-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Mala interesantna popievka za učevne svrhe ili za prvu javnu produkciju mladoga pjevača.

56. **An ein Mädchen**: „Oft hat dein Anblick mich entzückt“; spjevao Philip von Körber, za srednji tenor uz glasovir; u F-duru — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Liepa mala popievka za učevne svrhe.

57. In's wärmere Land: „Vor des starren Winters Nähe“; spjevao — — —; za srednje grlo uz glasovir; u C-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Liepa mala popievka, po tekstu prikladna za mladež, a uz to dobra vježba u pogađanju intervala.

58. Die Heimath: „Zitternd breit ich meine Arme“; spjevao N. N. za srednje grlo uz glasovir; u F-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Divna popievka, po glasbenom izražaju više slovenska nego li njemačka, i prikladna za mladež.

59. Der blinde Fischer: „Still sitz ich hier, das Herz voll Weh“; spjevao — — —; za srednji tenor uz glasovir; u E-molu. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Oveća popievka; melodija je plemenita i karakteristična, ali glasovirska pratnja ne dosiže ju. — Godine 1883. pjevala se je ova popievka u jednom koncertu „Kola“ u hrvatskom prievodu pod naslovom „Sliepi ribar“.

60. Die Botschaft: „Stille Wand'rer, hemmt die Schritte“; spjevao V. Lisinski; za srednji tenor ili bariton uz glasovir; u G-duru. — Aut. u K. Prepis u Štr. — U Zagrebu 26. listopada 1846.

Podulja koncertna popievka, puna bujne fantazije te glede napjeva i glede pratnje od vilovita izražaja. Upravo sjajno djelo.

61. Vergessen: „Es ist wohl schwer zu ziehen“; spjevao Hyazinth von Schulheim; za sitni tenor uz glasovir; u C-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Karakteristična popievka posvema u njemačkom duhu, te kao jedne niti.

62. An die Frühlingswinde: „Kommt sanfte Frühlings-Winde“; spjevao Adolf Bube; za srednji tenor uz glasovir; u H-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Posvema u njemačkom duhu, dakle skroz protivno hrvatskomu. Za čudo je, kako je Hrvat Lisinski tako znao njemački ukus pogoditi.

63. Das herbste Wort: „Das herbste Wort im ganzen Liebesbuche“; spjevao Carl C. Langer; za srednji tenor uz glasovir; u A-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

U ovoj je popievci njemački način ad absurdum doveden, prelazeći neprestano iz jednoga priemeta u drugi, tako, da nije jasno, je li je popievka u duru ili molu.

64. Der Zufluchtsort: „Ein armer Mann ohn' Dach und Brod“; spjevao V. Lisinski; za sitni bariton uz glasovir; u Es-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Popievka dramskoga izražaja, dosta tegotna, ali od velikog efekta, ako je naime predavanje pjevačevo dotjerano.

65. Das Paradies: „Wo ist Eden?“; spjevao G. Millinger; za srednji tenor uz glasovir; u B-duru. — Prepis u Štr. — Od god. 1846.

Akoprem tekst odgovara Lisinskoj turobnoj čudi, te bi po tom trebao samo svoje sree slušati, da pogodi intenzije pjesnikove, to ipak ne držim glasbu uzornom. Tako je n. pr. gradacija pitanja: „Wo ist Eden?“ promašena, izim ako bi čovjek pomislio, da tu popievku pjeva teško bolujući pjevač, ali teško bolovati i pjevati nenaravno je.

Sve njemačke popievke počevši od 47. do 59. broja prepisao je pjevač Franjo Stazić, te ih dade u jednu knjigu uvezati, koja se knjiga nalazi u gosp. Štrige. Da li je Lisinski sve ove popievke uglasbio godine 1846. ili nekoje još i prije, nije izvjestno. Gosp. Štriga tvrdi međjutim, da je Lisinski sve ove popievke uglasbio prije svog polazka u Prag, a tomu će i biti tako, jer kasnije nije ni Stazić više tako dugo u Zagrebu boravio, da bi imao vremena i volje Lisinskove popievke prepisivati. Pošto je na popievci: „Die Botschaft“, pisanoj vlastoručno od Lisinskoga, (koji se autograf u mene nalazi) naznačen datum: 26. listopada 1846, stavio sam i ostale njemačke popievke u tu godinu.

66. Ouvertura u Es-duru:

a) za violin i glasovir; posvećena: »gosp. Eduardu Finku duhov. pomoćniku u znak bratinskog nagnutja«. — Aut. u K. — U Zagrebu dne 8. siečnja 1847.

b) ista ouvertura udešena za glasovir na dvie ruke. — Aut. u Štr.

c) Ista ouvertura udešena za glasovir po četiri ruke. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 8. siečnja 1847.

U uvodu upotrebio je Lisinski neku pučku melodiju magjarskoga kroja iz Podravine, za koju znam, da se tamo pjeva, no ne mogu teksta naznačiti. U Allegru upotrebio je napjev svatovske pjesme „Prostiri platno“ (vidi u sbirci „Južnoslov. narod. popievaka“ br. 1264 i 1267). Ova se melodija međutim ne slaže posvema s onom iz Srijema i Bačke, pa zato mislim, da će biti po hrvatskoj redakciji, koju je melodiju čuo Lisinski možda u Zagrebu ili u Zagorju. Ouvertura nije tegotna, ali ljubka i dosta liepo izradjena. Glasovirska udesba četveroručna liepa je.

67. Na vjetar: „Duhni vjetre!“; spjevao Ivan Kukuljević; za srednji tenor uz glasovir u B-duru. — Od god. 1847. — Štampana u »Sbirci različitih hrv. napjeva«; izdanje glasbenoga zavoda u Zagrebu.

Vrlo liepa omanja popievka, ali ne po hrvatskoj glasbenoj tradiciji, budući da su u melodiji hotimice iztaknute velike terce, triton, i glasoklon s prehodnicom na toniku.

68. Tri narodna marša: 1. »Nek se hrusti«; u D-duru. 2. »Iz Zagorja«; u D-duru. 3. »Dusi, koji rod svoj ljube«, u D-duru; za glasovir po dvie ruke. Aut. u K. — Od god. 1847.

Prva koračnica sastoji od napjeva „Nek se hrusti“ i „Ješ Hrvatska“; druga od „Iz Zagorja“ i od jedne melodije iz opere „Ljubav i zloba“, a treća od „Dusi, koji rod svoj ljube“ i od izvornoga trija. Oblik koračnica stariji je nego inih koračnica onoga doba, a glasovirski je slog vrlo jednostavan.

69. „Nek se hrusti“ (G a j) udesio za mužki četveropjev uz glasovir, u Hes-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

70. „Iz Zagorja“ (Lisinski) udesio za mužki četveropjev uz glasovir, u F-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

71. Pjesma austrijskih Ilira: »Mi smo braćo ilirskog« (Hajka), udesio za mužki četveropjev uz glasovir, u F-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

72. „Ja sam Srbin srbski sin“ (pučki napjev), udesio za mužki četveropjev uz glasovir, u A-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

73. **Liepa Maca:** „Srbske kćeri crnooke“, (potpuri pučkih melodija), udesio za muški četveropjev uz glasovir. (Glasovirska pratnja izgubljena), u A-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

Tko je ovu popievku, što sastoji od nekoliko pučkih napjeva, sastavio, ne znam izvjestno, no meni se čini, da potječe od pančevačkog srbskoga paroka Vasilu Živkovića, jer je on i drugi slični potpuri, naime popievku: „Rado ide Srbin u vojnike“ sastavljao. Popievka „Liepa Maca“ biti će od godine 1844, jer godine 1845. pjevala se je ta popievka kao novitet na drugom slavjanskom balu u Beču. Lisinski je ovu popievku ukajdio u Pančevu po pjevu trgovca Tamburića, te ju udesio za muški četveropjev i sa svojim pjevači uvježbao, i to u kući Tamburića, koji je naše pjevače i Lisinskoga vrlo ljubezno primio.

74. „Rado ide Srbin u vojnike“ (potpuri pučkih melodija), udesio za muški četveropjev uz glasovir. — Od god. 1847.

I ovu je udesbu imao gosp. Štriga, ali netko ju je odnio na nepovrat.

75. „Dika plava na sreću mi spava“ (pučka popievka), za muški četveropjev, u C-duru. — Aut. u K. — Od god. 1847.

76. „More diko, di si za toliko“ (pučka popievka) za muški četveropjev, u C-duru. — Aut. u K. — Od god. 1847.

Posljednjih osam popievaka izuzev popievku: „Liepa Maca“ udesio je Lisinski prije svog putovanja u Biograd i u Srijem sa svojim drugovi Stazićem, Pihlerom, Štrigom i Livadićem.

II.

Glasotvori Lisinskoga od mjeseca listopada god. 1847. do njegove smrti 31. svibnja 1854.

1. **Horvatsko kolo** u šest likova (Naklon, Vienac, Lanac, Zvezda, Burme, Narodni grb) za glasovir po dvie ruke; u G-duru u $\frac{3}{4}$ mjeri. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 23. listopada 1847.

Neki tvrde, da se je to kolo prvi put izvelo 6. studenoga 1847. na slavjanskom balu u Beču po bandi pukovnije grofa Nugenta.

Meni se ta viest čini malo nevjerojatnom, jer je Lisinski novo ovo kolo istom 23. listopada u Pragu glasbotvorio, ali gospodin Štriga misli, da je Lisinski valjda ovo svoje kolo u Beč poslao već udešeno za orkestar.

Ovo kolo mnogo više vrijedi nego ono hrvatsko kolo od god. 1842, jer ne samo da je melodijozno već i u harmoniji bogato. Isto tako je i u pratnji korakom dalje pošao, jer je pratnju udesio po načinu pučkih naših glasbara, koji hvataju na teški dio takta cijeli sazvučnik mjesto jednoga glasa. Tanka glasbena čut i razboritost Lisinskoga osjećala i uvidjela je, akoprem je vičan bio na drugu umjetničku praksu, da naš narod u tom pogledu pravo pogadja, jer pravi glasbeni naglasak ne sastoji u većoj jačini prvoga glasa već u punoći i u duljem trajanju teškoga diela takta. Uz to je Lisinski i tempo točno naznačio (M. M. ♩=190), što je za nas u toliko važno, jer danas nitko više ne zna, kako se brzo ima rečeno kolo glasbovati i plesati, budući da se „hrvatsko kolo“ već davno u nas ne pleše već samo „slavonsko kolo“, koje sada imenuju „hrvatskim“ i „dvoranskim kolom“.

2. „Pušku na klin“; spjevao Drag. Rakovac; za četiri muška grla uz glasovir. — Aut. u Štr. — U Pragu 1. siječnja 1848. — Četveropjev bez glasovirske pratnje štampan je god. 1874. u Biserici, izdanoj po duhovnoj mladeži u Zagrebu.

Tekst je glasbom izvrstno karakterisan; jer ako je glasba i junačkog izražaja, to ipak ne zvuči onako, kako one popievke, kojima se narod na rat i odpor pozivlje, već čisto tako kako pjesma kaže, t. j. na umni rad i junačku uztrajnost. Sljed intervala odgovara posvema pučkoj našoj glasbenoj tradiciji, samo u modulaciji opaziti je upliv praške njemškutarske škole. Starijemu običaju, da se prate vokalni zborovi kojim glasbalom, zadovoljio je Lisinski.

3. Overture 1. u B-duru;

a) za glasovir po dvije ruke (glasovirska skizza). — Aut. u Štr. — U Pragu dne 30. siječnja 1848.

b) za veliki orkestar. — Aut. u Štr. — U Zagrebu 1. siječnja 1850.

Meni se čini, kao da je Lisinski dobio zadaću od svoga učitelja Kittla izraditi ovu ouverturu po propisanoj temi i po stanovitoj formi. Tema i oblik starinski je; melodija jako sjeća na Haydenove

i Mozartove sonate, alfa i omega tadašnjeg konzervatorija u Pragu. — Kasnije je Lisinski školsku ovu Ouverturnu orkestrirao, koja međutim nije loša, niti nosi na sebi biljeg početnika, već je to djelo okretno i vješto izradjeno.

4. Jeka ilirskih napjeva, potpuri:

a) za glasovir po dvie ruke; »posvećen domorodcem u Pančevu, Novom Sadu i Mitrovici«. — Aut. u K. — U Pragu dne 11. veljače 1848.

b) za orkestar. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 14. veljače 1848.

Potpuri ovaj toli je liep i bogat, da ne će nikada zastarjeti, nikada prestati dojmiti se Hrvata i Srba. U posredujućih stavkah ima liepih originalnih misli, a nadješ tuj i Gajevu popievku „Doletiše ptice kukavice“ iz igrokaza: „Das schwarze Kreuz auf Medvedgrad“, koja popievka isto onako počima kako trio Zajčeve popievke: „U boj“.

5. Die Nacht: »Es ist still geworden«; spjevao V. Lisinski; za mužki četveropjev u As-duru. — Aut. Štr. — U Pragu dne 11. ožujka 1848. — Pohrvatio (god. 1886.) Ivan Trnski.

Smisao pjesme vrlo je dobro glasbeno izražen i živo karakterisan. Tajinstvenost tihe i gluhe noći iztaknuo je glasbotvorac tako, kao da te na to upozoruje čarobnica kakva. Za pjevače je mali ovaj četveropjev samcati (Soloquartett) nešto tegoban, kao što svi Lisinskovi zborovi, a tomu je uzrok to, što je L. sliedio u teku dionica (Stimmenführung) način naših pučkih pjevača. Ovi bo pjevaju prilazué (sekundirajué) u skupnom pjevanju najradje blize intervale, dočim njemački pučki pjevač tako prilaze, da treži sad gore sad dolje glas, koji bi se s melodijom slagao, t. j. pjeva daleko ležeće intervale. Da je blize intervale teže pogoditi nego daleke, i da k tomu treba oštar sluh i sigurnost u intonaciji, znaše svaki pjevač; ali znat će i to, da sekundiranje s dalekimi intervali zvuči vrlo prostački i trivijalno. Ako dakle koji hrvatski glasbotvorac zbor svoj tako udesi, da u dionicah prilagatelja dolaze sami skokovi, to se isti glasbotvorac ne drži niti naše pučke glasbene tradicije, niti predmnieva, da hrvatski pjevači imadu dobar glasben sluh i da su ikako umjetnički izvježbani.

6. Česki konstitučni pohod, marš za glasovir na dvie ruke; u Es-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 22. ožujka 1848.

Ova je koračnica pravi marš: ozbiljan i dostojanstven, a ne kao sadanje, koje su većom stranom puka skakutala i cupkala, sastavljene od plesovnih melodija.

7. „Nad beračkan pod Tetinem“; češka pjesma spjevana od N. N-a; za jedno grlo uz glasovir; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 24. ožujka 1848.

Mala i liepa popievka u češkom pučkom stilu.

8. Ouvertura u F-duru:

a) za glasovir na dvie ruke. — (Glasovirska skizza). Aut. u Štr. — U Pragu dne 28. ožujka 1848.

b) za glasovir na četiri ruke; nedovršena. — Aut. u Štr.

c) za veliki orkestar. Posvećena gosp. Josipu Plešneru u Pragu. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 12. siečnja 1850.

Što sam o Ouveraturi br. 1 (u Hes-duru) rekao, vriedi i za ovu.

9. Grande Polonaise u C-duru:

a) za glasovir po dvie ruke. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 28. svibnja 1848.

b) za veliki orkestar. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 28. svibnja 1848. — Prvi put izveden u Pragu, a drugi put u Zagrebu u dobrovoljačkom koncertu od 6. siečnja 1850.

Oveći i dosta tegoban komad od velikog efekta i trajne vriednosti. Gradacija je izvanredno liepa; ritam obilan i skroz slovjsenski, i to ne samo poljsko-slovjsenski već obće slovjsenski. Mora se reći, da je ritmijski i harmonijski sadržaj jači od melodijskoga. U našoj i u francuzskoj pučkoj glasbi prevladjuje ponešto melodija, ali je ipak i ritam i sazvučje bogato, dok u talijanskoj glasbi imade cieleu moć melodija uz ne bogati ritam i siromašnu harmoniju, u njemačkoj pako je melodija neznatna, ritam nestašan a sazvučje preko mjere obilno. Novalis kaže: „Hat man den Rhythmus in seiner Gewalt, so hat man die Welt in der Gewalt. Jeder Mensch hat seinen individuellen Rhythmus. Rhythmischer Sinn ist Genie.“

Glasovirski dio nije pravi glasovirski slog, već samo skica, po kojoj je Lisinski orkestralnu partituru izradio.

10. **Marien-Walzer**; za glasovir po dvie ruke. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 8. lipnja 1848.

Melodije nisu razkalašene ili kako Niemac veli: „juckerisch“, već karakterišu njemački puk, kakav jest. Ipak je harmonija u petom liku obilnija nego u starijih njemačkih plesova.

11. **Ouvertura 3. E-duru**:

a) za glasovir po dvie ruke; (skica). — Aut. u Štr. — U Pragu dne 16. srpnja 1848.

b) za veliki orkestar. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 18. srpnja 1848. Prvi put izvedena dne 7. ožujka 1850. u jednom koncertu, davanom u gradskom kazalištu (vlastitost Kr. Stankovića).

Ouvertura ova izradjena je po tako zvanj klasičnoj formi, koja je forma već davno postala neklasičnom t. j. neuzornom. Skala ima u toj ouverturi i previše, a mršavu temu iscrpao je glasbotvorac toli postojano i valjano, da je njegov učitelj, ravnatelj praškoga konzervatorija, s tom radnjom bez sumnje jako jako zadovoljan bio. Zaključak ouverture impozantan je i duhovit, orkestracija pako upravo uzorna.

12. **Ribar**: „Ribice lude, hodite amo“; spjevao P. Preradović, za sitni tenor uz glasovir; u C-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 21. srpnja 1858. — Štampana u »Sbirci različitih hrv. napjeva« izdanoj po glasbenom zavodu u Zagrebu.

Gledé karakteristike ova je popievka ne samo u hrvatskoj već u cijeloj muzikografiji pravi amanet. Lisinski nije samo pjesnika potpunoma shvatio, već ga je nadkrilio, komentirajué pjesmu glasbom tako genialno, da to ne bi nitko riečmi bolje umio. Čitatelj mi zato zamjeriti ne će, ako o ovoj popievci malo više prozorim, nego što je po osnovi ovih naših kratkih recenzija. — Uvodom hotio je glasbotvorac opisati, kako ribar baci udicu u rieku i kako usljed toga nastaju mali valovi; pratnjom na početku napjeva htio je pako izraziti znatiželjnost i presenećenje ribica, koje na jednom u vodi nešto vide, česa prije nije bilo. S toga plivaju nešto bliže, ali se umah naglo potisnu natrag. No malo po malo umire se ribice, videći, da se žica i udica s vabilom mirno amo tamo koleba, te počnu, ma i vrlo oprezno, kusati vabilo. Ribar opaziv, da na udici

riba pecka, potegne udicu naglo iz vode, — ali prerano. (Prvi interludijum). Sada ju baci na novo u riekü, a ribice se približuju nešto smjelije. Ribar nastavi pjevanje svoje prikritim, ironičkim glasom. Na jednom: pec! pec! ribar potegne udicu, a na njoj visi ribica. Ribar počne svoj posao na novo pjevajući staru kajdu, da će ribicam mnogo bolje biti u njega nego „tamo“, ako ga slušaju; ali pjeva bez zanosa, bez vatre, već nekako suhoparno, diplomatski i hladno. A kad je puno ribica nalovio, ne hvali se, kako ih je nadmudrio i prevario ne potrošiv ni mnogo vabila, već se povuče tiho natrag. Konac popievke onako glasi, kao da bi tko rekao: i ovu sam stvar sretno dovršio; dobro sam za se skrbio; za druge nije me briga.

13. Jelačić Ban: „Mračno tam krkaweń w hejńć“; češka pjesma »wienovana našim milým bratrům na jihu«, spjevao N. N.; za mužki četveropjev; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 4. kolovoza 1848.

Mali četveropjev od 20. taktova u ritmu i tempu Mazurke. Česi zovu melodije takovoga ritma „susjedske pjesme“. Niti tekst niti napjev ne ođaje znatniji uzlet. Kako to? Ej, Homer je u Odysejei svojoj rekao: „Nisu pjesnici krivi već jedini Zeus, koji oduševljava majstore umjetnosti po svojoj volji.“ — Čudnovat je to slučaj, da iza „Ribice lude“ sledi „Jelačić Ban“! — — —

14. Jugoslavenska ouvertura 4. u G-molu: za veliki orkestar, »posvećena gospojam dobrovoljkinjam narodnih kazališnih predstava u Zagrebu«. ¹ — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 15. prosinca 1848. — Izvedena (prvi put?) u Zagrebu u dobrovoljačkom koncertu od 6. siečnja 1850., drugi put dne 20. kolovoza za 1862., a treći put dne 17. siečnja 1887. od vojničke bande pukovnije Leopoldovaca pod ravnanjem kapelnika g. Dvořaka u koncertu »Kola«.

¹ Gospodje, koje su tada sudjelovale bijahu: Josipa Vancaševa, Pravoila Vrbanićeva, Dragoila Šaufova, Ljubica Novakova, Tereza Jakopovićeva, Ana Mraovićeva, Eleonora Thyrova, Pavla Janušićeva, Marija Tajermajerova, Ljuboslava Videceva, Anka Fröveova, Milica Banova, Jadviga Banova, Branislava Karvančićeva; a gospodjice: Berta Pirkertova, Cilika Janušićeva, Anka Horvatova, Kamila Ostoićeva, Ljubica Globočnikova, Lavoslava Vrbanićeva, Jelisava Brustmanova, Mudroslava Rušnovova, Eliza Špahova i Ivana Jelačićeva, kako

Ova je ouvertura po obliku refomatorsko djelo. Lisinski se tuj nije držao stare forme ouverture, već se je služio oblikom tada još ne obstojećim, ispreplićuće (durchgeführt durchführend) više motiva, no da ipak ouvertura nije postala potpurijem, kako novije talijanske i novije operetne ouverture. Jugoslavenska ouvertura temelji se na samih hrvatskih i to upravo na zagorskih pučkih melodijah, a i s toga razloga volio bih ju nazvati „hrvatskom“ nego li „jugoslavenskom“ ouverturom. Vele je krasna to radnja, no bez stanovite karakteristike; glasba je liepa, i to hrvatska glasba od velikog efekta, a izvedba nije tegotna. Kod izvođenja god. 1850. i god. 1897. dojmila se je občinstva neizmjereno.

15. Máj: „Slični māj v luh i haj“; spjevao B. Jablonski; za srednje sitno grlo uz glasovir, u Es-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 1. siečnja 1849.

16. Má vlast: „Hle, jako to“; spjevao A. V. Ružička; za srednje sitno grlo uz glasovir; u G-duru. — Aut. u Štr. —

je to zabilježeno na jednom štampanom posebnom listu, u Zagrebu, dne 26. ožujka 1850, uz sljedeću posvetu i pjesmu: „Gospojam i gospodičnam, koje blagovoljno sudjelovaše kao dobrovoljkinje na narodnom kazalištu godine 1849 i 1850.

Kako da Vam liepo zahvalimo
I dostojno, domorodke mile?
Kako da Vam ljubav povratimo,
Kojom ste nas sladko zadužile?

Kad tu Vaše žrtve bez razmjera
I sve trude kad rodoljub smatra,
Nagleda se liepoga primjera:
Što sve može domorodna vatra.

Dragovoljno, od srca priprave
Posvetiste svoje krasne sile
Liepoj svrhi: da i kod nas slavne
Udome se umjetnice Vile

Vi shvatiste kô negda Grkinje,
Kada im se takva sгода pruži,
Kazalište kao hram svetinje,
Gdje se služba narodnosti služi.

Liepoj svrhi, ali težkoj jako:
Uz stiene se njojzi staza penje,
A po stazi predsudje opako
Zapriečivo navali kamenje.

Kako dakle da Vam zahvalimo
Po dužnosti, domorodke mile?
Kako da Vam ljubav povratimo,
Kojom ste nas sladko zadužile?

I najveća hvala bila b' manja
Od dužnosti u ovoj prilici,
Zato evo na pismu priznanja,
Da smo Vaši na vieke dužnici.

Zahvalno občinstvo.“
(Spjevao P. pl. Preradović)

U Pragu, dne 6. siečnja 1849. — Štampana u svezku »Šestero českých písní (V.) s ilirskim překladem«.

17. Otčina: »Kde v kráse nejst kvelejší«; spjevao I. Chmelenski; za srednje sitno grlo uz glasovir; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 10. siečnja 1849.

18. Na lunu: »Luno jasna, družko mila«; spjevao A. V. Ružička; za srednje sitno grlo uz glasovir; u As-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 11. siečnja 1849.

19. Poustvenik. »Les utichnul, bouře přešla«; spjevao I. Chmelenski, za muževno (bariton) grlo uz glasovir u C-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu dne, 12. siečnja 1449. — Štampana u svezku: »Šestero českých písní«. (VI).

20. Vojsenska pisen: »V zhůru bratři!«; spjevao B. Jablonski;

a) za muževno grlo uz glasovir, u H-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 14. siečnja 1849. — Prvi put pjevana u Zagrebu u koncertu od 6. siečnja 1850.

b) za jednozvučni (unisono) mužki sbor uz pratnju orkestra. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 1. prosinca 1849.

21. »Co blaho mé?«; spjevao B. Villani; za muževno grlo uz glasovir; u A-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 15. siečnja 1849.

22. Vyštěhovanec: »Zasvit' mi ty slunko zlaté«; spjevao B. Villani; za srednje sitno grlo uz glasovir; u B-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 16. siečnja 1849.

23. Jinochovo praňi: »Na te panská stráni«; spjevao B. Jablonski; za jedno grlo uz glasovir; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 18. siečnja 1849.

24. Budauei lužko: »Vim já, vim to dobře«; spjevao Fr. Wacko; za krupno žensko grlo uz glasovir; u G-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 18. siečnja 1849.

25. Po boji: »Veselme se mili bratře!«; spjevao B. Villani; za muževno grlo uz glasovir; u C-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 19. siečnja 1849.

26. Nedůvěra : „Kolik' š dala hubiček“; spjevao I. Pick; za srednje sitno grlo uz glasovir u As-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu 22. siečnja 1849.

Popievke od broja 15. do 26. nalaze se (izim br. 20. b) u jednom svezku s naslovom „XII. napěvů českých“, koja je knjiga u gosp. Štrige. S ovimi je popievkama Lisinski nakanu imao, držati se što više glasbenoga stila češkoga puka, a tradicionalni taj način umjetničkom izradbom oplemeniti; a to mu je uz riedku vještinu i veliku sreću i uspjelo. Svaka popievka dokazuje, da je naš glasbotvorac češke pučke popievke na tanko proučio bio, te da je prirodni češki glas tako pogodio, da je čovjek u dvojbi, ne potječu li neke tih melodija ravno od puka. To je n. pr. u pjesmi: „Jinochovo přání“ oponašao glasbenu onu slobodu, kojom se pučki pjevač služi, a u pjesmi: „Po boji“ opetovao je glavnu glasbenu misao, ali svaki put uz male promjene, kako to pučki improvizator voli. U popievci: „Ma vlast“ dirao je u susjedsku: poljsku žicu, a u popievci „Poustvenik“ u strunu naših rapsoda, guslara-sliepaca. U popievci: „Vojenská píseň“ vidiš i čuješ ratobornu Husitsku vojsku, te je od takvoga češkoga izražaja, da ne poznám ni jedne češke popievke, u kojoj bi staročeški ton bolje pogodjen bio. No što je osobito iztaknuti, jest tanka karakteristika svakoga teksta. Upozorujem primjerice na popievke: „Máj“, „Vyštěhovanec“ i na: „Vojenská píseň“. Da bude smisao teksta glasbeno valjano izražen, morao je Lisinski gdjegdje strofički oblik, t. j. pučku formu napustiti, te popievku glasbeno izpreplesti, ali i taj je oblik u čednom okviru. Samo u jednoj popievci, u „Vyštěhovanec“ prekoračio je granice pučke popievke.

27. Vltava : „Vltavo, Vltavo! Řeko Cehů“; spjevao I. Jar. Pick; za muževno grlo uz glasovir; u F-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu mjeseca veljače 1849. — Štampana u svezku „Šestero českých písní“. (I.)

Jako žalobna melodija, u kojoj je L. hotimice iztaknuo skok na kvintu, u češkoj i slovačkoj pučkoj melodiji vrlo objavljen. Glasovirska je pratnja toli jednostavna, da moram Vrazovu izreku o Lisinskovoј pratnji podpisati.

28. Slaviček a starost : „Proč kak ten slaviček“; spjevao N. N.; za srednje tanko grlo uz glasovir; u G-duru. — U Pragu, mjeseca veljače 1849. — Štampana u „Šestero českých písní“. (II.)

Mala popievka s prirodnimi svježimi zvukovi.

29. Mazur, za glasovir na dvie ruke; u A-molu; pisan u album gospodje Zapove. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 14. ožujka 1849.

Mali mazur od tri diela. — „Prigodna pjesma, spjevana kojoj ženskoj, uvijek se dojmi dotične, ako inače pjesma i malo vriedi“ (Augustinović.)

30. Sest Mazura, za glasovir po dvie ruke; (1. u Es-duru; 2. u Es-duru; 3. u C-duru; 4. u Hes duru; 5. Es-duru; 6. u F-duru); »posvećenih blagorodnomu gospodinu Pavlu Hatzu«. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 20. ožujka 1849.

U ono vrijeme plesali su se i u nas poljski plesovi naročito pako mazur, zato je i Lisinski kušao takove glasbotvoriti. Da je on u tih mazurih poljsku tradiciju izvrstno pogodio, ne trebam posebno iztaknuti; ta on je bio u imitaciji pojedinih stila gotovi majstor. Čak i u glasovirskoj udesbi sliedio je poljski način, koji želi, da se plesovna melodija oktavom pojača.

31. Bellona-ouvertura 5; u D-duru.

a) skizza za glasovir. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 19. travnja 1849.

b) za veliki orkestar, »posvećena c. kr. puku kneza Colloreda«. — Aut u Štr. — U Pragu, dne 10. lipnja 1849. — Prvi put izvedena u Zagrebu god. 1851., a drugi put 7. veljače 1887. u koncertu dobrovoljskog orkestra »Sokola«.

Ovom je ouverturom htio Lisinski karakterisati bitku na bojnom polju, te ju je zato i nazvao Bellona-ouverturom. Namjera mu podje izvrstno za rukom, a dojam i izradba toga djela odaje Lisinskog vanredni glasbeni talenat. On je glasbeni slikar, ravan prvim glasbotvorcem starije, srednje i najnovije dobe. I sam priemet te ouverture: D-dur dokazuje, da je Lisinski poznavao sve glasbene tančine, jer kako tvrde glasbeni estetičari, ne odgovara ni jedan priemet ratnoj glasbi tako dobro kako D-dur. — Djelo je izradjeno po tako zvanoj klasičnoj formi ouverture, te je dosta tegotno izvadjati. U ouverturi upotriebio je Lisinski dva pučka motiva: početak melodije pučke pjesme: »Majka Maru preko mora zvala« i »Djevojka je ružu brala«, a izim ovih još i nekoliko fraza pučke nam glasbe. Scienim, da je ova ouvertura znamenitije djelo nego sama ouvertura Kuhač; Lisinski.

opere „Porin“. Kritik koncerta od 7. veljače 1887. opisuje u „Viencu“ u br. 7. 1886. sadržaj i smisao ouverture evo ovako: „Uvod nam pred-
očuje tabor naših vojnika, gdje je sve tiho i mirno. Ne traje dugo,
a namještene straže daju znak, da se neprijatelj počinje s one
strane micati. Trubljači i bubnjari zovu na pozor, kojemu se signalu
odazivlju redom sve druge straže. Momčad se diže, počne se sakup-
ljati i u red stavljati, no sve to, koliko je moguće, na tiho. U to se
čuje bubnjava neprijatelja sve više i više, sve bliže i bliže, dok na
jednom ne navali na tabor iznenada (Allegro). Puške pucaju, kruglje
lete zviždeći i s visoka padajući kao kiša. No naši se ne miču,
već šalju također nekoliko zrnja u redove neprijateljske. Sada ovaj
silom navaljuje, ali naši stoje svendilj kao klisura, pa kušao nepri-
jatelj s koje strane mu drago provalit, svagdje nalazi klisure. Šta
više, naša momčad mjesto da bi uzmakla ili odala ma kakav znak
straha, zapjeva: „Majka Maru preko mora zvala“ (vidi u zbirci
„Južnoslov. narod. popievaka br. 828 i 837), a umah zatim: „Dje-
vojka je ružu brala“ (po hrv. pučkoj redakciji). U to se stave u čas
na obadva naša krila naši strielci, kojim nikad ni jedan hitac ne
promaši, te strieljaju na neprijatelja što više i bolje mogu, glavni
voj pako počinje uz takovu zaštitu jurišati uz brieg (dvie piceole),
te sieće i tjera neprijatelja, koji uzmiče u divljem biegu. Pobjeda
je naša. — To je sadržaj te ouverture koji se opetuje, kako to
glasbena konstrukcija starije škole zahtjeva.“

32. Vlastimila, polka za glasovir po dvie ruke; u Es-duru.

— Aut. u Štr. — U Pragu, dne 22. lipnja 1849.

Posvema u češkom smislu; ali budući da je ples polka uplivom
tudjeg ukusa i mode sve više izgubio značaj slovjenški, to se ne će
ni ta polka danas dojmiti.

33. Dobrou noc!: „Dobrou noc, spěte dobří“; spjevao J.
Jar. Pick; za muški četveropjev; u C-duru. — Aut. u Štr.

— U Pragu, dne 22. lipnja 1849.

Liepo provedeno i slikovito pielo (Ständchen, serenada), koje se
može natjecati s ma kojom sličnom njemačkom radnjom.

34. Matce: „Zdaž se ještě pamatuješ“; spjevao J. Pic k; za
srednje sitno grlo (tenor ili alt) uz glasovir; u Hes-duru. —
Aut. u Štr. — U Pragu, dne 17. srpnja 1849. — Štampana
u „Šestero českých písní“ (IV.).

Češki pučki ton tako je izvrstno pogodjen, da se čovjek otresti ne može misli, nije li Lisinski prvih osam taktova od puka uzeo, a ipak znadeo izvjestno, da ih je sam uglasbio.

35. Ouvertura „Porin“

a) za glasovir po dvie ruke; u A-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, 30. kolovoza 1840.

b) za glasovir četveroručki. — Aut. u Štr. — U Pragu, (?)

c) za četverogudje. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 20. listopada 1849.

d) za veliki orkestar. — Aut. u zemaljskom arkivu. — U Pragu, dne (?)

36. Lebe wohl: „Lebe wohl, mein Lieb“; spjevao Uhland; za srednji tenor ili bariton uz glasovir; u As-duru. — Aut. u K. — U Pragu, dne 30. listopada 1849.

37. An die Tanne: „O Tannenbaum, du edles Reis“; spjevao N. N. za bariton ili alt uz glasovir; u G-molu. — Aut. u K. — U Pragu, dne 30. studenoga 1849.

38. Abreise: „So hab' ich nun die Stadt verlassen“; spjevao Uhland; za bariton uz glasovir; u D-duru. — Aut. u K. — U Pragu, dne 1. studenoga 1849.

Ove tri popievke, koje se nalaze u jednoj svezci, posvetio je Lisinski svomu prijatelju Kamilu Visneru (Livadiću), a pohrvatio ih je Ivan vitez Trnski god. 1885. (a) S Bogom sad s Bogom zlato, oj! b) „Jelo, zimi ljeti ti“; c) „Zaputih iz tog grada bielog“.)

Za naš ukus ne vriede puno ni prve dvie kraće popievke niti treća podulja; ali svejedno njemačka pučka glasbena tradicija tako je dobro pogodjena, da bi to riedko bolje umio njemački koji glasbotvorac.

39. Závist: „Měsíčku, ty kral hvězděni“; spjevao J. K.; za srednje sitno grlo uz glasovir; u E-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 3. studenoga 1849. — Štampana u svezku: »Šestero českých písní“ (III).¹

¹ Popievke ovdje pod brojevi 26, 19, 27, 28, 34 i 39. objelodanio je Lisinski u Pragu (mislim god. 1850.) u jednoj svezci pod naslovom: »Šestero českých písní s ilirským překladem v hudbu uvedl a blahorodnému panu Ambrožovi Vranicanimu, podporovatelovi jihoslo-

Popievka je u češkom pučkom smislu, samo što je duža, nego što običavaju biti pučke popievke. Izim toga naći je u melodiji one osorne i tvrde skokove na oktavu, što je karakteristikom njemačke melodije.

40. Na Krkonošich: „Na horach, na horach!“; spjevao V. Jar. Pick;

a) za mješoviti peteropjev uz glasovir; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 24. studenoga 1849.

b) za mješoviti peteropjev uz pratnju orkestra; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 26. studenoga 1840.

Češki ton vrlo je dobro pogodjen, a orkestracija jako liepa. Oblik popievke je po starijoj njemačkoj školi, koja je tada u Pragu gospodovala.

41. Glasba za igrokaz: „Nenadani sastanak Jugoslavena“; za piev i orkestar. — Originalni prepis u Štr. — U Zagrebu mjeseca siečnja 1850.

Glumu izradio je (kako je naslovu partiture naznačeno) po mislih Alb. Štrige: Ivan Kukuljević. Glasba sastoji od četiri pučke popievke, upletene u glumu: 1. „U Omera više Sarajeva“ (bosanska), za jedno grlo uz pratnju violinâ, viole, basa, oboe i fagota — u A-duru —; 2. „Bratci veseli vsi“ (slovenska napitnica), za jedno grlo uz pratnju violinâ, viole, basa, flaute, oboe i fagota — u G-duru —; 3. „Siva maglo, ti ne padaj na me“ (srbska, „graničarska“) za jedno grlo uz pratnju jedne violine, viole i basa — u F-duru —; 4. „Il ovako, il onako“ (hrvatska od F. Rusana), za muški sbor uz pratnju celoga orkestra — u F-duru. — Prvi napjev interesantna je inačica onih melodija, koje se nalaze u sbirci Kuhačevoj „Južnoslov. narod. popievaka“ u IV. knj. pod br. 1508—1511. Treći napjev: „Siva maglo“ uzet je iz male one knjižice posvećene na slav. balu u Beču god. 1847. gospodjam. U ovoj je melodiji ritmizacija u toliko kriva, što prva dva $\frac{3}{4}$ takta imaju biti jedan $\frac{3}{4}$ takt, pretvoriv polovnu kajdu u četvrtinsku.

vanské osvĕty, vénoval V. Lisinski. — Kamenotisk od M. A. Wilka v Praze. — Čena 1. sl. stř. 1. Vltava; Vltavo, Vltavo! Rieko Čehah“; 2. Slavulj i briga: „Zašto taj slavuljak u gajku bjeduje?“; 3. Zavist: „Oj mjeseci, kralju jasne noći“; 4. Majci: „Je li jošte spominješ se“; 5. Moja domovina: „Gle, kakva to zemlja“; 6. Pustinja: „Šuma utiša, bura prodje“.

Pošto ciela ta glasba sastoji od samih pučkih napjeva, to pripada Lisinskomu samo udesba i instrumentacija, koja je zaista lijepa i jednostavna.

42. Napjev Robina: „Muka je dievi mnogokrat“ za veselu igru „Zapisnici djavola“; za jedno grlo uz pratnju orkestra, u F-duru. — Aut. u Štr. — Prepis u arhivu zem. narod. glumišta. — U Zagrebu, dne 10. siečnja 1850.

Ovaj couplet nije Lisinskomu ni malo za rukom pošao, jer glasba ne ima niti naravskoga tona, niti je vesela ili humoristična. No treba znati, u kojih je okolnostih Lisinski uglasio tu pjesmu. Bio je naime u to doba i boležljiv i u sreću žalostan. Izim toga prepisivao je tada na čisto operu „Porin“, pri kojem je poslu želio imati mira. Ali bivši sluga i rob svojih prijatelja, morao je rad oko „Porina“ prekinuti, te dati se na uglasbu ne odveć „umnoga“ coupleta. Da je tu pjesmu uglasio u zlovolji i samo brže bolje nešta napisao, da se pritiska otrese, razabrati je iz same glasbe.

43. „Der Abend“, Tongemälde, Idylle;

a) za veliki orkestar bez udaraljka, u H-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 14. lipnja 1850. — Ova idila izvedena je prvi put u Pragu dne 7. kolovoza 1850. u staliskom kazalištu prigodom izpita absolviranih konzervatorijskih učenica Vavrove, Vagnerove i Engstove škole, i to pod ravnanjem ravnatelja pražkoga konzervatorija I. Fr. Kittla, komu je Lisinski to djelo i posvetio bio. Drugi put bješe izvedena god. 1851. u Zagrebu.

b) za flautu, campanellu, fisharmoniku i glasovir. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 23. lipnja 1850.

Velekrasni glasbotvor, jedno od najljepših djela Lisinskove muze. „Dubravče ovo hoće da karakteriše“ — kako je Lisinski sam pripoviedao gosp. Škenderu Fabkoviću — „ljetno podvečerje na selu, kad se pastiri i pastirice vraćaju sa stadom kući. Zvuk zvona s tornja na pozdrav gospe, brencanje, cinkanje i zvenicanje zvončića stada i večerno žuborkanje ptica u gnjezdih svojih bilo mi je pri toj idili osobito na umu i u duši“. — Instrumentacija je uzerna, ne u toliko tegotna, što oba fagotista moraju biti vrlo vješti. I udesba za glasovir i fisharmoniku lijepa je i od dobra efekta. O izvedbi i dojmu toga glasbotvora izdade grof Albert Nostiz, predsjednik pražkoga konzervatorija, Lisinskomu ovu svjedočbu: „Von der Direction

des Vereines zur Förderung der Tonkunst in Böhmen wird dem Herrn Ignatz Lisinski auf sein Ansuchen bezeuget, dass bei Gelegenheit einer öffentlichen Prüfung des Conservatoriums im k. ständischen Theater am 7. August 1850. eine seiner Compositionen: „Der Abend, Idylle für's Orchester“ von den Schülern des Conservatoriums unter der Leitung ihres Directors aufgeführt und von dem sehr zahlreichen Publikum mit entschiedenem Beifalle aufgenommen wurde. Prag, am 12. August 1850. Albert Graf Nostitz, Vereins-Präsident.“ (Original nalazi se u gosp. Štrige.)

44. Osamljen: „Jedno ti je sree u junaka“; spjevao V. Vežić; za krupno muško grlo uz glasovir; u A-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 3. srpnja 1850.

Karakteristična popievka, ali hrvatska žica slabo je pogodjena. Za pjevača je ta popievka u toliko zahvalna, što može liepo iztahnuti obseg svoga grla.

45. „Porin“, junačka opera u pet čina, tekst od dra Dim. Demetra. Vrieme čina od god. 823—830.

a) za piev i veliki orkestar, posvećena pobratimu Albertu Štrigi. Izvorna partitura nalazi se u hrv. zem. arhivu. — Overture (»Overture za operu »Porin« posvećena pobratimu Albertu Štrigi«). »Instrumentaciju dogotovio u Pragu, dne 28. kolovoza 1849.« Overture sastoji od 41 strane. Čistopis I. čina, sastojeći od 177 strana, svršio je Lisinski u Zagrebu, dne 16. veljače 1850.; čistopis II. čina, sastojeći od 199 strana, svršio je u Pragu, dne 1. lipnja 1850.; čistopis III. čina, sastojeći od 128 strana, svršio je u Pragu, dne 26. kolovoza, »na imendan mile svoje majke«, 1850.; čistopis IV. čina, sastojeći od 118 strana, svršio je u Zagrebu, dne 31. listopada 1850.; čistopis V. čina, sastojeći od 116 strana, svršio je »božjom pomoću« u Zagrebu, dne 11. siečnja 1851. — Ne znam, tko je neistinitu viest razglasio, da se nalazi u prva tri čina partiture nekoliko bilježaka pisanih od učitelja mu Kittla na uspomenu, koju je viest uvrstio Kukuljević u svom znamenitom djelu: »Slovník umjetníkůh jugoslavenskih« na str. 225. a po njem i »Vienac« u 34. broju od god. 1884. Ja sam

partituru točno pregledao, te se osvjedočio, da izpravci pisani crvenom tintom potječu od ruke Lisinske. Znakovi $+$ $\times$ $-$, nalazeći se u partituri i pisani crvenosmedjom olovkom, također nisu Kittlove bilješke, već znakovi, koje je napisao koji dirigent, da mu oznaka tempa i pojedina mjesta bolje u oči udare. U partituri ouverture napisao je netko pod crvenimi kajdicami prostom olovkom: »Müller ^{18/6} 1862«, ne bi li se tobož mislilo, da su crvene kajde Müllerova izpravka, ali i to je varka, jer kako već rekoh, pisala je i crne i crvene kajde ruka Lisinska.

b) Od iste opere prva četiri čina uz glasovirsku pratnju. (Peti čin nije Lisinski za glasovir udesio). — Aut. u Štr. —

c) Ouvertura »Porin« za glasovir po četiri ruke. — Aut. u Štr. —

* * *

O operi »Porin« ne mogu za sada izreći meritorni sud, jer je nisam vidio ni slušao; po samoj partituri pako ne usudjujem se operu ocijeniti. Kod svakog djela, proračunana za dramski prikaz, nije dosta samo poznati sadržaj djela, već treba da ga i vidiš i čuješ u cjelokupnosti njegovoj, jer tuj često odlučuje scenerija, kostum, vještina i individualnost glumčeva ili pjevačeva. Čitao sam po koju klasičnu dramu, koja me je pri čitanju upravo uzniela, a kad sam ju vidio predstavljenu, ostavila me je hladna; nasuprot opet nije me se koja gluma pri čitanju ni malo dojmila, a kad sam ju vidio predstavljenu, uzhitila me je. Isto tako je s glasbenom partiturom koje opere. Tu može čovjek, čita li ju, ili izvadja li ju na glasoviru, doduše razabrati i spoznati korektnost i glasbene ljepote proračunane na puki glasovni efekt, ali nikako glasovni efekt pojedinog pjevačkog grla ili pojedinog glasbala, kamo li cjelokupni dramski utisak. Glasovirska udesba orkestralne partiture nije slika s bojama, već samo drvo-rez ili fotografija dotične slike. Po drvo-rezu ili fotografiji koje slikane slike moći će vještak istinabog prosuditi kompoziciju, koncepciju i korektnost nacrtane slike, ali ni pošto izvedbu s bojama niti utisak te izvedbe.

Što za sada reći mogu o operi »Porin«, jest to, da je ona upravo podpun izraz glasbenog bogatstva Lisinskog ženija; da nije stil

popularni ili lokalni već viši umjetnički sveslovjenski glasbeni stil; da je glasba bujna, bogata i skroz izvorna; da u njoj ne ima nikakvih prizvuka, i da je karakteristična čak i u najmanjih sitnicah; da je izradba i instrumentacija umjetnički savršena, dakle klasična, i da je glasba od neodoljiva efekta. Ipak mi se čini, da nije druga polovica opere ravna prvoj, i to u toliko ne, što su prva dva čina toli izrazita i glasbeno kvantitativna, da gotovo nije moguće gradacijom efekta nadkriliti glasbu prvih dviju čina. Pri tom dakako ne znam, jeli Lisinski hotimice za tim išao, da zadovolji modernomu zahtjevu, koji traži, da bude prva polovica opere najvrstnija, jer ovu obično slušaju članovi previše dvora i dostojanstvenici, dočim riedko prisustvuju drugoj polovici opere, ili mu je vrijeme nedostalo i sile mu malaksale, da i drugu polovicu izradi onim marom i žarom, kojim je izradio prvu. Meni se čini, da će biti jedno i drugo. Ono prvo zato, da i on ne udari putem stare škole, koja je stavljala vrhunac efekta u posljednji čin opere, a ono drugo zato, što je prisiljen bio operu svršiti na i u žurbi, da izpuní obećanje svoje, premda je u to vrijeme mal ne uvijek bolovao te nekako i nadu izgubio bio, da će u domovini šta postići glasbenim svojim radom.

Nadalje mogu reći, da je glasbotvorac opere „Porin“ stavio takve velike zahtjeve na pjevačice, pjevače i glasbare a mislim i na sceneriju, da je opera „Porin“ rek bi koncertantna opera. Ali svejedno, ma bilo i to, ipak zahtievao bi naš narodni ponos, da operu „Porin“ bar sada insceniramo i javno izvedemo, kad to nije prije moguće bilo. Svakako je na uštrb samoga djela, što nije opera „Porin“ javno pjevana bila, dok je jošte Lisinski živ bio, jer svaki svjestan glasbotvorac promienit će tu tamo šta iza pokusne predstave, budući da i on ne može unapried znati, kako i u koliko će scenerija promieniti situaciju, koja mu je glasbotvoreć operu pred očima lebdila.

Učitelj Lisinskoga, ravnatelj Kittl, pregledavao je pozorno svaki takt prve polovice partiture, a kad je ovomu ili onomu mjestu šta primjetio, pitao ga je Lisinski, da li je tu možda kakva glasbeno-pravopisna pogriješka? „Bože sačuvaj“, odvrati Kittl, „stvar je posvema korektna, ali po mom ukusu, izglađenom klasičnom (njemačkom) glasbom, zvučilo bi bolje, kako ja mislim“. — „To priznajem rado“, uze Lisinski jako skromno, „ali tada ne će ono biti po slovjski.“ Na to će Kittl nekako uplašen: „Ako držite, da onako više odgovara slovjskom karakteru, to za Boga ostavite onako, kako ste pisali, jer u slovjenštini ste vi autoritet, a ne ja“.

Godine 1874. pjevali su solisti gg. Grbić, Kašman i gospodjica

Neugebauerova (prima donna kod zagreb. opere) uz zbor i orkestar u koncertu „Kola“ od 27. travnja tropjev iz opere „Porin“, koji je tropjev prije dvie — tri godine opet bio primljen u koncertni program „Kola“. — Ouvertura „Porin“ bila je nekoliko puta javno izvedena uz podpunu orkestar.

Sada mi je navesti izjave tujdijh umjetnika o operi „Porin“, a tada sud libretista dra. Demetra.

Vilim Jahn, bivši kapelnik njemačke opere u Zagrebu g. 1855., a sadanji ravnatelj bečke dvorske opere i jedan od najizvrstnijih dirigenta u sadašnjosti, dešao je prije svoga odlazka iz Zagreba gosp. Štrigi, moleći ga, da mu dozvoli pregledati partituru opere „Porin“, o kojoj je čuo puno liepa govoriti. Štriga mu donese partituru, a Jahn sjedne ka glasoviru te izhitri s mjesta glasovirsku udesbu. Glasovirajuć broj po broju uzkliknuo je često: „vorzüglich, wundervoll, genial, meisterhaft“, a svršiv operu reče Štrigi, da „Porin“ nije samo od vanredne hrvatske vriednosti, već da je to djelo klasično i uzorno, koje se može usporediti i mjeriti s ma kojom tadanjom glasovitom operom.

Pošav g. Štriga god. 1858. preko Budim-Pešte u Rusiju, odnio je partituru „Porina“ i ravnatelju nar. magjarske opere u Pešti g. Franji Erkelu. Ovaj se nije izrazio s tolikim zanosom kolikim Jahn, ali ipak je priznao, da je opera s „nacionalnoga“ gledišta izvrstno djelo, prikladno za izvanredne svečanosti.

Umjetnici ruski, na čelo im glasbotvorac Dragomirski hvalili su operu „Porin“ s najvećim oduševljenjem, te su žalili, što ju nije mogao pregledati glasoviti ruski glasbotvorac Glinka, (Glinka je naime godine 1857. umro naglom smrću) jer da bi on bez sumnje nastojao, da se ovo remekdjelo u Moskvi ili u Petrogradu izvede. Zanos odličnih Rusa (medju njimi knezovi Dolgoruki, Dundakov-Korsakov) za operu „Porin“ bio je tolik, da su Štrigu nagovarali, neka partitura štampom objelodani, te mu u tu svrhu kao pripomoć uručili nekoliko hiljada rubalja, što je medjutim ipak premalo bilo, da pokrije štamparske troškove.

Pjesnik libreta opere „Porin“, vrlo učeni muž dr. Demeter, pisao je presv. gosp. Ivanu Kukuljeviću Sakeinskomu poduži list o ovoj operi. Izvorni list našao sam u Lisinskoj cstavštini te glasi ovako: „Ljubezni prijatelju! Ne mogu propustit, da te ne izviestim o riedkoj glasbenoj nasladi, što mi u dio pađe ovih dana.

Naš prijatelj i izvrstni pjevač g. Štriga pozove nekeliko ljubitelja narodne glasbe, medju kojima sam imao čast biti i ja, k sebi u svrhu, da nas uslied želje, već toliko puta sa više strana izra-

žere, napokon obrađuje izvedenjem poglavitih komada iz posljednje opere našega prerano preminuvšega narodnoga kompozitora Vatroslava Lisinskoga, koja je sada, kao što će ti biti poznato, vlastitost gore imenovanoga našega prijatelja.

Žao mi je, da te nije bilo u to vrijeme u Zagrebu, da bi bio i ti mogao prisustvovati toj nezaboravnoj produkciji, no kad se je na nevolju tako dogodilo, gledat ću, da ti po mogućnosti opišem, jer s jedne strane znam, da te zanima svaka vrsta narodne umjetnosti, a s druge strane ne mogu odoljeti svom tatarjem nagonu, da ne podam izraza uzhitu, kojim mi je uzplamtela duša slušajući one čarobne zvukove pravog umjetničkoga nadahnuća i riedke nadarenosti.

Ova opera veliko je djelo u 5 čina poput opera Mayerbeerovih i inih novijih proizvoda ove vrste francuske škole. Kao što ti je poznato, tekst k tomu djelu napisao sam ja, uzevši gradju iz one dobe naše hrvatske povjestnice, kad su se Hrvati pod svojim vodjom Porinom (kao što piše Porfirogenet) izbacili snagom svoje vlastite pestnice izpod nesnosnoga jarma okrutnih Franaka, uslied čega i nosi opera ime „Porin“.

Još dok je Lisinski živio, čuo sam od više vještaka u glasbi, koji su imali priliku zaviriti u partituru ove opere, da je to uprav izvrstna glasbena radnja, koja je u svakom smislu od nesavrnjivo veće vrijednosti nego li njegovo prvo djelo „Ljubav i zloba“, koje je u svoje doba naše obćinstvo sa svim pravom ipak toli uzhitilo bilo.

Poslije smrti Lisinskoga porodi se o toj dragocjenoj baštini neka razpra i uslied toga osta to djelo kod suda uzapćeno, dok ne bude nakon duljega vremena konačno dopitano i pravomoćno po istom sudu predano gosp. Štrigi kao njegova prava svojina, kojemu jedinomu imamo zahvaliti, da nije u zaboravnosti ostao i da se toli divno razvio veliki muzikalni talenat pokornikov.

Kad to djelo putem sudačke izreke dođe u ruke gosp. Štrigi, on ga odmah dađe pregledati i strogo presuditi od sliedeća dva izvrstna glasbenika: i to od ovdješnjega učitelja glasbe i bivšega kazališnoga meštra od kapele, g. Vilhelma Müllera, koji je bez sumnje temeljit poznavalac pravila muzikalne kompozicije, te u svojoj vrsti prvi u svoj našoj domovini, — i od slavno poznatoga g. Vilh. Jahn¹, koji se je kod našega kazališta u svojem svojstvu

¹ Jahn Wilhelm, geboren am 24. Nov. 1835. in Hof an der schlesisch-mährischen Grenze, besuchte das Gymnasium in Olmütz und wählte dann die Beamtenlaufbahn. 1852 aber ging er in Temesvar zum

bavio nekoliko mjeseci, a sada to zvanje s velikom pohvalom obavlja kod amsterdamske opere.

Oba ova gospodina slušao sam višeputa hvaliti to djelo na upravo izvanredan način. Oni nisu mogli dosta načuditi se pravilnosti sloga, koji s početka sve do kraja tog ogromnog djela vlada u riedkoj čistoći, zatim muzikalnim kombinacijama, na izvoran način prepletenim, razvijenim i razriešenim uprav majstorski, što svjedoči o dubokoj vještini kompozitorovoj, i napokon neobičnoj živahnosti i sili novih muzikalnih efekta, kao i panoj, jedroj instrumentaciji i neporočnom estetičkom ukusu, koji prodire kako iz cielosti tako iz svake pojedinosti toga, po njihovu mnienju uprav veličanstvenoga djela, koje bez laskanja zaslužuje, kao što se oba ova izkusna meštra jednoglasno izraziše, da se usporedi s najboljim proizvodima ove vrste novijega vremena.

To čuvši i znajući izvan toga, da su najglasovitiji praški glasbenici, a medju njima i direktor praškoga konzervatorija, g. Kittl, još onda, kad je pokojni Lisinski, baveći se muzikalnom naukom, prebivao u Pragu, njegovu muzikalnu sposobnost visoko štovali, i da su dvie njegovih pjesama jednoglasno primljene bile u muzikalni album posvećen Nj. veličanstvu našoj carici, s toga sam nestrpljivo želio, da se mogu kako desit prilike, da na vlastito uho čujem štogod iz toga djela.

Nisam sumnjao poslije takovih i tolikih svjedočanstva, da će to djelo, što se muzikalne tehnike tiče, biti u istinu izvrstno, no htio sam da se osvjedočim, je li i u narodnom slov-jenskom duhu shvaćeno, da li ima poetičkoga uzleta i je li kompozitor podpunoma dokućio namjere pjesnika, koji je svojim tekstom temelj stavio njegovu djelu?

Ti znaš, da sam ja vazda više držao do duha, nego li do forme i da se s toga uzroka kojiput ne slažem sa sudom ni najglasovitijih muzikalnih vještaka, jer je njima muzikalna forma većinom sve, i kad nadju, da je koje djelo po pravilima njihove umjetnosti strogo pisano i k tomu ih isto zateče kojom neobičnom, vješto izvedenom kombinacijom muzikalnom ili impozantnom instrumentacijom, odmah su pripralni proglasit ga umotvorom, ne gledajući na to, da li u njem tinja ona božanstvena iskra, bez koje i najpravil-

Theater; nahm 1854. Engagement in Pest, 1855. in Agram; 1856—57. in Amsterdam, dann bis 1864. in Prag, und war als Capellmeister in Wiesbaden thätig, bis er 1881. an die Weser Hofoper berufen wurde. Er gehört zu den besten Dirigenten der Gegenwart. (Mendl. Musik. Conv. Lexikon Ergänzungsband 1883).

nije djelo nije nego mrtvo truplo liepa oblika, koje može zanimati samo anatome. Kojemu djelu manjka ta iskra, koje ne odgovara namjerama pjesnika, na tekstu od kojega se osniva, koje nije kadro i nemuzikalnoga slušaoca uzplamtiti, uzhititi, prenieti ga posredstvom razgrijane fantazije u vrhzemne krugove i opojiti ga rajskom razkoši, takvo djelo, bilo baš i uzor muzikalne školastike, koja — budući djelo ljudskoga umovanja i tako ne može biti neoboriva, — nije nikad imalo mog odobrenja; što više, vazda sam mu predstavljao baš i djela s očevitim muzikalnim nedostacima, da manama, ako su samo disala poezijom, ako je iz njih sievao samo onaj božanstveni plamen, koji je jedini kadar ogrijati srce slušaoca i učiniti, da mu se duh na časove otrese tjelesnih spona, koje ga vuku u prah prostote i živinstva.

Budući dakle da tako mislim o izvrsnosti muzikalnih djela, naravna je stvar, da nisam mogao imati potpunoga povjerenja u izreku imenovanih vještaka, i to tim manje, što su obadvojica inoplemenici, koji ne umiju ni našega jezika, a kamo li da bi bili u stanju dohitić osobinu našega narodnoga duha! Premda mi je dakle veoma laskalo toli pohvalno mnijenje, što su ga dali o jednom hrvatskom djelu, ipak držao sam za potrebno, da se sam osvjedočim o njegovoj nutarnjoj vrijednosti.

Gosp. Štriga i njegova gospodja supruga (takodjer vrstna pjevačica) u društvu još nekolicine pjevanju vještih dobrovoljaca izvedoše više pojedinih arija, povećih recitativa, anzambla i zborova uz popratu fortepiana, izmedju kojih nije bilo baš nijednoga komada, koji ne bi bio električno i porazno djelovao na svekolike slušatelje. Svi smo bili ganuti, svi uzhićeni . . . Potanka karakteristika, narodan, uprav slavenski izraz i divan poetični uzlet, sve to našao sam u tolikoj mjeri, da se upravo ponosim, što mi je sreća pala u dio, da sam mojim stihovima dao povoda tolikom umotvoru!

Da ti je bilo čuti zbor divljačnih, obiestnih Franaka, što ti se ori, rek bi, kao da se gore ruše, a kolika žudnja, koliko čežnuće leži u tužecim zvukovima Hrvata za slobodom, kolika strahovita sila krije se opet proti svojim mučiteljima! Što da ti kažem o veličanstvenoj Porinovoj ariji: „O sladka slobodo!“ ili o arijama Irmengarde i Zorke? — — To se opisat ne može, to se mora čuti! A sve ti se čini tako poznato, kao da si te čarobne glasove čuo još u kolieveci ili prohadjajući se po hrvatskim gorama . . . no tu je samo sve ljepše, sve uznositije, sve potencirano, sve očišćeno, nekim nedokučivim vilinskim čarom odjeveno, kojemu ne može ti srce odoljeti. To je prava glasba, glasba hrvatska, glasba slavenska.

Ako je ova muzika na nas učinila tolik utisak već uz pratnju jednostručnoga fortepiana bez svake pripomoći teatralne zasjene, kako bi morala stopram djelovati, da se izvede u kazalištu sudjelovanjem velikog orkestra, mnogoglasnih zborova, čarobije mimične predstave, velikolepnosti dekoracijâ, slikovnosti naših narodnih odjeća i pozorištne razsvjete To bi morao biti neopisiv utisak i kolikom silom morao bi djelovati na živahnu razmnivu slavenskih slušalaca! No da li će nam ikad pasti u dio sreća vidit na pozorištu shodno predstavljeno to prekrasno muzikalno djelo? Ta misao zabavlja i muči me neprestano, odkad sam pokušio neobične slasti te divne kompozicije.

A da insceniranje djela, što bi namanje svojih 2000 fr. stajalo, čim bolje bude, neobhodno je potrebno, da ga g. Štriga sam stavi u scenu i upravlja probama, budući da je on osobeni duh istoga djela već tako tanano proučio, da mu je tako poznat, kao da mu je on sâm proizvođač. Strašan bi to udarac bio za svakoga prijatelja slavenske umjetnosti, kad se ne bi ova opera pjevala i predstavljala, jer budi uvjeren, da ne bi to samo šteta bila za našu malenu Hrvatsku, već za sve Slavenstvo, jer ne mislim, da ima isto što izvrstnijega u toj struci.“ itd.

U Zagrebu dne 4. kolovoza 1857.

Tvoj iskreni prijatelj

Dr. Dimitrije Demeter m. p.

* * *

46. Tuga djevojke: „Kak' su tiesne prsi moje“; spjevao Ivan Kukuljević; za srednje žensko grlo uz glasovir; u G-molu. — Aut. u Kukuljevića i u Štr. — U Zagrebu, 20. svibnja 1850.

Vrlo žalobna melodija, izrazujući bol srca tužne djevojke. U ovoj je poplevi Lisinski često upotrebio u našoj pučkoj melodiji toli obljublenu kvartu, te je ritam i naglasak pjesme izpravio. Poplevka je karakteristična, ali ne dosiže Preradovićevu pjesmu „Tuga“, koju je uglasio Lisinski dne 25. prosinca 1851.

47. Laku noć: „Sunce zadje, mrak proteže“; spjevao Petar pl. Preradović, za mješoviti peteropjev (dva soprana, dva tenora i jedan bas) uz glasovir; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu. dne 6. listopada 1850.

Lisinski pisao je tu popievku za pitomce glasbenoga zavoda, što valja znati, kad se hoće tu popievku pravedno ocijeniti i javno pjevati. Frazu „Laku noć“ jako je dobro glasbeno izrazio. U obliku držao se je njemačkog načela, po kojem se tekst do dosade opetuje. Takva šta je dakako i kod latinskih misa u običaju, ali „Kyrie“ i svjetska popievka nije jedno te isto.

U zbirci „Bisernica“ (izdanoj po duhovnoj mladeži zagreb. sjeminista god. 1874.) nalazi se muški četveropjev „Laku noć“ tobož uglasbljen od Lisinskoga. Ali ovaj je četveropjev Lisinskomu podmetnut, te ne ima ni jedne kajde od gornjeg peterpjeva u sebi, jadna je skriptina, dā upravo glasbeno nedjelo. Radi ove popievke pravdao sam se s gospodinom Štrigom, i to zato, jer je on tvrdio, da je „Laku noć“ od Lisinskoga, a ja opet, da nije moguće, da je on takvo bezumlje napisao, kakvo je četveropjev u Bisernici. Napokon potraži g. Štriga Lisinskov rukopis, a pokazav mi ga, reče pobjedonosno: „No je li je „Laku noć“ od Lisinskoga ili ne?“ Ja hitih brže bolje obje popievke prisposodobiti, te osvjedočiv se o počinjenoj varci, rekoh mu: „E, sada ćete mi valjda vjerovati, da ja stil Lisinskov dobro poznam“, te mu razložih cielu stvar.

48. Moja ladja: „Plovi, plovi moja ladjo“; spjevao P. pl. Preradović; mornarski napjev za tenor-solo i muški četveropjev uz glasovir; u A-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 2. studenoga 1850.

Mala, lako izvedljiva no velekrasna i karakteristična popievka u hrvatskom duhu, dragocjeni biser iz glasbenoga blaga Lisinskoga.

Isti ovaj tekst podmetnuo je netko melodiji njemačke pjesme „Freiheit, die ich meine“, te je lažljivo napisao, da je taj četveropjev uglasbio Lisinski. (Vidi „Bisernicu“ od god. 1874. na 22. strani). Njemački tekst spjevao je g. 1813. Max von Schenkendorf a uglasbio ga je za muški četveropjev Carl Gross. (Vidi njemačku pjevanku: „Auswahl deutscher Lieder“ štampanu god. 1836. u Lipskom, ili „Allgemeines Reichs-Commersbuch“ von Müller von der Wera, u Lipskom 1876). Popievke „Maja ladja“ i „Laku noć“ podmetnuo je bez sumne jedan te isti „pustolov“, hoteći u svom koncertu nešto izvesti od Lisinskoga, da program svoj zanimivim učini, a ne imajući izvornika, zlorabio je Lisinskovo ime. Da se saznade ime toga varalice, trebalo bi izpitati, kad se je jedna i druga popievka prvi put u Zagrebu javno pjevala.

49. Udaljenoj: „U daljini tudjeg svieta“; spjevao Nik. Le-

nau, pohrvatio P. pl. Preradović; za srednji tenor ili sitni bariton uz glasovir; u Es-duru. — Aut. u Štr. — Prepis od tuđe ruke u K. — U Zagrebu, godine 1850.

Predivna popievka s izvrstnom karakteristikom. Takvih popievaka ne ima mnogo nikoji narod, te se možemo njom upravo ponositi. Ne ima u njoj nikakvih poteškoća, niti je na široko izpredena, ali iz jedne je niti, pravilna i čvrsta u stilu, hrvatska i naravna, te od pronicava utiska, osobito oko ju pjevač onako pjeva, kako ju umije pjevati gosp. Štriga. Vriedno bi bilo, da naši pjevači upravo tu popievku uče pjevati po Štriginom predavanju.

50. Slavonsko kolo (dvoransko u šest lica) za veliki orkestar, glasbotvoreno za slavjanski bal, obdržavan u Beču dne 17. veljače 1851. u dvorani Sofijinog kupališta. — Originalna partitura nalazi se u Beču kod Ivana Straussa ml.

Ovo je kolo Lisinski glasbotvorio na molbu gosp. Stjepana Pejakovića, c. kr. ministrijalnog koncepiste u Beču, koji u listu od 15. siječnja 1851. upravljenom na Lisinskoga medju ostalim piše: „Šaljite nam za ovaj bal kompozicija, kakvih vam drago, samo ne valcera, već kadrila, polka, osobito pako kolo i polonaise narodnoga značaja“. — Gosp. Štriga tvrdi, da je ovo kolo sve druge Lisinske nadmašilo. Meni to kolo nije poznato.

51. Le Souvenir. Melodie pour Violons avec accomp. de Piano composée par J. Steveniers op. 4. štampan u Mainzu kod Schotta.

Ovaj je komad guslao prof. A. Schwarz u jednom koncertu u Zagrebu g. 1851., no budući da je glasovirsku pratnju izgubio bio, zamoli Lisinskoga, da mu napiše prikladnu glasovirsku pratnju. Lisinski napisa željeno 22. veljače 1851. Aut. Lisinske glasovirske pratnje nalazi se u mene. Vriedno bi bilo nabaviti si Steveniersovu glasovirsku pratnju, te ju prispodobiti s Lisinskom.

52. Pet čaša: „Tvojih loza, domovino“; spjevao P. pl. Preradović; za srednji tenor uz glasovir; u G-duru. — Posvećena presv. gosp. Dragutinu pl. Klobučariću. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 29. ožujka 1851.

Strofički napjev od samo deset taktova u pučkom zagorskom stilu. Ne vriedi mnogo. Ritam pjesme nije dao iz napjeva „iztesati ni svetca ni vraga“.

53. Otče naš: „Otče naš, koj' jesi“; spjevao Ivan Trnski (prvi put štampana u 39. broju »Danice Ilirske« od god. 1843.); a) za jedno grlo uz orgulje; b) za muški četveropjev; u Es-duru. Posvećena »družtvu skladnoglasja u sjemeništu zagrebskom«. — Aut. a) u K. — Aut. b) u Štr. — U Zagrebu, dne 3. travnja 1851.

Ozbiljna, uzvišena, veličanstvena crkvena popievka.

54. „Fantazija vrhu slavjanskih napjeva“; za glasovir po dvie ruke; u C-molu. Posvećena gospodični Klotildi Vranicanovoj. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 7. svibnja 1851.

Prvi je motiv ruska himna, drugi maloraski a treći slovački napjev. Ova fantazija pa i ostali Lisinski glasbotvori za sami glasovir nisu pravi glasovirski komadi, jer je Lisinski uvijek i i svagda mislio ili vokalno ili orkestralno. Njegov glasovirski udešaj vriedi samo tada šta, kad je za četiri ruke, jer tada je mogao glasovirom nadomjestiti orkestar. Inače mu je glasovirski slog mršav i prazan, a često i u protuslovlju s glasovirskom tehnikom novijeg vremena. Iz toga je zaključiti, da Lisinski nije učio glasovirati od majstora, te da je malo kultivirao pravu glasovirsku literaturu. U ostalom nije to bila nesreća za njega, već prije sreća, jer da je mnogo glasovirao Beethovenove, Chopinove, Thalbergove, Lisztove glasbotvore, lako bi mogao izgubiti originalnost svoju reproducirajuć rečene majstore; znademo pako, da je imao izvrstni imitatorski talenat, te umio oponašati svaku pučku glasbu.

55. Pěsan Slovačka: „O Bistrica premilena“; spjevao »na uspomenu na Bistricu u Horvatskoj« Dr. Gustav Zechenter; za srednji tenor uz glasovir, u G-duru. — U Mariji Bistrici, g. 1851. — Popievka bješe još iste godine u Zagrebu štampana.

U melodiji je slovačka žica jako dobro pogodjena. Skokovi na kvintu, koji su u slovačkoj glasbenoj tradiciji vrlo obiljubljeni, prevladaju u melodiji. Ta činjenica pruža nam novi dokaz, da je Lisinski pučke melodije analizovao, jer pučki piev Slovaka malo je imao zgode slušati, pa zato nije pretpostaviti, da je uslied oponašanja pučkoga pieva slovački glas pogodio.

56. Djevojkina proljeća: „Po livadi zelenoj“; spjevao P. pl. Preradović; za srednji tenor uz glasovir; u As-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 27. srpnja 1851.

Oveća izpredena (durchgeführt) popievka, neka glasbena pripoviedka, ali ne u obliku recitativa, već u obliku arije. U melodiji malo uzleta, a neprestano zvučenje berdeta (Orgelpunkt) u glasovirskoj pratnji čini popievku tvrdom i samovoljnom.

57. Proljetna pjesma: „Proljeće evo nama se javlja“; spjevao P. pl. Preradović; za muški četveropjev (bez glasovira), u A-duru. — Aut. u Štr. — »U pò noći od 28. na 29. srpnja 1851.« (u Zagrebu).

U ovoj je popievei izvrstno pogodio hrvatsku žicu. Motiv i ritam melodije posudio je od dječje pjesme: „Umre, umre, Rajole, Rajole“, ili možda od onih popievaka, koje se nalaze u zbirci „Južnoslov. narod. popievaka“ pod brojevi 270. i 279. Popievka ova imala bi svakomu hrvatskomu glasbotvoreu uzorom služiti, jer iz nje može naučiti, kako se imadu pučke naše melodije upotrebljivati i umjetnički izradjivati.

58. Ouvertura br. 6, u D-duru.

a) za glasovir po dvie ruke (skizza). — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 7. kolovoza 1851.

b) za veliki orkestar. — Aut. u Štr. — »Dovršena u pò noći od 7. na 8. kolovoza 1851. (u Zagrebu.)

U vanjskom obliku oslanja se ta ouvertura na simfonički slog, koji zahtieva, da se jedna tema do kraja izpreplete i izorpe; po nutarnosti je ouvertura sirska narodna. Napjev pjesme: „Sini žarko od izтока sunce“ izpreden je vrlo vješto i ukusno. Instrumentacija je majstorska i od velika efekta.

59. Ouvertura u D-duru (?), olovkom skizzirana, nedovršena. — Aut. u Štr. — Od god. 1851.

60. An mein Herz: „Du tobst mein armes Herz“; spjevao Viktor Bolfek; za sopran uz glasovir. — Aut. u Ivana pl. Zajca. — U Zagrebu, dne 13. kolovoza 1851.

61. An Marien: „Willst du, dass ich länger zage“; spjevao Viktor Bolfek; za tenor uz glasovir. — Aut. u Ivana pl. Zajca. — U Zagrebu, dne 25. kolovoza 1851.

62. Das Heimathland: „Das Meer geht ruhig“; spjevao J. N. Vogl; za srednji sopran (alt) ili bariton uz glasovir; u Hes-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 23. kolovoza 1851.

Oveća popievka po njemačkoj glasbenoj tradiciji. Tekst je izvrstno karakterisan i to s vrlo jednostavnimi glasbenimi sredstvi. Glasba hoće da izrazi, kako mornari, vozeći se po moru uz mirno vrijeme, žudno čekaju u domovinu doći, koje dugo ne vidješe. Kad su već blizu k cilju, eto uzburka se more strašno, ladja im se prevali, a mornari poginu do jednoga.

63. *Mati i sin*: „Kud ćeš, sinko, u daljinu“; spjevao Vlad. Nikolić; dvopjev za sopran i tenor uz glasovir; u F-duru. — Aut. u Gavre Grünhuta. — U Zagrebu, dne 17. rujna 1851. — Štampana u ilustr. časopisu »Hrvatska Vila« u 38. broju od god. 1884.

Krasan oveći dvopjev za koncert u stilu dalmatinskih Hrvata ili pomorskih Slovenaca. Za pjevače jako zahvalna popievka.

64. *Der Liebe Stern*: „Das Blümlein schläft“; spjevao V. Lisinski; za jedno grlo uz glasovir; u G duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 23. rujna 1851.

Liepa lirska popievka u njemačkom duhu. U melodiji naći je skok na oktavu, na kvintu, i mezimče njemačke melodije tako zvani tritonus (e-fis; d-gis) triputa. Sve ovo je proti našoj glasbenoj tradiciji; ali kako rekoh, Lisinski htio je u ovaj popievci slijediti njemačku a ne hrvatsku glasbenu tradiciju.

65. *Hoffnung*: „Hoffnung, Hoffnung! höchster Trost im Leben“; spjevao V. Lisinski (tako tvrdi gosp. Štriga); za sopran ili tenor uz glasovir i jedne violine; u Es-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1851.

I u ovoj ovećoj popievci držao se je Lisinski vjerno njemačke tradicije. Popievka je za pjevača vrlo zahvalna.

66. *Sultana*, glasovirski komad u A-molu od Metzgera, za orkestar udesio V. L. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 6. listopada 1851.

„Tužna tužaljka u obliku romance. Njemačku tu sent mentalnost krste sami Niemci izrazom „Katzenthänen“, koji se izraz možda proteže na Linnéovu opazku o mačkah: „Clamando rixandoque misere amant“.

67. *Transcription sur l'Adieu de Schubert*, arangée pour

la Physharmonica et pour le Piano V. L.; u Es-duru. — Aut. u Št.

Lasna ali dobra udesba. Komad je vriedan, da ga primimo u program naših koncerta i jourfixa.

68. Ljubice, četvorka (kadrila) »iz čeških narodnih napjeva« :

a) za glasovir po dvie ruke, posvećena gospodični Ottiliji Vancaševoj; štampana u Beču kod A. O. Waitzendorfa. Vlastitost skladatelja. — Od god. 1851.

b) za mali orkestar od šestnaest glasbala. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 21. listopada 1851.

Obični kadril. U trećem liku upotrebio je Lisinski napjev češke pjesme „Husitska“, koji je i Balfe upotriebio u operi (i u Ouveraturi) „Ciganka“.

69. Tuga: „Od kad, dušo, ti mi ode“; spjevao P. pl. Pre-rado-*vić*; za sitni bariton uz glasovir:

a) u F-molu. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 25. prosinca 1851. — Štampana prvi put u časopisu »Niz bisera« u I. tečaju kao prilog, tada u »Sbirci različitih hrv. pjesama« izdanoj po glasbenom zavodu u Zagrebu god. (?), a napokon u »Milovanu« u I. knj. 2. svez. izdanom po hrv. pjevačkom društvu »Kolu«. — U zbirci razl. hrv. pjesama štampana je ta popievka takodjer u F-molu, ali melodiju ne pjeva bariton, već bas, i to različito od melodije baritona. Meni se čini, da će to biti prva stilizacija, koju je Lisinski kasnije sam zabacio, jer na autografu, što se nalazi u g. Štriga, napisao je Lisinski: »Promienio u Zagrebu ²⁵/₁₂ 1851.« — U »Milovanu« štampana je »Tuga« u E-molu uz znatne promjene u glasovirskoj pratnji. Mudrijaš, koji je »Milovana« uredjivao, utvarao si je, da se on u glasbu bolje razumije nego Lisinski, pa da zato i neko pravo imade Lisinske glasbotvore tobož izpravljati.

b) Istu popievku udesio je Lisinski i uz pratnju gudnice (violoncella) i glasovira, te je tu udesbu, koja se takodjer u

Štrige nalazi, posvetio »Presv. gosp. Dragutinu Klobučeriću c. kr. zagrebskog zemskog suda predsjedniku, 25. prosinca 1851.«

Popievka je od velike ljepote, karakteristična i od trajne glasbene vrijednosti, za pjevača pako vrlo zahvalna. U njoj se zrcali tužno srce Lisinskovo, koje je već tada osjećalo, da će ga odnošaji prisiliti odreći se vile umjetnice.

70. Večerna pjesma za mladež: »Bože dobri na nebesih«; spjevao Ivan Filipović; za dječji sbor uz mali orkestar; u As-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 17. siečnja 1852. Prvi put pjevana u koncertu, davanom u nar. kazalištu na korist kazalištnoga fonda, god. 1852. (Vidi »Neven« br. 35.).

Dobra je misao bila od Lisinskoga, da prati orkestrom lasnu ma i oveću popievku za dječji zbor; jer ako i nije popievka namijenjena bila za učenice i učenike izvježbane u umjetničkom pjevanju, već za školsku mladež, to moramo jednostavni taj piev ipak prišpodobiti s kitom poljskoga cvieća, stavljenom u vaz u na stol otmene kuće.

71. Pjesan potlam nauke: »Hajde da se veselimo«; spjevao Ivan Filipović; za dva soprana uz mali orkestar; u G-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 26. siečnja 1852.

Melodija je čisto hrvatskoga smisla: vesela, srdačna i naivna. Ciela popievka u svakom je pogledu vrstna.

72. Veselje mladosti: »Veselo sada, veselo svi«; spjevao P. pl. Preradović; za dva soprana i jedan alt (sbor) uz mali orkestar; u F-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 1. veljače 1852.

Jako liepa popievka u mladenačkom duhu, istinita i krepka. Pisac ovoga vjekopisa, koji je tu pjesmu oko g. 1860. također uglasbio, u velike se je obradovao, kad je Lisinskovu popievku prvi put vidio, a to bijaše lani, i opazio, da je ritmijski motiv Lisinskove i njegove melodije jedan te isti, dočim je Padovec metrum te Preradovićeve pjesme posvema drugčije shvatio.

73. U oči blagdana: »O blag je večer to!«, spjevao P. pl. Preradović; za muški četveropjev (bez pratnje u H-duru. — Originalni prepis u K. — Od god. 1852.

Popievka je čisto crkvena, mirna i pobožna. Koligod je i glasba lijepa, ipak mi se čini, da Lisinski ovaj put nije pogodio pjesnikovu namisao. Ja sudim naime, da je Preradović ovu pjesmu namienio kućnoj porabi, gdje ukućani slave pjevajuć (iza svršenih priprava za sutrašnji blagdan) s nekim pobožnim zanosom došašće blagdana. Ako je tomu tako, tada bi imao biti napjev više uzhitan, te udžšen za jedno grlo ili najviše za dvopjevni zbor, ne pako za muški četveropjev, koji uvijek pretpostavlja javno pjevanje. Ili je možda L'sinski želio, da se ta popievka u crkvi pjeva? U tom bi slučaju popievka na svom mjestu bila; samo se pita, kad da se pjeva?

74. Život: „Narody nehasnou, dokud jazyk žije“; spjevao V. H a n k y; za bariton uz glasovir; u C-molu. Posvećena pjesniku. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 16. ožujka 1852.

To je treća ona popievka, koja je imala doći u album „Perly české“. — Popievka je jezgrovita i silna, ali od takvog tajnog sadržaja, da ju je teško pravo shvatiti; zato se i ne čudim, što je uredništvo spomenutoga albuma izabralo dvie druge Lisinskove popievke a ne ovu.

75. Mazur za glasovir po dvie ruke, u D-duru »posvećen preuzvišenoj gospoји baronici Sofiji Jelačićevoj rodjenoj grofici od Stokau-a«; štampan u Zagrebu god. 1852. kod Platzera.

Mazur je lep i elegantan u izražaju, ali duh nije poljski, niti je glasovirski slog pobolji.

76. „Napjevi za misu, prodiku i druge svečanosti“; za jedno grlo uz orgulje. Svezak ovaj posvećen je preuzv. gosp. biskupu Jos. Jurju Strossmayeru, te će se po svoj prilici u djakovačkom biskupskom arkivu nalaziti. Vječna bi šteta bila, da su se ove popievke izgubile.

77. Segen-Lied: »Segne Jesu deine Heerde«; spjevao N. N., za dječaćki tropjev uz orgulje; u D-duru. — Aut. u Štr. — U pō noći od 27. na 28. ožujka 1852.

Liepa, kratka popievka u crkvenom smislu.

78. Slovenske pučke pjesme. (»Popotnik pridem čez goré«; »Tam na placi v jedni gasi«; »Pridi Gorenc«; »Od straže Hrvaške gor solnce mi pride«; »Fanti se zbirajo«; »Z jutra se stanem, ker sonce gor' gre«.) ukajdio po pievu gospodje

Julije Štrigine i udesio s glasovirskom pratnjom. — Aut. u Štr. — Od god. 1852.

Popievke: „Popotnik“, „Pridi Gorenc“ i „Od straže Hrvaške“ štampane su u „Slovenskoj Grlici“ u I. svezku (V Ljubljani 1850.). Napjevi ukajđjeni od Lisinskoga posvema se slažu s onimi u Slov. Grlici, samo napjev pjesme: „Pridi Gorenc“ nešto malo je drugačije, ali glasovirska pratnja Lisinskova svakako je bolja od one u Grlici. Popievke: „Tam na placi“, Fanti se zbirajo“ i „Z jutra se stanem“, ne nalaze se u „Grlici“ niti u zbirci „Južnoslov. narod. popievaka.“

79. Ruže: »Kvete rúže, kvete«; spjevao V. Hanky; za srednji tenor uz glasovir; u Hes-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 5. travnja 1852. — Štampana u albumu »Perly české«.

Nježna, čuvstvena popievka, u kojoj se češkim glasbenikom toli mili „Orgelpunkt“ po miloj volji upotrebljuje.

80. Pohřeb skřivánka: »K hrobu nesem miláčka«; spjevao V. Hanky; za dječji sopran uz glasovir; u D-molu. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 9. travnja 1852. — Štampana u albumu »Perly české«.

Češka glashena pučka tradicija jako je dobro pogodjena; tako primjerice: plahi i brzi prelazi, izmjena istoimenog dur- i mol priemeta itd.

81. Jutro (ili jutrnja pjesma): »Noćna tmina s neba ode«; spjevao P. Zoričić;

a) za dječji zbor od dva soprana i jedan alt uz glasovir; u D-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 8. lipnja 1852.

b) za sopran-solo uz mješoviti sedmeropjevni zbor i glasovir; u D-duru. — Prepis bez datuma nalazi se u arhivu glasbenoga zavoda u Zagrebu. — Prvi put pjevana dne 25. srpnja 1852. na izpitnom koncertu glasbenoga zavoda. Sopran-solo pjevala je tada Valerija Hudjekova, kako je to za-bilježeno u 31. broju »Nevena« od god. 1852.

Divan zbor od velikog efekta. Smisao teksta izvrstno je glasbeno karakterisan, ali glasovirska pratnja odviše je jednostavna i mršava. Moj prijatelj dr. Ivan Zahar, hrvatski pjesnik, koji je šesdesetih godina takodjer u zboru pjevao, kad se je ta popievka na rovo iz-

vodila, uvjeravao me je, da dojma te popievke nikada zaboraviti ne će, pa da mu se svaki put čini, kad motri i uživa blago proljetno jutro, kao da čuje tu glasbu u samoj naravi.

82. Dvije ptice: »Zabludila morska ptica«; spjevao P. pl. Preradović; za sopran ili tenor uz glasovir; u As-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 17. lipnja 1852. — Prvi put pjevana po Paulini Jakhelovoj dne 25. srpnja 1852. na izpitnom koncertu glashenoga zavoda.

Popievka u sebi nije osobito liepa, ali pruža pjevaču ili pjevačici priliku iztaknuti ljepotu svoga grla i vještinu svoju. Po tom ovisi dakle efekt popievke jedino o pjevaču.

83. Nadgrobница: »Šuti, šuti, jadna vječna tugo«; spjevao V. Lisinski; za muški četveropjev; u As duru. — Prepis u K. — U Zagrebu, dne 10. srpnja 1852.

Jedina pjesma, koju imademo od Lisinskoga spjevanu u hrvatskom jeziku. Pjesma je spjevana za spomendan palih žrtava dne 29. srpnja 184^v. U tekstu se kaže: „Vriedno je, da se njima dađe kano junacima lovor vienac a ne plač“, a ovu misao izrazuje i glasba, koja nije žalobna poput nadgrobnihi popievaka već dostojanstvena i uzvišena poput hvalospjeva.

84. Koncertna ouvertura (br. 7), za veliki orkestar u D-duru glasbotvorena za svečanost u narodnom kazalištu prigodom dolazka Njih. Veličanstva kralja Franje Josipa I. i kraljice Jelisave u Zagreb god. 1852. — Aut. u arhivu glashenoga zavoda. — U Zagrebu, dne 3. kolovoza 1852.

Ova je ouvertura u njemačkom smislu glede sadržaja i glede oblika. Izvedba traje trinaest minuta, kako je na partituri naznačeno. Lisinski je htio ovim glasbotvorom zadovoljiti ukusu i navici previsokih gostiju. Instrumentacija pomno je izrađena.

85. Der Veteran, Triumph-Marsch, u Es-duru:

a) za glasovir po dvije ruke. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 17. rujna 1852.

b) za glasovir po četiri ruke. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 18. rujna 1852.

U prvoj koncepciji (a) pisao je Lisinski ovu koračnicu u $\frac{4}{4}$ mjeri; u drugoj (b) promienio je mjeru u $\frac{2}{4}$, koja je i prava mjera,

ali tada bi se imale pretvoriti četvrtinske kajde u polovne, osminske u četvrtinske itd., te staviti mjesto $\frac{3}{4}$ ili $\frac{2}{2}$ ili C oznaku. — Koračnica je ozbiljna, što su prije svi maršovi bili.

86. **Marsch** (bez naslova), za glasovir po dvie ruke; u D-du u ($\frac{6}{8}$). — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 23. rujna 1852.

U stilu šeste figure kadrile, ali od slabe vrijednosti.

87. **Pjesma za nevinu mladež**: »Oj naravi mlada, u teb' radost vlada«; spjevao N. N; za dječji sopran uz glasovir u C duru. — Aut. u Štr. (Olovkom pisan). — Od god. 1852.

Malo vrijedi.

88. **Offertorium**: »Cum invocarem, exaudivit me«;

a) za srednji sopran (solo), i mješoviti četveropjev uz glasovir; u Es-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 3. listopada 1852.

b) za srednji sopran (solo) i mješoviti četveropjev uz pratnju flaute, dviju klarineta, dviju fagota, dviju rogova, posaune, talambasa, dviju violina, viole, violončela i kontrabasa. — Aut. u Štr. — U Zagrebu, dne 3. studenoga 1852.

Uglasbio je za svečanu misu Sv. Cecilije, te je ofertorij posvetio: »Dem Agramer Musikverein«. Ofertorij bješe 23. studenoga g. 1852. u prvostolnoj crkvi izveden po pitomcih glasbenoga zavoda, ali posvetu ofertorija povukao je Lisinski natrag, izbrisav srditom rukom posvetu na naslovnom listu ofertorija.

Predivna kompozicija od uzvišena religioznog čuvstva. Da u njoj ne ima kromatike, mislio bi čovjek, da potječe od Palestrine. Glasovirsku pratnju pisao je Lisinski samo onomu za volju, koji imade taj ofertorij uvježbati s mladajhnimi pjevači koje pjevačke škole. Bolje bi dakako učinio, da je pisao orguljsku mjesto glasovirske pratnje, jer tada bi se mogao taj ofertorij pjevati i bez orkestra, ali svaki zborovodja ili organista lako će glasovirsku pratnju prilagođiti orguljam.

89. **Pogrebница**: »Tu počiva diete milo«; spjevao P. pl. Preradović, za muški četveropjev; u C-molu. — Aut. (olovkom pisan) u Štr. — Godina nije naznačena, ali čini se, da je god. 1852. — Uglasbio za pogreb gospođice Barbare Kiseljakove.

Vrlo krasna, duboko u srce dirajuća popievka. Gradacija pri koncu neizrecivo je liepa.

90. Opielo: »Jeder Mensch muss sterben«; spjevao V. Lisinski; za muški četveropjev. Do sada nisam mogao naći ni izvornika niti prepisa te popievke.

Spjevao i uglasbio na samrtnoj postelji god. 1854. s izričnom željom, da se pjeva pri njegovu pogrebu. Ova mu želja bude izpunjena. Original opiela dugo je čuvao prof. Ant. Schwarz, ali posudivši ga na prepis, nije ga više dobio u povrat.

* * *

Kako nam jedan i drugi pregled dokazuje, uglasbio, glasbo-tvorio, radesio i ukajdio je Lisinski sto šestdeset i šest (76+90) većih i manjih komada u jedanaest godina svoga glasbenoga rada, t. j. od g. 1841. do konca g. 1852. Nu pošto izvjestno znademo, da imade izim ovdje nabrojenih Lisinskih glasbo-tvora još više razštrkanih koje kuda, koji su možda mnogi već i propali, to smijemo broj Lisinskih kompozicija bar na dvie stotine povisiti.

Sadržaj.

	Strana
Pripomenak	V
I. Umjetnost u Hrvatskoj na početku XIX. stoljeća. — Fran- cuzi u Hrvatskoj. — Biskup Vrhovac. — Hrvatski velikaši. — Filharmoničko društvo. — Ljudevit Gaj i narodna pjesma. — Prvi hrvatski koncerti	1
II. Vatroslav Lisinski. — Albert Štriga. — Glasbeni pokret. — Glasbeni talenti: Ferdo Rusan, pjevačica Tomekovičeva, Si- donija grofinja Erdödy, Ivan Padovec i drugi. — Prva opera: „Ljubav i zloba“. — Uspjeh prve predstave. — Kazinaši pozivlju Liszta. — Dr. Demeter piše: „Porina“. — Lisinski sa družbom koncertuje u Biogradu, Pančevu i Novom Sadu. — Glasbeni pokret na slavenskom jugu	12
III. Lisinski u Pragu (1847.) u višoj orguljaškoj školi. — Štriga se za njega brine pritječući mu materijalno i moralno u pomoć. — Koncem srpnja god. 1849. vraća se Lisinski u Zagreb; nalazi nepovoljne prilike u domovini: nemar i mr- tvilo. — Lisinski se vraća u Prag; oboli, i oko božića god. 1849. dolazi na oporavak u Zagreb. Koncem svibnja god. 1850. ide opet u Prag. — Jelačić ban obraća se pismeno na pokrovitelja pražkog konzervatorija Kamila kneza Rohana, neka izposluje, da se Lisinskomu dopusti javno polagati izpit na konzervatoriju; sve uzalud. — Lisinski se vraća za uvijek u Hrvatsku	87
IV. Lisinski u otačbini prevari se u svojih nadah; poučava u fortepianu. — Lisinski u Bistrici na odmornu. — Djelatnost Lisinskoga god. 1851. i 1852. — Okanivši se jalova posla oko glasbe zamoli Lisinski god. 1853. mjesto suđenoga auskultanta, što i dobije uz 300 for. godišnje plaće. — Ne-	

zadovoljan svojim zvanjem zamoli u kolovozu god. 1853.
mjesto kotarskoga aktuara, ali ga ne dobije. — Lisinski oboli
od sušice, uglasbi sam sebi opielo i umre 31. svibnja 1854.
— Njegova glasbena ostavština. — Glasbeni dar Lisinskoga. 116

Pregled glasbotvora Vatrosl. Lisinskoga:

I. Glasbotvori Lisinskoga od god. 1841. do listopada god. 1847 t. j. do njegova polazka u Prag.	150
II. Glasbotvori Lisinskoga od mjeseca listopada god. 1847. do njegove smrti 31. svibnja 1854.	168
